

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE

ÖNCÜ KADIN RESSAMLARIN

TÜRK RESİM SANATINA KATKISI

FATMA KADİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PLASTİK SANATLAR ANABİLİM DALI

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ

MART, 2021

İNTİHAL

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere ters düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışımında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla onaylarım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

31/03/2021

Fatma Kadir

İmza

ÖZET

Bu çalışmada Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın ressamların Türk Resim Sanatına katkısı anlatılırken, toplumun çağdaş düzene ayak uydurma çabalarında, Türk kadınının bir sanatçı olarak toplumdaki rolüne ışık tutulmuştur.

Osmanlı'dan Cumhuriyete yaşanan modernleşme sürecinde sanatın gelişimi ve bu süreçte kadının yeri ve önemi araştırılmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra yaşanan dönüşüm sürecinde; Atatürk ve kurmaylarının kadın-erkek eşitliğine verdikleri önemle gerçekleştirdikleri devrimler sonucunda Türk kadınının çağdaşı olan pek çok ülke kadınından daha önce kazandıkları siyasi haklar ve edinimlere yer verilmiştir. Bu süreçte Kadınlar açısından yaşanan olumlu gelişmeler anlatılırken, cinsiyetçi yaklaşımlar ve erkek egemen ideolojilerle kadını kendi çizdikleri sınırlar içinde kalmaya zorlayan düşünceye karşı verilen mücadele de anlatılmıştır.

Ayrıca gelenekselden moderne evrilen zaman diliminde kadın ressamların çabaları, yeri ve özgünlüğü, günümüz Türk resim sanatına etkisinin araştırılması amaçlanmıştır.

Bu araştırmada yöntem olarak literatür taraması esas alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kadın Ressamlar, Öncü Kadın Ressam, Türk Resim Sanatı, Cumhuriyet, Cinsiyetçi Yaklaşımlar. Modernleşme*

ABSTRACT

In this thesis, while explaining the contribution of women painters to Turkish Painting Art in the Early Republican Period and the efforts of the society to adapt to the contemporary order, the role of Turkish women as an artist in the society is shed light on.

The development of art in the modernization process from the Ottoman Empire to the Republic of Turkey and the place and importance of women in this process have been investigated.

In the transformation process after the declaration of the Republic; thanks to the revolutions carried out by Atatürk and his staff that aim to ensure the gender equality, the thesis focuses on these political rights of Turkish women who gained them earlier than other women in developed world. While explaining affirmative developments in favor of women in this process, the struggle against sexist approaches and male-dominated ideologies that force women to stay within their own borders is also explicated.

In addition, it was aimed to investigate the efforts, place and originality of women painters in the period that evolved from traditional to modern, and their effects on contemporary Turkish painting.

Literature review was used as the method of this study.

Keywords: *Women Painters, Avant-garde Female Painter, Turkish Painting Art, Turkish Republic, Gendered Approaches, Modernism.*

TEŞEKKÜR

Tez çalışmalarım sırasında bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol göstererek destek olan çok değerli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Teymur RIZAYEV'e teşekkür ediyorum.

Yüksek lisans eğitimim süresince bana yardım, bilgi ve tecrübeleri ile destek olarak yolumu aydınlatan başta Dekanımız Prof. Dr. Gülveli KAYA olmak üzere Plastik Sanatlar Anabilim Dalında çalışan tüm hocalarıma teşekkür ediyorum.

Tez çalışmalarım boyunca benden yardımını hiç esirgemeyerek destek olan değerli arkadaşlarım Zahide AYYILDIZ Yasemin KELTEK ve Nesrin TEZCAN'a, teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak beni yüreklendirerek desteklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen başta sevgili eşim Latif KADİR olmak üzere aileme sonsuz teşekkürler ederim.

Fatma KADİR

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR	iv
TABLolar LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1
OSMANLI'DA TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE RESİM SANATI	4
2.1 Osmanlı'da Sanat ve Bu Süreçte Kadın	4
2.1.2 Grome Atölyesi.....	15
2.1.3 Julian Akademisi.....	17
2.1.4 Cormon Atölyesi.....	18
2.1.5 Lhote Atölyesi.....	19
2. 2 Avrupa ve Dünyada Eş Zamanlı Toplumsal Hareketler ve Sanat	53
2.2.2 Barbara Longhi (1552-1638)	88
2.2.3 Catharina Van Hemessen (1528-1565).....	89
2.2.4 Sofonisba Anguissola (1532-1625).....	90
2.2.5 Lucia Anguissola(1536-1565)	91
2.2.6 Marietta Robusti(1560-1590).....	92
2.2.7 Fede Galizia(1578-1630)	93
2.2.9 Clara Peeters (1594-1657)	96
2.2.10 Judith Leyster(1609-1660).....	97
2.2.11 Mary Beale(1633-1699):.....	98
2.2.12 Elisabetta Sirani (1638-1665)	98
2.2.13 Elisabeth Sophie Cheron(1648-1711).....	99
2.2.14 Rachel Ruysch (1664-1750)	100
2.2.15 Rosalba Carriera(1673-1757).....	101
2.2.16 Anna Dorethean Therbusch(1721-1782)	102
2.2.17 Ulrika Pasch(1735-1796).....	103

2.2.18 Angelica Kaufman(1741-1807)	104
2.2.21 Loise Elisabeth Vigée Le Brun (1755-1842)	106
2.2.22 Marie Ellenrieder (1791-1863)	108
2.2.23 Elizabeth Emma Jones (1813-1842)	109
2.2.24 Rosa Bonheur (1822-1899).....	111
2.2.25 Ann Mary Newton (1832-1866)	112
2.2.26 Eva Gonzalès (1849 -1883)	113
2.2.27 Anna Elizabeth Klumpke (1856 - 1942).....	114
2.2.28 Georgis O’Keefle (1887-1987).....	116
2.2.29 Kay Sage (1898-1963)	118
2.2.30 Toyen (1902-1980)	119
2.2.31 Frida Kahlo(1907-1954)	120
2.2.32 Leonor Fini (1907-1996).....	122
2.2.34 Dora Maar (1907-1997)	123
2.2.35 Stella Snead (1910-2006).....	124
2.2.36 Dorothea Tanning (1910-2012)	126
2.2.37 Louise Bourgeois(1912-2010)	126
2.2.38 Bridget Bate Tichenor (1917-1990).....	128
2.2.39 Judy Chicago (1939).....	129
2.3 Osmanlı’da Resim Sanatı İçinde Kadın Sanatçı İzleri.....	131
2.4 Geç Osmanlı Döneminde Kadın Ressamlar	142
2.4.1 Naciye Tevfik Biren (1878-1960).....	143
2.4.2 Celile Hikmet (1883-1956)	143
2.4.3 Mihri (Rasim) Müşfik (1886-1954)	144
2.4.4 Müfide Kadri (1889-1911).....	145
2.4.5 Vildan Gizer (1889-1974).....	146
2.4.6 Melek (Ziya) Celal Sofu (1896-1976)	147
2.4.7 Belkıs Mustafa (1896-1925)	147
2.4.9 Müzdan (Sait) Arel (1897-1986)	149
2.4.10 Güzin Duran (1898-1981).....	150
2.4.12 Fahr el Nissa (Şakir) Zeid (1901-1991)	151

2.4.13 Sabiha Bozcalı (1903-1998)	152
2.4.14 Aliye Berger (1903-1974).....	153
2.4.15 Hale (Salih) Asaf (1905-1938).....	154
TÜRKİYE CUMHURİYET'İNİN İLK YILLARINDA KÜLTÜR VE SANAT	156
3.1 Erken Cumhuriyet Döneminde Kültür ve Sanat Yapılanmaları (Devrimin Kültür ve Sanata Etkileri).....	156
3.1.1 Türk Ressamları Cemiyeti (Çallı Kuşağı).....	166
3.1.2 Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği (Müstakiller).....	167
3.1.3 D Grubu	169
3.1.4 Yeniler Grubu (Liman Grubu)	170
3.1.5 Onlar Grubu	171
3.2 Genç Cumhuriyetin Kültür Kodlarında Kadına ve Kadın Sanatçıya Bakış	174
4. OSMANLI'NIN SON DÖNEMİ VE CUMHURİYETİN ERKEN DÖNEMİNDE RESİM SANATINDA İZ BIRAKAN KADIN RESSAMLAR	183
4.1 Erken Cumhuriyet Dönemi Kadın Ressamların Sanat Anlayışları.....	183
4.2 Cumhuriyet'in Erken Döneminde İz Bırakan Öncü Kadın Ressamların Biyografileri.....	187
4.2.1 Naciye Tefik Biren (1878-1960).....	188
4.2.2 Celile Hanım (1883-1956)	190
4.2.3 Mihri (Rasim) Müşfik (1886-1954)	196
4.2.4 Müfide Kadri (1889-1912).....	212
4.2.5 Vildan Gizer (1889-1974).....	218
4.2.6 Melek (Ziya) Celal Sofu (1896-1976)	219
4.2.7 Belkıs Mustafa (1896-1925)	221
4.2.8 Harika Lifij (1896-1991).....	223
4.2.9 Emine (Dürriye) Fuat Tugay (1897-1975).....	226
4.2.10 Müzdan (Sait) Arel (1897-1986)	227
4.2.11 Güzin Duran (1898-1981).....	228
4.2.13 Fahr El Nissa (Şakir) Zeid (1901-1991)	235

4.2.14 Sabiha Bozcalı (1903-1998)	246
4.2.15 Aliye Berger (1903-1974).....	251
4.2.16 Hale (Salih) Asaf (1905-1938).....	260
4.2.17 Maide Arel (1907–1997).....	268
4.2.18 Eren Eyüboğlu (1907–1988).....	272
4.2.19 Bedia Güteryüz (1908-1911)	275
4.2.20 Semiha Berksoy (1910-2004)	277
4.2.22 Melahat Ekinici (1913-1971).....	287
4.2.23 Şükriye Dikmen (1918 - 2000)	289
4.2.24 Leyla Gamsız Sarptürk (1921-2010)	293
4.2.25 Tiraje Dikmen (1925-2001)	296
4.2.26 Mürşide İçmeli (1930-2014).....	300
5. FATMA KADİR RESİMLERİ İLE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ ÖNCÜ	
KADIN RESSAMLAR ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	305
6. SONUÇ.....	313
KAYNAKÇA.....	322

TABLOLAR LİSTESİ

RESİM 1	Nakkaş Hasan, “Nakkaşhane”	7
RESİM 2	Mühendishane-i Bahr-i Humayun	9
RESİM 3	Mühendishane-i Berri Hümayun	9
RESİM 4	Jean-Francois Millet , “The Gleaners”, “Başak Toplayan Kadınlar”	13
RESİM 5	Şeker Ahmet Paşa “Ormanda Oduncu”	14
RESİM 6	Jean-Leon Grome, “Horoz Doğuşu”	16
RESİM 7	Halil Paşa, “Ressam Kız ve Atölyesi”	16
RESİM 8	Julian Akademisi’nde sanat öğrencileri	18
RESİM 9	Cormon Atölyesi	19
RESİM 10	Andre Lhote atölyesi.....	20
RESİM 11	Jön Türkler (Genç Türkler).....	22
RESİM 12	Aivazovsky, “Ay Işığında Galata Kulesi”	24
RESİM 13	Fausto Zonaro, “Göksu'da Eğlence”	24
RESİM 14	Şeker Ahmet Paşa “Ayvalı Natürmort”	26

RESİM 15	Grafik, “Osmanlı Parlemontosu”	28
RESİM 16	Pierre Désiré Guillemet,” Def Çalan Saraylı Kadın”	29
RESİM 17	Guillemet Atölyesinde ressam Halil Paşa	29
RESİM 18	Sanayi-i Nefise mektebi.....	32
RESİM 19	II. Meşrutiyet Dönemi’nde hak arayan Osmanlı kadınları.....	33
RESİM 20	Levni “Odalık”	37
RESİM 21	Amedeo Preziosi. “Galata Köprüsü ve Yeni Cami”	37
RESİM 22	Leanardo De Mango. “Ezan”	38
RESİM 23	Belkıs Mustafa “Çıplak Kadın Portresi”	42
RESİM 24	Ömer Adil “Kızlar Atölyesi”	42
RESİM 25	Halife Abdülmecid, “Sarayda Beethoven”	43
RESİM 26	Abdülmecid Efendi’nin Şişli Atölyesi’ni Ziyareti	44
RESİM 27	Osman Hamdi, “Naile Hanım Portresi”	47
RESİM 28	Hale Asaf, “Otoportre”	48

RESİM 29	Kurtuluş Savaşı döneminde Halide Edip ve Mustafa Kemal Paşa.....	51
RESİM 30	Kurtuluş Savaşı Kadın Kahramanlarından Kara Fatma ve silah arkadaşları	51
RESİM 31	Artemisia Gentileschi, “Resmin Alegorisi Olarak Otoportre”	59
RESİM 32	Louis Ducis, “ Properzia de Rossi Son Rölyefini Bitiriyor”	61
RESİM 33	Levina Teerlinc, “Elizabeth’in Portresi”	62
RESİM 34	Sofonisba Anguissola, “Otoportre”	62
RESİM 35	Plautilla Nelli “Dua Eden Madonna”	65
RESİM 36	Rosa Bonheur’un Onur Lejyonu ile çekilmiş fotoğrafı	70
RESİM 37	Rosa Bonheur'un atölyesinin bahçesinde (By'deki Château'nun bahçesinde) çekilmiş fotoğrafı	71
RESİM 38	Berthe Morisot, “Otoportre”	72
RESİM 39	Mary Cassatt,”Otoportre”	73
RESİM 40	Eva Gonzales, “The Donkey Ride”	73
RESİM 41	Julie Manet’in 1894 yılında çekilmiş fotoğrafı.....	73

RESİM 42	James D. McCabe, “Philadelphia Centinennial Sergisi Açılış Töreni”	75
RESİM 43	Marie Bashkirtseff, “Paris'te Julian Akademisi'nde”	77
RESİM 44	Hannah Hösch, “Mutfak Bıçağı”	78
RESİM 45	Sophia Taeuber Arp, “Dada Kompozisyonu”	79
RESİM 46	Suzanne Duchamp, “Şef D'oeuvre Akerdoen”	80
RESİM 47	Sonia Terk, “Eşzamanlı Kontrastlar”	81
RESİM 48	Gerilla Kızlar, ”Afiş”	84
RESİM 49	Plautilla Nelli, “Ağıt”	87
RESİM 50	Barbara Longhi, “Otoportre”	88
RESİM 51	Catharina Van Hemessen, “Otoportre”	89
RESİM 52	Sofanisba , “Otoportre”	90
RESİM 53	Lucia Angussia, “Otoportre”	90
RESİM 54	Marietta Robusti, “Otoportre”	91
RESİM 55	Fede Galizia, “Otoportre”	92

RESİM 56	Artemisia Gentileschi, “Kadın Şehit Olarak Otoportre”	93
RESİM 57	Clara Peeters, “Otoportre Olduğu Düşünülmektedir”	95
RESİM 58	Judith Leyster, “Otoportre”	96
RESİM 59	Elisabetta Sirani, “Otoportre”	97
RESİM 60	Elisabeth Sophie Cheron, “Otoportre”	98
RESİM 61	Rachel Ruysch, “Yapım Aşamasında Çiçek Natürmort ile Aile Portresi”	99
RESİM 62	Rosalba Carriera, “Otoportre”	100
RESİM 63	Anna Dorethan Therbusch, “Otoportre”	101
RESİM 64	Ulrika Pasch, “Bir Bayan Portresi”	102
RESİM 65	Angelica Kaufman, “Otoportre”	103
RESİM 66	Anne Valeyer-Coster, “Otoportre”	104
RESİM 67	Adelaide Labille Guiad, “Otoportre”	105
RESİM 68	Loise Elisabeth Vigée Le Brun, “Hasır Şapkalı Otoportre”	106
RESİM 69	Marie Ellenrieder, “Otoportre”	107

RESİM 70	Henry Bryan Hall, Gravür “Elizabeth”	108
RESİM 71	Elizabeth Emma Jones”Bir Kitap İle İki Siyahi Çocuk”	110
RESİM 72	Rosa Bonheur, “At Fuarı”	110
RESİM 73	Ann Mary Nevton, “Otoportre”	112
RESİM 74	Eva Gonzales, Théâtre des Italiens’te Bir Loge”	113
RESİM 75	Anna Elizabeth, “Klumke Atölyesinde”	114
RESİM 76	Anna Klumpke, “Rosa Bonheur’un Portresi”	114
RESİM 77	Georgis O’Keefle’nin Portre Fotoğrafı.....	115
RESİM 78	Georgis O’Keefle, “Mavi ve Yeşil Müzik”	115
RESİM 79	Kay Sage’in imzalı vesikalık fotoğrafı”	117
RESİM 80	Toyen, “Merkezi Alanın Detayı”	118
RESİM 81	Frida Kahlo, “Kırılmış Saçlı Otoportere”	119
RESİM 82	Leonor Fini, 1936, Fotoğraf.....	121
RESİM 83	Dora Maar, 1935 Yılında Çekilmiş Fotoğrafı.....	123

RESİM 84	Stella Senead, “1967 yılında Lynn McLaren’in çektiği fotoğrafı”.....	124
RESİM 85	Dorothea Tanning, “1928 Yılında Çekilmiş Fotoğrafı”.....	125
RESİM 86	Louise Bourgeois, “1982 Yılında Çekilen Fotoğrafı”.....	126
RESİM 87	Bridget Bate Tichenor, ”Espejismo”.....	127
RESİM 88	Judy Chicago, “Güç Baş Ağrısı”.....	128
RESİM 89	Kurtuluş Savaşı Sırasında Keskin Kırıkkale Fişek Atölyesinde Çalışan Çocuklar.....	132
RESİM 90	Kurtuluş Savaşı Sırasında Keskin Kırıkkale Fişek Atölyesinde Çalışan Kadınlar	132
RESİM 91	Kadınları Çalıştırma Cemiyeti.....	132
RESİM 92	Birinci Dünya Savaşı’nda Hemşirelik Yapan Osmanlı Kadınları.....	133
RESİM 93	Fatih Mitingi, 19 Mayıs 1919.....	134
RESİM 94	Kadınlar Dünyası Dergisi, (1913-1921).....	136
RESİM 95	İnas Sanayi-i Nefise Mektebi, “Feyhaman Duran Atölyesi”.....	140
RESİM 96	İnas Darülfununu, “Türkiye’nin İlk Kadın Üniversitesi”.....	141

RESİM 97	Naciye Tevfik Biren, “Alman İmparatoru II. Wilhelm ve Mahiyeti Ömer Camisi’ni (Kudüs) Gezerken”	142
RESİM 98	Celile Hikmet, “Otopotre”	143
RESİM 99	Mihri Müşfik, “Otopotre”	143
RESİM 100	Müfide Kadri.....	144
RESİM 101	John Adams, “Vildan Gizer Portresi”	145
RESİM 102	Melek (Ziya) Celal Sofu.....	146
RESİM 103	Belkıs Mustafa.....	146
RESİM 104	Emine (Dürriye) Fuat Tugay.....	147
RESİM 105	Müzdan Sait ile eşi Safi Arel’in 1928 yılında çekilmiş fotoğrafı.....	148
RESİM 106	Feyhaman Duran, “Güzin Duran Portresi”	149
RESİM 107	Nazlı Ecevit’in Oğlu Bülent Ecevit’le Çekilmiş Fotoğrafı.....	150
RESİM 108	Fahr el Nissa Zeid, “Otopotre”	151
RESİM 109	Sabiha Bozcalı, “Otopotre”	152
RESİM 110	Aliye Berger.....	153

RESİM 111	Hale Asaf.....	154
RESİM 112	Ali Avni Çelebi, “Silah Arkadaşları”.....	159
RESİM 113	Zeki Faik İzer, “İnkılap Yolunda”	160
RESİM 114	Eugene Delacroix, “Özgürlük Halka Yol Gösteriyor”.....	160
RESİM 115	Cemal Tollu, “Alfabe Okuyan Köylüler”.....	161
RESİM 116	Sabiha Bozcalı.....	163
RESİM 117	İsmail Hakkı Tonguç Köy Enstitüsü Öğrencileri İle.....	165
RESİM 118	Sabiha Rüştü Hanım, “Türk Sanayi-i Nefise Birliği Üyelik Vesikası”...166	
RESİM 119	Nevin Çokay, “Kompozisyon”.....	172
RESİM 120	Sabiha Rüştü Bozcalı.....	175
RESİM 121	Güzin Duran Sergi Afişi.....	175
RESİM 122	Melek Celal Sofu, “ Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Kadın”.....	176
RESİM 123	Refik Ekipman, “Bar”	177
RESİM 124	Şeref Akdik “Kitap Okuyan Kadın”	177

RESİM 125	Şeref Akdik “Millet Mektebi”	178
RESİM 126	The International Herald Tribune gazetesini	186
RESİM 127	Naciye Tefvîk Biren, “Sahilde Çıplaklar”	188
RESİM 128	Naciye Tefvîk Biren “Habeşli Köle Nadide Bacı”	188
RESİM 129	Naciye Tefvîk Biren, “Göthe”	189
RESİM 130	Celile Hanım,” Otoportre”	189
RESİM 131	Celile Hanım, “Nazım Hikmet Portresi”	191
RESİM 132	Nazım Hikmet’in annesi Celile Hanım’ın 4 Haziran 1938’de Atatürk’e yazdığı Mektup.....	193
RESİM 133	Celile Hanım, 12 Nisan 1939’da Mevhibe İnönü’ye yazdığı mektup....	193
RESİM 134	Celile Hanım Galata Köprüsü’nde Oğlu İçin İmza Toplarken.....	194
RESİM 135	Celile Hanım, “Otoportre”	194
RESİM 136	Mihri Müşfik, “Otoportre”	195
RESİM 137	Mihri Müşfik, “ Otoportre”	196
RESİM 138	Mihri Müşfik, “Otoportre”	197

RESİM 139	Mihri Müşfik, “Otoportre”	197
RESİM 140	Mihri Müşfik, “Genç Erkek Tablosu”	199
RESİM 141	Mihri Müşfik, “Demir Turgut Portresi”	199
RESİM 142	Mihri Müşfik, “ Leyla Turgut Portesi”	200
RESİM 143	Mihri Müşfik, “ Peçeli Kadın”	200
RESİM 144	Mihri Müşfik, “Aynalı Gözde”	202
RESİM 145	Mihri Müşfik, ”Kadın Portresi”	203
RESİM 146	Mihri Müşfik, “Mihri Müşfik’nin Kız Kardeşi Enise Hanım’ın Portresi”	203
RESİM 147	Mihri Müşfik, “Tevfik Fikret Portresi”, “Tevfik Fikret Maskı”.....	204
RESİM 148	Mihri Müşfik, “Mareşal Üniformalı Mustafa Kemal Portresi”.....	206
RESİM 149	Mihri Müşfik, ”Letta Asım Baloya Giderken”	207
RESİM 150	Mihri Müşfik’in, 16 Nisan 1932 Tarihinde New York Times, Roosevelt Portresinin Önünde Poz Verirken Çıkan Fotoğrafı.....	208
RESİM 151	Mihri Müşfik’in New York’taki Kişisel Ssergisi Hakkında 25 Kasım 1928, New York Times’da Çıkan Haber.....	208

RESİM 152	Mihri Müşfik, “Natürmort”	209
RESİM 153	Mihri Müşfik, ”İstakoz ve Karides Tabağı”	209
RESİM 154	Mihri Müşfik, “Natürmort”	209
RESİM 155	Mihri Müşfik, “Natürmort”	209
RESİM 156	Mihri Müşfik’in 131. Doğum Günü İçin 02/ 05/ 2017 Tarihinde Google Ana Sayfasında Yayınlanan Doodle.....	210
RESİM 157	Müfide Kadri, “Otopotre”	211
RESİM 158	Müfide Kadri, “Güzin Duran Portresi”	212
RESİM 159	Müfide Kadri, ”Dua Eden Kız”	213
RESİM 160	Müfide Kadri, ”Sahilde Aşıklar”	214
RESİM 161	Müfide Kadri, ” Kitap Okuyan Kadın”	218
RESİM 162	Müfide Kadri, “Kırda Kadınlar”	218
RESİM 163	Melek Celal Sofu, “Dikiş Dikenler”	220
RESİM 164	Belkıs Mustafa.....	220
RESİM 165	Harika Şazi Sirel Lifij, “Otopotre”	222

RESİM 166	Harika Şazi Sirel Lifi, “Yeşilköy’den Manzara/Ayastefanos”.....	224
RESİM 167	Emine (Düriye) Fuat Tugay.....	225
RESİM 168	Güzin Duran, “Ada’dan Görünüm”	228
RESİM 169	Fatma Nazlı Ecevit.....	230
RESİM 170	Fatma Nazlı Ecevit, “Sandallar”	232
RESİM 171	Fatma Nazlı Ecevit, “Peyzaj”	233
RESİM 172	Fahr El Nissa Zeid, “Otopotre”	234
RESİM 173	Fahr El Nissa Zeid, ”Füreyâ Koral Portresi”.....	236
RESİM 174	Fahr El Nisa Zeyd, “Otopotre”	237
RESİM 175	Fahr El Nisa Zeid.....	238
RESİM 176	Fahrelnissa Zeid, İngiltere Kraliçesi Elizabeth’i karşılar, 1947.....	239
RESİM 177	Fahrelnissa Zeid, “Cehennemim”	240
RESİM 178	Fahr El Nisa Zeyd, “Kemiklerle Kompozisyon”.....	241
RESİM 179	Fahr El Nisa Zeyd’in,”Üçüncü Sınıf Yolcular”.....	242

RESİM 180	Fahr El Nisa Zeyd, Soyutlamaya Karşı Mücadele.....	243
RESİM 181	Fahrelnissa Zeid Tate Modern’de.....	243
RESİM 182	Fahrelnissa Zeid Sergi Bildirisi.....	244
RESİM 183	Dünyaca Ünlü Arama Motoru Google’ın 7 Ocak 2019’da Fahrelnissa Zeid’in 118. Doğumgünü İçin Hazırladığı Doodle.....	245
RESİM 184	Sabiha Bozcalı.....	248
RESİM 185	Sabiha Rüştü Bozcalı’nın Münih Güzel Sanatlar Akademisi Kimlik Kartı	248
RESİM 186	Sabiha Bozcalı, “Thomas Allom’ın 1828 Tarihli Bir Gravürünün Reprodüksiyonu”	248
RESİM 187	Sabiha Bozcalı, İnhisarlar İdaresi İçin Yaptığı Ankara Birası Reklamı Taslak Çalışması.....	249
RESİM 188	Sabiha Rüştü Bozcalı Sergisinden Detay.....	249
RESİM 189	Aliye Berger.....	250
RESİM 190	Aliye ve Karl Berger.....	252
RESİM 191	Aliye Berger, “Martılar”	254

RESİM 192	Aliye Berger, “Güneşin Doğuşu”	255
RESİM 193	Aliye Berger, “Otoportre”	255
RESİM 194	Aliye Berger’in Atölyesinde Eserleri İle Çekilmiş Fotoğrafı.....	256
RESİM 195	Aliye Berger, “Kediler ve İnsanlar”	257
RESİM 196	Aliye Berger’in Yüzonyedinci Doğum Gününde Google’ın Hazırladığı Doodle.....	258
RESİM 197	Hale Asaf, “Paletli Otoportre”	259
RESİM 198	Hale Asaf, “Otoportre”.....	260
RESİM 199	Hale Asaf, “Otoportre”	261
RESİM 200	Hale Asaf, “Bursa”	263
RESİM 201	Hale Asaf, “Bursa”	263
RESİM 202	Hale Asaf, “İsmail Hakkı Oygara Portresi”	264
RESİM 203	Hale Asaf, “Paris’ten Köşe”	265
RESİM 204	Hale Asaf, “Kız Çocuğu”	265
RESİM 205	Hale Asaf, “Montparnasse Mezarlığı”	266

RESİM 206	Hale Asaf, “İstanbul’dan Yelkenliler”	267
RESİM 207	Maide Arel.....	267
RESİM 208	Maide Arel, “Gergef İşleyen Kız”	268
RESİM 209	Maide Arel, “Kadın”	269
RESİM 210	Maide Arel, “Çiftetelli”	271
RESİM 211	Eren Eyüboğlu, “Otopotre”	272
RESİM 212	Eren Eyüboğlu, “Dans”	273
RESİM 213	Eren Eyüboğlu, “Köylüler”.....	273
RESİM 214	Feyhaman Duran, "Bedia Güleryüz Portresi".....	274
RESİM 215	Bedia Güleryüz, “Boğazda Gemi”	276
RESİM 216	Semiha Berksoy.....	276
RESİM 217	Semiha Berksoy, “Kötülükten Annesi Tarafından Korunan Kız”	277
RESİM 218	Semiha Berksoy, “Annem Ressam Fatma”.....	278
RESİM 219	Semiha Berksoy’un Başrolünde Oynadığı İlk Sesli Türk Filmi Olan “İstanbul Sokakları’nda” Filminin Afişi.....	279

RESİM 220	Semiha Berksoy, "Hapishanede Ziyafet"	281
RESİM 221	Semiha Berksoy, "Yeşil Kanatlı Melek"	282
RESİM 222	Semiha Berksoy, 2017, "Aşk'la, Semiha Berksoy" Sergisi'nde Çekilmiş Fotoğraf.....	283
RESİM 223	Semiha Berksoy, "Otopotre"	283
RESİM 224	Mayıs 2019 Tarihinde Semiha Berksoy'un 109. Doğum Yıl Dönümünde Dünyanın En Popüler İnternet Arama Motoru Google Tarafından Yayınlanan Doodle.	284
RESİM 225	Fürumet Tektaş.....	284
RESİM 226	Fürumet Tektaş, "Atölyede Oturan Kadın"	285
RESİM 227	Melahat Ekinci, "Portre"	286
RESİM 228	Melahat Ekinci, "Natürmort"	287
RESİM 229	Melahat Ekinci, "Natürmort"	287
RESİM 230	Şükriye Dikmen.....	288
RESİM 231	Şükriye Dikmen, "Amerika'dan Yol"	289
RESİM 232	Şükriye Dikmen, "Erkek Ve Kadın"	290

RESİM 233	Şükriye Dikmen, “Portre”	291
RESİM 234	Şükriye Dikmen, “Portre”	291
RESİM 235	Leyla Gamsız.....	292
RESİM 236	Leyla Gamsız, “Bursa'dan”	293
RESİM 237	Leyla Gamsız, “Portre”	294
RESİM 238	Tiraje Dikmen.....	295
RESİM 239	Tiraje Dikmen, “Zamanların Hafızası”	297
RESİM 240	Tiraje Dikmen, "İsimsiz".....	297
RESİM 241	Tiraje Dikmen, "İsimsiz".....	298
RESİM 242	Mürşide İçmeli.....	299
RESİM 243	Mürşide İçmeli, "Kuklalar".....	299
RESİM 244	Mürşide İçmeli, "Umut Dünyası".....	301
RESİM 245	Mürşide İçmeli, "Nostalji”	301
RESİM 246	Mürşide İçmeli, "Kuru Bir Ağacın Gölgesinde".....	302

RESİM 247	Fatma Kadir, “Otoportre”	304
RESİM 248	Fatma Kadir, “Dört Mevsim”	307
RESİM 249	Fatma Kadir, “Kumrular”	308
RESİM 250	Fatma Kadir, “Leylek”	308
RESİM 251	Fatma Kadir, “Serçe”	309
RESİM 252	Fatma Kadir, “Serçeler”	309
RESİM 253	Fatma Kadir, “Martı”	309
RESİM 254	Fatma Kadir, “Güvercin”	310
RESİM 255	Fatma Kadir, “İsimsiz”	310
RESİM 256	Fatma Kadir, “Flamingo”	310

GİRİŞ

Tarih boyunca sanat, özellikle de resim sanatı uygarlığın gelişmesinde çok önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Antik çağlardan beri sanatın içinde olan kadınların, tarihi süreçte eril düzenin kendilerine dayattığı kuralları yıkıp toplumda erkeklerle eşit haklara sahip olabilmek, erkek işi olarak kabul edilen sanatta var olabilmek için harcadıkları çabalar bilinmektedir. Kadın toplum içinde hak ettiği yeri aldıkça ve sanat geliştikçe medeniyetlerin de ivme kazanarak ilerlediği görülmektedir. Geçmişin mücadele ve emek ile yerleştirilmiş taşları günümüz kadınının toplumda ve sanatta yerini sağlamlaştırırken, gelecek için de yollarına ışık tutmuştur. Resim sanatı ve kadın sanatçılar başlığı bağlamında "Erken Cumhuriyet Döneminde Öncü Kadın Ressamların Türk Resim Sanatına Katkısı" ana başlığı altında kadının toplumdaki, sanattaki ve sanat tarihindeki yeri kadın ressamlardan yola çıkılarak anlatılmaktadır.

Özellikle Erken Cumhuriyet Döneminin incelendiği bu çalışmada; sanatçıları cinsiyet gözetmeksizin dönem sanatçıları olarak incelemek daha uygun olsa da, kadınlar açısından hiç de kolay ve eşit olmayan dönemin şartları bu araştırmanın kadın ressamlar üzerinden yapılmasında etkili olmuştur. Cinsiyetçi yaklaşımların günümüzde de hala varlığını koruduğu düşünülünce bu çalışmada kadın ressamların yaşamlarının referans alınması anlam kazanmaktadır.

İkinci bölümde, Osmanlı'da tarihsel süreç içinde resim sanatının gelişimi, ağırlıklı olarak da bu süreçte kadının yeri incelenmektedir. Eş zamanlı olarak Avrupa ve dünyada yaşanan toplumsal hareketler, sanat ve hayat sanat bağlamında kadının yeri, Osmanlı'da resim sanatı içinde kadın sanatçı izleri anlatılmaktadır.

Ayrıca Balkan Savaşı (1912-1913), Birinci Dünya Savaşı (1914-1918), Kurtuluş Savaşı'nın (1919-1923) yaşandığı dönüşüm sürecinde en fazla bedeli ödeyen, o güne kadar sistemde yerini alamayan, erkeklerle eşit haklara sahip olabilmek için mücadele vermek zorunda kalan ancak bu süreçten güçlenerek çıkmasını da bilen kadınların mücadelelerine yer verilmektedir.

Üçüncü bölümde, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında kültür ve sanat yapılanmaları ele alınırken, Erken Cumhuriyet Döneminde gerçekleştirilen devrimlerin kültür ve sanata etkileri ve sanatın gücü ile devrimlerin halka nasıl daha kolay ulaştığı anlatılmaktadır. Genç Cumhuriyetin kadına ve kadın sanatçıya bakışı yine bu bölümde özellikle kadın sanatçılar üzerinden ifade edilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına Cumhuriyet'in kuruluşuna tanıklık edilen aynı zamanda dönüşümün sancılarının derinden hissedildiği tarihi süreçte yaşayan dönemin cesur ve özverili kadınları ve kadın sanatçıları üzerinden verilen mücadelelere değinilmektedir.

Dördüncü bölümde, Türk sanat tarihinde iz bırakmış tez başlığımızın ana konusu oluşturan Erken Cumhuriyet Dönemi'nde sanatı hayatlarının merkezine koyarak yaşamaktan vazgeçmemiş, kendilerinden sonra gelecek kadın sanatçıların yolunu aydınlatmış cesur, öncü kadın ressamların hayat hikayeleri, sanat anlayışları anlatılmaktadır.

Bu çalışma için yapılan tüm araştırmalar sırasında çoklu bakış açısı ve konunun derin olarak incelenmesine olanak sağlayan çok sayıda görsel ve yazılı kaynak kullanılarak temelin literatüre referans olacak şekilde oturtulmasına dikkat edilmiştir. Bu yapı oluşturulduktan sonra ağırlıklı olarak Türk resim sanatı, dünya sanat tarihi, tarih, sanatçı biyografileri, sanat felsefesi kitapları ve güncel sanat yazıları referans olarak

alınmaktadır. Aynı zamanda Yeditepe Üniversitesi ve YÖK veri tabanında yer alan bilimsel araştırmalar, konuya dair belgeseller ile de araştırmanın içeriği zenginleştirmektedir.

Beşinci bölümde, küresel sorunlar, insan hakları ve doğa sanatsal üretiminde ve sanatsal kimliğinin oluşmasında önemli yer tutan bu çalışmanın yazarı sanatçı Fatma Kadir'in eserlerine yer verilmektedir.

OSMANLI'DA TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE RESİM SANATI

2.1 Osmanlı'da Sanat ve Bu Süreçte Kadın

Tarihin derinliklerine baktığımızda, kadınların yaşadıkları toplum içerisinde bir statüye sahip olduğu ve önemli roller üstlendiği anlaşılmaktadır. Ancak zaman içerisinde sistem ve politikalar geliştikçe kadınların statülerinde olumsuz yönde değişiklikler yaşandığı görülmektedir. Olumsuz yönde gelişen değişikliklerden en önemlisi de kadınların tarihsel süreç boyunca maruz kaldıkları cinsiyete dair eşitsizlikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın; kendi cinsi için dezavantaj oluşturan eşitsizlikleri ortadan kaldırmak ve karşı cinsle eşit haklara sahip olabilmek adına yüzyıllar boyunca mücadele etmek zorunda kalmıştır. İçinde bulunulan çağlara ve yaşanan toplumun düşünce yapısına göre şekillenen cinsiyet sorununun bu bağlamda çeşitli farklılıklar gösterse de ne yazık ki günümüze kadar varlığını koruyan bir sorunsal olarak süregeldiği bilinmektedir.

“Kadının geçmişteki var oluş mücadelesinin kültürel şablonlar şekillendikçe belirlendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Aslında bu fizyolojik farklılaşmadan kaynaklanan kültürel başkalaşımdır. Tarih öncesine dair yapılan araştırmalarda uzak geçmişteki kadınların yakın geçmiştekilerden daha özgür olduğunu göstermektedir.” (Akagündüz, 2015, s. 35)

Tarihin derinliklerinden gelen kadınların başatmak zorunda bırakıldıkları cinsiyet sorununun yaşanan çağlara göre farklılıklar gösterse de, ekonomik sosyal ve kültürel

alandaki her zaman yerini koruduğu görülmektedir. Antik çağlara baktığımızda Yunan filozofların erkeğin üstünlüğünü savunan açıklamaları karşımıza çıkmaktadır. Aristoteles (M.Ö. 384-322) bilimsel gerçekleri de kullanarak erkeklerin kadınlardan daha üstün olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır (Cogito, 2014). Romalı filozof Lucius Annaeus Seneca (M.Ö. 4-M.S. 65) ise Aristoteles'in savunduğu gibi kadın ve erkeğin fiziksel olarak farklı yaratıldığını düşünse de, kadının erkek kadar cesur ve kuvvetli olduğunu ve eğitilerek geliştirilebileceğini savunmaktadır. Dönemin filozofları kadın ve erkeği anlatırken; yaradılıştan gelen fiziksel özelliklerinden dolayı kadının eksik, zayıf, geliştirilmeye muhtaç bir varlık olduğuna vurgu yapan söylemler kullanmaktadır. Dönemin toplumunda ise erkeğin üstünlüğünün doğuştan geldiğine inanılan ataerkil sistemde hiyerarşik bir düzenin var olduğu görülmektedir.

“Zamanda ne kadar geriye gidersek gidelim, cinsiyet ayrımının ezelden beri bir hiyerarşi olarak görüldüğünü fark ediyoruz. Erkek daha iyidir; kadının kadar iyi değildir. Bütün bunlar sona mı erdi dersiniz? Açıkça görüyoruz ki hayır! Hala gidilecek daha çok yol var.” (Heritier, Perrot, Agocinski & Bacharan, 2018, s. 185)

Türk tarihine baktığımızda; Orta Asya'da kadın ve erkeğin yaşamın pek çok alanında eşit haklara sahip olduğu, hatta ilk kadın devlet başkanının Türk toplumunda çıktığını görmekteyiz. (M.Ö. Altıncı yüzyılda yaşadığı düşünülen Saka Kraliçesi Tomris) İslamiyet öncesi Türk toplumunda kadınların toplumsal ve siyasi hayatta etkin rolleri olmuş, kadınlar savaşta ve sosyal hayatta erkeğin yanında yer almış ve söz sahibi

olmuştur. Ziya Gökalp'ın söylediği “eski kavimler arasında hiçbir kavim Türkler kadar kadın cinsiyetine hak vermemiş ve saygı göstermemiştir” (Gökalp, 2004) cümlesi İslamiyet öncesi Türklerde kadının durumunu özetlemektedir. Türklerin İslam dinini kabulü ile başlayan süreçte Arap kültürünün de etkisi ile kadınların sahip oldukları haklardan mahrum edildikleri görülmektedir.

“Orta Asya Türk devletlerinin hepsinde (İskitler, Hunlar, Uygurlar, Göktürkler) kadınlar önemli hak ve yetkilere sahipti.” (Gürsoy, 2017)

Türklerin İslam dinini benimsemeye başlaması ile birlikte sosyal hayatta, kültürel hayatta ve devlet yönetiminde değişiklikler yaşanması kaçınılmaz olmuş, İslamiyet öncesi Türk Toplumunda kadınların toplumsal ve siyasi hayatta etkin olan varlığı yerini hızla erkek egemen bir anlayışın hüküm sürdüğü toplum düzenine bırakmıştır. İslami inanca geçişten Tanzimat Dönemine kadar geçen süreçte kadınların sosyal, kültürel ve siyasal bakımdan toplumsal hayatın dışında kaldıkları görülmektedir.

Bu bağlamda Türk sanat tarihine baktığımızda; Türk resim sanatı da yaşanan bu değişimin dışında kalmamış, İslamiyet'in resme getirmiş olduğu yasaklamalar karşısında sanatçılar süsleme ve güzel yazı yazma sanatına (kaligrafi, hat) yönelerek kendilerini ifade edebilmenin yolunu bulmuşlardır.

Türkler İslam dinini kabul ettikten sonraki süreçte sanatın hat, tezhip ve minyatür üzerinden gelişme gösterdiği görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde sarayın sanata ilgi gösterip desteklemesi ve sarayda açılan nakkaşhaneler; kaligrafi, hat ve minyatür sanatının gelişiminde etkili olmuştur. Osmanlı'da sanatın bu bağlamda gelişmesinin en

önemli sebeplerinden biri de İslam dininin insan tasvirini yasaklamış olması, ya da o dönem öyle yorumlanması olmuştur.

RESİM 1. Nakkaş Hasan, “III. Mehmet için “Şahname” üzerinde çalışan nakkaşlar”, 1609, Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul.

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Ottoman_miniature#/media/File:Ottoman_miniature_painters.jpg

Osmanlı İmparatorluğu’nda yaşanan Viyana bozgununun (1683) ardından peş peşe gelen başarısızlıklar ve sonrasında gelen çözüm arayışları ile Batıya açılmanın da yolunun açıldığı görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nda başlayan çözüm arayışları; Osmanlı devlet adamlarını Batı’da neler olup bittiğini araştırmaya yöneltirken, modernleşme hareketlerinin başlamasının da en önemli sebeplerinden birini oluşturmuştur. Dönemi incelediğimizde Batı’da Rönesans’ın etkisiyle hız kazanan değişiklikler olduğu görülmektedir. Batıda meydana gelen bu değişiklikler hakkında araştırma yaptırmak ve bunun sonucunda devletin içinde bulunduğu açmazı çözüm bulmak üzere Yirmi sekiz Mehmet Çelebi başkanlığında bir heyet Paris’e gönderilmiştir.

“Zevk ve sefâ” devri olarak da adlandırılan ve birçok yeniliği beraberinde getiren Lale Devri; (1718-1730) Batı ile kültürel ilişkilerimizin de başladığı bir dönem olarak da

tarihte yerini almaktadır. Osmanlı'ya matbaanın getirilmesi, çini atölyelerinin, kağıt fabrikasının açılması, çeviri konseyi açılması ve enstitüleşme gibi yenilikler, oluşumlar gerçekleşirken yine aynı dönemde Avrupa başkentlerine geçici elçilik heyetleri yollanarak Batı'yı daha yakından tanıma girişimlerinin de başladığı görülmektedir. Batı ile kurulan bu ilişkilerin Osmanlı'ya toplumsal ve sanatsal alanda özgün bir anlayış getirdiği bilinmektedir.

“Avrupa ile siyasal ve ekonomik alanda ilişkilerin artması, Yirmi sekiz Mehmet Çelebi'nin elçiliği döneminde edindiği izlenimleri Türkiye'ye aktarması, Lale Devri adıyla Osmanlı tarihide ün kazanan bir dönemde Batıların bahçe eğlenceleri yaşamına çağrışımlar yaptırabilecek bir tarzın benimsenmesi ve buna benzer diğer olgular bu yoğunlaşmanın belirtileri arasında görülür.” (Tansuğ, 2012, s. 33-36).

Osmanlı'da Lale devri (1718-1730) ile başlayan batılılaşma hareketleri Üçüncü Selim (1761-1808) ve İkinci Mahmut (1785-1839) zamanında ivme kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nde 1773 yılında kurulan Mühendishane-i Bahri-i Hümayun ve 1795 yılında kurulan Mühendishane-i Berri-i Hümayun da askeri amaçlarla resim derslerinin programlara alındığı bilinmektedir (Tansuğ, 2012). Osmanlı Batıdaki yenilikleri öğrenerek eğitim almaları için yetenekli öğrencileri 1829 yılından itibaren Avrupa'ya göndermeye başlamıştır. Avrupa'da öğrenim gören bu öğrenciler yurda döndükten sonra Harbiye gibi okullarda görev alırken aynı zamanda Batı kültür ve sanatını Osmanlı'ya taşıyarak çalışmaya devam etmişlerdir. Yaşanan tarihi sürece baktığımızda Batılılaşma

hareketleri doğrultusunda yurt dışına gönderilen öğrenciler arasında hiç kız öğrenci bulunmaması, yaşanan dönemin kadınların eğitime olanak vermemesi ve gönderilen öğrencilerin hepsinin askeri amaçlarla gönderilen asker kökenli öğrenciler olması sebebi ile yadsınmamaktadır.

“Resim öğreniminin askeri eğitim programı içinde kaçınılmaz olduğu Mühendishane-i Berrii Hümayun’dan da önce saraydan gizli bir hendese odasının devamı niteliğinde olan Mühendishane-i Bahrii Hümayun, bu eğitimin en basit şekliyle ilk kez gündeme geldiği bir askeri okuldur (1773).”
(Tansuğ, 2012, s. 51-52)

RESİM 2. Mahmud Râif, “Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyun ’u deniz tarafından gösteren gravür”, 1788, İstanbul.

Kaynak: <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhendishane-i-bahri-i-humayun>

RESİM 3. “Mühendishane-i Berri Hümayun”

Kaynak: https://www.turkcebilgi.com/m%C3%BChendishane-i_berri-i_h%C3%BCmayun

On sekizinci yüzyıl başlarında Osmanlıda başlayan Batılılaşma hareketlerinin ilk çıkış noktası; askeri ve teknik alanda Avrupa'daki yenilikleri ülkeye getirerek askeri yapıyı Batı standartlarına getirerek gücünü artırmak olsa da, beraberinde toplumsal ve kültürel değişimi de getirmesi kaçınılmaz olmuştur. Yirmi sekiz Mehmet Çelebi'nin Paris'e gitmesi ile başlayan bu değişim ortamı Osmanlı sanatını da etkilerken "Çağdaş Türk Sanatı" olarak adlandırılan yeni bir sanat anlayışının adımlarının atıldığı bir dönemi başlatan zemini de hazırlamıştır (Tansuğ, 2012). Osmanlı'nın askeri eğitimde Batıda yaşanan gelişmelerin uzağında kalmamak amacı ile benimsediği yaklaşımlar ve resim sanatında Batı'ya yönelik açılımları desteklemesi ile Batılı anlamda çağdaş Türk resim sanatının başladığı görülmektedir. Bu bağlamda askeri amaçlarla aynı dönemde resim eğitimi için Batıya öğrenciler gönderilmesi de süreci hızlandıran bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Batı' 18. Yüzyıl sonlarında Osmanlı sarayına girmeye başlamış ve askeri okulların Batı yöntemlerine uygun bir biçimde yeniden organize edilmeleri öngörülmüştü. Mühendishane-i Berri Hümayun ile Harbiye Bahriye okullarında yetişen genç subayların stratejik alanda büyük önem taşıyan resim çalışmalarında modern ve ileri tekniklerin bilgisine sahip çıkmaları sağlandı." (Tansuğ, 1997, s. 37)

Osmanlı Devleti'nde batılılaşma hareketlerinin diğer bilim ve sanat dallarında olduğu gibi ilk olarak askeriyede başlamış olması; Türk resim sanatının gelişmesinde asker ressamların öncülük etmesinin sebeplerinden biri olduğu bilinmektedir. Batılı

anlamda resim eğitiminin askeri ihtiyaçlar sebebi ile ilk defa askeri okullarda verilmesi bazı askeri öğrencilerin resim sanatına gönül vererek eğitimlerine bu doğrultuda devam etmelerine, başlangıçta resim sanatına ayıracak yeterince zaman ve zemin bulamasalar da ilerleyen zamanlarda Türk resim sanatının modernleşmesi yolunda önemli adımlar atabilmelerine vesile olmuştur.

Osmanlı’da askeri ihtiyaçlarla Mühendishane-i Bahri Hümayun ve Mühendishane-i Berri-i Hümayun’da başlayan teknik, perspektif ağırlıklı resim derslerinin daha sonra sivil okullarda da yer aldığı bilinmektedir. 1859 yılında Birinci Abdülmecid döneminde açılan Hendese-i Mülkiye, 1868 yılında Abdülaziz döneminde açılan İstanbul Galatasaray Sultanisi, 1861 yılında açılan Darüşşafaka Lisesi gibi orta öğretim kurumlarının müfredatlarına resim dersleri koyarak eğitimlerine devam ettikleri görülmektedir.

“Sanatçılarımızın 19. yy’de geçirdiği ilk gözlem dönemi, Batı sanat anlayışları oluşumlarının ve değişimlerinin nedenlerini anlamağa yeterli olamamış. Zaten önce askerlik mesleğini seçen bu sanatçı ruhlu kişiler, çoğu kez bir atölye yaşamına gerekli, yeterli zaman yanında, toplumumuzun geniş zemininde oluşmuş ilgiyi de bulamamışlar.” (Turani, 1984, s. 5)

Yaşadığımız coğrafyada İslamiyet kabul edilene kadar siyasi ve sosyal hayatta geniş haklara sahip olan kadınların, İslamiyet kabul edildikten sonra gelen dönemde pek çok sınırlayıcı din ve kültür kalıplarıyla karşılaştıkları görülmektedir. Tanzimat Fermanının (1839) ilanına kadar birçok haktan mahrum kalan Türk kadını; nüfus

sayımlarına bile alınmazken, sadece erkeklerin sayıldığı nüfus sayımlarında yok sayılmışlardır. Ancak 1882 yılında ilk olarak nüfus sayımına katılabilen kadınların sayılma gerekçesi ise; mali krize giren devletin kaynakların kullanımı ve tüketiminde kadının tuttuğu yeri saptayabilmek olduğu görülmektedir (Yüksel, 2006).

Dönemi incelediğimizde Tanzimat'ın ilanı ile başlayan süreçte Osmanlı'da kadın hakları tartışılmaya başlandığını görürüz. Tamamen politik sebeplerle ve Avrupa devletlerinin desteğini alabilmek amacıyla Padişah Abdülmecit tarafından ilan edilen Tanzimat Fermanı Osmanlı'da birçok reformun yapılmasına olanak sağlamıştır. Halkın desteği ile olmasa da yapılan bu reformların Osmanlı'da modernleşme hareketlerinin başlangıcını oluşturan ilk adımlar olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda Tanzimat Fermanı Osmanlı tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde sanat; kültürel ve sosyal alanda ifade biçimi olarak kullanılmaktadır. Kullanılan bu ifade biçimi de kadının sanat, hayat ilişkilerini kurma özelliğini güçlendirmiştir. Kadın sanat pratiklerini bir ifade biçimi olarak sanat-hayat bağlamına taşıırken özellikle modern dönem ve sonrasında sanat edimlerinin ana başlıklarından biri olma özelliğini de korumuştur.

“Tanzimat'ın reform politikaları hiçbir zaman halkın isteğine dayanmamıştı. Baş çeken bürokratlar gerekli gördükleri ya da bu bürokratlar büyük devletlerin temsilcilerince harekete geçmeye zorlanmış oldukları için, bu reformları Osmanlı toplumuna zorla kabul ettirmişlerdi. Bu nedenle reformların kitle desteği asla geniş olmadı.” (Zürcher, 2016, s. 107)

İlk dönem Türk ressamaları üzerinde, Barbizon Okulu, Gerome atölyesi, Julian Akademisi, Cormon Atölyesi, Lhote Atölyesi gibi oluşumların önemli etkileri olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda incelediğimizde aynı oluşumların Modern Türk resminin gelişimine, dolayısıyla kadın ressamların da yetişmesine katkıları görülmektedir.

2.1.1 Barbizon Ekolü

Yaptığı etki ile modern Türk resim sanatının başlangıcında önemli bir rolü olan Barbizon Ekolü adını Fransa’da ressamların toplandıkları Barbizon Kasabası’ndan almıştır. Barbizon Ekolü içinde bulunan Theodore Rousseau, Charles Daubigny, Jean Francois Millet gibi manzara resimleri yapan resamlardan oluşan sanatçıların resimlerine konu olarak çoğunlukla ormanlarla çevrili Barbizon kasabasını seçtikleri görülmektedir.

RESİM 4. Jean-Francois Millet , “The Gleaners”, “Başak Toplayan Kadınlar”, 1857, Tuval Üzerine Yağlıboya, 79x59 cm, Musee d'Orsay, Paris-Fransa.

Kaynak: <https://www.flickr.com/photos/12152206@N03/3244707865>

RESİM 5. Şeker Ahmet Paşa, "Ormanda Oduncu", Tarih Bilinmiyor, Tuval Üzerine Yağlıboya, 180X140cm, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi.

Kaynak: <http://www.milliyetsanat.com/haberler/plastik-sanatlar/-ormanda-oduncu----seker-ahmet-pasa/386>

Tanzimat'tan sonra Batıdaki gelişmeleri ve Batı kültürünü anlamaları için öğrenim görmek üzere Fransa'ya ressamaların gönderilmesi ile Barbizon Ekolü'nün ortaya çıkması aynı tarihlere rastlamaktadır. Bu rastlantı sonucunda oluşan etkileşim modern Türk resim sanatının başlangıç yıllarına rastlaması bakımından önemli olmuştur. Modern anlamda resim yapan ilk ressamlarımızdan olan Şeker Ahmet Paşa, Osman Hamdi Bey, Hoca Ali Rıza, Süleyman Seyyid de Barbizon Ekolünden etkilenen Türk sanatçılar arasında yer almaktadırlar.

“Barbizon Okulu, yaklaşık olarak 1830-1870 yılları arasında etkin olmuş bir sanat anlayışı. İsmi güney Fransa'da bulunan Fontaineblau Ormanı yakınındaki Barbizon köyünde bir araya gelen sanatçılardan alır. Barbizon

ressamları, dönemin baskın sanat anlayışı olan romantizmin içinden sıyrılıp ortaya çıkan realizmle beslenerek kendi anlayışlarını ortaya koyarlar; Doğrudan doğa.” (Akbulut, 2011, s. 189)

2.1.2 Grome Atölyesi

Oryantalizm’in en önemli sanatçılardan biri olan Jean-Leon Grome (1824-1904) üslup ve seçtiği konular bakımından ondokuzuncu yüzyılın önemli isimlerinden biri olarak anılmaktadır. Jean-Leon Grome’un İstanbul ve Kahire’ye olan hayranlığı pek çok yapıtında hissedilmektedir. İki bin öğrenci yetiştiren sanatçının etkileri modern Türk resim sanatının gelişmesinde öncülük yapmış sanatçıların eğitiminde ve yapıtlarında da kendini göstermektedir. Jean-Leon Grome’dan eğitim alan öğrenciler arasında ilk dönem Türk resim sanatında figür geleneğini başlatan Osman Hamdi Bey, Şeker Ahmet Paşa, Halil Paşa ve Cemal Bey yer almaktadır. Oryantalist resim deyince akla gelen ilk isimlerden biri olan Jean-Leon Grome’un, İstanbul ve Kahire’den Osmanlı insanını betimlediği tabloların yanı sıra, harem, hamam ve doğu kostümlerinden oluşan çok sayıda yapıtı bulunmaktadır.

“Grome 1865’de prestijli Fransız Enstitüsü üyeliğine seçilir.1869’da çok sayıda sanatçıyla birlikte Süveyş Kanalı’nın açılışına davet edilir. Bu arada bir de atölye açmıştır ve dünyanın her yerinden öğrenci kabul etmektedir.1860-1862 yılları arasında bağımsız bir atölyeyle başlamışsa da, Güzel Sanatlar Akademisi’nin üç prestijli hocalarından biri haline gelir.

Okuldaki derslerine, kendi atölyesinden gelme on altı öğrencisiyle başlar. Bu sayı kısa sürede artar.” (Akbulut, 2011, s. 181-183)

RESİM 6. Jean-Leon Grome, “Horoz Döğüşü”, 1846, Tuval Üzerine Yağlıboya, 204X143 cm, Musée d'Orsay, Paris, Fransa.

Kaynak: https://www.wikiwand.com/tr/Horoz_d%C3%B6v%C3%BC%C5%9F%C3%BC

RESİM 7. Halil Paşa, “Ressam Kız ve Atölyesi”, 1939, Tuval üzerine yağlıboya, 41x33 cm, Sakıp Sabancı Müzesi

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Halil_Pa%C5%9Fa_Ressam_K%C4%B1z_ve_At%C3%B6lyesi_Girl_Painter_and_Her_Studio_-_Google_Art_Project.jpg

2.1.3 Julian Akademisi

Bağımsız bir sanat okulu olarak 1868 yılında Rodolph Julian tarafından Paris’te kurulan Julian Akademisi’nin pek çok Türk sanatçının eğitiminde ve sanat anlayışlarında önemli etkisi olduğu bilinmektedir.

Fransa’da sanatın Güzel Sanatlar Akademisi’nin etkisi altında olduğu ve kız öğrencilerin sanat okuluna alınmadığı, nü çalışmalarının uygun görülmediği bir dönemde Julian Akademisi’nin kız öğrencileri de kabul ederek erkeklerle aynı salonda çalışmalarına olanak sağladığı görülmektedir.

Kız öğrencileri derslere kabul ederek kadınların sanat eğitimi alabilmelerinin yolunu açan Julian Akademisi’nde; Marcel Duchamp, Henry Matisse, Diego Rivera, Edouard Vuillard gibi ressamın yanı sıra Türk ressamlardan Sami Yetik, Feyhaman Duran, Namık İsmail gibi sanatçıların da ders aldıkları bilinmektedir.

“Türk ressamlardan Sami Yeytik, Feyhaman Duran ve Namık İsmail de Julian Akademisi’nde dersler almışlardır. Julian Akademisi, sonradan adından sık söz ettirecek isimler de eğitir. Bunlar arasında Marcel Duchamp, Jean Dubuffet, Halil Cibran, Henri Matisse, Diego Rivera, Edouard Vuillard, William Bouguerau ve Pierre Bonnard gibi isimler de yer alır.” (Akbulut, 2011, s. 199)

RESİM 8. “Julian Akademisi’nde sanat öğrencileri grubu”, Kongre Kütüphanes,¹

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Acad%C3%A9mie_Julian#/media/File:Academie_Julian,_Paris,_group_of_art_students.jpg

2.1.4 Cormon Atölyesi

Paris’te doğan gerçek adı Fernard-Anne Piestre olan çağının önde gelen ressamlarından olan Oryantalist Fransız sanatçı Fernard Cormon’un (1845-1924) ondokuzuncu yüzyılda açtığı atölyede yaptığı akademik çalışmalarla bilinmektedir. Cormon Atölyesi önemli başarılar elde ederken aynı zamanda sanat eğitimi için öğrenciler tarafından da çok tercih edilen bir atölye olmuştur. Türk ressamların da eğitim aldığı Cormon Atölyesi’ne devam eden sanatçılar arasında Türk resim sanatına önemli katkıları olan sanatçı İbrahim Çallı da yer almaktadır. Cormon Atölye’inde eğitim alan Türk ressamlar; Türk resim sanatına gelişmesine ve kadın ressamların yetişmesine önemli katkılar sunmuşlardır. Vincent Van Gogh, Henri Matisse, Henri De Toulouse-Lautrec gibi sanat tarihinde saygın yer sahibi pek çok ressamın yetişmesinde de Cormon Atölyesi’nin etkileri görülmektedir.

¹Dijital kimlik: ppmsc.04833

“1880’li yıllarda açtığı atölyesinden çok sayıda ünlü ressam yetiştirir. Bu ilk dönemde adından sık söz ettirecek öğrencileri arasında Toulouse-Lautrec ve Van Gogh da vardır. Cormon Atölyesi, Türk ressamların da uğrak yerlerinden biri olur. Burada eğitim alan isimlerden biride İbrahim Çallı’dır.” (Akbulut, 2011, s. 204)

RESİM 9. “Cormon Atölyesi”, Cormon, Henri de Toulouse, Lautrec, Émile Bernard
Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:In_Cormons_atelier.jpg

2.1.5 Lhote Atölyesi

Fransız heykeltıraş ve ressam Andre Lhote (1885-1962) tarafından 1905 yılında kurulan Lhote Atölyesi’nin başlangıçta ‘’fovist’’ tarzda çalışmalar yapsa da kısa bir süre sonra kübizme yönelerek çalışmalarını bu tarzda devam ettirmiştir.

Gauguin ve Cezanne’dan etkilendiği bilinen Andre Lhote’un; heykel ve resim yapan bir sanatçı olmasının yanı sıra sanat üzerine yazılar yazdığı, iyi bir yazar olarak da adından söz ettirdiği bilinmektedir.

Birinci Dünya Savaşı'nın (1914-1918) başlaması ile çalışmalarını durduran Andre Lhote; 1917 yılında tekrar resim ve atölye çalışmalarına başlayarak 1922 yılında kendi okulunu açmış ve tekrar çeşitli ülkelerden öğrenci kabul etmiştir.

Lhote Atölyesi'nde eğitim alan Türk ressamlar arasında D Grubu ressamları da (Eşref Ürün, İbrahim Çallı, Nurullah Berk, Bedri Rahmi Eyüboğlu) bulunmaktadır.

“1918-1920 yılları arasında Notre-Dame de Champs Akademisi'nde dersler verir. Ardından, 1922'de kendi okulunu açar. Daha sonra dünyanın her yerinden öğrenci kabul etmeye başlar. Bunlar arasında yine çok sayıda Türk öğrenci de yer alacaktır. Özellikle Türk resminde figüre ve soyuta yönelişin öncülüğünü yapan D Grubu Türk ressamlarında Lhote Atölyesi'nin etkisi büyüktür. Eşref Ürün, İbrahim Çallı, Nurullah Berk ve Bedri Rahmi Eyüboğlu bu atölyeden geçen isimler arasında yer alır.” (Akbulut, 2011, s. 211-212)

RESİM 10. “Andre Lhote atölyesi, Paris
Kaynak: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/38180>

Tanzimat'tan sonra Osmanlı yeni fikirlere daha açık bir hale gelirken, Batı felsefesinin de aydınlar tarafından benimsendiği anlaşılmaktadır. Avrupa'ya eğitim için giden öğrenciler geri döndüklerinde, Avrupa'da öğrendikleri yenilikleri de Osmanlı'ya taşıırken aynı zamanda Genç Osmanlılar (Jön Türkler) adı altında toplanarak örgütlenmişlerdir. Osmanlıda oluşan bu örgütlenme ve yaşanan yenilikler sonucunda Genç Osmanlılar (Jön Türkler) öncülüğünde İkinci Abdülhamit tarafından ilan edilen Birinci Meşrutiyet'in (20 Mart 1876-14 Şubat 1878) ilanı ile Osmanlı'da Mutlakiyetçi yapının sonlandırılıp Meşrutiyetçi dönemin başlatıldığı bilinmektedir. Çok kısa süren Birinci Meşrutiyet Dönemi; Osmanlı'da pek çok ilkin yaşandığı bir dönem olmuştur. Osmanlı'da ilk kez parlamenter sisteme geçilmesi ve anayasa ilan edilmesi de yine aynı dönemde yaşanan ilkler arasında yer almaktadır.

“Avrupa'ya eğitim için giden öğrencilerden aydın bir sınıf oluşmuş ve bunlara Jön Türkler (Genç Türkler veya Genç Osmanlılar) denmiştir. Bu grupta Namık Kemal, Ziya Paşa, Mithat Paşa ve Hüseyin Avni gibi aydınlar bulunuyordu. Jön Türkler devletin içinde bulunduğu durumdan ve yaşadığı sorunlardan ancak meşrutiyetin ilanı ile kurtulacağını savunuyordu.”

(Osmanlı. site, 2016)

RESİM 11. "Paris'te Osmanlı'ya muhalefet eden Genç Türkler'in ilk kongresi", 1902, Paris.
Kaynak: <https://en.wikipedia.org/wiki/File:YoungTurksfirstcongress.jpg>

Osmanlı'da üst düzey entelektüel bilgiye sahip olan hanedanın ve sarayın sanata ve resim sanatına her zaman ilgisi olduğu görülmektedir. Tarihsel süreçte resim sanatına ilgi duyan ve bu sanatı icra eden padişahlar ve hanedan mensupları olduğu bilinmektedir. Sarayın sanata verdiği destek ve bazı Batılı ressamların Osmanlıya davet edilmesi Türk resim sanatının gelişiminde etkili olmuştur. Sarayın ilgi gösterdiği yabancı ressamların başında Guillemet, Aiwazovsky ve Fausto Zonaro gelmektedir. Daha sonraki yıllarda bu ressamların arasına L. de Mango, Philippe Bello, Salvatore Valeri ile Warnia Zarzecki'nin de katıldığı, ilerleyen yıllarda açılacak olan Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Salvatore Valeri ve Warnia Zazecki'nin hoca olarak görev aldığı bilinmektedir.

RESİM 12- Aivazovsky, “Ay Işığında Galata Kulesi”, 1845, Tuval Üzerine Yağlıboya, 52 x 80cm,²

Kaynak:<https://artdaily.cc/news/58932/Sotheby-s-to-sell-three-views-of-Constantinople-by-Ivan-Konstantinovich-Aivazovsky#.Xj0XDjIzbIU>

RESİM 13. Fausto Zonaro, “Göksu'da Eğlence”, Tarih Bilinmiyor, (Erken yirminci yüzyıl), Tuval Üzerine Yağlıboya, 39,76x51,57 cm, Pera Müzesi

Kaynak:https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Fausto_Zonaro_-_Amusement_at_G%C3%B6ksu_-_Google_Art_Project.jpg

Osmanlı'da Ondokuzuncu yüzyılda Türk resim sanatında Batılı sanatçıların da etkisi ile ivme kazanan gelişmeler halk tarafından çok da hoş karşılanmamış ancak önyargılarının kırılmasında ve halkın yaşanan gelişmelere alışmasında asker ressamların çok olumlu etkisi olmuştur.

² Fotoğraf: Sotheby's

“İstanbul'un XIX. Yüzyıldaki mutaassıp dindar Müslüman çevrelerinde resim ve heykel alanındaki gelişmelerin tasvib görmediği kesindir. Ancak böyle bir tavır ileri görüşlü, sanatçı yetenekleri üstün, ordu mensubu ressamların etkinlikleri karşısında tutunamamıştır.” (Tansuğ, 2012, s. 40-41).

Osmanlı'da Batılılaşma hareketlerinin ve kadınların hak arama mücadelelerinin başlangıcı olan Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinden (1839) Birinci Meşrutiyet'in ilanına (1876) kadar geçen süreci incelediğimizde; Osmanlı Devleti'nde siyasal, sosyal ve kültürel anlamda bir dönüşüm yaşandığı görülmektedir. Tanzimat Dönemi Batının, bilim ve teknik alanında örnek alındığı gibi aynı zamanda siyasi, sosyal, kültürel ve sanatsal alanda da örnek oluşturduğu bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Okumak için Avrupa'ya giden öğrencilerin Batı'da gördüklerini Osmanlı'ya taşıyarak Batı tarzı yaşamı Osmanlı'ya da taşımaya çalıştıkları da yine aynı dönemde görülmektedir. Alafranga hayat tarzı Osmanlı konaklarına girerken, konaklarda çocukların yetiştirmesi için mürebbiyeler tutulmuş, aynı zamanda kıyafetlerde değişime ayak uydurmuş, sarık yerine fes, şalvar yerine setre pantolon giyilmeye başlanmıştır.

Tanzimat döneminde çok yoğun olarak hissedilen Fransız etkisi ile pek çok kitabın çevirisi yapılırken, eğitimde ve sanatta da reformların yapıldığı görülmektedir.

“Bu dönem içerisinde sanat anlayışı 1850'li yıllardan başlamış olup günümüz içerisinde halen devam etmektedir. Özellikle sanat anlayışının amacı Batıya yakın olan milli bir sanat meydana getirmek, Türk toplumunda meydana gelen yenilik hareketlerini ve fikirleri yansıtmaktır.” (Şahmaran Can, 2016, s. 1019)

Aynı dönemde Paris’te açılan Mekteb-i Osmani Harb Okulu’nun (1857-1874), Osmanlı’dan eğitim için Paris’e gönderilen öğrencilerle olan ilişkisi, resim öğretimine ayırdığı yüklüce program ile resim sanatının gelişiminde önemli bir yeri ve katkısı olduğu görülmektedir. Sultan Abdülaziz’in desteği ile sanat eğitimi almak için Paris’e Mekteb-i Osmani’ye gönderilen öğrenciler arasında Türk resim sanatında öncü adımlar atan Osman Hamdi Bey (1842-1910), Şeker Ahmet Paşa (1841-1907) ve Süleyman Seyyid (1842-1913) de bulunmaktadır (Tansuğ, 2012). Kendisi de resim meraklısı olan ve hatta resim yapan Sultan Abdülaziz Paris’te Mekteb-i Osmani’yi ziyareti sırasında Şeker Ahmet Paşa’yı bazı resimler seçerek satın almak üzere görevlendirdiği de bilinmektedir. Kuruluş amaçlarını karşılayamayıp Osmanlı Devleti’ne pahalıya mal olduğu düşünülerek kapatılan Mekteb-i Osmânî’nin Mekteb-i Sultânî’nin (Galatasaray Lisesi) kurulmasına zemin hazırladığı görülmektedir.

“Paris’e yollanan Türk öğrenciler esas itibariyle idadi okulunu bitirenlerden seçilirdi. Bunlar Paris’teki Yüksek Okulların derslerini takip edebilecek seviyede yetişmiş değillerdi. Fransa’daki orta öğretim okulları seviyesinde tutulan ve Fransız okullarının programı uygulanmaya çalışılan Mekteb-i Osmani’ye girecek öğrenciler, Türkiye’de görecekları idadi öğrenimi bu okulda yapmış olacak, aynı zamanda Fransızca’yı da iyi bir şekilde öğrenecekti.” (Cezar, 1971, s. 160)

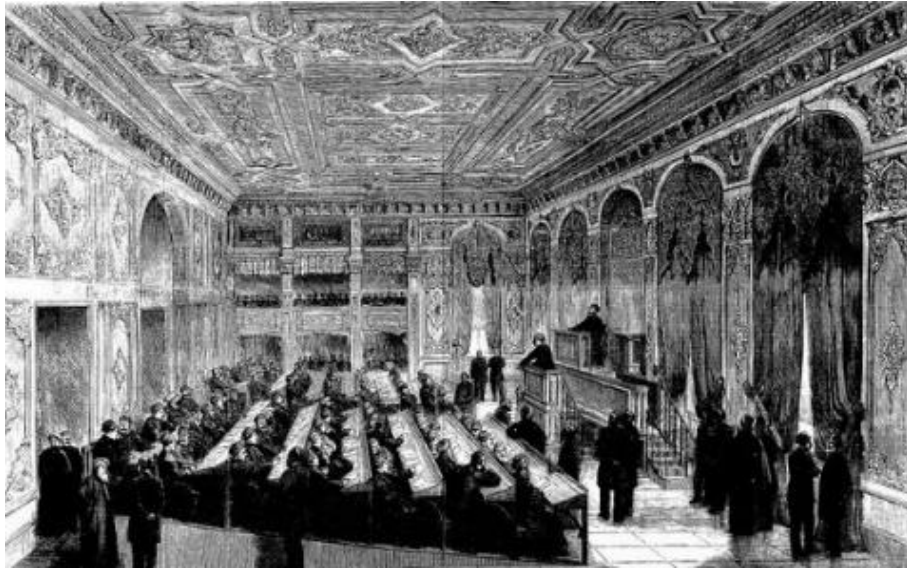
RESİM 14. Şeker Ahmed Paşa, “Ayvalı Natürmort”, Tarih Bilinmiyor, Tuval Üzerine Yağlıboya, 129x89cm, İş Bankası Koleksiyonu.

Kaynak:https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Seker_ahmet_pasa_ayvali_naturmort.JPG#/media/File:Seker_ahmet_pasa_ayvali_naturmort.JPG

Osmanlı’da kadınların eğitim alabilmeleri adına hayata geçirilen girişimlere baktığımızda İmparatorluk sınırları içinde bulunan Rusçuk’ ta (bugünkü adı: Ruse, Bulgaristan) İnas Sanayi Mektebi (1865) adı altında Osmanlı Kız Sanat Okulu açıldığı görmekteyiz. Ahmet Şefik Midhad Paşa’nın Tuna Valisi olduğu zaman ıslahhane adıyla açtığı teknik okulların benzerinin İstanbul’a döndükten sonra kızlar için açılmasına öncülük ettiği de görülmektedir. Yedikule’de eski Baruthane binasının onarılması ile elli kız öğrencinin eğitime başladığı (1869) endüstri ağırlıklı okulda; Türkçe, matematik, dil gibi derslerin yanında sanayi üretimine dönük el becerilerinin de verildiği bilinmektedir. Kız öğrencilerin eğitim almalarının yolunu açan İnas Sanayi Mekteplerinin Kız Sanat Mektebi olarak ortaokul düzeyinde 1934 yılına kadar eğitim verdikleri daha sonra da lise düzeyinde eğitim veren enstitülere dönüştürüldükleri görülmektedir.

Kadınların eğitimi adına bütün bu adımlar atılmış olsa da; esas değişimin İkinci Abdülhamit'in Birinci Meşrutiyet'i (1876) ilan etmesi ile gerçekleştiği bilinmektedir. Birinci Meşrutiyet Dönemi'nde ilan edilen ve Türk tarihinin ilk anayasası olan Kanun-i Esasi'nin yüz on dördüncü maddesinde kadın ve erkeğin eşit olduğunun belirtildiği ve kız-erkek ayırmaksızın ilkokulu bitirme zorunluluğu getiren bir madde koyulması ile kadınların eğitim alabilmelerinin önünün açıldığı görülmektedir. Yaşanan bu dönemde Kanun-i Esasi'yi hazırlayan kurulun başkanı Ahmet Şefik Midhad Paşa'nın yoksul ailelerin kızlarının eğitim alabilmeleri için kız okulları açtığı, ayrıca Ahmet Vefik Paşa tarafından Üsküdar'da, Aksaray ve Sultanahmet'te İnas Sanayi Mektepleri açıldığı (1878) bilinmektedir.

Abdülhamit'in Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) bahanesi ile 1878 yılında Meclis-i Mebusan'ı kapatmasıyla sona eren bir buçuk yıllık dönem; kadınlar açısından önemli adımların atıldığı bir dönem olarak hatırlanmaktadır.

RESİM 15- "Osmanlı Parlemontosu",1877.

Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ottoman_Parliament_1877.jpg

Sarayın ve hanedanın sanatçıya verdiği destek, sanata gösterdiği ilgi her dönem Osmanlı'da sanatın gelişmesinde önemli katkılar sunduğu tarihi bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Padişah Sultan Abdülaziz'in de güzel sanatlara gönül vermesi ve resim sanatına olan sevgisi ile yaşadığı dönemde resim sanatına gösterilen ilginin artmasına ve desteklenmesine büyük katkı sağladığı görülmektedir.

Sultan Abdülaziz'in daveti üzerine İstanbul'a gelen Guillemet, Beyoğlu'nda açtığı atölyesinde erkeklerin yanı sıra gayri müslim kız öğrencilere de resim dersleri vererek kızların da resim eğitimi alabilmelerinin yolunu açmıştır.

Guillemet tarafından kurulan Gullemet Akademisi'nin Sanayii Nefise Mektebi'nin kurulması yolunda fikirlerin oluşmasında etkisi olduğu düşünülmektedir.

“1865’de Abdülaziz’in çağrısı üzerine İstanbul’a gelen Guillemet adında bir Fransız ressamın, 1876 öncesinde gene Abdülaziz’in sultan olduğu dönemde, Osmanlı sarayı ile ilişkileri sürmüştü. Bu sanatçı, Pera (Beyoğlu) Kalyoncukulluğu mevkiindeki bir sokak içindeki atölyesine “Acedemie” adını vermiş ve bu atölyede desen ve resim dersleri vermeye başlamıştı. Bu “özel akademi” ye pek azı Türk, çoğu azınlıktan gençler devam ediyor, haftanın belli günlerinde gene azınlıktan kız öğrencilere de resim dersi veriliyordu.” (Tansuğ, 2012, s. 103-104)

RESİM 16. Pierre Désiré Guillemet, “Def Çalan Saraylı Kadın”, 1875, Tuval Üzerine Yağlıboya, 98x79cm
Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu. Pera Müzesi³

Kaynak: <https://www.liveauctioneers.com/news/top-news/museums/vehbi-koc-foundation-funds-new-ottoman-art-galleries-at-met/>

RESİM 17- “Pierre Désiré Guillemet’in atölyesinde ressam Halil Paşa’nın fotoğrafı”.
Kaynak: <http://busbed.bingol.edu.tr/en/download/article-file/359056>

³ Fotoğrafı çeken: Pera Müzesi

İkinci Abdülhamit'in sanata olan ilgisi ve sanat alanında ortaya çıkan ilk kurumlara ve modern sanata olan desteği ile Osmanlı kültür mirasına önemli katkılar yaptığı bilinmektedir. Osmanlı'da resim sanatının gelişimi Abdülhamit döneminde kurulan Sanayi- i Nefise Mektebi ile birlikte ivme kazanarak aynı zamanda kurumsal bir kimlik kazanmıştır. Bir taraftan Osmanlı'da sanat kurumsallaşırken yine aynı dönemde Osman Hamdi Bey'in çabaları ile Arkeoloji Müzesi'nin de kurulduğu görülmektedir. İkinci Abdülhamit dönemine baktığımızda resim sanatı ve fotoğrafın iç içe geçtiği görülmektedir. Fotoğrafın bu dönemde resmin konusu olarak resim sanatı üzerinde etki gösterdiği gözlemlenmektedir. İkinci Abdülhamit'in fotoğraflara olan ilgisi ve Yıldız Sarayı'nda oluşturduğu albümler ve fotoğraf koleksiyonları da dönemi görsel olarak belgelemesi bağlamında önem taşımaktadır (Baydar, 2018). Ondokuzuncu yüzyılda yine aynı dönemde asker ressamların yanı sıra sivil ressamların da sayılarının arttığı bilinmektedir. Resimlerini fotoğraftan yararlanarak çalıştıkları için "Foto Yorumcu" adıyla da anılan Primitiflere eğitim gördükleri Darüşşafaka Lisesi'ne atfen "Darüşşafakalılar" adı ile de anılmaktadır. Yağlı boya tekniği ile çalışan Primitiflerin çalışmalarında fotoğraf kullanırken aynı zamanda farklı bir gerçeklik boyutu yakalayabildikleri de görülmektedir.

"XIX. yüzyılda askeri okulların yanı sıra, çağdaş Batı uygarlığını örnek alan kültür değişimi sürecinde sivil okulların da açılmaya başlandığı görülür. İstanbul'da Galatasaray Mektebi Sultanisi (1869), Darüşşafaka Lisesi (1873) gibi okullarda Batı dili öğreniminin yanı sıra, resim derslerine de ağırlık verilmiştir." (Tansuğ, 2012, s. 52-53)

Birinci Meşrutiyet ile İkinci Meşrutiyet arasında kalan İkinci Abdülhamit'in devleti tek başına yönettiği otuz yıllık dönem İstibdad Dönemi (1878-1908) olarak adlandırılmaktadır. Dönemi incelediğimizde Osmanlı aydınlarının dönemi böyle adlandırma nedeninin İkinci Abdülhamit'in yaptığı baskılar olduğu görülmektedir. Bu devirde Meşrutiyet istemek çok büyük suç sayılmış, aydınlar ve basın baskı altında tutulmuş, siyasi alanda baskı ve yasaklar getirilmiştir. Bütün bu baskıların yanı sıra yine aynı dönemde yenilikler de yapıldığı görülmektedir. Ordunun Modernleşmesi için çalışılmış, demiryolları yapılmış, modern eğitim veren pek çok yeni okul açılmıştır. Aynı dönemde açılan Sanayi-i Nefise Mektebi'nin sanat eğitiminin kurumsallaşması ve Modern Türk resminin gelişmesi adına atılan önemli bir adım olduğu bilinmektedir. İkinci Abdülhamit'in müdürlüğe ataması ile Osman Hamdi Bey tarafından kurulan Sanayi-i Nefise Mektebi günümüzde de Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi adı altında hala sanat eğitime devam etmektedir. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kuruluş fermanında geçen resmi adının "Mekteb-i Sanayi-i Nefise-i Şahane" olduğu, resmi yazışmalarda ve dönemin arşiv belgelerinde ise Sanayi-i Nefise Mektebi Alisi olarak geçtiği görülmektedir (Cezar, 1971).

Başlangıçta gayri müslim azınlıktan gençlerin eğitim almayı tercih ettiği Sanayi-i Nefise Mektebi'ne Türk öğrencilerin gidebilmelerinin hiç de kolay olmadığı, okula gidebilmek için çevre ve aile baskısına karşı mücadele etmek zorunda kaldıkları bilinmektedir. Resim ve heykel sanatı o devirde ciddi bir meslek olarak algılanmadığı için aldıkları sanat eğitimini ailelerinden saklamak mecburiyetinde kaldıkları da görülmektedir. Başlangıçta Sanayi-i Nefise Mektebi'nin yönetim sorumlulukları

yabancıların elinde olsa da okuldan mezun olan öğrencilerin Avrupa’da eğitim aldıktan sonra yurda dönmesi ile bu durum değişerek sorumluluk ve yönetimde Türk eğitimciler yer almıştır. Sanayi-i Nefise Mektebi’nin kurulması, Türk resim sanatında egemen olan asker ressamların yanı sıra sivil sanatçıların da yer bulmasına olanak sağlamış ve Türk resim sanatının sivilleşmesi ve kurumsallaşması yolunda önemli adımlar atılmıştır.

“Başlangıçta yalnız erkek öğrencilerin kabul edildiği Sanayii Nefise’ye, daha çok rağbet edenler azınlıktan gençlerdi. Yetenekli Türk gençlerin resim ve heykel bölümlerine daha yavaş bir tempo ile ancak geçen zaman içinde rağbet ettikleri görülür. Bu Türk gençleri, ailelerinin muhalefetine rağmen, giderek Sanayii Nefise’ye daha çok ilgi göstermişler, hatta bazıları aile muhalefetini yumuşatmak için, ana babalarına mimar olacağız diye yalan bile söylemişlerdir. Çünkü toplum içinde ciddi bir meslek sayılmayan resim ve heykel sanatçılığına mimarlık tercih edilmekteydi.” (Tansuğ, 2012, s. 104-105)

RESİM 18. “ Sanayi-i Nefise Mektebi’nin ilk Binası.”⁴

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/San%C3%A2yi-i_Nef%C3%AEse_Mektebi

⁴ . “Günümüzde Eski Şark Eserleri Müzesi olarak kullanılan”, İstanbul Arkeoloji Müzesi’nin ana giriş kapısında bulunan Sanayi-i Nefise Mektebi’nin ilk binası.”⁴

İkinci Meşrutiyet (1908- 1920) dönemine gelindiğinde kadın hareketlerinde önemli dönüşümler yaşandığını görmekteyiz. Bu dönemde kadınların hak arama hareketleri ivme kazanarak devam ettiği, kadınlar bazı kadın dernekleri ve basın yoluyla haklarını arayabilme olanağına kavuştuğu görülmektedir. Meşrutiyet Dönemi'nde kadınların pek çok gazete ve dergi çıkarttığı bilinmektedir.

Meşrutiyet dönemi dergilerini incelediğimizde Meşrutiyet'in toplumda yarattığı etki ile yaşanan gelişmeleri daha iyi anlayabilmekteyiz. İkinci Meşrutiyet yıllarında izlenen politikalara bakıldığında kadının toplumdaki konumunun değiştirilmesi için çalışıldığı anlaşılmaktadır.

“Devletin modernleşme kaygısı sınırlı da olsa kadın eğitime yansıyor, şehirli üst sınıfa mensup kişilerin dönüşümüne yol açacaktır. İşte bu Osmanlı hanımları değişime duyulan güvenin ve değişimden duyulan korkunun simgesi haline geldiğinden II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinin gelişmişlik simgesine dönüşecektir.” (Akagündüz, 2015, s. 84)

RESİM 19. “II. Meşrutiyet Dönemi'nde hak arayan Osmanlı kadınları”⁵

Kaynak: <https://www.sosyaldeyince.com/bilgi-kutusu/osmanli-devletinde-kadin-haklari-t6241.0.html>

⁵ Afife Hanım tarafından çıkarılan “Şükufezer” (Çiçek Bahçesi”) adlı kadın dergisinin yazar kadrosunun tamamını kadınlar oluşturmuştur.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı'nın ilanı (1839) ile başlayan ve 1 Meşrutiyet'e (1876) kadar devam eden süreci incelediğimizde; Batıya karşı var olan bakış açısının değiştiğini, siyaset ve bilimde olduğu gibi sanat alanında da Batıya daha yakın milli sanat oluşturma çabalarına başlandığını görmekteyiz. Aynı dönemde üst düzey aileler çocuklarını Avrupa'ya okumaya göndermiş; eğitimi tamamlayıp geri dönen bu neslin Osmanlı'da Batılılaşma hareketlerinin hızlanmasında azımsanmayacak kadar önemli etkileri olmuştur. Türk resminde Batı temelli yapılanma adımlarının 1840'lı yıllardan itibaren atılmaya başlandığı görülmektedir. Yaşanan dönemde tüm bu gelişmeler yaşanırken erkek egemen bir anlayış tarafından koyulan ve uygulanan toplum kuralları kadının birey olarak kendine ait kararlar almasına olanak vermemiş; erkeklerin çizdiği sınırlandırmalar evde ve toplumsal hayatta belirleyici olmuştur. Osmanlı da başlayan Batılılaşma hareketlerinin; kadınların kendi haklarının farkına vararak seslerini duyurmak için çaba göstermeleri yolunda adımlar atılması bağlamında etkili olduğu bilinmektedir. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde ivme kazanan modernleşme çabalarının kadınların hak arama hareketlerine evrildiği görülmektedir. Sanatçıların eserlerinin sergilenmesi adına ilk adımların da yine aynı dönemde atıldığı, profesyonel sanat galerilerinin açılması yolunda sürecin başlamasına zemin hazırlandığı da bilinmektedir.

Sergi-i Osmani (1863) adı altında pek çok şeyin sergilendiği bir sergi açılmış olsa da, Şeker Ahmet Paşa'nın gayreti ile 1873 yılında Sultanahmet'te gerçek anlamda ilk resim sergisi açılmıştır (Demir, 2018).

Erkek sanatçıların eserlerinde her zaman yer bulan kadın ne yazık ki resim sanatında eğitim alma olanağı bulamamış, toplum tarafından kendisine biçilen rollerden kurtulup, sanatla uğraşabilme yolunda mücadele etmek zorunda bırakılmıştır.

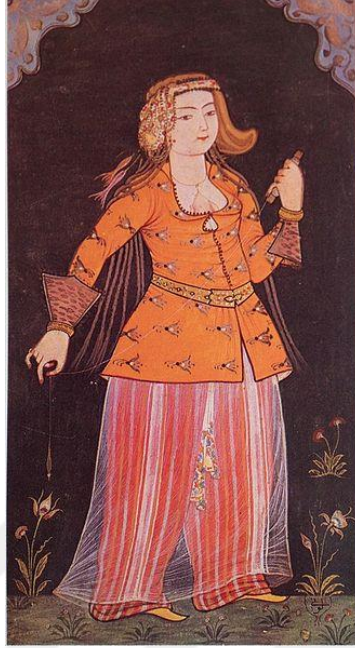
“Osmanlı hükümetinin resmi bir sanat eğitimi kurumuna yönelik niyetlerine de hız verdiği anlaşılan öğretim faaliyeti, 1874 yılının Kasım ayında başlamıştır. Bu akademinin öğrencileri 1876 yılında resimlerini halka teşhir ederek, Beyoğlu semtinde o günden bu yana süregelen resim sergilerini de başlatmışlardır.”
(Tansuğ, 1997, s. 158-159)

İlkçağlardan günümüze uzanan süreçte hayatın ve kültürün içinde hep var olan sanat; etkisini günümüze kadar gelen süreçte devam ettirmektedir. Sanat; toplumların sosyal yaşamlarının, düşünce sistemlerinin, devrimlerinin, önemli tarihi olayların, ekonomik ve kültürel yapılarının şekillenmesinde etkili ve etkileyici olmuştur. Sanatçıların da yaşanan gelişmeleri kendi görüşlerini ve toplumun içinde bulunduğu olayları yansıtmak için her zaman sanatı kullandıkları görülmektedir. Minyatür sanatı sürecini tamamlayarak yerini ondokuzuncu yüzyılda modern resme bıraksa da, Batıda ve bizde bazı sanatçıların tarzlarında etkili olduğu gözlemlenmektedir.

“İşte Osmanlı İmparatorluğu’nun Batı’ya yönelişi ile terk etmeyi göze aldığı geleneksel kültürün bir parçası, bu minyatür resim anlayışı olmuş, 19.

Yüzyılda da minyatür resmine Batı resim yöntemleri girmeye başlamış.”

(Turani, 1984, s. 5)

RESİM 20. Levni, “Odalık”, *Tarih Bilinmiyor* (18. Yüzyılın ilk yarısı), Minyatür, Topkapı Sarayı Müzesi,⁶
Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Palace_maiden.jpg

Onsekizinci yüzyıl sonlarından başlayarak ondokuzuncu yüzyılda İstanbul’da elçi ve diplomat sayısında büyük bir artış olduğu görülmektedir. Aynı dönemde diplomatik ilişkiler bir hayli artmış, Osmanlı’dan da Avrupa başkentlerine pek çok elçi gönderilmiştir. Yaşanan bütün bu dinamiklerle Batı ile yaşanan kültür alışverişinin ivme kazanarak arttığı görülmektedir. Bu dönemde Osmanlı’nın Batı’ya gösterdiği ilginin yanı sıra Batılıların da Doğu’yu tanımak ve anlamak adına Osmanlı’ya ilgi gösterdiğini görmekteyiz. Bu bağlamda pek çok gezgin ve ressamın Osmanlı topraklarına (Mısır, Suriye, Lübnan, Kutsal topraklar o yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde bulunuyordu) özellikle de İstanbul’a geldiği bilinmektedir. Osmanlı’ya gelen bu resamlardan bazılarının elçiler aracılığı ile saraya davet edildiği ve günümüze kadar gelen pek çok yapıt üretmiş oldukları görülmektedir. Osmanlı padişahlarının ilgi gösterdiği ressamların başında Guillemet ve Fausto Zonaro gelmektedir. Fausto

⁶ Envanter:2164/15b

Zanaro'nun İkinci Abdülhamit'in portresini yaptığı, verdiği özel derslerle başta Fahr-el Nisa Zeyd olmak üzere kadın ressamların yetişmesine yardımcı olduğu da anlaşılmaktadır. İstanbul'a gelen Batılı ressamların çalıştığı konuların başında Boğaziçi olduğu için “Boğaziçi Ressamları” olarak da adlandırıldıkları bilinmektedir. Amedeo Preziosi (1816-1882), Leonardo de Mango (1816-1882) gibi bazı Batılı ressamların ise İstanbul'a yerleşerek hayatlarının sonuna kadar Osmanlı topraklarında yaşadıkları ve Türk resim sanatına katkı sağladıkları görülmektedir. Batıdan gelen sanatçılarla oluşagelen karşılıklı etkileşimler; bir akım olarak tanımlanamasa da, oryantalist sanat üretimine olan ilgiyi artırmış, Oryantalist sanatçıların yapıtları Paris ve Londra'da resmi kurumlar ve bazı özel galerilerde sergilenmiştir. Galeri sahiplerinin çabalarıyla yaygınlaşarak Avrupa ve Amerika'da popüler olan Oryantalist resimlerin en önemli alıcılarının Endüstri Devrimi ile zenginleşen sanayiciler ve bankerler olduğu bilinmektedir.

RESİM 21. Vittorio Amadeo Preziosi, “Galata Köprüsü ve Yeni Cami”, 1855, Karışık Teknik (Kurşun Kalem-Suluboya), 24,3 x 32,8 cm

Kaynak: <https://www.christies.com/lotfinder/Lot/count-amadeo-preziosi-maltese-1816-1882-the-galata-6089156-details.aspx>

RESİM 22. Leonardo De Mango, “Ezan”, 1922, Tuval Üzerine Yağlıboya, 37x27 cm.
Kaynak: <https://www.anatoliamuzayede.com/urun/870889/leonardo-de-mango>

“Bu yüzyılda Batılıların da Türkiye’yi tanımak için hayli gayret sarf ettikleri görülür. Daha Lale Devri’nde iken İstanbul’a gelen elçiler beraberlerinde alimler, edipler, ressamırlar getirmeye başlamışlardı. Açılan bu çığır zamanla daha da genişleyerek devam etti. Batılılar Türkiye’nin tarihini, devlet örgütlerini, toplumsal durumunu inceliyor, bu incelemeler sonucunda da yazılar ve kitaplar yayınlanıyordu. Elçilerin beraberinde veya ayrıca gelen ressamırlar kalem veya fırçalarıyla Türkiye’nin yapılarını, kıyafetlerini, yaşayışlarını resmediyorlardı.” (Cezar, 1971, s. 7)

Osmanlı’da tarih içinde sanatın gelişme serüvenine bakıldığında bu gelişimi etkileyen pek çok parametrenin var olduğu görölmektedir. Üç tarafı denizlerle çevrili olan Anadolu coğrafyasının Avrupa ve Afrika ile deniz ve kara yolu ile kolay bağlantı kurulabilmesi, olumlu iklim şartları ve bol olan su kaynaklarıyla Tarih boyunca hatta

günümüzde bile göç aldığı görülmektedir. Her zaman göç alan bu topraklarda çağlar boyu çeşitli medeniyetlerin yaşamış olduğu bilinmektedir. (Hititler, Frigler, Lidyalılar, İyonlar, Urartular M.Ö 2000-M.Ö 600, Persler M.Ö 543-333, İskender İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu, Bizanslılar 395-1071, Türkler 1071...), Mısır, Ege ve Yunan medeniyetlerine olan yakınlık ise bu medeniyetlerin birbirinden etkilenmesini kaçınılmaz kılmıştır. Türk resim sanatının gelişimini incelediğimizde bu medeniyetlerin etkileri görülmektedir. Türklerin Anadolu'ya göç ederken beraberlerinde getirdikleri değerleri, Türkiye toprakları içinde buldukları yerel kültürlerin mirasları ile sentezleyerek değerlendirmiş oldukları anlaşılmaktadır. Bu sentezin Osmanlı'da kültür ve sanat üzerinde büyük izler bırakmış ve sanata yön vermiş olduğu görülmektedir.

“Türklerin birinci büyük kültür değişiminin çerçevesi içinde, Türkiye toprakları içinde buldukları Antik Yunan, Bizans ve diğer eski yerel kültürlerin mirasını özümseyerek değerlendirdikleri görülür. Bu yerel bölgedeki sanatsal mirasın değerlendirilmeye başlanmasıyla, Batı dünyasının yaşam ve kültür değerlerine duyulmaya başlanan ilgiler arasında yakın bir bağ vardır. Kısaca Batı'yla ilk etkileşim ilişkilerinin filizlenmesi bu araçlar sayesinde olmuştur. Türkiye'deki ikinci büyük kültür değişimi ise, Batı etkilerinin yoğunlaştığı yakın dönemleri kapsayan süreç içinde gerçekleşmiştir.” (Akbulut, 2011, s. 16)

Toplumların gelişmesinde eğitimin ne kadar önemli olduğu, toplumu oluşturan bireylerin gelişmesini, özgürleşmesini, bilim ve sanat alanında üretimler yapabilmesinin

yolunu açtığı bilinmektedir. Osmanlı'da onsekizinci yüzyılda başlayan, ondokuzuncu yüzyıla gelindiğinde artarak devam eden Batılılaşma hareketleri ile yaşanan dinamikler eğitim alanında gelişmelerin yolunu açarken, eğitim düzeyinin de yükselmesinde etkili olmuştur. Bu bağlamda resim sanatı da eğitimin sunduğu olanaklardan nasibini alarak gelişme göstermiş ve kurumsallaşarak yoluna devam etmişti. Batılılaşma hareketlerinin yansımaları ile Osmanlı'da yaşanan gelişmelerin dışında kalmayan kadınlar; sosyal haklarını kazanma yolunda önemli adımlar atarken, sanatla ilgilenebilme ve sanat eğitimi alabilme olanağına kavuşmuştur. Resim sanatına gönül vermiş kadınların başlangıçta sanatçılardan özel dersler alarak resim eğitimi aldıkları görülse de, ilerleyen dönemlerde oluşan talep ve sanat eğitimi açısından duyulan ihtiyaç sonrası açılan kurumlarda sanat eğitimlerine devam edebildikleri görülmektedir.

“Osmanlı toplumu, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, batı kurum ve kültürüyle bütünleşme adına çok daha tez ve ivedi davranır. İmparatorluğun da son dönemlerini yaşıyor olması, değişimin sancılarını her alanda hissettirir.” (Özsezgin, 1996, s. 21)

Kadın Hareketlerinin gelişmesinde Osmanlı Devleti'nde kendine özgü bir değişim süreci yaşandığı görülmektedir. Batılılaşma hareketleri ile başlayan aydınlanma sürecinde, İkinci Meşrutiyetin (1908-1920) ilanı ile kadın hakları konusunda önemli adımlar atılsa da, Osmanlı'da gerçek anlamda kadın hareketlerinin 1908 ile 1918 yılları arasında kendini gösterdiği bilinmektedir. Bu dönemde kadınların toplum içinde sosyal, siyasal, kültürel ve sanatsal alanda varlık gösterebilmek için göstermiş oldukları çabaların

ivme kazandığı görülmektedir. Aynı dönemde resim sanatına gönül veren kadınların da gerek eğitim, gerek üretim anlamında yollarının açıldığı bilinmektedir. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra kadınların artarak devam eden hak arama çabaları ve eğitim görme istekleri karşısında kayıtsız kalınamadığı görülmektedir. Bu bağlamda kadınların Yüksek Öğrenim görebilmeleri yolunda yapılan çalışmaların hızlandırıldığı bilinmektedir.

Osmanlı'da kadınların eğitimi için çeşitli girişimler yapılmış olsa da kurumsal sanat eğitim sürecinin başlamasında İnas Sanayi Mektebi önemli bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların sanat alanında eğitim alma arzuları karşısında oluşan gereklilik ve Mihri Müşfik Hanım'ın önerisi üzerine kadınlara sanat eğitimi vermek amacı ile 1914 yılında İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin açılması da yine aynı dönemde gerçekleşmiştir. 1914 yılında açılan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin eğitim kadrosunun büyük çoğunlukla Sanayi- Nefise Mektebi hocalarından oluşturulduğu, Cumhuriyet'in ilanından sonra ise bu iki kurumun birleştirilerek kız ve erkek öğrencilerin birlikte eğitimlerine devam ettiği görülmektedir. Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olan ilk Müslüman Türk kadınının Belkıs Mustafa (1896-1925) olmuştur. Aralarında Türkiye'de çağdaş resim çalışmalarını başlatan ilk kadın ressam olan Mihri Müşfik Hanım'ın da bulunduğu Sanayii Nefise Mektebi mezunu bir ressam grubunun Avrupa'ya giderek resim eğitimi aldıkları ve eğitimlerini tamamlayıp yurda döndükten sonra Türk resim sanatının gelişimi yolunda katkılar sağladıkları bilinmektedir.

“Kız öğrenciler için 1914'te İnas Sanayi-i Nefise Mektebi Zeynep Hanım Konağı'nda hizmete girmişti. Bu okul öğretim kadrosu büyük ölçüde Sanayi-i Nefise Mektebi'nden sağlamaktaydı. 1926'da iki kurum birleşti. Sanayi

Nefise Mektebi'ne Fındıklı' daki eski Meclis-i Mebûsân binası (Cemile Sultan, Münire Sultan Sarayı) tahsis edildi. Kız ve erkek öğrencileri bu binada ve bir arada öğrenim görmeye başladılar.” (Arkhe Sanat, t.y.)

RESİM 23. Belkıs Mustafa “Çıplak Kadın Portresi”, Tarih Bilinmiyor, Mukavva Üzerine Yağlıboya, 64x44cm, Prof. Asım Mutlu Koleksiyonu

Kaynak: http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=653

“Kızlar Atölyesi” resminin arka planında canlı modelle çalışmanın yasak olduğu dönemde kullanılan kadın heykellerini de görebildiğimiz resim ile Ömer Adil İnas sanayi Mektebi (Güzel Sanatlar Kız Okulu) atölyesinin çalışma ortamını anlatmaktadır.

RESİM 24. Ömer Adil “Kızlar Atölyesi”, Tarih Bilinmiyor (1919-1922 yılları arasında yapıldığı düşünülmektedir), Tuval Üzerine Yağlıboya, 118x81 cm, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi

Kaynak: <http://www.leblebitozu.com/12-turk-ressamin-fircasindan-resim-atolyeleri/>

Osmanlı'da Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar uzanan süreçte padişahların ve hanedanın sanata ve güzel sanatlara olan yakınlığı ve desteği kuşaklar boyunca devam etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son veliahdı ve son Halife Abdülmecit Efendi'nin (1868-1944); babası Sultan Abdülaziz gibi resim sanatına gönül vererek saray ressamı Zonaro'dan resim dersleri aldığı, akademik bir eğitim almamış olsa da kendini geliştirdiği bilinmektedir. Abdülmecit Efendi'nin çalışmalarında görülen Cormon Atölyesi etkileri; 1914 Çallı Kuşağı ressamı ile kurduğu yakın ilişkilerin bir yansıması olarak kendini göstermektedir.

RESİM 25. Halife Abdülmecid, "Sarayda Beethoven" 1915, Tuval Üzerine Yağlıboya, 211x155,5 cm, , İstanbul Resim ve Heykel Müzesi.

Kaynak: <https://www.tarihlisanat.com/sehzade-abdulgadir-efendi-beethoven/>⁷

⁷ Tabloda Abdülmecid Efendi'nin kendisini Paşa üniformalı olarak resmettiği görülmektedir. Kemani çalan kişinin Abdülmecid Efendi'nin ilk eşi olan Şehsuvar Kadın Efendi, piyano çalan kişinin Hatça Kadın, resmin solunda ayakta duran iki genç kadından önde olanın Abdülmecid'in diğer eşi, Mehisti Kadın Efendi olduğu düşünülmektedir. Türk ressamı tarafından Avrupa'da açılan ilk sergi olan Viyana Sergisi'nde Halife Abdülmecid'in üç tablosuyla birlikte "Sarayda Beethoven" adlı tablosu da yer almıştır.

“Türk ressamılar tarafından Avrupa’da açılan ilk sergi olan 1918 Viyana Sergisi’ne “Otoportre”, “Harem’de Goethe”, “Harem’de Beethoven”, “Sultan I. Selim” adlı tabloları ile katılmıştır. İbrahim Çallı, Şevket Dağ, Ali Sami Boyar, Avni Lifij ve Namık İsmail gibi devrin ünlü ressamıları ile yakın dostluk kurmuş, sanatçıları etrafında toplayarak tablolarını satın almış, sanata ve sanatçıya destek olmuştur.” (Kaya & Soylu, 2004, s. 9)

RESİM 26. 8 Eylül 1917, Veliâht Abdülmecid Efendi Şişli Atölyesi’nde Almanya’da sergilenmek üzere yapılan resimleri incelerken⁸

Kaynak: <https://www.tarihlisanat.com/sehzade-abdulgmeceid-efendi-beethoven/>

Meşrutiyetin ilanı ile başlayan özgürlük ortamı mesleki derneklerin kurulmasına olanak sağlarken bu bağlamda kurulan Osmanlı Ressamlar Cemiyeti (1908) tüzel kişiliğe sahip ilk sanat dermeği olarak tarihte yerini almaktadır. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti’nin kurucuları arasında Şevket Dağ (1876-1944), Hikmet Onat (1882-1977), İbrahim Çallı

⁸ *Veliâht Abdülmecid Efendi Şişli Atölyesi’nde İbrahim Çallı ve diğer sanatçılarıyla birlikte Almanya’da sergilenmek üzere yapılan resimleri incelerken 8 Eylül 1917 tarihinde çekilmiş fotoğraf, , Fotoğrafta yer alan kişiler soldan sağa: Ali Sami Boyar, Ali Cemal Benim, Namık İsmail, Abdülmecid Efendi, Çallı İbrahim, Hikmet Onat, Sami Yetik, Ruhi Arel*

(1882-1960) gibi sanatçıların olduğu görülmektedir. Sanata gönül veren, aynı zamanda iyi bir ressam olan son Halife Abdülmecit Efendi; Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nde fahri başkanlık yapmış, maddi ve manevi destek vererek Cemiyeti desteklemiştir. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin, genellikle Sanayi Nefise Mektebi mezunlarından oluşan sanatçıları bir araya getirerek, onların sorunlarına çözüm arayan örgütlü bir yapı olarak çalışmalarını sürdürdüğü görülmektedir. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, sayıları çok az sayıda da olsa kadın ressamların da katılabildiği, geleneksel Galatasaray sergilerinin açılması yolunda çalışmalar yaparak kadın ressamları desteklediği de bilinmektedir (Özsezgin, 1996).

“Ressamları bir meslek örgütünün çatısı altında toplayan ve kuruluşu 1909’da gerçekleşen “Osmanlı Ressamlar Cemiyeti”, İkinci Meşrutiyet döneminin getirdiği özgürlük ortamının bir ürünü olarak bu döneme damgasını basan önemli bir etkinliktir. Cemiyet, 1911-1914 yılları arasında on sekiz sayı yayımladığı “gazete” ile, kısa bir süre için de olsa, bu etkinliği yayın yoluyla belgelemiş ve 1916’da ilki düzenlenen geleneksel bir temel üzerine oturan Galatasaray sergilerinin yolunu açmıştır.” (Özsezgin, 1996, s. 47)

Resim sanatında başlayan modernleşme çabalarının ondokuzuncu yüzyılda ivme kazandığı görülse de, modernleşme adına önemli adımlar Şeker Ahmet Paşa ve Osman Hamdi Bey tarafından atılmış, Türk izlenimcileri olarak da bilinen 1914 Çallı kuşağı ile asker ressamların egemen olduğu Türk resmi sivilleşirken gerçek anlamda modernleşme

süreci başlamıştır. Çallı Kuşağı (1914 Kuşağı) olarak bilinen (Namık İsmail, Avni Lifij, İbrahim Çallı, Feyhaman Duran. Hikmet Onat) sanatçıların Fransa’da Cormon Atölyesi’nde öğrenim görüp geri döndüklerinde Türk resim sanatına izlenimci (empresyonist) ve sembolist (symbolist) bir yaklaşım getirdikleri görülmektedir. Batı’da yirminci yüzyıl başlarında sürrealizm, fütürizm, avangart süreçleri yaşanırken, ülkemizde izlenimcilik (empresyonism) etkileri fazlasıyla görülmektedir. Türk resim sanatının gelişimine büyük katkıları olan 1914 (Çallı) Kuşağı’nın çalışmaları Cumhuriyet’in ilanından sonra da devam ettiği ve bu kuşağın Cumhuriyet’in erken döneminde Türk ressamların yetişmesinde önemli görevler üstlendikleri bilinmektedir.

“On dokuzuncu yüzyılın Türk resminde ikinci yarısında ivme kazanan resimde modernleşme çabaları, Şeker Ahmet Paşa ve Osman Hamdi Bey’le daha da hızlanır. Gerçek anlamda dönüşüm onlarla başlar. Onların hayata veda etmelerinden kısa bir süre sonra, bu kez, 1910’lu yıllarda adı sonradan “1914 Kuşağı” olarak anılacak bir grup öğrenci Avrupa’nın yolunu tutar. Namık İsmail, Avni Lifij, İbrahim Çallı, FeyhamanDuran ve Hikmet Onat gibi sanatçılar Cormon Atölyesi’nde (1845-1924) öğrenim görürler.”

(Akbulut, 2011, s. 136-137)

Türk resim sanatının gelişimi Batılılaşma hareketlerine paralel giderken Avrupa’da resim eğitimi alarak yurda dönen sanatçılar yoluyla gelişme gösterdiği bilinmektedir. Sanat eğitimi için Batıya gönderilen Türk ressamlar; çalıştıkları atölyelerin sanat anlayışlarının etkileri altında çalışmalar yapmıştır. Bu bağlamda Münih’te Hans

Hofmann Atölye'sinde ve Paris'te Andre Lhote Atölyesi'nde eğitim alan Türk sanatçılar da bu atölyelerin kübist anlayışından etkilenecek çalışmalarına bu yönde devam ettikleri görülmektedir. Kısa ömrüne çok şey sığdıran kadın ressam Hale Asaf'ın da (1905-1938) içinde bulunduğu bir grup sanatçının resim öğretimi almak üzere Avrupa'ya gönderilerek çeşitli atölyelerde eğitim almalarına olanak sağlandığı bilinmektedir.

RESİM 27. Osman Hamdi, “Naile Hanım Portresi”, 1910, Tuval Üzerine Yağlıboya, 52×41cm, Sakıp Sabancı Müzesi, İstanbul.⁹

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Naile_Han%C4%B1m_Portresi

“Türk resminde soyut ve soyutlama kavramlarının da tohumları bu dönemde atılmaya başlar. Bu isimler arasında aynı şekilde Paris’te eğitim almış ressamlar da var. Bu bağlamda, onların, soyut konulara ve kübizme

⁹ Osman Hamdi Bey eşi Naile Hanım'ı siyah bir elbise ile resmettiği bu tabloda arka planda altın yıldız kullanarak eşine, dolayısıyla da kadına verdiği değeri gösterdiği düşünülürken, Osman Hamdi Bey'in diğer tablolarında görülmeyen altın yıldız kullanımı, bu eseri sanatçının diğer tablolarından ayırmaktadır.

yönelmelerinde Andre Lhote Atölyesi'nin katkısı yadsınamaz.” (Akbulut, 2011, s. 140).

RESİM 28. Hale Asaf, “Otoportre”, Tarih Bilinmiyor (ikinci Paris dönemi), 50X36 cm, Tuval Üzerine Yağlıboya, Emel Korutürk Koleksiyonu
Kaynak: <https://ogrencikariyeri.com/haber/kayip-tablolarin-ressami-hale-asaf>

Osmanlı’da kültürel değişme, toplumda oluşan durum ve ihtiyaçlar doğrultusunda oluşagelmiş bir süreç olurken; meydana gelen değişimlere uyum sürecinin de toplumun bütününe hemen geçmediği, değişimin belli bir kesimden diğerlerine yayılarak gerçekleştiği görülmektedir. Osmanlı toplumunda yaşanan Batılılaşma hareketleri tabandan tavana değil tavandan başlayarak tabana yayılmış; bu paralelde oluşan gelişmeler bazı kurumlar tarafından olumlu karşılanırken, bazı kurumların da tepkilerine maruz kalmıştır. Batılılaşma hareketlerinin toplumda yansımalarının öncelikle üst sınıfa mensup ailelerin konaklarında yaşandığı görülmektedir. Kadının eğitimi başlangıçta bir moda olarak bu konaklarda başlasa da, ilerleyen süreçte kurumsallaşarak daha geniş kitlelere ulaşacak bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Çağdaş sanat ve kültür, toplumsal yapılanmanın da gerektirdiği bir doğrultuda, alttan üste doğru değil, üstten alta doğru olmuş, aydın ya da entelektüel çevrenin asker-bürokratik kesimin topluma dayattığı bilgilendirme ve biçimlendirme sürecinin, batılılaşma olgusuna paralel yürüyen bir paradigması olarak kendini göstermiştir” (Özsezgin, 1996, s. 22)

Osmanlı’da Balkan Savaşı (1912-1913), Birinci Dünya Savaşı (1914-1918), Kurtuluş Savaşı’nın (1919-1923) yaşandığı süreçte; erkeklerin cephede olması toplumda iş gücü boşluğu yaratınca kadın gücüne ihtiyaç duyulduğu bilinmektedir. Bu bağlamda toplumda oluşan işgücü ihtiyacı kadınlar tarafından doldurulmuştur. Çalışma zorunluluğu ortaya çıkan kadınların; gerek cephede, gerek sivil hayatta sorumluluk alarak çalıştıkları görülmektedir. Cephede yaralanan askerlere yardım edilmesi, askerlerin ihtiyaçları için yardım sağlanması gibi işler kadınların faaliyetleri arasında yer alırken, aynı zamanda fabrikalar, hizmet sektörü, üretim işleri gibi pek çok alanda ihtiyaç duyulan insan gücü yine kadınlar tarafından karşılanmıştır.

Yaşanan süreçte savaşın mağduru olan kadınların; aynı zamanda göstermiş oldukları özveriler ile sembolleşerek güçlendiği ve kendi güçlerinin farkına vardıkları görülmektedir. Savaşta oluşan koşullar kadınlar açısından toplumun bütün hizmet alanlarında aktif olarak çalışabilecekleri bir ortam hazırlamış; askeri ve sivil hayatta aktif olan kadınlar hemşirelik, hastabakıcılık, işçilik başta olmak üzere pek çok meslek edinmişlerdir. Bu yönüyle Birinci Dünya Savaşı; kendi güçlerini farkederek kadınlar açısından toplumda var ve görünür olmalarının yolunu açarken, sosyal, siyasi haklarını talep edebilmeleri açısından da önemli bir etki yaratmıştır.

“Birinci Dünya Savaşı’nda kadınlar bazı işlerde, erkeklerin yerini tuttular; fabrikalarda, yazıhanelerde, toplum görevlerinde çalıştılar, son olarak da askerliğe benzer bir iş taburuna yazılarak, İstanbul sokaklarının temizliğiyle görevlendirildiler. Peçe, bu işlere engel olduğundan, ilke olarak kalkmadıysa da, istenildiği zaman örtülen bir başörtü şeklini aldı Savaşı sonuna doğru laik bir evlenme şekline izin veren Aile Kanunu çıkarıldı. Bu kanun, kadınlara; erkeğin tek eşi olmak hakkını tanıyordu” (Kinross, 1990, s. 448)

RESİM 29. “Kurtuluş Savaşı döneminde Halide Edip ve Mustafa Kemal Paşa”
Kaynak: <https://www.wikitarih.com/kurtulus-savasinda-kadınlar/>

RESİM 30. “Kurtuluş Savaşının kadın kahramanlarından Kara Fatma ve silah arkadaşları”
Kaynak: <https://www.wikitarih.com/kurtulus-savasinda-kadınlar/>

Osmanlı Devleti’nin parçalanarak büyük bir dönüşüm yaşamasına sebep olan Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’nın yarattığı koşullar; sanatçıların da duygusal

durumunu etkileyerek milli bir ruh oluşturduğu anlaşılmaktadır. Sanatçılar üzerinde oluşan bu milli ruh; 1914 yılında başlayan yeni sanat hareketleri üzerinde de etkili olurken, aynı dönemde Türk resim sanatının da izlenimcilikten dışavurumculuğa doğru bir evrildiği görülmektedir. Doğunun duygusallığına sahip sanatçıların Batının mantıksal yaklaşımlarını da alarak bir Doğu-Batı sentezi oluşturma çabasını da yine aynı dönemde görmekteyiz. Sanat tarihine baktığımızda resim sanatında zaman zaman çeşitli etkileşimler yaşandığı anlaşılmaktadır. Batıda resim sanatında modernizmin kurucusu olarak sayabileceğimiz ünlü sanatçıların gözlerini zaman zaman Doğuya çevirdikleri malumdur (Van Gogh-Japon sanatı, Gauguin-Haiti, Picasso-Afrika maskları, Matisse-Osmanlı minyatürleri) ancak, bu tür etkileşimler Batılı söylemlerde esinlenmek olarak değerlendirilirken, Doğunun Batı'dan aldığı sanata konu edimlerin özenti durumları olarak nitelendirildiği görülmektedir. İmparatorluktan Cumhuriyete hızla ilerleyen Osmanlı'da yaşanan savaşın getirdiği yıkıcı ortam sanatçıları da derinden etkilerken; düşüncelerini, kaygılarını yaratılarına milli duygularla yansıttıkları ve millilik duygusunu vurgulayarak üretim yaptıkları görülmektedir. Aynı dönemlerde Cumhuriyet devri ressamalarını da yetiştirecek olan 1914 (Çallı) Kuşağı'nın figür çalışmalarına ağırlık vererek Türk resminde figür sorununu da çözmeye çabaladıkları anlaşılmaktadır.

Osmanlı'da sanata her zaman çok yakın olduğu bilinen sarayın; üst düzey entelektüel bilgisi, sanata her zaman verdiği destek ve yakınlık, Türk resim sanatının gelişmesine önemli katkı sağladığı bilinse de Cumhuriyet'in ilanı yaklaşırken sanatın sarayın etkisinden kurtularak kendi özgür ortamını oluşturma çabaları içinde olduğu görülmektedir. Osmanlı son yıllarını yaşarken Batıda meydana gelen değişimler de topluma hızlı bir şekilde yansımaktadır. Toplumda yaşanmakta olan değişiklikler ve

sancılı geçiş dönemi karşısında kadınlar da kayıtsız kalmamış, güçlerinin farkına vararak hak arama çabalarını hızlandırmışlardır. Her şeye rağmen kadınların içinde bulundukları olağanüstü zor koşullar sürecinde bile sanat faaliyetlerinin içinde bulunarak resim yapmaktan vazgeçemedikleri de görülmektedir.

Batılılaşma hareketlerinin getirdiği sonuçların topluma yansıması ile Osmanlı toplumunun da kültürel yapısının değişip geliştiği bilinmektedir. Kadın hareketlerinde önemli gelişmeler yaşanan bir dönem olan yirminci yüzyıla baktığımızda; kadınlar açısından olumlu gelişmeler yaşandığı, kadınların toplumda ve sanatta daha çok var ve görünür olduğu görülmektedir.

“Osmanlı/Türk kadını tüm zorluklara rağmen 2. Meşrutiyet’ten itibaren, batıya nazaran daha ılımlı da olsa, muhalif tavrını koymayı ve günümüze dek ulaşan bir birikim, bir gelenek olarak kadın hareketimi oluşturmayı ve yaşatmayı başardı.”(şahmaran Can, 2016, s. 1019)

Kadın ressamılar da bu dönemde sanat dünyasında kendilerine yer bulma arayışlarına karşılık bulma olanağına kavuşarak sanat hayatında var olma çabalarına girmişlerdir.

“Bu süreçte kadın sanatçılar da ön plana çıkmaya başlar ancak, İnas Sanayi-i Nefise’nin ğrenci ve mezunlarının yer aldığı 1919 ve 1923 yılları arası adları geçen daha sonra pek varlık gösterememiş olan kadın sanatçılar arasında Ruşen Zamir, Melek Fevzi, Zahide zar, Emine Naciye, Efrac

Hanım, İhsan Hanım, Hatice Hanım, Emine Nusret Hanım, Nevzat Hanım, Melek Ahmet Hanım’ın adları sayılabilir.” (Şahmaran Can, 2016, s. 1025)

2. 2 Avrupa ve Dünyada Eş Zamanlı Toplumsal Hareketler ve Sanat

Dünyanın birçok coğrafyasında kadın erkek eşitsizliği tarih boyunca yaşanmış bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda erkek egemen toplum tarafından kadınlara dayatılan eril kuralların ve cinsiyet ayrımının dünyanın her tarafında görüldüğü ve günümüzde de hala sonlandırılmamış bir sorun olarak karşımıza çıktığı bilinmektedir. Varlık gösterebilmelerinin çok zor olduğu, sanat yapabilmeleri için koşulların hiç uygun olmadığı Antik Çağlar’da bile sayıları çok az olsa da kadınların sanattan uzak kalmadıkları anlaşılmaktadır. Tüm bu olumsuz koşullara rağmen Sanattan uzak kalamayan bu kadınların sanat tarihinde yer bulamadıkları ve yok sayıldıkları ancak yakın geçmişte oluşturulan feminist yaklaşımlar sayesinde keşfedilebildikleri bilinmektedir.

Kadın erkek eşitliğinin sözünü bile edemeyeceğimiz Antik Yunan’da kadınlardan görünmez olması beklenmiştir. Erkekler tarafından dayatılan yaşam biçiminin ne yazık ki kadınlar tarafından da kabul edilerek bunun bir erdem olduğuna inanıldığı anlaşılmaktadır. Yaşanılan dönemde var olan tüm bu koşullar altında, eşitlikten uzak, eril düşüncenin hüküm sürdüğü Antik Çağlarda bile kadınlar; üzerlerinde oluşturulan tüm baskılara ve maruz kaldıkları cinsiyetçi yaklaşımlara rağmen kendilerini ifade etmenin bir yolunu bulmayı başarabilmişlerdir. Sayıları az da olsa kendileri için oldukça zor koşullarda varlık gösterebilmiş bu cesur kadınların ne yazık ki tarih sayfalarında yer bulamayarak yok sayıldıkları da gerçek bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Milattan sonra birinci yüzyıldan Romalı bir yazar olan Yaşlı Pliny’nin bir hikâyesine göre, yapılmış ilk çizim, âşık olduğu kişinin silüetini duvara çizen Dibudates adında bir kadına aittir. Bu söylentiye inansanız da inanmasınız da şunu belirtmek gerek: Batı mitolojisi ilk sanatçının bir kadın olduğunu söylemesine rağmen onun kadın halefleri 20. yüzyılın sonlarına kadar pek ilgi görmemiştir. İlk çağlardan bu yana, en muhteşem sanatçıların hikâyelerinde çok az sayıda kadın yer bulabilmiştir.” (Düşünbil Portal, 2019)

Eril dünyanın dayattığı kurallar altında yaşamak zorunda kalan kadınların toplumda yetersiz görüldüğü, eğitim alabilmeleri engellendiği, cinsiyetçi yaklaşımlarla toplumda varlık gösterebilmelerinin yolunun kapatıldığı bilinmektedir. Ataerkil yapının ürettiği politikalar ve cinsiyetçi yaklaşımların kadınları dar bir alanda konumlandırarak bilimsel ve sanatsal alanda var olmalarına olanak tanımadığı görülmektedir. Farklı fikirler ortaya atan ve tartışan filozofların kadınlar için benzer söylemler geliştirdikleri bilinmektedir. Sokrates’ten beri filozofların kadınlar için eşitlikten uzak, eril düşünce ile üretilmiş olumsuz fikirlerine rastlanmaktadır. İlk feminist öncü olarak övülen Platon’un dahi “kadın, akıl dışı olandır ve cins olarak tek fonksiyonu üremektir” gibi fikirleri ile o dönemlerde kadının konumunun ve iş tanımının nasıl olduğuna dair bir belge olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Belki bu yüzden Sokrates’ten beri adını saygı ile andığımız ateşli filozofların cümleleri arasında kadın soyu üzerine cümleler bulabiliyoruz. Ancak bu cümleler, erkeklerin ve eril bir dünyanın kadınlar üzerine anlatımlarıdır.” (Kia, 2015, s. 9)

Batıda da kadınların, cinsiyet ayrımı sorunu ile Antik Çağlar'dan günümüze kadar devam eden süreçte uğraşmak zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Avrupa'da Hristiyanlık öncesi döneme baktığımızda kadınla erkek arasında eşitlik olmadığını, kadınların çok sınırlı haklara (miras, mülk edinme) sahip olduklarını görmekteyiz. Hristiyanlığın kabulünden sonra da Avrupa'da kadınlar için durumun değişmediği, hatta feodal yapının getirdiği dini söylemler ve kilise dayatmaları ile kadının daha da ötekileştirip hırpalandığı bilinmektedir. Erkek egemen kuralların geçerli olduğu Ortaçağ Avrupa'sında kadınlar kötü ve günahkar olarak kabul edilmektedir. Kadınların erkeklere göre daha zayıf oldukları kabul edilerek şeytan tarafından kolayca kandırılabilmesine ve onunla işbirliği yapabileceklerine inanılmaktadır. Bu cinsiyetçi yaklaşımlar ve inançlar sonucunda ne yazık ki yaşanan o dönemde birçok kadının cadı ilan edilerek acımasızca diri diri yakıldığı tarihi bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal konumu Kilise ve feodal yapı tarafından belirlenen kadınların, Ortaçağ Avrupa'sında sosyal hayatta, özellikle de sanat alanında varlık göstermesinin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.

“Eski çağlardan bu yana bütün felsefi metinlerde, kadının yaratamayacağı, böyle bir yeteneğe sahip olmadığı belirtilmektedir. Kadın yalnızca taklit edebilir, nakledebilir, yorumlayabilir...Çevirmenlik kadınlar için öteden beri iyi bir meslek olarak görülmüştür. Erkeğin düşüncelerini bir dilden diğerine çevirme işi kadına çok uygundur. Buna karşılık kendi kendilerine yazmaları çok farklı bir iştir. Resim yapmak daha da zordur” (Heritier vd., 2018, s. 139)

Batı felsefe tarihine baktığımızda ne yazık ki eril düşüncenin hakim olduğunu ve felsefe alanında kadınların var olamadığını, bütün bu zor koşullara rağmen var olabilenlerin ise çok az sayıda ve büyük çabalarla filozof olduğu görülmektedir. Erkek egemen bir alan olan felsefe tarihinde pek çok filozofun da, cinsiyetçi ve eşitlikten uzak söylemlerle, kadın-erkek eşitliğine olumsuz katkılar yaptıkları görülmektedir. Bütün bu düşüncelerin temelini eski filozofların erkeklerin kadınlara göre daha rasyonel (akılcı) olduğuna inanmaları ve düşüncelerini bu inançla üretmelerinin oluşturduğu anlaşılmaktadır (Akagündüz, 2015). Felsefe tarihinde kadınlara olan bu yaklaşımın, yaşanan dönemin kadına bakış açısı ile paralellik gösterdiği bilinmektedir. Bu bağlamda değişen koşullar doğrultusunda kadınların felsefe alanında daha çok varlık gösterebildikleri ve felsefi söylemlerin değiştiği görülse de eril düşüncenin sonlanmadığı da anlaşılmaktadır.

“Zamanda ne kadar geriye gidersek gidelim, cinsiyet ayrımının ezelden beri bir hiyerarşi olarak görüldüğünü fark ediyoruz. Erkek daha iyidir; kadın onun kadar iyi değildir. Bütün bunlar sona mı erdi dersiniz? Açıkça görüyoruz ki hayır! Hala gidilecek daha çok yol var. Yok, hayır, kadınların tarihi hala sona ermedi.” (Heritier vd., 2018, s. 185)

Batıda da Doğuda olduğu gibi sanat ve kadın kavramlarının çok kolay yan yana gelebilen kavramlar olmadığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda kadınların sanat içinde var olma çabalarının hiç kolay olmadığı, erkek egemen sanat dünyasında kendilerini sanatçı olarak kabul ettirmekte pek çok zorlukla mücadele etmek zorunda kaldıkları

görülmektedir. Batı dünyasında din ve kilisenin orta çağ resim sanatında başat bir etki gösterdiği anlaşılmaktadır. Orta Çağ Avrupa'sında çok zor koşullarda ve usta-çırak ilişkisi ile yapılan resim eğitimi alabilmek için kadınların kilise baskısı, erkek egemen toplum dayatmaları, sosyal ve ahlaki kurallar ile baş edebilmelerinin neredeyse olanaksız olduğu bilinmektedir. Batıda kentleşme ve servet birikiminin onaltıncı yüzyılda Akdeniz çevresinde, özellikle de İtalya'da yaygınlaşırken; yüzyılın tüm ulaşım zorluklarına rağmen İtalya'nın dünya ile kurabildiği ilişkilerin toplumda dinamikleri değiştirip Rönesans'ın doğmasına ortam hazırladığı ve o dönemde İtalya'nın sanatın merkezi olduğu bilinmektedir.

“Resim ve heykel sanatlarının merkezi, geçen asrın ortalarına kadar İtalya idi. Yalnızca Fransa ve Almanya değil bütün diğer Avrupa memleketlerinde sanatçılar bilgilerini artırmak için Roma'ya, Floransa'ya yahut venedik'e gidiyorlardı. Esasen Renaissance'den beri sanatçılar için sanat metropolü İtalya idi. Rubens (1577-1640), Poussin (1593-1665), Claude Lorrain (1600-1682), David (1748-1825), Ingres (1780-1867) v.s. hepsi İtalya'da sanatlarını olgunlaştırmışlardı. Hepsinin resimlerinde antik hüviyet karakteristiktir.”

(Turani, 1960, s. 16)

Rönesans'ın beraberinde topluma değişim getirdiği, din ve kilise baskısından kurtulmaya başlayan sanat için de daha özgür bir alan yaratıldığı bilinmektedir.

Kadınların toplumun feodal yapısı ve kilisenin dayatmalarına karşı koyma istekleri ilk olarak Rönesans hareketleri ile ortaya çıksa da, sanat için yaratılan bu özgürlük ortamından faydalanamadıkları anlaşılmaktadır. Rönesans ile din ve kilise etkisinden

kurtulan sanatçıların resim sanatında konu olarak yaşanan günlük olayları ve insanı seçtikleri; sanat ortamında var olmalarına izin verilmeyen kadınların da resim sanatının konusu olduğu görülmektedir. Rönesans döneminde Avrupa’da resim eğitiminin usta-çırak ilişkisi içinde ve oldukça zor şartlar altında gerçekleştiği bilinmektedir. Erkek egemen sanat ortamında ve o günün toplumsal koşullarına usta-çırak ilişkilerinin çok zor şartları da eklenince kadınların resim eğitimi alabilme olanakları olamadığı, resim sanatında yer bulabilmelerinin de neredeyse olanaksızlaştığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda ancak eşleri ya da babaları vasıtası ile atölye ortamında yaşayabilmiş kadınların resim sanatı yapabilme olanağına kavuştuğu görülmektedir. Yaşanan dönemde resim sanatı için kadınlardan beklenenin; sanatın diğer dallarında olduğu gibi bir hobi, bir eğlence olarak ve aile içinde kalmak şartı ile resim yapmaları olduğu anlaşılmaktadır. Erkek egemen toplumun dayattığı bu koşullar altında yaşayan kadınların ürettikleri eserlere imza atamadıkları, sanat okullarına gidemedikleri, resimlerini sergilemelerine izin verilmediği, sanatın içinde olsalar da sanat tarihinde gerektiği gibi temsil edilmedikleri bilinmektedir. Süregelen sanat tarihi sürecine baktığımızda sanat ve yaratının erkek işi olarak kabul edildiği, yaratılış öyküsü bağlamında erkeklerin yaptığı sanat yüceltilirken kadınların sanatlarının yok sayıldığı veya aşağı görüldüğü anlaşılmaktadır.

“Kadınlar Rönesans’tan sonra bin bir güçlkle şövalenin diğer tarafına geçmeyi başardılar. Bildiğimiz ilk kadın ressamlar İtalya’dan çıktı. Örneğin Artemisia Gentileschi, babası tarafından yetiştirilen çok yetenekli bir ressamdı ama kendini büyük zorluklarla kabul ettirebildi.” (Heritier vd., 2018, s. 138)

RESİM 31. Artemisia Gentileschi, "Resmin Alegorisi Olarak Otoportre", 1639 Tuval üzerine yağlıboya, 98.6 x 75.2 cm, , Kraliyet Koleksiyonu (Buckingham Sarayı), Londra, İngiltere
Kaynak: <https://www.wikiart.org/en/artemisia-gentileschi/self-portrait-as-the-allegory-of-painting-1639>

Yaşadığı dönemin kadınlar açısından eşitsiz koşullarına ve cinsiyetçi yaklaşımlarına rağmen İtalya'da doğan Sophonisba Angussolo (1532-1625) dünyada uluslararası üne kavuşmuş ilk kadın ressam olarak sanat tarihine adını yazdırmıştır.

Ressam, mimar aynı zamanda ilk sanat tarihi yazarlarından olan Vasari'nin (1511-1574) onüçüncü yüzyıldan onaltıncı yüzyıla kadar olan süreçte yaşamış sanatçıların yaşam ve eserlerini anlattığı " Ressam, Heykeltıraş ve Mimarların Yaşamları" ("Le Vite Più Eccellenti dei Pittori, Scultori e Architettori") (1550) adlı kitabında kadınlara da yer verdiği görülmektedir (Vasari, 2020). Vasari'nin yazdığı bu kitap sayesinde o dönem koşullarında bile adından söz ettirebilen kadın sanatçıları tanıyabilme ve sayıları az da olsa sanat tarihinde görebilme olanağını bulabilmekteyiz. İtalya'da o dönemlerde kadınların eğitim görmesine olanak sağlayan şehrin beklendiği gibi Rönesans'ın doğduğu şehirler olarak bilinen Floransa ve Roma'da değil Bolonya olduğu görülmektedir. Yaşanan bu tarihi olguyu o dönemde Bologna'da bir üniversite bulunması

ve orada sanatsever, resim yapan bir rahibin yaşaması ile ilişkilendirmek mümkün gözükmetedir. Bologna’da yaşayan Vasari 1568 tarihli metninde burada yaşayan Properzia de' Rossi, Lavinia Fontana (1552-1614), Elisabetta Sirani ve Artemisia Gentileschi'nin (1593-1652) gibi kadın sanatçılardan bahsetmektedir. Resim, müzik, dans, şiir ve klasik edebiyat eğitimi alan Properzia de' Rossi; Rönesans İtalya'sında eril kabul edilen heykel sanatında da varlık gösterebilmiştir (Vasari, 2020).

Vasari sanat tarihi için referans kabul edilen ve kadın sanatçılara da değindiği kitabını yazarken Yaşlı Pliny olarak da anılan Gaius Plinius Secundus (M.S 23-79) kitaplarını kaynak olarak kullanmıştır. Yaşlı Pliny kitabında Anaxandra (M.Ö 2. yy), Aristaretta (M.Ö 2.yy), Helena (M.Ö 4. yy) gibi pek çok kadının sanatla ilgilendiği anlatmaktadır. Yaşlı Pliny Eretria’lı Philoxenus’ tarafından yapıldığı bilinen “Issos Savaşı” adlı mozaik resmin Mısır’lı Timon’un kızı Helena tarafından yapıldığını söylemektedir (Vasari, 2020).

RESİM 32. Louis Ducis, “Properzia de Rossi Son Rölyefini Bitiriyor”, 1822, Tuval Üzerine Yağlıboya, Limoges Musée de l'Évêché

Kaynak: https://www.researchgate.net/figure/Louis-Ducis-Properzia-de-Rossi-Finishing-her-Last-Bas-Relief-1822-oil-on-canvas-Musee_fig3_304338908

Lavinia Fontana (1552-1614) ve Artemisia Gentileschi (1593-1652) o dönemde yetişmiş pek çok kadın ressam gibi, babalarının ressam olması sebebi ile atölye ortamına doğarak eğitim alabilen kadın sanatçılar arasında yer almaktadır. İlk feminist kadın ressam olarak da bilinen Artemisia Gentileschi'nin resimlerinin yakın geçmişe kadar ünlü bir ressam olan babasına ait olduğunun kabul edilmesi ve benzer olaylar ve düşünceler bize sanat tarihinde yakın geçmişe kadar süren ve hala tam olarak çözümlenememiş kadınlara karşı cinsiyetçi yaklaşımları düşündürmektedir. Sanatçı Hans Hoffman'ın sanatçı Lee Krasner'ı övmek için söylediği "O kadar iyi ki, bir kadın tarafından yapıldığını anlayamazsın" sözü kadınlara bu önyargılı ve cinsiyetçi yaklaşımların yirminci yüzyıla gelindiğinde de hala devam ettiğini anlatmaktadır (Vasari, 2020). Flaman Ressam Levina Teerlinc'in (1510-1576) Kral VIII. Henry tarafından ressam unvanı verilen ilk kadın ressam olduğu tarihi bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

RESİM 33. Levina Teerlinc, "Elizabeth'in Portresi", 1565, Minyatür.

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Levina_Teerlinc

RESİM 34. Sofonisba Anguissola, “Otoportre”, 1556, Tuval Üzerine Yağlıboya, 66x57 cm, Zamek Müzesi, Lancut, Polonya.

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Sofonisba_Anguissola

“Bunlardan Artemisia aynı zamanda akademiye kabul edilen ilk kadın üye olmasının yanında, ataerkil yapının aksine kadınları savunmasız değil, güçlü direnen ve kendinden emin bir şekilde resmeden ilk feminist kadın ressam olarak anılır. Son zamanlara kadar çoğu resimleri babası Ünlü Ressam Orazio Gentileschi’nin zannedilmiştir.” (Südor, 2018)

Tarihi sürece baktığımızda onyedinci yüzyılda Hollanda’nın kadın ressamlar açısından diğer Avrupa ülkelerinden farklı bir konumda olduğu görülmektedir. Hollanda’nın o dönemlerde yaptığı çeşitli keşifler sonucunda; daha çok Afrika’nın kıyı kesimlerinde pek çok sömürge yönetimi kurarak çok zenginleştiği bilinmektedir. Hollanda’nın onbeşinci ve onyedinci yüzyıl arasında sömürgecilikte ‘altın çağ’ını yaşadığı ve iyice güçlendiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda onyedinci yüzyılda Hollanda Avrupa’nın en kentleşmiş ve okur, yazar oranı en yüksek ülkesi olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Tüm bu gelişmelerin toplumda kozmopolit bir yapı oluşturmaları ve her çeşit inanca gösterilen saygı ve hoşgörü, sanata verilen önem gibi pek çok özelliği ile Hollanda'nın yaşanılan o dönemlerde diğer Avrupa ülkelerinden ayrıştığı anlaşılmaktadır. Bütün bunların yanı sıra ticaretin çok gelişerek yeni zenginlerin oluşmasıyla alım gücünün çok yükselmesi ve tüketimin çok artması sonucunda sanatın da alıcısının çok arttığı bilinmektedir. Bu bağlamda o dönemde evinde sanat eseri bulunan kişi sayısının çok arttığı ve oluşan talep üzerine yılda yetmiş bin kadar resim yapıldığı bilinmektedir. O dönem Hollanda'sında yaşanan bu gelişmelerin Hollandalı kadın sanatçıların diğer Avrupa ülkelerinde yaşayan kadın sanatçılara göre daha çok üretmeleri ve varlık gösterebilmeleri adına olumlu etkilediği gözlemlenmektedir. Avrupa'daki diğer ülkelerin aksine onaltıncı ve onyedinci yüzyıllarda Hollanda da kadın ressamların adlarından söz etmeyi başarabildikleri görülmektedir. Cinsiyetçi ayrımların yapıldığı dönemin zorlu koşullarında kadınların sipariş üzerine resim yaptıkları bilinmektedir. O dönemde kadınlardan siparişe resim alan tüccarların tuttukları kayıtlar sayesinde kadın ressamların varlığından haberdar olabilmekteyiz.

“On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda, Hollanda’da, ilginç biçimde, kadın ressamlar belli bir ilgi odağı oluşturmayı başarmıştı.” (Akbulut, 2017)

Avrupa’da Rönesans ve reform hareketlerinin başlaması ile toplumun feodal yapısının getirdiği dini söylemlerin yerini seküler (dünyevi) söylemlere bıraktığı, evreni anlayabilmek için kullanılan anlayışın ise yerini bilimsel yeni arayışlara bıraktığı görülmektedir. İngiliz Devrimi ile başlayıp Fransız Devrimi ile sona eren aydınlanma düşüncesinin modernleşme hareketlerinin hızlanmasında önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. İnsanların özgürleşme isteklerinden doğan ve onaltıncı yüzyıl

Avrupa’ında geleneksel düşüncenin ve dogmatik anlayışın yerini akla bırakması ile başlayan modern kavramı “Modernizm”in yolunu açarken Fransız İhtilali ile başlayan akademik duruştan kopuşun ise, “sanatsal modernizm”in yolunu açtığı bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Onyedinci yüzyılda başlayarak günümüze kadar devam eden bir süreç olan “Modernizm”; kadınların hak arama hareketlerinin de zeminini hazırlarken, oluşturduğu dinamikler de kendilerini sanatla ifade etmek isteyen kadınlar için olumlu ortam hazırlamış, sanat eğitimi alabilmek için daha fazla çaba göstermelerinin yolunu açmıştır. Bu bağlamda İtalyan ressam Sophonisba Angussola (1532-1625) çıraklık eğitimi almayı başaran bir kadın olarak, kadınların da çırak olarak sanat öğrenebilmelerinin yolunu açtığı bilinmektedir (Anadol vd., 1997). Dönemi incelediğimizde kadınların sanat eğitimi alabilmelerinin ne kadar zor olduğu, sanat eğitimi alabilme şansını yakalayan kadınların ya sanatçı bir aileye sahip olduğu, ya da rahibelik yaptıklarını görmekteyiz. Bu bağlamda Sophonisba Angussola’nın açtığı yolun önemi anlaşılmaktadır. Dini resimler yapan Plautella Nelli’nin (1524-1588) on dört yaşında Santa Catalina de Siena manastırına girerek rahibe Plautilla adını aldığı ve rahibeleri resim yapmaya teşvik ederek, manastırı bir eğitim merkezine dönüştürdüğü bilinmektedir.

RESİM 35. Plautilla Nelli, “Dua Eden Madonna”, Tarih Bilinmiyor (16. Yüzyıl), Panel Üzerine Yağlıboya, 71x 57 cm, , Andrea del Sarto’nun Son Akşam Yemeği Müzesi¹⁰
Kaynak: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=31037773>

“Rönesans’ta sanat öncelikle bir erkek işiydi. Kadınlar genç yaşta evlenir, çocuk doğurmaları beklenir, anatomi incelemelerine ya da canlı çizim

¹⁰ Erişim numarası:5848.

yapmalarına izin verilmezdi. Bu nedenlerle başarılı kadın sanatçılar genellikle ya Plautilla Nelli (1524-88, Vasari'nin sözünü ettiği birkaç kadından biri) gibi ya rahibeydi ya erkek sanatçıların gerekli teknikleri onlardan öğrenen kızları ya da karılarıydı. Örneğin ünlü İtalyan Rönesans ressamı Sofonisba Anguissola (1532-1625) , zengin bir geçmişinin olmasından ve ebeveynlerinin teşvikinden yararlandı. Esas olarak portreler yaptı ve başarısıyla gelecekteki kadın sanatçıların yolunu açtı.” (Birey, Bugier, Harris, Loxley, Ure, Welton, & Zaczek, 2018, s. 102)

Batı dünyasında Ortaçağ ile Yeniçağ arasında köprü olan Rönesans'ın yeni dinamikler meydana getirerek; bilimsel, toplumsal, kültürel ve sanatsal alanda yeni düşünceler oluşturduğu görülmektedir. Avrupa'da onsekizinci yüzyılda başlayan düşünce alanında köklü değişikliklerin yaşandığı bir dönem olan Aydınlanma Çağı; insan aklının, deneyim ve kuşkularının araştırmaların ışığı altında, eleştirel bir bakış açısı ile skolastik (Orta Çağ Hristiyan Felsefesi) ve dogmatik düşünceye karşı mücadelenin başlangıcı olduğu anlaşılmaktadır. Aydınlanma Çağı ile birlikte Avrupa'da gelişen akılcı düşünce sisteminin; toplumsal, siyasal, bilimsel ve kültürel alanda değişimlerin başlangıcı olduğu, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin Endüstri Devrimi'nin temellerini oluşturduğu, sanatsal alanda önemli eserler yaratıldığı görülmektedir. Toplumsal değişim açısından sanatın eğitici gücünün de oldukça etkili olduğu anlaşılmaktadır. Yaşanan siyasal ve sosyal gelişmelerin ABD'nin kurulması ve Fransız İhtilalinin başlaması yolunda atılan adımların başlangıcı olduğu görülmektedir. Sanat ve siyaset ilişkilerinin başlangıç tarihi onyedinci yüzyıl olsa da onsekizinci yüzyılda gelişme gösterdiği anlaşılmaktadır. Tarihi

süreçte yaşanan bu gelişmelere baktığımızda ondokuzuncu yüzyılda Fransa'dan başlayarak sanat alanında özerklik oluştuğu ve gelişip ivme kazanarak dünyaya yayıldığı görülmektedir. İmparatorlukların dağılarak ulus devletlerin kurulması da bu gelişim sürecinde en önemli etkenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Fransız Devrimi ile birlikte meydana çıkan milliyetçilik akımı ile imparatorluklar yıkılarak ulus devletlerin oluştuğu bilinmektedir. Fransız Devrimi'nin etkilerinin küresel anlamda etkili olduğu, eşitlik, adalet ve özgürlük ilkelerinin dünyada hızla yaygınlaştığı görülmektedir.

“Ulus inşasına ve mutlakıyetçiliğe bağlı sanat-siyaset ilişkisinin kökleri 17. Yüzyıl, tam gelişimi ise 18. Yüzyıl Avrupa'sına dayanıyor; sanatsal özerklik 19. Yüzyıl Fransa'sında gelişerek yayıldı; avangard ise tarihsel olarak Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde ortaya çıktı ve 20. Yüzyıl boyunca etkili oldu. Ama bu, söz konusu modellerin karışık ve melez biçimde uygulanmadığı anlamına gelmez, dünyanın farklı coğrafyalarında farklı bileşimlerle bir arada ya da birbirlerine rakip olarak var oldular. Bugün 21. Yüzyılda bile hala gündemdedirler.” (Kreft, 2016, s. 21)

Toplumsal, kültürel, sosyal değişiminin çok hızlı yaşandığı ondokuzuncu yüzyıla kadar batıda kadınların sanat dünyasında varlık gösterebilmek adına sanat alanının kendilerine çizdiği sınırları aşmak için savaşmak ve büyük çabalar harcamak zorunda kaldıkları görülmektedir. Ondokuzuncu yüzyılda başlayan ve gelişerek ilerleyen eşitlik hareketlerinin başlangıç noktasını oluşturan Fransız Devrimi'nin yaşandığı dönem (1787-1799) incelendiğinde; devrim öncesinde ve sonrasında kadınların olayların içinde olduğu

devrim yıllarında kendini gösteren bu kadın hareketlerinin dünya siyaset tarihinde itici bir güç olduğu görülmektedir. Devrimle birlikte siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel alanda yaşanan köklü değişikliklerin toplumda özgürlük kavramının önem kazanmasına zemin hazırladığı muhakkaktır. Gelişen özgürlük ortamının toplumda yarattığı dinamiklerin sınıflar arası ayrıma karşı çıkılmasına, insana ve sanatçıya verilen önemin artmasına, kadınların hak arama arayışının hızlanmasına ortam hazırladığı görülmektedir. Dinin ve kilisenin baskısından kurtularak daha özgür bir sanat ortamının oluşması ve sanatçıların da özgür yapıtlar üretebilme olanağına kavuşması yine aynı döneme denk gelmektedir. Tarihi sürece baktığımızda özgürleşen sanat ortamının yeni ve özgün sanat akımlarının doğmasına da ortam hazırladığı ve sanatın merkezinin artık Paris'e kaydığı görülmektedir.

“Sanattaki bu gelişimin en dramatik aşamaları Paris'te yaşandı. Çünkü XIX. yüzyılda Paris, XV. yüzyılın Floransa'sı ve XVII. yüzyılın Roma'sı gibi, sanatın merkezi haline gelmişti. Dünyanın her bir yanından Paris'e gelen sanatçılar, ünlü ustalarla çalışmak ve daha da önemlisi, yeni sanat kavramlarının yavaş yavaş oluşmaya başladığı Montmartre kafelerindeki sanat tartışmalarına katılmak istiyorlardı.” (Gombrich, 2007, s. 504)

Sanayi Devrimi ile birlikte kapitalist üretim sisteminin adımlarının atıldığı ve hızlanan teknolojik gelişmeler sonucunda düşük maliyetli malların kısa sürede ve çok sayıda üretilebilmesi sağlanarak fabrikasyon üretime geçilebildiği anlaşılmaktadır. Fabrikasyon üretime geçilmesi ile maliyeti düşen ve üretimi artan ürünlerin toplumun her

kesimine ulaşabildiği görülmektedir. Bu bağlamda üretim-tüketim ilişkisinin; yeni şehirlerin oluşmasına ve göç dalgasına neden olarak beraberinde kentleşmeyi getirdiği anlaşılmaktadır.

Endüstri Devrimi'nin sonucu, belki de başlangıcı olarak onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyılda üretim ve emek kavramlarıyla bütünleşen orta sınıfın sürece katılması, dolayısıyla ekonomide söz sahibi olması sanat ve kültür yapılanmalarında belirleyici ve evirici bir olgu olmuştur. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler sonucunda toplumsal yaşamda ve sanat alanında çok büyük değişiklikler olduğu, ulaşım ve iletişim olanaklarının hızla ilerlediği bilinmektedir. Bu dönemde sanat eserleri üretiminde kişisel farkların oluştuğu ve sanat eserlerinin daha ulaşılabilir olduğu gözlemlenmektedir. Sanatın alıcısı olan ve yönünü belirleyen feodal yapı ve aristokrasinin 1850'lerden sonra yerini kitlelere bırakmaya başladığı gözlenmektedir.

Geçmiş yıllarda sanatçılara sipariş veren aristokrasinin ve kilise hegemonyasının yerini bu defa ulusal devlet kurumları, ulusal akademilerin, soyluların yerini ise burjuvalar almaya başlamış, burjuva, orta sınıf ve işçilerden oluşan geniş zümreler sanat alıcısı konumuna geçmiştir. Kapitalist sistemin etkisinde kalan bazı eleştirmenlerin halkı etkilemesi ve alıcı kitlesinin değişmesi ile bazı sanatçıların halkın zevkine göre yapıtlar ürettiği de görülmektedir. Bununla beraber aristokrasi, feodal yapı ve kilisenin etkisinden kurtulan sanatçıların daha özgür ve yaratıcı üretim yapabildikleri bilinmektedir.

“İletişim tekniklerinin gelişimi, uluslar, bölgeler ve kıtalar arasındaki sınırları eritir, düşünce biçimleri arasında ortak paydalar seçilmeye başlanır. Artık feodal ve aristokratik dönemler kapanmış, toplumsal yapılanmada

yeni bir dönemeç başlamıştır. Kentin kırsal alana egemen olduğu bu dönem, aynı zamanda kentsoylu (burjuva) kültürünün egemenliğini açığa vurur.”

(Özsezgin, 1996, s. 21)

Batıda kadınların eşitsizliğe karşı çıkma istekleri; din, feodal yapı ve erkek egemen toplumun dayattığı kurallarla kendilerine çizilen sınırların dışına çıkabilme çabaları Rönesans’la uyansa da Reform hareketleri (1517-1648) ile seslerini duyurabilmeye başlamış ancak, kadınların eşitlik arayışlarına bir çözüm getirememiştir. Hak arayışında olan kadınların seslerini ancak Fransız İhtilali ile duyurabildikleri, aradıkları hakları elde edemeseler de İhtilal ile kadınların hak arama çabalarının tüm Avrupa’ya yayılarak kadınların hak arama hareketlerine ivme kazandırdığı ve kadın hakları adına bir dönüm noktası oluşturduğu gözlemlenmektedir. Fransız İhtilali’nde etkin rol alan kadınların haklarını kazanmak adına çok fazla mücadele etmek zorunda oldukları ve uzunca bir süre çabaladıkları tarihi bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Batıda ondokuzuncu yüzyılda da cinsiyetçi baskılar altında olan, erkeklerin kendilerine dayattığı kurallarla ve sınırlarla yaşamak zorunda bırakılan kadınların bu dayatmaları ve sınırları aşabilmek için mücadele etmek zorunda kaldıkları bilinmektedir. Örneğin; doğada resim yaparken daha özgür ve rahat çalışabilmek için pantolon giymek isteyen kadın ressam Rosa Bonheur’un emniyetten izin alarak pantolon giyebilmesi verilen mücadele ve alınan hak adına bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır.

RESİM 36. “Rosa Bonheur’un Onur Lejyonu ile çekilmiş fotoğrafı”,1865

Kaynak:https://en.wikipedia.org/wiki/Rosa_Bonheur#/media/File:Rosa_Bonheur,_1865,_wearing_the_Legion_of_Honour.jpg

RESİM 37. “Rosa Bonheur’un atölyesinin bahçesinde (By'deki Château'nun bahçesinde) çekilmiş fotoğrafı”

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Rosa_Bonheur#/media/File:Bonheur_psd.jpg

“Kadının pantolon giymesi, erkek rolünü gasp etmesi demekti ve bu kabul edilemezdi! 19. Yüzyılda Paris emniyet müdürü, pantolon giymeye ihtiyacı olan kadınların emniyet müdürlüğüne yazılı talepte bulunmalarını şart koşmuştu. Bunun üzerine, hayvan resimleri konusunda uzmanlaşmış bir ressam olan Rosa Bonheur, şövaesini dilediğı yere koyup doğada resim çizmek istediğı için yazılı talepte bulunmuş ve bu talebi kabul edilmişti.”

(Heritier vd., 2018, s. 67)

Rönesans’la beraber başlayan Öznclilik ve Bireycilik düşüncesi ile Batı’da ondokuzuncu yüzyıla kadar birbiri ardına gelen pek çok akım oluştuğı bilinmektedir. Batıda oluşan bu akımların zaman zaman birbiriyle kesiştiğı, zaman zaman da birbiriyle çatıştığı anlaşılmaktadır. Ondokuzuncu yüzyılın başlarında toplumu şekillendiren akım romantizm olurken, İzlenimcilik (Empresyonizm) dönemi bitiren ve modernin kapılarını aralayan üslup olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönemi incelediğimizde feodalite ve kilise etkisinden kurtulan sanatın; daha özgür bir hal alarak ondokuzuncu yüzyılda hızla değişen gerçeklik anlayışı ile gerçeğin yansıtılması üzerinde yeni bir anlayış oluşturulduğı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda ondokuzuncu yüzyılda gerçeklik (Realizm) akımının bu kavram üzerinden evrilerek toplumsal olayların resmin içine katıldığı anlaşılmaktadır. Dönem incelendiğinde kadın ressamların kendilerini ifade edebilecekleri bir alan olacak Empresyonizm’e olan ilgileri göze çarpmaktadır. Empresyonizm’e gönül veren kadın sanatçılar arasında ilk akla gelenler; Berthe Morisot (1841-1895), Mary Cassatt (1844-1926), Eva Gonzalés (1849-1883), Julie Manet (1878-1966) olmaktadır. Mary Cassat ve Berthe Morisot'nun eserlerini incelediğimizde genel olarak, içinde

yaşadıkları toplumsal sınıfın ve cinsiyet sınırlarını işledikleri anlaşılmaktadır. Yaşadığı dönemde kadın olduğu için ciddiye alınmayıp küçümsenen Berthe Marisot; günümüzde Empresyonist ressamların öncülerinden biri olarak adından söz ettirmektedir.

RESİM 38. Berthe Morisot, “Otoportre”, 1885, Tuval Üzerine Yağlıboya, 61X50 cm, Musée Marmottan Monet, Paris, Fransa

Kaynak: <https://www.wikiart.org/en/berthe-morisot/self-portrait-1885self-portraitoil>

RESİM 39. Mary Cassatt, “Otoportre”, 1878, Kağıt Üzerine Suluboya, 60 x 41,1 cm, Edith H.Proskauer'in Mirası, 1975¹¹

Kaynak: <https://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/1975.319.1/>

¹¹ Erişim Numarası: 1975.319.1

RESİM 40. Eva Gonzales, “The Donkey Ride”, 1880, Tuval Üzerine Yağlıboya, 100X81.3, Bristol City Museum and Art Gallery, Bristol, UK

Kaynak: <https://www.wikiart.org/en/eva-gonzales/the-donkey-ride-1880>

RESİM 41. “Julie Manet’in 1894 yılında çekilmiş fotoğrafı”

Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Julie_Manet_1894.jpg

On dokuzuncu yüzyılda 1839 yılında fotoğrafın icadı ile resim sanatında günümüze kadar uzanan bir paragonenin de başladığı görülmektedir. Bilim ve teknolojik gelişmeler ışığında görme biçemi de yeni bir kırılmaya evrilirken, gözle görülen nesneler anlam değiştirmektedir. Bilimsel ve sosyal alanda çok hızlı bir gelişmenin yaşandığı on dokuzuncu yüzyılda teknolojik gelişmelerin yaşamın içine girmesi sanatı da yakından etkilerken sanat açısından yeni bakış açıları da oluşturduğu anlaşılmaktadır. Fotoğrafın icadı; resim sanatında görme biçimini yakından etkilerken, geleneksel resim sanatı da İzlenimcilik (Empresyonizm) ve ardından gelen Kübizm (Cubism) akımları ile başka bir boyuta taşınmıştır.

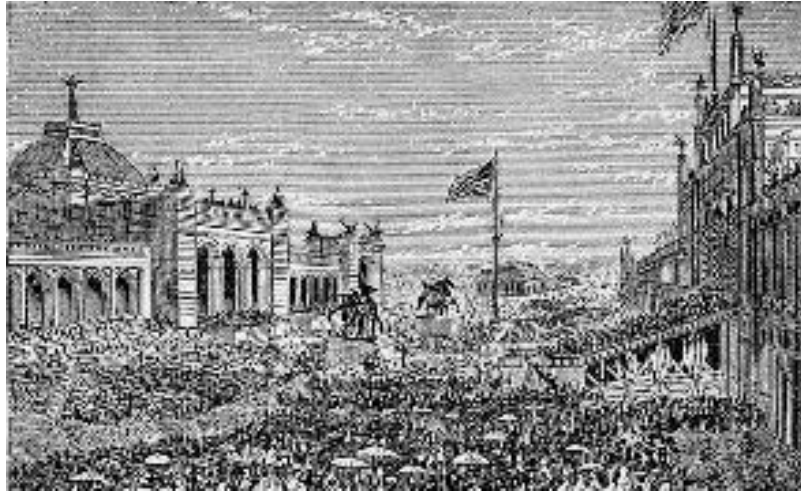
“Sanat dallarının çoğunda kendine yer bulan fotoğraf, bu sanat dallarından hem etkilenmiş hem de etkilemiştir. Bir sanat dalı olarak ortaya çıkışı ve sanat disiplinleri arasında olan etkileşimi fotoğraf popüler bir disiplin yapmaktadır. 19. yüzyıl boyunca resim ile ilişkilendirilen fotoğrafı o dönem içerisinde değerlendirdiğimizde en etkili olduğu alan resim sanatı ve ressamlar olmuştur.”
(Görgülü & Odabaş, 2018, s. 75)

On dokuzuncu yüzyıl sonlarına doğru baktığımızda Amerika ve İngiltere’de dekoratif sanatların alıcısı olan orta sınıfın oluşturduğu yeni kavramların ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu bağlamda kadınların da önemli roller aldığı bilinmektedir. Endüstri devriminin ortaya çıkardığı karmaşaya tepki olarak sanatlar ve el sanatları anlamına gelen “Arts and Crafts” sanat akımı karşımıza çıkmaktadır. Arts and Crafts hareketinin felsefesini oluşturan Ruskin endüstrileşme devrimi sonrası yaşanan gelişmelerin sanatı toplumdan koparttığını, bu bağlamda mekanik, estetik ve yaratıcılıktan uzak bir sanat alanı oluştuğunu ifade etmektedir. John Ruskin ve William Morris'in söylemlerine dayanan sanat akımının ondokuzuncu yüzyıl sonlarında İngiltere’de doğduğu görülmektedir.

Zanaat ve sanatta cinsiyetçi ayrımların kalkacağı, toplumsal hayatın cinsler arasında eşit olarak paylaşılacağı bir yaşam arzulayan Morris’in kaybolmakta olan zanaatları, nakış, seramik gibi kadınlar için uygun görülen çalışmaları kapsayan atölye çalışmaları düzenlediği bilinmektedir.

Philadelphia Centennial Exposition'da (1876) sergilenen bu çalışmaların Amerika'da kadın sanatçılar üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır (Wikipedia, t.y.). Kadın sanatçıların toplumda görülebilir olmaları adına önemli bir adım sayılabilecek sergi komitesinin bağış toplayarak kadınlara vakfedilecek bir oluşum planladığı bilinmektedir. Radikal feministlerin ise, böyle bir oluşumun kadın üretimini erkeklerden ayırıştırarak kurumlaştıracağı düşüncesi ile karşı çıktıkları görülmektedir.

“Kadın sanatçı sergileri sanat dünyasındaki eşitsizliği düzeltmeye yardımcı mı oluyor veya eşitsizliği mi ebedileştiriyor? Kadınlara daha geniş sanat dünyasına uyum sağlayabilmeleri için görünürlük mü sağlıyor yoksa onları ayrı tutup, bunun adına eşitsizlik deyip, kadınları sonsuza dek sanat dünyasından dışlanan olarak mı konumlandırıyor?” (Kaprol, 2016)

RESİM 42. James D. McCabe, “Gravür” 10 Mayıs 1876, Philadelphia'daki Centennial Sergisinde açılış günü törenleri, ABD Tarihinin Cooper Koleksiyonları
Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Centennial_Exhibition,_Opening_Day.jpg

Philadelphia’lı kadınların 1876 Yılında düzenlenen Yüzüncü Yıl Sergisi’nde Elizabeth Duane Gillespie başkanlığında örgütlenerek kendi sergi alanları “Kadınlar Pavyonu” inşa ettikleri bilinmektedir (Materiality and Spectacle 2015).

Fransa’da ondokuzuncu yüzyılda sanat Akademi’nin etkisi altındadır ve ne yazık ki yaşanan çağda kız öğrenciler Güzel Sanatlar Akademisi’ne kabul edilmemektedir. Aynı dönemlerde 1868 yılında Paris’te Rodolphe Julian tarafından kurulan ve bağımsız bir sanat okulu olan Julian Akademisi (Académie Julian) kadınları da kabul ederek, kadınların sanat eğitimi almalarına olanak sağlamıştır. Julian Akademisi’nde kadınlar ve erkeklerin birlikte çalıştıkları, nü çalışmalarını da aynı atölyede birlikte yaptıkları bilinmektedir. Kadınlar ve erkeklerin aynı atölyede ders alıp birlikte çalışmalarına ve üretmelerine rağmen iş sergilemeye gelince durumun kadınlar aleyhine bir hal alması cinsiyetçi yaklaşımların göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Peki ya bir kadının bu salonlara girmesi? Olmayacak bir şeydi bu. Jüriler erkeklerden oluşuyordu ve kadınların resimlerini niteliksiz buluyorlardı. Marie Bashkirtseff, Julian Akademisi’ndeki hocasının “Bu çok erkeksi bir resim olmuş” diyebildiği eserleri için övgü alabiliyordu ancak.” (Heritier, 2018, s. 138)

RESİM 43. Marie Bashkirtseff, “Paris'te Julien Akademisinde”, 1881, Tuval Üzerine Yağlıboya, 188x154 cm, Sanat Kütüphanesi¹²

Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bashkirtseff_-_In_the_Studio.jpg

Yirminci yüzyıla geldiğimizde sosyal, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin çok hızlı ilerlediği görülmektedir. Yine aynı süreçte yaşanan iki yıkıcı Dünya Savaşı'nın insanları derinden etkilediği ve duygusal algıları da kökünden değiştirdiği bilinmektedir. Bütün bu gelişmelerin, yaşanan savaşların toplumlara etkisi ve değişen duygusal algıların sanata ve sanatçıya farklı bakış açıları getirdiği anlaşılmaktadır. Yirminci yüzyıl Batıda çeşitli sanat akımlarının ortaya çıktığı, ortaya çıkan bu akımların çok çabuk değiştiği ve tüketildiği bir dönem olarak karşımıza çıkar. Birinci Dünya Savaşı'nın (1914-1918) getirdiği zor koşullardan doğan kültürel bir akım olan Dadaizm; savaşın barbarlığına, entelektüel katılığa, tabulara karşı çıkarak alışlagelmiş estetik anlayışı reddeden bir akım olarak tavrını ortaya koymaktadır. Her şeyin denendiği farklı bir tutum sergileyen devrimci bir sanat akımı olan Dadaizm sürrealizmin önünü açmış, modernizm düşüncesi

¹² Belge:308314

içinde pek çok akım ve anlayışa öncülük etmiş ve bu yönüyle sanat tarihinde önemli izler bırakmıştır. Bir başkaldırı hareketi olan Dadaizm akımı içinde kadın sanatçılarda ürettikleri eserlerle yerlerini almışlardır.

Yapıtlarında sıkça kolaj tekniği kullanan, toplumda kadının rolü ve cinsiyet ilişkilerini inceleyen Alman sanatçı Hannah Höch'un (1889-1978) eserlerinin feminist propaganda anlayışı taşıdığı görülmektedir.

RESİM 44. Hannah Höch, "Mutfak Bıçağı", 1919, Kağıt Üzerine Kolaj, 144X90 cm, Nationalgalerie, Staatliche Museen, Berlin, Almanya¹³

Kaynak: <http://theartdaily.blogspot.com/2010/03/hannah-hoch-cut-with-dada-kitchen-knife.html>

Sanatçı Hans Arp ile evli olan Sophie Taeuber-Arp'ın (1889-1943) Dada hareketine katılan tek akademisyen olduğu bilinmektedir. Sanatçının yapıtlarına baktığımızda tekstil formları, soyut çalışmalar ve kolajlar görmekteyiz.

¹³ Fotoğraf: Jörg P. Anders

Heykel çalışmaları da yapan Sophie Taeuber-Arp; Zürih Dada hareketi içinde soyut sanatın gelişmesine büyük katkılar sağlarken, dadanın İsviçreli tek kadın  yesi olmuştur.

RESİM 45. Sophie Taeuber Arp, “Dada Kompozisyonu”, 1920, Tuval  zerine Yağlıboya, 43X35 cm, Mus e national d'art,¹⁴

Kaynak:[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sophie_taeuberarp,_composizione_dada_\(tsta_con_piatt_o\),_1920.JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sophie_taeuberarp,_composizione_dada_(tsta_con_piatt_o),_1920.JPG)

Marcel Duchamp'ın kız kardeşi olan Suzanne Duchamp (1889-1963) Dada hareketi içinde feminist ve marjinal bir duruş sergileyerek yapıtlarında sembolik anlamlar ve materyaller kullandığı görülmektedir. Marcel Duchamp ilerleyen dönemlerde sanat hayatına figüratif çalışmalarla devam etmiştir.

¹⁴ Erişim numarası: AM 2003-333, Fotoğraf 2015'de Sailko tarafından çekilmiştir

RESİM 46- Suzanne Duchamp, “Şef D’oeuvre Akerdoen”, 1921, Tuval Üzerine Karışık Teknik, (Yağlıboya, Guaj ve Gümüş Yaprak), 99,8 × 80,9 cm,¹⁵.
Kaynak: <https://artgallery.yale.edu/collections/objects/47868>

Beatrice Wood (1893-1998) Dada hareketi içinde kadın özgürlüğü ve eşitliğini vurgulayan tavrı ve semboller kullanarak ürettiği yapıtlarla karşımıza çıkmaktadır. Yassı ve yuvarlak formlarda ürettiği seramik çalışmalarıyla da dikkat çeken Beatrice Wood’un tiyatroya da ilgi gösterdiği bilinmektedir.

“Berlin’de Kulüp Dada’ya dahil edilmeyen ama fotomontajları türünün en yetkin örnekleri arasında sayılan Hannah Höch’ün maruz bırakıldığı yok sayma, kimi sanat tarihçilerinin Dada’yı bir “erkekler kulübü” olarak nitelemesine, hatta “kadın düşmanlığı” ile suçlamasına neden oldu. Oysa Zürih’te Hennings ve Taeuber’in Dada gösterilerindeki etkinlikleri, zamanın başka sanat hareketlerine kıyasla, Dada’nın kadın yaratıcılığına daha açık olduğunu gösterir.” (eskop, 2017)

¹⁵ *Société Anonyme Koleksiyonuna hediyesi (1949.173), 1949'a kadar; Yale Üniversitesi Sanat Galerisi, New Haven, Conn*

Yirminci yüzyılın soyut sanat açısından önemli adımların atıldığı bir yüzyıl olduğu bilinmektedir. Bu yüzyılda çağdaş resim sanatı açısından da ilerlemenin yolunun açıldığını ve bu yolda kadın sanatçıların da yadsınamaz katkıları olduğu görülmektedir. Yapıtları ve kendisi gibi çağdaş sanatın gelişmesi yolunda önemli bir ressam olan eşi Robert Delaunay üzerindeki etkisi ile Sonia Terk'in (1885-1979) de adından söz ettiren bir Fransız sanatçı olarak sanat tarihinde yerini aldığı görülmektedir. Yetenek ve beceri sahibi bir sanatçı olan Sonia Terk'in (1885-1979) eşi Robert Delaunay'ın (1910-1941) başarılı olması adına oldukça etkili olduğu da bilinmektedir.

RESİM 47. Sonia Terk, “Eşzamanlı Kontrastlar”, 1913, Tuval Üzerine Yağlıboya, 55X46 cm, Museo Thyssen-Bonemisza İspanya

Kaynak: <https://www.flickr.com/photos/32357038@N08/5179980391>

“Neşeli, hiçbir şeyin üzerinde durmayan, kolay anlaşılır bir insandı Delaunay. Sözünü sakınmayan, mavi bakışlı, sıhhatli, pembe yüzlü bir Fransız. Bu hercai ruhlu Paris’linin sanat hayatında karısı Sonia’nın büyük etkisi olmuştur. Kendi gibi ressam olan Sonia Terk, Delaunay için büyük bir destek olmuştur. Sonia olmasaydı Delanuay’ın tablolarının çoğu, bugünkü şöhretine ulaşamayacaktı belki de. Çünkü çok çabuk tesir altında kalan ve

cesaretini pek çabuk kaybeden bir mizaca sahipti Robert Delaunay.” (Erdem, 1963, s. 222)

Avrupa’da İkinci Dünya Savaşı’ndan (1939-1945) sonra yaşanan siyasal, ekonomik ve bilimsel değışikliklerin sanatı da şekillendirerek yeni bir sanat anlayışının ortaya çıkmasına ortam hazırladığı bilinmektedir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yaşanan sosyal ve endüstriyel koşullara bir tepki olarak Dışavurumculuk (Expressionism) akımı doğduğu görölmektedir. Alman Gabriele Münter’in (1877-1962) dışavurumcu bir grup olan Der Blaue Reiter’in kurucu üyelerinden olduğu bilinmektedir. Dönemi incelediğimizde Avrupa’da sanatçıların ekonomik açıdan çok sıkıntı çektikleri anlaşılmaktadır. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ise durumun sanatçıları açısından çok daha zor olduğu görölmektedir. Yaşanan tüm bu olumsuz koşulların sanatçıları Avrupa’dan ayrılarak daha refah ve özgür olacakları New York’a gitmeye teşvik ettiği bilinmektedir. New York’ta soyut ve dışavurumcu sanat anlayışının gördüğü ilgi ve devlet desteğı, Avrupa’dan gelen sanatçıların da etkisi ile sanatın merkezinin Paris’ten New York’a doğru kaydırılmıştır.

“Batı’nın bunalımı-kitap yakmaların ve yozlaşmış sanat sergilerinin örneklediğı, modern Batı kültürünün özölüşü-gerçekten de derin bir bunalımdı ama Batı kültürünün ölümünü değil yeniden doğuşunu, yeniden canlanışını, ateşle arınışını, yeni bir yerde, Amerika’da yeniden başlayışını simgeliyordu. Aslında New York dünyada Paris’in yerine geçebilecek kozmopolit tek mekandı. Amerikan sanatçıları ve entellektüelleri bunun bir

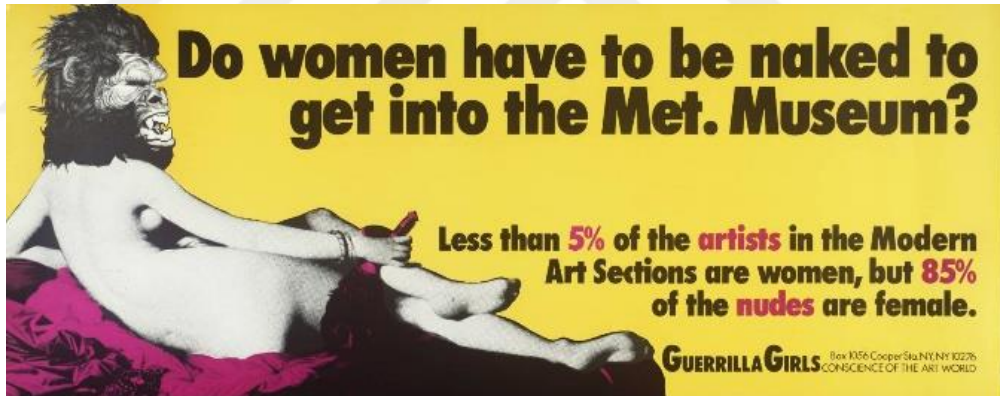
kez farkına varınca hem kendi ulusal kültürleriyle ilişkilerini hem de Amerikan kültürünün uluslararası ilişkisini yeniden gözden geçirmek zorunda kaldılar, modern harekete katılmak için bu eşsiz fırsatı kaçırmamak amacıyla davranışlarını buna göre ayarlamaları kaçınılmaz oldu.” (Guilbaut, 2016, s. 86)

Amerika ve Avrupa’da 1960 yılında başlayan kadın hareketleri erkek egemen toplumsal düzenin kadınlara yönelik baskılarını sorgulamak üzere başladığı bilinmektedir. Bu süreçte kadın sanatçıların, erkek egemen anlayışın kendilerine biçtiği rolleri reddederek ve kendilerine özgü bir bakış açısı geliştirerek kadın duyarlılığı gösterdikleri görülmektedir. Erkek egemen kültürün dayattığı ‘kadın imgelerini’ içlerinde taşıyan kadınların, bir taraftan ataerkil düzenle savaşırken, aynı zamanda da içselleştirdikleri erkek egemen kültür kodlarını yok edebilmek için savaş verdikleri de anlaşılmaktadır. Yıllar boyunca sanatın nesnesi olan kadının yirminci yüzyıla gelindiğinde; bir nesne olmaktan çıkarak özne ve sanatçı olmayı seçtiği, kendi imgesini üretirken ürettiği bu imgenin sadece muhatabı olmayarak, yaratıcısı da olmayı tercih ettiği görülmektedir.

Sanat dünyasında etkili olan feminist hareketler 1960’lı yılların sonlarında kendini hissettirmeye başladığı bilinmektedir. Kadınların 1970 yılından itibaren eşitlik hareketleri başlatarak kendilerinin ötekileştirilmesine karşı çıktıkları, kadın sanatçıların ise dayatılan erkek egemen kültüre karşı aralarında dayanışma başlattıkları ve feminist hareketlerin içinde bulundukları görülmektedir (Özdemir, 2016).

Toplumların içinde bulunduğu siyasal ortamın seksenli yıllarda feminizm hareketlerine de ivme kazandırdığı bilinmektedir. Marksizm'in ışığında oluşan eşitlik anlayışının kadınların erkeklerle eşit olma çabalarına yön verdiği anlaşılmaktadır. Sanatla feminist felsefeyi buluşturan kadın sanatçıların sanata eleştirel bir yaklaşım getirerek değişik disiplinleri ve akımları birlikte kullanarak sanat yaptıkları bilinmektedir.

Sanat dünyasında var olan erkek egemenliği ve bu durumun kadınlar üzerinde oluşturduğu olumsuz etkilerin 1985 yılında Gerilla Kızlar adı altında toplanan aktivist grubun protesto gösterilerinin nedeni olduğu bilinmektedir. Gerilla Kızlar'ın sanat dünyasında kadınlar aleyhine yapılan ayrımcılıklara, eylemlerinde taşıdıkları poster, yazı ve çıkartmalarla dikkat çekerek farkındalık yaratmaya çalıştıkları bilinmektedir.

RESİM 48. Kağıt Üzerinde Serigrafi, 71X28 cm Tate, elli baskı-12 numara, Özel koleksiyon¹⁶
Kaynak: <https://www.tate.org.uk/art/artworks/guerrilla-girls-do-women-have-to-be-naked-to-get-into-the-met-museum-p78793>

“Gerilla Kızlar eylemlerinde kullandıkları poster ve çıkartmalarda sanat dünyasında tespit ettikleri ayrımcılıkları bir veya iki cümle ile ifade ederek farkındalık yaratma gayesi taşımaktadırlar. Örneğin erken dönemde bastıkları bir posterde şu cümle yazmaktadır: “Amerika’da kadınlar

¹⁶ Amerikan kadın sanatçılarından oluşan Gerilla Kızlar tarafından “Guerrilla Girls Talk Back” adlı bir portföyde yayınlanan otuz afişten biri.

erkeklerin üçte ikisi kadar kazanmaktadır. Sanat dünyasında ise kadın sanatçılar erkek sanatçıların yalnızca üçte biri kadar kazanmaktadır.”

(Erden, 2013)

Tarih boyunca iktidarı ellerinde tutan erkekler tarafından saptanmış toplum düzenine boyun eğmek zorunda kalmış olan kadınların, yirminci yüzyılda yaşanan bu duruma karşı çıkarak tepki gösterdikleri görülmektedir. Bu bağlamda toplumsal yaşamın her alanında olduğu gibi sanat alanında da feminizmin etkilerini gösterdiği, devam eden alışlagelmiş eril tutumların gözden geçirilip yeniden tanımlanmasının yolunu açtığı bilinmektedir. Tarih boyunca sosyal, siyasal kültürel ve sanatsal olayların ataerkil toplumun dayattığı yargılar içinde anlatılmış olması, kadın sanatçıların sanat tarihinde gereği kadar yer bulmalarına olanak vermediği görülmektedir. Yine bu yüzyılda kadınların kendilerinin farkına vararak kadınlıkları ile gurur duydukları, erkek egemen toplum içinde yazılan sanat tarihini objektif olarak ve evrensel değerlerle tekrar tartışmanın yolunu aradıklarını bilinmektedir. Bu bağlamda kadınların geleneksel sanat tarihi yorumlarını yeni bir bakış açısı ile tekrar sorguladıkları da bilinmektedir. Kadınlar tarafından sanat tarihine getirilen bu yeni bakış açısı etkisi ile kadın sanatçıların pek çok araştırmanın konusu olduğu da anlaşılmaktadır. Yapılan bu araştırmalar ışığında sanat tarihinde yer bulamamış kadın sanatçılar hakkında pek çok yeni bilgiye ulaşılabildiği bilinmektedir.

“Geçmişin sanatçı kadınlarının gün ışığına çıkarılması birincil bir zorunluluktur; çünkü onların etkinlikleri, sanatın kabul gören tarihinden sürekli ve yoğun biçimde silinmektedir. Geçmişte hiçbir kadın sanatçının var olmadığı; ya da sanatçı olarak kabul edilen kadınların ikinci sınıf olduğu,

kadınların sanata ilgisizliğinin nedeninin kaçınılmaz kadınlıklarına (ki sanat üretiminde tartışmasız bir engel olarak öne sürülür) teslimiyet olduğu yalanlarını reddetmek zorundayız.” (Antmen, 2008, s. 194)

Sanat tarihini incelediğimizde; çağlar boyunca kadın sanatçılara yer verilmediği cinsiyetçi, ataerkil yaklaşımlar ve eril bir bakış açısı ile kadınların ya yok sayıldığı, ya da ötekileştirildiği görülmektedir. Yirminci yüzyılın ortalarına kadar sanat tarihinde anlatılan sanat; erkeklerin sanatı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınlar için kabul edilemez bu durum karşısında 1950 yılından sonra tepkilerini ortaya koymaya başlayan feminist oluşumlar görülmektedir. ABD’ de 1960 yılında feminist sanatçılar ve feminist eleştirmenlerden oluşan topluluk; kadınların yok sayılması, ötekileştirilmesi, dışlanması, sanat tarihinde ve yaşanan dönemde gerektiği gibi temsil edilmemeleri, müzelerde ve kurumlarda yer bulamamalarına karşı birleşerek tepkilerini gösterdikleri bilinmektedir. Feminist Sanat adı altında yapılan oluşumların, mücadelelerin tarihsel süreçte sanat tarihinde yer bulamamış kadın sanatçıların ortaya çıkmasında önemli bir rol oynadığı görülmektedir.

Yirminci yüzyılın sonlarına gelindiğinde inanç ve felsefe sistemleri, cinsiyet ayrımcılığı, ırkçılık, egemen güçler gibi pek çok şey sorgulanarak sorunların çözülmesi yolunda çabalar gösterilmiş ve sonunda sanat tarihinde yer bulamayan, görmezden gelinen pek çok kadın sanatçının olması gerektiği gibi bilinir, görünür olması sağlanmıştır.

“Sanat tarihi” “cinsiyetçi” bir bakış açısı olan çok sayıdaki akademik disiplinden yalnızca biriydi ve sanat tarihinde şimdiye dek karakterize edilen temsil ve dışlamalara dair temel nitelikte olan fakat göz ardı edilmiş sorular gündeme geliyordu. Doğrusu resim yapmak (ve resimleri incelemek) aslında erkek erkeğe yapılan bir şey gibi görünüyordu.” (Whitham & Pooke, 2018, s. 85)

2.2.1 Plautilla Nelli (1524-88)

RESİM 49. Plautilla Nelli, “Ağıt”, 1560, Tuval Üzerine Yağlıboya, 288x192 cm, Fotoğraf: Gelişen Kadın Sanatçılar Vakfı, San Marco Müzesi, (Nazionale di San Marco) Floransa, İtalya

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Plautilla_Nelli#/media/File:Lamentation_with_Saints.jpg

Sanatın bir erkek işi olduğuna inanılan Rönesans Dönemi’nde sanatla uğraşabilmiş kadınların; sanatçı babaların kızları ya da rahibe oldukları bilinmektedir.

Platuella Nelli'nin de bir rahibe olarak Rönesans Dönemi'nde resim sanatı içinde varlık gösterebilmiş çok az sayıda şanslı kadından biri olduğu anlaşılmaktadır.

2.2.2 Barbara Longhi (1552-1638)

RESİM 50. Barbara Longhi, "Otoportre", 1589, Tuval Üzerine Yağlıboya, 45,7x35,6 cm, Ravenna Sanat Müzesi, İtalya

Kaynak: <http://www.kunst-fuer-alle.de/english/fine-art/artist/image/barbara-longhi/10303/1/151716/die-heilige>

Geç Rönesans döneminde yaşamış İtalyan kadın ressam Barbara Longhi'nin Maniyerist ressam Lucha Longhi'nin kızı olarak resim sanatı içinde varlık gösterebildiği anlaşılmaktadır. Yaşadığı dönemde yaptığı portrelerle ve Madonna ve Çocuk adlı yapıtıyla tanınarak kabul gören Barbara Longhi'nin portrelerinin ne yazık ki günümüze ulaşamadığı, ya da yaratıcısı bilinmeyen eserler arasında kaybolduğu bilinmektedir.

2.2.3 Catharina Van Hemessen (1528-1565)

Çağdaşı olan kadın ressamlar gibi Catharina Van Hemessen'in dönemin ünlü ressamlarından Jan Van Hemessa'nın (1500-1563) kızı olarak resim yapabildiği ve bilinen ilk Flaman kadın ressamlardan biri olduğu bilinmektedir. Babasından aldığı eğitimle resim çalışmalarına başlayan Catharina Van Hemessen yaptığı kadın portreleri ile tanınmaktadır.

RESİM 51. Catharina Van Hemessen, “Otoportre”, 1548, Meşe Panel Üzerine Karışık teknik, 32x25 cm, Kunstmuseum, Basel, İsviçre.¹⁷

Kaynak: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hemessen-Selbstbildnis.jpg>

Evlendikten sonra erken yaşta resim yapmayı bırakan sanatçının on kadar kadın sanatçının tanınmasında katkıları olduğu bilinmektedir.

2.2.4 Sofonisba Anguissola (1532-1625)

İtalyan Geç Rönesans ressamı olan Sofonisba Anguissola; yaptığı portrelerle tanınarak başarı kazanmış ve uluslararası ün kazanmış ilk kadın ressamlardan biri olmuştur.

¹⁷ Fotoğraf: Kunstmuseum, Basel. Dépôt de l'Institut Profesörler Bachofen ve JJ Burckhardt, 1921, Erişim numarası: 1361

RESİM 52. Sofonisba Anguissola, “Otoportre”, 1556, Parşömen Üzerine Yağlıboya, 8,3x6,4 cm, Güzel Sanatlar Müzesi, Boston¹⁸

Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sofonisba_Anguissola_-_Self-Portrait_-_c._1556.jpg

Ayrıca iyi bir sanat eğitimi aldığı bilinen Sofonisba Anguissola’nın; sanatsal üretimlerinin yanı sıra öğrenciler yetiştirerek eğitimci yönü ile de kadınların sanat eğitimi almasının ve çıraklık yapabilmesinin yolunu açarak sanat tarihine adını yazdırdığı bilinmektedir.

2.2.5 Lucia Anguissola(1536-1565)

RESİM 53. Lucia Anguissola, “Otoportre”, 1557, Tuval Üzerine Yağlıboya, 28x20cm, Castello Sforzesco, Milano, İtalya

Kaynak: http://www.wga.hu/html_m/a/anguisso/lucia/selfport.html
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lucia_Anguissola,_Self_Portrait,_1557.jpg

¹⁸ Erişim numarası: 60.155

İtalyan ressam Lucia Anguissola'nın Geç Rönesans döneminde Maniyerist çalışmalar yaptığı görülmektedir. Lucia Anguissola'nın İtalya'nın Cremona şehrinde doğduğu ve altı kardeşinin olduğu bilinmektedir. Babası tarafından dört kız kardeşi ile birlikte sanat eğitimi ve hümanizma dersleri almaya teşvik edildiği ve ablası Sofonisba Anguissola gibi resim sanatına gönül verdiği anlaşılmaktadır. Lucia Anguissola'nın genç yaşta yaşamını yitirdiği bilinmektedir.

2.2.6 Marietta Robusti(1560-1590)

RESİM 54. Marietta Robusti, “Otoportre”, 1598, Tuval Üzerine Yağlıboya, 93,5x91,5 cm, , Uffizi Galerisi(Galeria degli Uffizi) Floransa, İtalya¹⁹

Kaynak: <http://ilpositivistaroseo.blogspot.it/2010/06/la-pittrice-marietta-robusti-detta-la.html>

On altıncı yüzyılda aile atölyelerinin oldukça fazla olduğu ve sayıları çok az olan kadın sanatçıların bu atölyelerde aile içinde eğitim alarak resim yapabildikleri bilinmektedir. Böyle bir aile atölyesinde ressam Tinterotto'nun kızı olarak dünyaya gelen Mariette Rabusti'nin üç erkek kardeşi ile birlikte resim yapma olanağı bulabildiği

¹⁹ Erişim numarası1898

anlaşılmaktadır. Babasından aldığı eğitimin etkisi ile Marietta Robusti'nin çalışmaları babasının çalışmalarına benzese de, oluşturduğu kendi tarzı ile babasının işlerinden ayrıldığı ve oldukça dikkat çektiği görülmektedir. Marietta Robusti'nin portrelerinin ününün Avusturya ve İspanya saraylarına kadar ulaşp talep gördüğü ama babası Tintoretto, Robusti'nin onu Avusturya ve İspanya'ya göndermeyerek evlendirdiği bilinmektedir. Çağdaş kadın ressamı gibi evlenince resim yapmayı bırakmak zorunda kalan Marietta Robusti'nin ne yazık ki doğum yaparken hayatını kaybettiği görülmektedir.

2.2.7 Fede Galizia(1578-1630)

RESİM 55. Fede Galizia, “Otoportre”, 1610, Tuval Üzerine Yağlıboya, John ve Mable Ringling Sanat Müzesi, Sarasota, Florida, ABD²⁰

Kaynak:https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Judith_with_the_head_of_Holofernes.jpg

²⁰ Erişim numarası:SN684

İtalya'nın Milano şehrinde doğan Fede Galizia'nın minyatür resimler yapan Nunzio Galizia'nın kızı olduğu bilinmektedir. Fede Galizia'nın da çağdaşı pek çok kadın ressam gibi sanatçı bir aileye sahip olduğu görülmektedir. Bilinen en eski natürmort ressamlarından olan Fede Galizia dini konularda yaptığı çalışmalar ve yaptığı minyatür portrelerle de tanınmaktadır. Hiç evlenmeyen Fede Galizia'nın Milana'da vebaya yakalanarak öldüğü bilinmektedir.

2.2.8 Artemisia Gentileschi (1593-1653)

RESİM 56. Artemisia Gentileschi, “Kadın Şehit Olarak Otoportre”, 1615, Ahşap Üzerine Yağlıboya, Tarz: Barok, Özel Koleksiyon²¹

Kaynak: <https://www.wikiart.org/en/artemisia-gentileschi/self-portrait-as-a-female-martyr-1615>

Dönemin tanınmış ressamlarından Caravaggio Okulu'nun sanatçısı Orazio'nun kızı olan Artemisia Gentileschi'nin ilk resim çalışmalarına babasının atölyesinde başlasa da daha sonra Agostino Tassi'den resim dersleri aldığı görülmektedir. Agostino Tassi

²¹ Artemisia Gentileschi'nin ahşap üzerine yağlıboya çalıştığı iki resimden biri olan “Kadın Şehit Olarak Otoportre” adlı çalışması)

tarafından istismar edilerek tecavüze uğrayan Artemisia Gentileschi; büyük travma yaşayarak Tassi'yi mahkemeye vermiş fakat mahkeme sonunda mahkum edilen Tassi'nin hiçbir zaman cezasını çekmemesi bize yaşanan dönemin kadınlar açısından ne kadar eşitsiz ve zor olduğu hakkında bilgi vermektedir.

"1611'de Tassi, Gentileschi'ye tecavüz etti. Onurunu kurtarmak için onunla evleneceğine söz verdi ama, zaten evli olduğu için boş bir sözdü. Orazio, Tassi'yi mahkemeye verdi; mahkeme sırasında doğru söylediğini kanıtlamak için işkencesine maruz kaldı. Sonunda Tassi mahkum oldu ama hiçbir zaman cezasını çekmedi; sonra Orazio kızını yaşlı bir adamla, Pietro Stiattesi adlı Toscana'lı bir ressamla evlendirdi." (Birey vd., 2018, s. 102)

Resimlerinde güçlü, duygusal kadınlara yer veren ressamın sanatı tecavüze uğraması ile ilişkilendirilen yorumlar yapılmaktadır. Artemisia Gentileschi'nin çalışmalarına baktığımızda tarih temalı resimlerde çalıştığı ve oldukça başarı kazanarak isim yaptığı da görülmektedir.

Artemisia Gentileschi'nin Floransa Tasarım Atölyesi'ne kabul edilen ilk kadın ressam (1616) olarak sanat tarihinde yerini aldığı bilinmektedir. Medici sarayından ve Michelangelo Buonarroti'den (Michelangelo'nun yeğeni) pek çok iş alan Artemisia Gentileschi; yaşadığı onca acıya rağmen ayakta kalmayı ve yaşadıklarının üstesinden gelmeyi başarmış ve başarılı bir profesyonel ressam olarak yaşamının sonuna kadar üretimlerini sürdürmüştür.

2.2.9 Clara Peeters (1594-1657)

RESİM 57- Clara Peeters, “Otoportre Olduğu Düşünülmektedir”, Tarih Bilinmiyor (1613-1620 yılları arası), Panel Üzerine Yağlıboya, 50,2X37,2 cm, Vanitas, Alegorik Çalışma, , Özel Koleksiyon²²
Kaynak:https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vanitas_painting,_selfportrait_most_probably_Clara_Peeters.jpg

Çalışmalarında kullandığı sembollerle duygularını tuvale aktaran Clara Peeters; yaşadığı dönemde oldukça zor olanı başararak profesyonel bir ressam olarak hayatını kazanmıştır. Onyedinci yüzyıl natürmort resminde uzmanlaşmış nadir kadın sanatçılardan biri olan Clara Peeters; kendine özgü bir tarzla yarattığı resimlerle fark yaratırken, resimlerine tema olarak balık, karides ve yengeç gibi hayvanlar ve değerli nesneler seçtiği görülmektedir.

²² Sanat Eseri numarası:195294, Kaynak: Bridgeman Sanat Kütüphanesi, nesne:69874

2.2.10 Judith Leyster(1609-1660)

RESİM 58. Judith Leyster “Otoportre”, 1630, Tuval Üzerine Yağlıboya, 74,6x65,1 cm, Ulusal Sanat Galerisi, Washington, DC, ABD²³

Kaynak:https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Self-portrait_by_Judith_Leyster.jpg

Yaşadığı dönemde kendini göstererek başarı kazanmış sayıları çok az olan kadın ressamlar arasında yer alan Judit Leyser’in; dönemin kadın ressamlarından farklı olarak ebatları büyük olan portreler yaptığı görülmektedir. Dönemin önemli sanatçılarından kabul edildiği Sint-Lucasgide adlı sanatçı derneğine kabul edildiği bilinmektedir. Çalışmalarında günlük yaşamdan temalar seçerek (Flüt çalan çocuk, Dans eden adam gibi) yaptığı, otoportresini bile “şövale arkasında duran bir kadın” olarak betimlediği görülmektedir. Kendi atölyesinde yoğun çalışan Judit Leyster’in ressam Jan Miense Molenaar ile evlendikten sonra beş çocuk doğurduğu bilinmektedir. Çocukların bakımı, ev işleri, kocasının satış işlemlerini üstlenmesi gibi nedenlerle ne yazık ki sanat hayatına yeterince vakit ayıramadığı bilinmektedir. Judit Lester’in yapıtlarının kocasının imzası ile satıldığı bilinse de daha sonra isminin ve soyadının (eşinin soyadı) baş harfi ile yanına eklediği bir yıldızı kullandığı görülmektedir.

²³Erişim numarası: 149/06/01 Kaynak: Anthony Bond, Joanna Woodall, ISBN 978-1855143579

2.2.11 Mary Beale(1633-1699):

Fransa doğumlu Mary Beale 17. yüzyıl İngiltere'sinde önemli Barok dönem portre ressamlarından biri olduğu bilinmektedir. İlk profesyonel İngiliz kadın ressam olarak tanımlanan Mary Beale; işine olan bağlılığını ile dönemin zor şartlarına rağmen profesyonel hayatta önemli bir yer bularak İngiltere’de entelektüel ortamda varlık gösterebildiği görülmektedir.

2.2.12 Elisabetta Sirani (1638-1665)

RESİM 59. Elisabetta Sirani, “Otoportre”, 1658, Tuval Üzerine Yağlıboya, Puşkin Güzel Sanatlar Müzesi (Museo Puşkin), Moskova, Rusya.

Kaynak: <http://mujerespintoras.blogspot.com>

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Elisabetta_Sirani_Autorretrato_Museo_Pushkin_Moscu.jpg

İtalyan Barok ressam Elisabetta Sirani ressam Giovanni Andrea’nın kızıdır, sanat tarihçileri onun babasından daha yetenekli bir sanatçı olduğunu söylemektedir. Sebebi anlaşılamayan bir hastalıkla yirmiyedi yaşında hayatını kaybeden Elisabetta Sirani; çok kısa süren ömrüne pek çok yapıt sığdırarak adından söz ettirmektedir. Genellikle süje olarak kadınları seçen sanatçının portre çalışmalarının yanı sıra din ve tarih temalı çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Elisabetta Sirani’nin yaşadığı döneme göre cesur ve ilerici bir tavır sergileyerek kadınlar için bir stüdyo açtığı ve kadın sanatçıların

yetişmesine katkı sağladığı görülmektedir. Elisabeth Sirani'nin "Bakire ve  ocuk" adlı eseri 1994'de ABD Posta Servisi'nin Noel pulları arasında yer almıştır.

2.2.13 Elisabeth Sophie Cheron(1648-1711)

RESİM 60- Elisabeth Sophia Cheron, "Otoportre", 1672, Tuval  zerine Yağlıboya, 88x73 cm, Louvre Müzesi, Paris, Fransa,²⁴

Kaynak: <http://www.photo.rmn.fr/cf/htm/CPicZ.aspx?E=2C6NU0017PI5>

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%C3%89lisabeth-Sophie_Ch%C3%A9ron.jpg

 lisabeth Sophie Ch ron; Fransız kadın ressam olarak hatırlansa da, şiir ve müzik alanında da yetenek gösterdiği ve akademisyen olarak da varlık çalışan çok yönlü bir kadın sanatçı olduğu bilinmektedir.  ocuk yaşlarda babasından aldığı eğitimle resim yapan sanatçı, çok yönlü kişiliği ve değişik disiplinlerde gösterdiği başarı ile tam bir Rönesans kadını olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Elisabeth Sophie Cheron'un 1672 yılında Paris'te Acad mie Royale'e portre ressamı olarak kabul edildiği ve sergiler yaptığı bilinmektedir. İbraniceyi, Yunancayı ve Latinceyi akıcı bir şekilde konuşabilen Elisabeth Sophie Ch ron'un edebi yeteneği sayesinde Accademia dei Ricovrati (1694)  yesi olarak seçildiği ve akademisyen olarak anıldığı görülmektedir. Jacques Le Hay ile evlendikten sonra adının Madam Le Hay olarak anıldığı ve böyle tanındığı bilinmektedir.

²⁴ Erişim numarası: INV 3239.

2.2.14 Rachel Ruysch (1664-1750)

RESİM 61. Rachel Ruysch, “Yapım Aşamasında Çiçek Natürmort ile Aile Portresi”, 1716, Tuval Üzerine Yağlıboya, 71x62,5 cm, Stadtmuseum Düsseldorf

Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Juriaen_Pool_and_Rachel_Pool-Ruysch_-_Family_portrait_with_flower_still-life_in_the_making_-_1716_-_Stadtmuseum_D%C3%BCsseldorf.jpg

Amsterdamlı ressam Rachel Ruysch’un bitkilerle uğraşan profesör babasının etkisi ile bitkileri ve hayvanları yakından tanıma olanağını yakalamış olması çalışmalarında kendini göstermektedir. Bu bağlamda yaptığı çalışmaların canlılığı ve renk seçimi konusunda gösterdiği hüner dikkat çekmektedir. Rachel Ruysch; resimlerinde canlı böcekleri, yılanları, salyangozları o kadar gerçekçi ve inandırıcı bir şekilde tuvale aktarmıştır ki; izleyenler onları tuvale yapıştırdığını sanmaktadır. Yaşadığı dönemde asilzadelerinin ve Alman Prensi Johann Wilhelm II von der Pfalz’ın Rachel Ruysch’un yapıtlarına olan ilgisi ve talebinin eserlerinin değerini artırdığı da görülmektedir. On çocuk sahibi olan sanatçının çağdaşı kadın ressam gibi evlenip anne olunca resimden uzaklaşmayarak üretmeye devam ettiği ve sanatını yaparak varlık göstererek fark yarattığı bilinmektedir.

2.2.15 Rosalba Carriera(1673-1757)

RESİM 62. Rosalba Carriera, “Otoportre”, Tarih Bilinmiyor (1715-1719 yılları arasında), Kağıt Üzerine Pastel, 71x 57 cm, , Uffizi Galerisi (Galleria degli Uffizi), Floransa, İtalya²⁵

Kaynak:<http://www.mystudios.com/women/abcde/carriera-self-portrait.html>https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rosalba_Carriera_Self-portrait.jpghttps://commons.wikimedia.org/wiki/File:Portrait_of_Rachel_Ruysch_by_Godfried_Schalcken.jpg

Venedik'te orta sınıftan mütevazı bir ailenin çocuğu olan Rosalba Carriere kariyerine dantel üreticisi olan annesinin yanında dantel modelleri üreterek başlasa da; yaptığı portreler ve Rokoko (Rococo) tarzında yaptığı pastel çalışmaları ile tarihin en başarılı sanatçılarından arasında yerini aldığı görülmektedir.

²⁵ Erişim numarası: 1786.

2.2.16 Anna Dorethean Therbusch(1721-1782)

RESİM 63. Anna Dorethea Therbusch, "Otoportre", 1761, Tuval Üzerine Yağlıboya, 66x49 cm, , Staatsgalerie Stuttgart, Almanya

Kaynak: Franzes Borzello: Wie Frauen sich sehen - Selbstbildnisse aus fünf Jahrhunderten; S.72

Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anna_Dorothea_Therbusch_-_1761.jpg

Dönemin Prusya Krallığı'nda Polonyalı ressam Lisziewski'nin kızı olarak doğan sanatçının Rokoko (Rococo) döneminde tanınmış bir Alman kadın ressam olduğu bilinmektedir. İlk resim derslerini babasından alan Anna Dorethea Therbusch'un yeteneklerini sergilediği çalışmaları ile Akademiye seçildiği (1767) ve o dizi resimlerini sergilediği görülmektedir.

Anna Dorethea Therbusch'ın hancı ve ressam Ernst Therbusch ile evlendikten sonra onbeş yıl boyunca kariyerinden vazgeçtiği, 1761 yılında kariyerine geri döndükten sonra çalışmalarını hızlandırarak çizimlerinde ve kompozisyonlarında önemli bir gelişme gösterdiği bilinmektedir.

2.2.17 Ulrika Pasch(1735-1796)

RESİM 64. Ulrika Pasch, “Bir Bayan Portresi”, 1770, 69X54 cm, Finlandiya Ulusal Galerisi,
Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ulrica_Fredrica_Pasch_-_Portrait_of_a_Lady_-_S_109_-_Finnish_National_Gallery.jpg

Ondokuzuncu yüzyıldan önce İskandinavya'da tanınan çok az kadın sanatçıdan biri olan Ulrika "Ulla" Fredrica Pasch İsveçli sanatçı bir ailenin üyesidir. Büyükbabası, (Danckwart Pasch), babası, (Lorens Pasch), amcası (Johan Pasch), erkek kardeşi (Lorens Pasch) ressam olan Ulrika Pasch'ın kuzeninin de (Margareta Stafhell) bir Kaligrafi sanatçısı olduğu bilinmektedir. Bir Rokoko (Rococo) sanatçısı olan Ulrika Pasch'un minyatür çalışmaları yaptığı ve İsveç Kraliyet Sanat Akademisi üyesi olduğu görülmektedir.

Babası yeni rokoko tarzına uyum sağlayamayınca gelirleri azalan ve geçim sıkıntısı çeken Ulrika Pasch; hizmetçilik yapmak zorunda kalsa da sanattan ayrı kalamayarak her zaman resim çalışmalarına devam etmenin bir yolunu bulmuştur.

2.2.18 Angelica Kaufman(1741-1807)

RESİM 65. Angelica Kaufman, “Otoportre”, Tarih Bilinmiyor (1770-1775 arasında), Tuval Üzerine Yağlıboya, 73,7x 61 cm, , Ulusal Portre Galerisi (National Portrait Gallery) Londra, İngiltere²⁶
Kaynak:https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Angelica_Kauffmann_by_Angelica_Kauffmann.jpg

İsviçreli Neoklasik bir ressam olan Angelica Kaufman’ın; çağdaşı pek çok kadın ressam gibi babasından aldığı derslerle resim yapmaya başlamıştır. Başarılı bir portre ressamı olan sanatçının dekorasyon, peyzaj çalışmaları yaptığı ve tarih temalı resimler yaptığı bilinmektedir. Angelica Hofman’ın İsviçre dışında Roma ve Londra’da da başarılı bir kariyere sahip olduğu ayrıca, İngiliz Kraliyet Akademisi’ne kabul edilen ilk kadın ressam olduğu da bilinmektedir.

2.2.19 Anne Vallayer(1744-1818)

Anne Valeyer-Coster’ın Natürmortun öncülerinden olduğu bilinmektedir. Natürmortla birlikte figür resmi de çalışan Anne Valeyer-Coster’ın, yaşadığı dönemde kadınların çıplak modelle çalışma olanaklarının mümkün olmaması nedeni ile figür resminde rahat çalışamadığı ve yeterince başarı gösteremediği anlaşılmaktadır.

²⁶ Erişim Numarası: NPG 430,

RESİM 66. Anne Valeyer-Coster, “Otoportre” 1783, Tuval Üzerine Yağlıboya, 72x59 cm, Özel Koleksiyon

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Anne_Vallayer-Coster#/media/File:The_artist_Anne_Vallayer-Coster.jpg

Çalışmalarına Natürmort üzerinde yoğunlaşarak devam eden Anne Valeyer-Coster’ın bu alanda büyük başarı gösterdiği bilinmektedir. Anne Valeyer-Coster’ın 1770 yılında Fransız Akademisi'ne kabul edildiği görülmektedir. Sanatçının Fransız Devrimi’nden önce Marie Antoinette, daha sonra da İmparatoriçe Josephine tarafından himaye edildiği bilinmektedir.

2.2.20 Adelaide Labille Guiad (1749-1803)

Fransız kadın ressam Adelaide Labille-Guiard Parisli bir tüccarın kızı olduğu; Fransız Devrimi'ni destekleyerek ömrü boyunca kadın haklarının kazanılması için çalıştığı bilinmektedir.

RESİM 67. Adelaide Labille Guiard, “Otoportre”, 1774, Fildişi Üzerine Suluboya ve Guaj, 10,3 cmX 8,4 cm, Tansey Koleksiyonu²⁷

Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Self-Portrait_of_Ad%C3%A9laide_Labille-Guiard.jpg

Kadınların kabul görmediği erkek egemen sanat dünyasında var olabilmek için çağının kadın ressamı gibi zorluklarla uğraşmak zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. Yaşanılan dönemde kadınların sınırlı sayıda kabul edildiği Fransız Académie de Saint-Luc’a (1769) henüz yirmi yaşındayken girebildiği, ilerleyen yıllarda da Kraliyet Akademisi’ne (Académie Royale) kabul edildiği (1783) görülmektedir. Akademiye kabulünden sonra emekli maaşı ve bir daire ile ödüllendirilen Adelaide Labille-Guiard’ın hayatının sonuna kadar Fransa’da yaşadığı bilinmektedir. Ayrıca sanatçının hayatını kadın sanatçıların eğitime adanmışlığı da görülmektedir.

2.2.21 Loise Elisabeth Vigée Le Brun (1755-1842)

Pastel portreleri ile tanınmış bir ressamın kızı olarak Paris’te doğan Elisabeth Vigée- Le Brun; çok küçük yaşta resimle tanışarak daha çocukken resim yapmaya başlamıştır.

²⁷ Erişim Numarası: 2008-43, Kaynak: Celle, Almanya, Vakıf Miniaturesammlung Tansey

RESİM 68. Loise Elisabeth Vigée Le Brun, “Hasır Şapkalı Otoportre”, Tarih Bilinmiyor (1782'den sonra), Tuval Üzerine Yağlıboya, 97,8x70,5 cm, , Ulusal Galeri (National Gallery), Londra, İngiltere²⁸
Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Self-portrait_in_a_Straw_Hat_by_Elisabeth-Louise_Vig%C3%A9-Lebrun.jpg

Elisabeth Vigée- Le Brun'un yirmi yaşında resim alım satımı yapan bir kişi ile evlenmesi sanat alıcıları iletişim kurabilmesinin yolunu açtığı gibi, sergiler yapabilmesine de olanak tanıyarak onu bilinir kılmıştır. Sanatçının yeteneği ve portresini yaptığı kişileri rahatlatan tavrı sayesinde çalıştığı kişilerin en doğal hallerini portrelerine yansıtmıştır. Loise Elisabeth Vigée Le Brun'un o dönemde kadınlara sadece dört kişilik kontenjan ayrılan Fransız Kraliyet Akademisi'ne (Académie Royale) kabul edildiği (1783) bilinmektedir. Fransa'da yaşamış son büyük kraliyet portre ressamı Elisabeth Vigée Le Brun; Kraliçe Marie- Antoniette ve saray çevresi ile olan yakın ilişkileri yüzünden Fransız Devrimi sonrasında yurttaşlıktan çıkartılmış, mal varlığına el konulmuş, Fransa'dan kaçmak zorunda kalmıştır. Elisabeth Vigée Le Brun Fransa'dan ayrıldıktan sonra Avrupa'da da seçkin ailelerin portrelerini yapmaya devam ettiği, 1805 yılında Fransa'ya dönerek çalışmalarını sürdürdüğü ve anılarını yazarak üç ciltlik bir kitap çıkarttığı bilinmektedir.

²⁸ Erişim Numarası: NG1653

“Sonraki 12 yıl boyunca gezgin bir yaşam sürerek bütün Avrupa’yı dolaştı; Torino, Roma, Napoli, Viyana, Prag, Dresden, Berlin, Moskova ve St Petersburg’da zaman geçirdi. Bu yerlerin her birinde, ünlü ve nüfuzlular arasında seçkin portre ressamıydı- Rus Çariçe Büyük Yekatarina’nın resmini yapması bile istendi.1802’de Londra’ya gitti ve orada Lord Byron ve Galler Prensi’nin resimlerini yaptı. 1805’de Fransa’ya dönüp resim yapmaya devam etti ve düşüncelerini üç ciltlik anılar şeklinde kağıda geçirdi.” (Birey vd., 2018, s. 184)

2.2.22 Marie Ellenrieder (1791-1863)

RESİM 69. Marie Ellenrieder, “Otoportre”, 1819, yağlıboya, Rosgarten Museum, Erişim Numarası: M 133

Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Marie_Ellenrieder_Selbstbildnis_1819.jpg

Alman kadın ressam Marie Ellenrieder Angelica Kauffman’ın tarzında çalıştığı portreleri ve dini temalar içeren çalışmaları ile tanınmaktadır. Ayrıca sanatçının minyatür sanatçısı Joseph Einsle’den dersler aldığı da bilinmektedir. Marie Ellenrieder Münih Sanat Akademisine kabul edilen ilk kadın ressam olarak sanat tarihinde yerini almaktadır.

Roma’da çalıştığı zamanlarda (1822-1824) Johann Friedrich Overbeck’den dersler alan Marie Ellenrieder’in daha sonra, aralarında Karlsruhe’deki St Stephen Kilisesi için yaptığı Stoning of St Stephen’in de bulunduğu yapıtlar ürettiği bilinmektedir. Prens Consort’un Roma’ya yaptığı seyahatlerde Marie Ellenrieder’un eserlerini beğenip Kraliçe Viktoria’ya tanıtması ile saray ve aristokrat çevrelerde popüler olduğu anlaşılmaktadır. Sanatçının o zamanlar ürettiği eserlerin günümüzde Osborn House’ta Kraliyet Koleksiyonu içerisinde bulunduğu bilinmektedir.

2.2.23 Elizabeth Emma Jones (1813-1842)

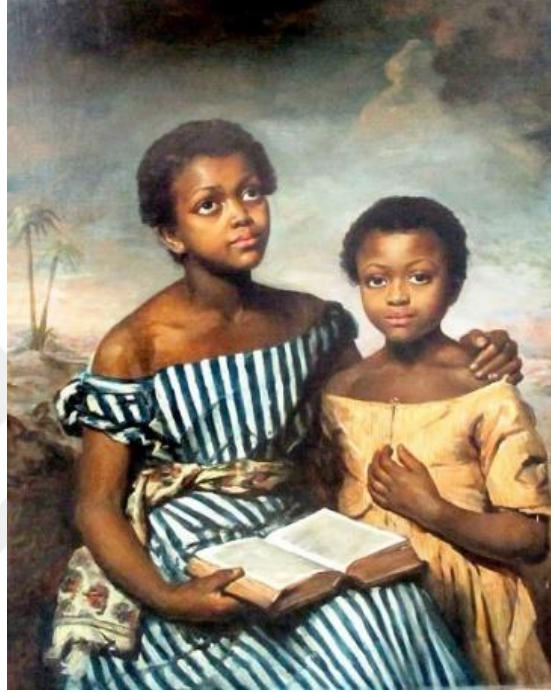

RESİM 70. Henry Bryan Hall, “Elizabeth”, 1861, Gravür (nokta ve çizgilerle yapılmış Gravür), 18,3 x 13,5 cm, Ulusal Portre Galerisi, Londra²⁹

Kaynak: <https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw257501/Elizabeth-Emma-Soyer-ne-Jones>

²⁹ Erişim: NPG D45870

Elizabeth Emma Jones'un kölelik karşıtı bir tavır sergileyerek 1830 yılında yaptığı "Bir Kitap İle İki Siyahi Çocuk" adlı yapıtı yaşadığı döneme göre oldukça radikal bir tavır sergilemesi ve siyasi tavrı nedeni ile önem taşımaktadır.

RESİM 71. Elizabeth Emma Jones "Bir Kitap İle İki Siyahi Çocuk", 1831, Tuval üzerine yağlıboya
Kaynak: https://www.wikizero.com/en/Elizabeth_Emma_Soyer

Londra'da doğan İngiliz ressam Emma Jones'un üvey babası Flaman ressam Francois Simanou'dan çok küçük yaşlarda resim eğitimi aldığı bilinmektedir. Yetenekli bir çocuk olan Emma Jones'un daha on yaşında Kraliyet Akademisi'nde resimlerini sergileyebildiği, 1837 yılında evlendiği ünlü aşçı Alexis Soyer'in de sanatçının çalışmalarının tanınmasında etkili olduğu görülmektedir. Victorya döneminde dışlanmış kişilerin portrelerini yapan Emma Jones dönemine göre radikal bir tavır sergileyerek çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Siyahilerin resmin öznesi olamadığı bir dönemde süje olarak iki siyahi çocuğu seçerek güzel giysilerle ve kızın elinde tutuşturduğu kitap gibi ayrıntılarla betimlenmesi sanatçının siyasi duruşunu sergilemektedir.

2.2.24 Rosa Bonheur (1822-1899)

RESİM 72. Rosa Bonheur, “At Fuarı”, Tarih Bilinmiyor (1852 ve 1855 arasında), Tuval Üzerine Yağlıboya, 244,5x506,7 cm, Metropolitan Sanat Müzesi, Manhattan New York, ABD³⁰
Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rosa_bonheur_horse_fair_1835_55.jpg

Bonheur da doğan Fransız sanatçı Rosa Bonheur; heykelleri ve açık havada yaptığı resimlerle tanınmaktadır. Sanat öğretmeni olan babası Raimond tarafından yetiştirilen yetenekli ve çok çabuk öğrenen Rose Bonheur’un daha dört yaşındayken resim yapmaya başladığı bilinmektedir. Babasının onu bir sanatçı olmaya teşvik ettiği ve erkeklerle aynı sınıfta ders almasına olanak sağladığı anlaşılmaktadır. Bir erkek çocuk gibi büyüyen Rosa Bonheur yaşadığı çiftlikte tabiatla iç içe büyürken; bitkileri ve hayvanları inceleme fırsatı yakaladığı ve derin bağlar kurduğu bilinmektedir. Tabiatla olan yakın ilgisi hayatının geri kalanını ve sanatını etkilediği hayvanları tasvir ederken uzmanlaştırdığı anlaşılmaktadır. Çok sevdiği hayvanları incelemekle yetinmeyerek, hayatını onların resimlerini ve heykellerini yapmaya adanmış görülmektedir.

Cinsiyetçi ayrımlara karşı çıkarak, kadın-erkek eşitliğine inanan devrimci bir sanatçı olan Rosa Bonheur; geleneksel cinsiyet normlarını sorgularken sanatından yararlanmış, henüz

³⁰ Erişim: 87,25

on dokuz yaşındayken (1841) prestijli bir salon olan Salon de Paris'e iki resimle kabul edilme başarısını göstermiştir.

Rosa Bonheur kamusal alanlarda daha rahat resim yapabilmek için yaşadığı dönemde erkeklere ait sayılan pantolonu giyebilmek için verdiği mücadele ile bilinirken, aldığı izinden sonra özel günler dışında çıkartmadığı pantolonu ve kısa kestirdiği saçları ile de fark yaratmaktadır

Zamanının alışılmış normlarına uymayan, çağının ilerisinde bir yaşam süren ve sanatında profesyonel bir duruş sergileyen sanatçı bu yönüyle çağdaşı olan kadın resamlardan ayrılmaktadır. Sanat hayatı başarılar, önemli sergiler ve ödüllerle dolu olan sanatçının resimlerinin günümüzde önemli müzelerde sergilenmektedir.

2.2.25 Ann Mary Newton (1832-1866)

Roma'da doğan İngiliz ressam Ann Mary Newton'un: ressam Joseph Severn'in kızı olduğu ve ilk resim derslerini babasından aldığı bilinmektedir. Tebeşir, mum boya, pastel ve suluboya çalışan sanatçının çocuk portrelerinde ustalaştığı görülmektedir. Ann Mary Newton'un dokuz yaşında İngiltere'ye döndüğü ve portre sanatçısı George Richmond'dan (1809-1896) eğitim aldığı daha sonra da Hollanda kökenli Fransız sanatçı Ary Scheffer (1795-1858) ile eğitimine devam etmek için Paris'e gittiği bilinmektedir.

RESİM 73. Ann Mary Newton, “Otoportre”, Tarih Bilinmiyor, Tuval Üzerine Yağlıboya, 61X52,1 cm, Ulusal Portre Galerisi (National Portrait Gallery) Londra, İngiltere³¹
Kaynak:[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ann_Mary_Newton_\(n%C3%A9e_Severn\)_by_Ann_Mary_Newton_\(n%C3%A9e_Severn\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ann_Mary_Newton_(n%C3%A9e_Severn)_by_Ann_Mary_Newton_(n%C3%A9e_Severn).jpg)

British Museum'daki Yunan ve Roma antik eserlerinin küratörü arkeolog Charles Thomas Newton ile evlenen Ann Mary Newton'un eşinin işi dolayısı ile yaptığı Akdeniz seyahatlerinde yazılı ve görsel günlük tutmuştur. Ann Mary Newton'un 1852-1865 yılları arasında Londra'daki Kraliyet Sanat Akademisinde yapıtlarını sergileme olanağı bulduğu görülmektedir. Londra'da elit kesimden çok sayıda kişinin portresini yapan sanatçının ne yazık ki, henüz otuz üç yaşında iken kabakulak hastalığına yakalanarak öldüğü bilinmektedir.

2.2.26 Eva Gonzalès (1849 -1883)

Paris'te yazar bir baba ile müzisyen bir anneden doğan Fransız ressam Eva Gonzalès'in kültürle iç içe yaşayan bir ailede büyüdüğü bilinmektedir. Portre ressamı Charles Chaplin'den resim dersleri alan Eva Gonzalès; Eduard Manet ile tanıştıktan sonra onun modelliğini yapsa da daha sonra ders verdiği tek öğrencisi olarak onunla çalışmış ve çok etkilenmiştir. Bu bağlamda Eduard Manet'in tarzı ile olan benzerliği nedeni ile

³¹ Erişim Numarası: NPG 977

eleştiriler de alan Eva Gonzalès döneminin empresyonist sanatçıları arasında yer almaktadır.

RESİM 74. Eva Gonzalès, “Théâtre des Italiens'te Bir Loca”, 1874, Tuval Üzerine Yağlıboya, 130x 98 cm, Musée d'Orsay, Paris, Fransa³²

Kaynak:<https://www.khanacademy.org/humanities/becoming-modern/avant-garde-france/realism/a/eva-gonzales-a-loge-at-the-thtre-des-italiens>

Resimlerinde ailesini ve arkadaşlarını model olarak kullanan Eva Gonzales'in kısa süren bir sanatsal kariyeri ve hayatı olmuş, çok genç yaşta (34) doğum yaptıktan sonra oluşan komplikasyonlar sonucunda, hocası Edouard Manet'in ölümünden beş gün sonra hayatını kaybetmiştir.

2.2.27 Anna Elizabeth Klumpke (1856 - 1942)

Alman göçmen bir ailenin çocuğu olarak San Fransisco'da dünyaya gelen Anna Elizabeth Klumpke'nin iki yaşında bir sandalyeden düştüğü, hayatının büyük bir bölümünde yürüyemediği bilinmektedir. Anna Elizabeth Klumpke'nin anne babası boşanınca annesi ile birlikte Almanya'ya gittiği (1872) ve daha sonra Paris'te Julian Akademisi'nde (Académie Julian) sanat eğitimi aldığı görülmektedir.

³² (Eva Gonzales'in bu çalışması ilk kez 1879 yılında sergilenmiştir.)

RESİM 75. Anna Klumpke, “Klumke Atölyesinde”, Tarih bilinmiyor, (1885 ile 1890 arasında), Frick Koleksiyonu / Frick Sanat Referans Kütüphanesi Arşivlerinin İzniyle.
Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anna_Elizabeth_Klumpke.jpg

RESİM 76. Anna Klumpke, “Rosa Bonheur’un Portresi”, 1898, Tuval Üzerine Yağlıboya, 117,2x98,1 cm, Metropolitan Sanat Müzesi, Manhattan. New York, ABD³³
Kaynak: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anna_Klumpke_Portrait_of_Rosa_Bonheur_\(1898\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anna_Klumpke_Portrait_of_Rosa_Bonheur_(1898).jpg)

Yaşadığı fiziksel yetersizlikleri sanat çalışmaları ile fırsat haline getir Anna Elizabeth Klumpke’nin Rosa Bonheur’ a hayran olduğu ve bu hayranlığı ömrü boyunca dostluğa va ortaklığa dönüşerek sürdüğü bilinmektedir. Anna Elizabeth Klumpke’nin yaptığı Rosa Bonheur'un portresi en önemli eserleri arasında yer almaktadır (Sartle, t.y.).

³³Erişim numarası: 22,222.

2.2.28 Georgis O'Keefle (1887-1987)

RESİM 77. Georgis O'Keefle'nin 1918 yılında Alfred Stieglitz tarafından çekilen Portre Fotoğrafi
Kaynak:[https://en.wikipedia.org/wiki/File:O%27Keeffe-\(hands\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/File:O%27Keeffe-(hands).jpg)

RESİM 78. Georgis O'Keefle, "Mavi ve Yeşil Müzik", 1921, Tuval Üzerine Yağlıboya, Chicago Sanat Enstitüsü, erişim:1969.835 (Chicago Sanat Enstitüsü)
Kaynak:<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Blue-green.jpg>

Amerikalı bir çiftçinin kızı olan Georgis O'Keefle; Amerikan Modernizminin öncülerinden biri olarak kabul edilmektedir. Modernizmin annesi olarak anılan Georgis O'Keefle'nin Chicago Sanat Enstitüsü'nde ve daha sonra New York'ta Sanat Öğrencileri Birliği'nde William Merritt Chase'den eğitim aldığı bilinmektedir.

O'Keefle'nin yakın plan çalıştığı çiçekleri, soyut ve figüratif öğeleri simgesel anlamlar (erotik, psikolojik) yükleyerek bir araya getirdiği çalışmaları bulunmaktadır. Çiçeklerini tuvaline yansıtırken onların nasıl görüldüğüyle değil kendisinin nasıl gördüğü ile ilgilenen O'Keefle; duygularını "hiç kimse gerçekten bir çiçeği görmüyor, görmek zaman alır" diyerek ifade etmektedir. Ayrıca sanatçının resimlerinde, hayvan kemikleri (özellikle kafatasları), çöl ve doğa manzaraları, gökdelenler etkileyici betimlemelerle karşımıza çıkmaktadır.

Georgis O'Keefle'nin fotoğrafçı, yazar, yayıncı aynı zamanda sanat tüccarı olan Alfred Stieglitz (1864-1946) ile evlenerek fırtınalı bir ilişki yaşadığı ve eşi ölene kadar birlikte yaşadıkları bilinmektedir. Sanatçının evlendikten sonra eşinden aldığı destek, onun entelektüel çevresi ve bağlantıları ile daha görünür ve tanınır yaparken sanatını da etkilediği görülmektedir.

“Stieglitz’le bağlantının çok yararlı olduğu anlaşıldı. Başlangıçta O’Keefle’ye mali destek sundu ve fiilen her yıl onun eserlerini sergiledi. O’Keefle’nin kendi eserleri için çektiği fotoğraflarla görünürlüğü de artıyordu her zaman mutlu olmasa da. Daha önemlisi, Stieglitz’in çevresinde o günün önde gelen fotoğrafçıları ve ressamı vardı. Örneğin O’Keefle, nesnelerin bazı yerlerini keserek, bükerek ve büyütürken neredeyse soyut görüntülere dönüştüren Paul Stran’ın yakın çekim fotoğraflarından etkilendi.” (Birey vd., 2018, s. 301)

Günümüzde yirminci yüzyıl sanatının önde gelen sanatçıları arasında gösterilen Georgis O’Keefle’nin kocasının sadakatsizliği nedeni ile zaman zaman yaşadığı bunalımların resimlerine yansıdığı anlaşılmaktadır. Kendisinden kadın sanatçı yerine sanatçı olarak bahsedilmesini tercih eden Georgi O’Keeffe’nin adına Santa Fe şehrinde bir müze açılmıştır. Georgi O’Keeffe Müzesi bir kadın sanatçıya adanan ilk Amerikan müzesi olarak bilinmektedir.

2.2.29 Kay Sage (1898-1963)

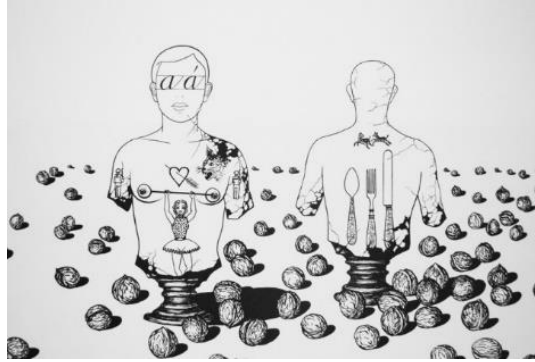
RESİM 79. “Kay Sage’in imzalı vesikalık fotoğrafı”, 1922

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Kay_Sage

New York’ta doğan Kay Sage’in küçük yaşlarında anne ve babasının boşanmasından çok etkilendiği; çocukluğunun eyalet senatörü olan babasının yaşadığı New York, annesinin yaşadığı İtalya arasında geçtiği bilinmektedir. Kay Sage’in annesi ile Avrupa’nın çeşitli ülkelerine yaptığı seyahatlerin de yaşamında ve sanatında etkili olduğu anlaşılmaktadır. Yaşadığı ortamlar ve yaptığı seyahatlerin Kay Sage’e dünyayı tanıma fırsatı yaratırken, sanatla da yakın ilişki kurmasına ve sevmesine vesile olduğu görülmektedir. Kay Sage sanat eğitimine Washington DC’deki Corcoran Sanat Okulu’da (1919-1920) başlamış ve orada resim yapmayı öğrenerek sanat dünyasında yerini

almıştır. Sanatçının dört yıl süren ilk evliliğini İtalyan Prens San Faustino ile yaptığı görülmektedir. Boşandıktan sonra Paris'e giden Kay Sage'in orada Yves Tanguy ve arkadaşları ile tanışıp etkilenecek sürrealist çalışmalar yaptığı bilinmektedir. İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) başlayınca Amerika'ya giden Kay Sage ve Yves Tanguy'un 1940 yılında burada evlenerek savaş nedeniyle kaçmak zorunda Parisli gerçeküstücü sanatçılara yardım etmişlerdir. Kay Sage'in başarılı ve ünlü bir sanatçı olan kocasının sağlığında sürrealist tarzını ortaya çıkaran başarılı çalışmalar yaptığı görülmektedir. Yves Tanguy'un hayatını kaybetmesi (1955) ile bunalıma giren sanatçının intihar ederek öldüğü bilinmektedir.

2.2.30 Toyen (1902-1980)

RESİM 80. Toyen, "Merkezi Alanın Detayı", 1973, Taş Baskı

Kaynak: http://www.spaightwoodgalleries.com/Pages/Toyen_2.html

Gerçek ismi Marie Čermínová olan Sürrealist Çek ressamın kendine Fransızca citoyen (vatandaş) kelimesinden gelen Toyen ismini seçtiği ve profesyonel hayatında bu ismi kullandığı bilinmektedir. Anarşizme sempati duyan Toyen henüz on altı yaşında ailesini terk ederken, marjinal bir tavır sergileyerek hayatına devam ettiği görülmektedir. Kendisinden eril ifadelerle bahsetmeyi seven sanatçı eşcinsel tutkularını; sanatı ve yaşam

tarzı ile ifade etmekten hoşlanmaktadır. Naziler Prag'ı işgal ederek (1939) dejenere sanat kabul ettikleri Sürrealist faaliyetleri bastırınca Çek Sürrealizmi sonlandırınca Toyen ve Sürrealist Çek sanatçıların zor şartlarda ve gizlice üretimlerini gerçekleştirdiği bilinmektedir. Sanatıyla politik bir tavır sergileyen Toyen; bu tavrını cinsel temalarla ifade ederken, faşizme karşı duruşunu da erotik temalar işleyerek ifade etmiştir. Erotizme olan ilgisi bilinse de, sanatçının baştan çıkarıcı olmayan aksine; tuhaf ve anlamsız gelen komik denilebilecek yapıtlar ürettiği görülmektedir.

2.2.31 Frida Kahlo(1907-1954)

RESİM 81. Frida Kahlo, "Kırılmış Saçlı Otoportre", 1940, Tuval Üzerine Yağlıboya, 40x28 cm, Modern Sanat Müzesi (MOMA), New York, ABD

Kaynak: <https://www.wikiart.org/en/frida-kahlo/self-portrait-with-cropped-hair-1940>

Magdealena Carmen Frida Kahlo Calderon'un Mexico City'nin banliyösü

Coyoacan'da, Alman bir baba ile Meksikalı bir annenin kızı olarak dünyaya geldiği bilinmektedir. Frida Kahlo'nun altı yaşında geçirdiği çocuk felci sebebi ile bir bacağına hasar kaldığı, onsekiz yaşına geldiğinde ise omurgasının, bacağının ve leğen kemiğinin kırıldığı trajedik bir trafik kazası (1925) geçirerek; sayısız ameliyat geçirdiği, hayatı boyunca çektiği acılar ve ağrılarla mücadele etmek zorunda kaldığı görülmektedir.

Komünist bir siyasal eylemci olarak yaşayan Frida Kahlo'nun henüz daha onlu yaşlarında Meksika Devrimi'ni (1910-1920) desteklemek için 1907 olan doğum tarihini 1910 yaptığı bilinmektedir.

Geçirdiği trafik kazasından sonra iyileşme döneminde kendi kendine resim yapmayı öğrenen Frida Kahlo'nun yaptığı yüz kırk üç resmin ellibeşinin otoportrelerinden oluşmasının nedenini bize sanatçının; “Çoğu kez yalnız olduğum ve en iyi bildiğim konu olduğum için kendi resmimi yapıyorum” ifadesi açıklamaktadır (Birey vd., 2018).

Fırtınalı bir ilişki yaşayacağı Meksika'lı ünlü ressam Diego Rivera ile evlenen Frida Kahlo; Rus devrimci Leon Trotsky ile yaşadığı ilişki yüzünden 1939'da boşansa da, Diego Rivera'dan ayrı kalamayarak ertesi yıl tekrar evlendiği görülmektedir.

“Evlilikle ilgili keskin anlaşmazlıklarına rağmen Kahlo ile Rivera'nın ortak bir siyasal görüşleri vardı. Devrimci sosyalistler olarak, sürgün edilen Sovyet komünist lider Trotsky ve karısını 1930'larda Meksika'da ağırlamaya istekliydi. Trotsky 1937'nin sonunda Kahlo'nun Coyoacan'daki baba evine taşındı; kısa bir ilişkileri oldu. Trotsky ile karısı daha sonra yakındaki bir eve taşındı ve 1940'da orada öldürüldü. Kahlo polis tarafından sorgulandı ve iki günlük sorgudan sonra, soruşturma dosyasından çıkarıldı.” (Birey vd., 2018, s. 327).

Cinsiyet sorunu ve cinsel politikalarla ilgili sorunlarını işlediği temalarla feministlerin ilgisini çeken Frida Kahlo'nun sanatı; çeşitli kategoriler içinde nitelense de, sanatçının bu etiketleri “ölmesinler diye çiçekleri çiziyorum”, “hiçbir zaman rüyaları resmetmedim” gibi ifadelerle reddettiği bilinmektedir.

Hayatını kırkyedi yaşında kaybeden Frida Kahlo ölümünden sonra kült olarak; sergiler, belgeseller, filmler ve hakkında yazılan kitaplarla günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Ormanda İki Nü (1939) adlı eserinin; 2016 yılında sekiz milyon dolardan fazla bir fiyata alıcı bularak Latin Amerikalı bir sanatçı olarak rekor kırdığı görülmektedir.

2.2.32 Leonor Fini (1907-1996)

RESİM 82. Leonor Fini, Arjantinli Sürrealist sanatçının 1936 yılında çekilmiş fotoğrafı

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Leonor_Fini

Arjantinli bir baba ve İtalyan bir annenin kızı olarak Buenos Aires’de doğan Leonor Fini’nin annesi ile İtalya’da büyüdüğü bilinmektedir. Leonor Fini’nin genç kızlığında geçirdiği oküler bir göz rahatsızlığı sebebi ile aylarca gözlerini bandajlamak zorunda kaldığı; bu dönemde kendi içine dönerek deneyimlediği duygularını sanatına yansıttığı görülmektedir. Morglardaki kadvraları inceleyerek anatomi öğrenen, kitaplardan ve ziyaret ettiği müzelerde gördüğü eski ustalardan kompozisyon ve teknik öğrenen Leonard Fini’nin; sanat eğitimi almadığı ve Hieronymous Bosch ve Bronzino gibi sanatçılardan etkilendiği bilinmektedir. Güçlü ve cinsel olarak özgürleşmiş kadınları

betimlediği karamsar çalışmaları ile tanınan Leonar Fini; ilk olarak 1942 yılında bir erkeğin erotik portresini yapmıştır.

“Fini'nin sanatının baskın teması, cinsiyetler arasındaki karmaşık ilişkidir, öncelikle baskın kadın ve pasif androjen erkek arasındaki etkileşimdir. En güçlü eserlerinin çoğunda, dişi genellikle sanatçının yüzü ile bir sfenks şeklini alır.” (Leonor Fini, t.y.).

Feminist bir kadın olan ve sıra dışı bir yaşam tercih eden Leonar Fini biseksüel olduğunu ve evliliğe karşı olan tavrını her fırsatta ifade etmektedir. Marjinal bir kişi olarak tanınan sanatçının; saçlarını çeşitli renklerde boyayarak erkek kıyafetleri, ya da sadece pelerin giyerek partilere gittiği bilinmektedir. 1963 yılında Federico Fellini'nin filmi için kostümler tasarlayan sanatçının yirmi üç kedisi ve renkli yaşamı ile birçok fotoğraf ve şiire konu olduğu görülmektedir. Fransa'nın Paris şehrinde hayatını kaybeden sanatçının eserleri günümüzde New York Metropolitan Sanat Müzesi, Paris'teki Centre Georges Pompidou ve Londra'daki Tate Modern'in koleksiyonları arasında sergilenmektedir.

2.2.34 Dora Maar (1907-1997)

Fransa'nın Tours şehrinde doğan ve Arjantin'de büyüyen Henriette Theodora Marković'in; Dora Maar olarak tanındığı ve sanatçının ondokuz yaşına geldiğinde Paris'e taşınarak ve fotoğraf eğitimi aldığı bilinmektedir.

RESİM 83. Dora Maar, 1935 yılında Çekilmiş Fotoğrafi, William Talbott Hillman Koleksiyonu © ADAGP, Paris ve DACS, Londra 2019.

Kaynak: <https://news.artnet.com/exhibitions/dora-maar-picasso-tate-modern-1710780>

Yaşadığı ilişkiden dolayı adı genellikle Pablo Picasso ile anılsa da Dora Maar'ın, kendi biçimini yaratmış bir sanatçı olduğu görülmektedir. Ayrıca Dora Maar'ın Pablo Picasso ile dokuz yıl süren ilişkisi süresince; sanatçıya ilham kaynağı olduğu, modellik yaptığı, çalışmalarını belgelediği, hatta “Guernica”yı yaratırken katkıda bulunduğu söylenmektedir. Picasso’yla beraberliği bittikten sonra kendisini dine adayan Dora Maar ona olan derin bağlılığını ise “Picasso’dan sonra, Tanrı.” diyerek ifade etmektedir (Black7whitecat, 2015).

2.2.35 Stella Snead (1910-2006)

İngiltere'nin Londra şehrinde doğan Stella Snead'ın genç yaşta annesiyle beraber akli dengesi bozuk olan babasından kaçarak ondan gizlendiği bilinmektedir. Sürrealist bir ressam, kolaj sanatçısı ve fotoğrafçı olan Stella Senead 1920 yılında resim yapmaya

başlamıştır. Stella Senaad'ın; 1930 yılında Fransız sanatçı Amédée Ozenfant ile çalıştığı zamanlarda Leonara Carrigton ile tanışarak, Sürrealist sanatçıların çalıştığı ortamlarda bulunduğu ve üretimine bu yönde devam ettiği görülmektedir.

RESİM 84. Lynn McLaren'in 1967 yılında çektiği Stella Senead'n fotoğrafı

Kathy Fehl izniyle, stellasnead.com

Kaynak: <https://www.tate.org.uk/tate-etc/issue-44-autumn-2018/unsung-heroes-stella-snead-liliane-lijn>

Stella Snead; babasından gelen genetik yatkınlıkla genç yaşta ağır bir depresyondan yakalanmıştır. Sanatçı depresyondan kurtularak çalışmalarına devam ettiği dönemde başlayan İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) nedeni ile Amerika'ya gitmiş ve orada Amerikan Sürrealistler arasına katılmıştır. Stella Senead geçirdiği bir kriz sonucunda resim yapmaya olan güveneni kaybederek resim yapmayı bırakmış (1949) ve fotoğraf çekmeye başlamış olsa da, 1980'li yılların sonunda tekrar resim yapmaya başlayarak sanat hayatına devam etmiştir. Stella Senead' seksenbeş yaşına geldiğinde (1997) ve doksan altı yaşında New York Galerisi' Leonardo Fini retrospektifine katıldığı bilinmektedir. Yaşamını New York, Londra, Taos, New Mexico ve Hindistan'da geçiren Stella Snead doksanaltı yaşında (2006) New York'ta hayatını kaybetmiştir.

2.2.36 Dorothea Tanning (1910-2012)

RESİM 85. Dorothea Tanning, “1928 yılında çekilmiş fotoğrafı” (Fotoğraf: dorotheatanning.org)

Kaynak: <https://www.wikiart.org/en/dorothea-tanning>

Illinois'de doğan Amerikalı çok yönlü bir sanatçı olan Dorethea Tanning; ressam, heykeltıraş, tasarımcı ve yazar olarak adından söz ettirmektedir. Sürrealist resimleri ile tanınan sanatçının sanat eğitimi alabilmek için çeşitli işlerde çalıştığı bilinmektedir. 1935 yılında New York'a taşınan Doretha Tanning orada galerileri ziyaret ederek sanat hakkında bilgi edinirken, aynı zamanda Sürrealizme gönül vermiş ve Sürrealist sanatçılarla da yakınlaşmıştır. 1939 yılında Ernst, Chaim Soutine, Yves Tanguy, Pablo Picasso gibi ünlü sanatçıların tanıtım mektuplarıyla Sürrealist sanatçılarla tanışmak için Paris'e giden Dorethea Tanning savaş öncesi Paris'inde umduğunu bulamayarak New York'a geri döndüğü görülmektedir.

2.2.37 Louise Bourgeois(1912-2010)

Louise Bourgeois; doğum yeri Paris'te değişik sanat akademilerine devam etmiş ve kısa bir süre de Fernand Leger'den dersler alarak soyut resimler yapmıştır. Sanatçının

yapıtlarında kişisel deneyimlerinden, zor geçen çocukluk yıllarında yaşadığı travmalardan etkilendiği temalar kullandığı anlaşılmaktadır.

RESİM 86. 1982 yılında Bond Street, New York'taki stüdyosunda Mapplethorpe tarafından çekilen Louise Bourgeois'i fotoğrafı

Kaynak: <http://www.tate.org.uk/art/artwork/Robert-louise-bourgeois-ar00215>

Louise Bourgeois'in 1938 yılında Amerikalı bir sanat tarihçisiyle evlenerek New York'a yerleştiği bilinmektedir. Belirli bir sanatsal harekete bağlı olmayan Louise Bourgeois'in Soyut, sembolik, gerçeküstü resimler yaptığı 1940'lardan itibaren ise heykel çalışmalarına ağırlık verdiği görülmektedir. Sanat dünyasında ve feminist çevrelerde kabul gören Louise Bourgeois'in yaşamı boyunca sanat çalışmalarına devam ettiği bilinmektedir. Louise Bourgeois sanat hayatı boyunca eserlerinde ana tema olarak kullandığı örümcek üzerinden anneliğe ve erken yaşta kaybettiği annesine atıfta bulunmaktadır. Sanatçının ilk olarak Londra Tate Modern'de sergilenmiş (1900) dokuz metre yirmiyedi santimetre ile dünyanın en büyük heykellerinden olan Maman adlı dev örümcek heykeli daha sonra müze tarafından satın alınarak Londra Tate Modern'in önünde kalıcı olarak yerini almıştır. Daha sonra bronzdan dökülen altı adet Maman heykeli de Kanada Ulusal Galerisi, Kanada Guggenheim Müzesi Bilbao, İspanya Mori

Sanat Müzesi, Güney Kore Cristal Bridges Amerikan Sanatı Müzesi'nde kalıcı olarak sergilenmektedir.

“Heykelleri soyutlama ile çoğu kez cinsel dip-akıntılı insan figürlerini gösteren figürasyon arasında gidip geldi. 1960’larda heykellerini, kafes benzeri enstalasyonlar dahil, gerçeküstücü-esinli inşa edilmiş ortamlarla bütünleştirmeye başladı. Çoğu eserinin konusu yoğun bir biçimde kişiseldir ve bazen travmatik çocukluğunun ve babasının mürebbiyesi ile olan ilişkisinin anılarıyla ilişkilidir. Bourgeois ileri yaşına kadar çalışmaya devam etti, hem feminist düşünürlerce hem sanat dünyası tarafından övüldü.”
(Birey vd., 2018, s. 346)

2.2.38 Bridget Bate Tichenor (1917-1990)

RESİM 87. Bridget Bate Tichenor, "Espejismo", 1967, Masonit Üzerine Alçı ve Yağlıboya, 19 x 19 cm.
Kaynak: <http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/lot.127.html/2016/latin-america-modern-contemporary-art-n09579>

İngiliz kökenli sanatçı Bridget Bate Tichenor'un Paris'te doğduğu, daha sonra gittiği Meksika'yı vatanı kabul ettiği bilinmektedir. BBT olarak da tanınan Bridget Bate

Tichenor'un Fransa, İtalya ve İngiltere'deki okullarda ve New York Sanat Öğrencileri Ligi'nde sanat eğitimi aldığı görülmektedir. Kendisi gibi Paris'te doğan Amerikalı ressam Reginald Marsh'dan (1898-1954) dersler aldığı da bilinmektedir. Uluslararası bir geçmişe sahip olmasının ve Mezoamerikan kültürlere olan ilgisinin Bridget Tichenor'un sanatını etkilediği anlaşılmaktadır. Bridget Tichenor'un çalışmalarında İtalyan Rönesans sanatından ilham alarak Mezoamerikan mitolojisi ve ezoterizminin ruhani etkilerini birleştirdiği maskeler, kostümler ve değişik ruh hallerinde yüzler görülmektedir. Bridge Bate Tichenor'un 1940-1950 yılları arasında kendisi gibi Meksika'da yaşamaya başlayan bir grup sürrealist ve büyülü gerçekçi kadın sanatçı arasında yer aldığı bilinmektedir.

2.2.39 Judy Chicago (1939)

RESİM 88. Judy Chicago "Güç Baş Ağrısı", 1984, Brooklyn Müzesi, New York, NY, ABD

Kaynak: <https://www.wikiart.org/en/judy-chicago/power-headache-1984>

Gerçek adı Judith Kohen olan Judy Kohen'in; eril düşünceye tavrı olarak soyadını, doğduğu kentin adı olan Chicago olarak değiştirdiği bilinmektedir. Amerikalı

feminist sanatçı Judy Chicago'nun aynı zamanda bir sanat eğitimcisi, yazar olduğu görülmektedir.

“Ressam, enstalasyon sanatçısı, feminist ve eğitimci Judy Chicago, 1939’da Chicago’da doğdu; asıl adı Judith Kohen’di. Daha sonra ataerkilliği reddetme adına soyadını (babasının) doğduğu kentin adıyla değiştirdi. Chicago’da 1964’te California Üniversitesinden resim ve heykel alanında yüksek lisans diplomasıyla mezun oldu. 1969’da ülkenin ilk feminist sanat eğitimi programı Fresno’yu başlattı ve 1971’de California Sanat Enstitüsü’nde Feminist Sanat Programı’nın eş kurucusu oldu.” (Birey vd., 2018, s. 348)

Sanatın gücüne inanan Judith Chicago’nun; kadın hakları için yaptığı mücadelede sanatı bir araç olarak kullanarak dikkat çeken çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Çok yönlü entelektüel bir sanatçı olan Judith Chicago; Amerika’da ilk feminist sanat programını (1970, Chicago) kurmuştur. Leonardo da Vinci’nin Son Akşam Yemeği’ne (1495) gönderme yapan enstalasyonu Ziyafet (1974-79) bazı eleştirmenler tarafından feminist sanatın ikonu olarak tanımlanmaktadır. Chicago’nun 1978 yılında sanat alanında kadınların başarılarını geliştirmek ve kadın yeteneğine olan farkındalığı artırmak için kar amacı gütmeyen “Çiçeklerle” adlı bir örgüt kurduğu bilinmektedir. Sanatçının en önemli eserleri arasında Doğum Projesi (1980-85), Holokaust Projesi, Karanlıktan Aydınlığa (1987-93) gibi çalışmaları bulunmaktadır.

2.3 Osmanlı'da Resim Sanatı İçinde Kadın Sanatçı İzleri

Osmanlı'da özel yaşam alanları içinde sınırlandırılan kadınların, toplumsal hayatta ise dini baskılar, geleneksel ve erkek egemen kurallar doğrultusunda yaşamak zorunda kaldıkları bilinmektedir. Osmanlı'da başlayan Batılılaşma hareketleri doğrultusunda pek çok alanda gelişmeler yaşandığı ve yaşanan bu gelişmelerin topluma da yansiyarak sosyal hayatı değiştirdiği görülmektedir. Avrupa ile yakınlaşan ilişkiler ve yaşanan etkileşim toplumda yaşanan cinsiyetler arası eşitsizliğinde sorgulanmasını da başlatmış hatta Osmanlı'da kadın hakları ondokuzuncu yüzyıldan itibaren önce erkekler tarafından tartışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda Osmanlı'da kadınların sosyal hakları konusu da sorgulanarak önemli adımların atıldığı ve kadınların eğitim düzeyinin de yükseldiği görülmektedir. Eğitim düzeyi yükselen kadınların sanata olan ilgilerinin arttığı, özellikle de resim sanatı ile ilgilenen kadınların; eğitilmiş ve üst düzey görevleri olan aileler içinden çıktığı ve aileleri tarafından desteklendiği bilinmektedir. Yaşanan tarihi süreci incelediğimizde kadınların kimliğinin yaşanan tarihsel koşullar tarafından belirlendiği anlaşılmaktadır. Erkekler tarafından başlatılan toplumda kadına yönelik cinsiyetçi yaklaşımların sorgulanması hareketlerine; kadınların ancak yirminci yüzyıla gelindiğinde katıldığı ve hak arama hareketleri içinde aktif rol alarak çalıştıkları bilinmektedir.

“Aslında kadınların bulunmadığı modern ortamda kadınların pek çok şey başarabileceklerine inanan erkekler kendileri modernleşebildikleri kadar kadınları da modernleştirmeye çalışıyor, özellikle modern bir aile tipinin nasıl olması gerektiğini tartışıyorlardı.” (Akgündüz, 2015, s. 81)

Osmanlı Devleti'nin son günlerini yaşadığı, yeni bir Türk devletinin kurulma sancılarının çekildiği tarihi süreçte toplum zor günler yaşamaktadır. Balkan Savaşları'ndan (1912-1913) yeni çıkılan, Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) sebebi ile çok sayıda erkeğin hayatını kaybettiği ve sakat kaldığı bu dönemde kadın gücüne ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı (1919-1923) sürecinde oluşan koşullar kadınların siyasi ve ekonomik alanda toplumsal hayatın içinde etkin biçimde yer almalarını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda Osmanlı kadınlarını iş gücüne katabilmek için 1916 yılında Enver Paşa'nın kurduğu "Kadınları Çalıştırma Cemiyeti"nin 1923 yılına kadar çalışmalarını sürdürdüğü bilinmektedir. Cemiyetin kurulmasında Enver Paşa'nın eşi Naciye Sultan'ın da etkili olduğu bilinse de "Feminist" özellikler taşıdığı kabul edilen Kadınları Çalıştırma Cemiyeti'nin kurucuları arasında hiç kadın bulunmamaktadır. Kadınları Çalıştırma Cemiyeti yirmi bin kadına iş olanağı yaratmıştır (Karakışla, 2005).

Tarihi süreçte yaşanan bu zorunluluk kadınları toplumsal hayatın içinde görünür kılarken; özveri ile çalışan kadınlar büyük bir cesaret örneği göstererek pek çok kahramanlık olayına imzalarını attıkları görülmektedir. Kurtuluş Savaşı sırasında Millî Mücadele'ye destek vermek üzere pek çok dernek kuruldu ve kadınların bu derneklerde önemli görevler aldığı, ayrıca kadınlar tarafından kurulan çok sayıda dernek olduğu bilinmektedir. Kadınlar tarafından kurulan önemli derneklerden biri olan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin (1919) çeşitli şehirlerde şubeler açarak örgütlü çalıştığı görülmektedir. Bu bağlamda Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda çeşitli görevler üstlenen kadınların toplumsal hayattaki rollerinin yeni bir boyut kazandığı anlaşılmaktadır.

“Feminist hareketin işleyişini dönüştüren ise Birinci Dünya Savaşıdır. Savaş ile birlikte kadınların çoğu askerlik de dahil olmak üzere erkeklerden boşalan meslekleri doldurarak çalışma hayatına katılmışlardır. Savaşın hemen sonrasında ise kadınlar ev içi yaşama gönderilmelerin tepki göstererek savaşta yaptıkları katkılar çerçevesinde siyasi ve hukuki haklarını daha güçlü talep etmişlerdir.” (Akagündüz, 2015, s. 49)

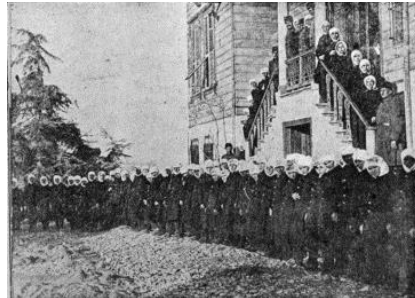
RESİM 89. Kurtuluş Savaşı (1919-1923) yıllarında Keskin Kırıkkale Fişek Atölyesi'nde Türk Ordusu için mühimmat üreten çocuklar.

Kaynak: <https://galeri.uludagsozluk.com/r/kurtulu%C5%9F-sava%C5%9F%C4%B1-1096358/>

RESİM 90. Kurtuluş Savaşı yıllarında (1919-1923) Keskin Kırıkkale Fişek Atölyesi'nde Türk Ordusu için mühimmat üreten kadınlar.

Kaynak: <https://www.tarihtarih.com/?Syf=4&Fa=2&Id=237834>

RESİM 91. Kadınları Çalıştırma Cemiyeti. (1913-1926)

Kaynak: <http://oncugenclik.org.tr/dilek-cinar-yazdi-kadin-isci-taburlari/>

RESİM 92. Birinci Dünya Savaşı'nda hemşirelik yapan Osmanlı kadınları, Harb Mecmuası, no: 14 (Safer 1335 / Teşrin-i Sâni 1332 [Kasım / Aralık 1916]), s. 215.

Kaynak: <https://sarkac.org/2019/03/8-mart-dunya-emekci-kadinlar-gunu/>

Birinci Dünya Savaşı'na katılarak yenilgiye uğrayan memleketin düşmanlar tarafından işgalini protesto etmek için İstanbul'da düzenlenen Sultanahmet Mitinginde Halide Edip Adivar, Münevver Saime gibi kadınların kürsüye çıkarak etkili konuşmalar yaptıkları bilinmektedir. Yaşanan tarihi süreçte savaşların getirdiği koşullar ve ihtiyaçlar doğrultusunda kadınların yeni bir kimlik kazanarak toplum içinde daha çok varlık gösterdikleri bilinse de, dönemin eril sanat dünyasında sanatçı kimliği ile var olabilmelerinin hiç kolay olmadığı malumdur. Toplumsal yaşamda hala her alanda var olan erkek egemenliği, sanat alanında da kendini fazlasıyla hissettirmektedir. Siyasal etkinliklerin içinde, cephede, cephe gerisinde, cemiyetlerde etkin olan kadın; ne yazık ki sanat alanında kendine yeterince yer alamamakta, erkek sanatçıların kurduğu gruplarda yer bulamamaktadır. Bu süreçte kadın ressamlarımızdan sadece Hale Asaf 'ın erkek sanatçıların kurdukları gruplara girerek varlık gösterebilmiş olduğu bilinmektedir.

“Türk ressamlarının bir çatı altında birleşmesi fikri ile ressam Ruhi Arel'in öncülüğünde, Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âli'sinden mezun ilk Türk Ressamları tarafından 1909'da Üsküdar'da, “Osmanlı Ressamlar Cemiyeti” kurulmuş ve dönemin önemli isimlerini bünyesinde toplamıştır. Bir araya gelen bu ressamlar, M. Ruhi Arel, Sami Yetik, Şevket Dağ, Hikmet Onat,

Hoca Ali Rıza, Ahmet Ziya Akbulut gibi Türk Resim Sanatı Tarihi’nde yerini kanıtlamış olan sanatçılardır. Ayrıca, Türk resminde “1914 Kuşağı” ya da “Çallı Kuşağı”olarak bilinen İbrahim Çallı, Avni Lifij, Namık İsmail, Nazmi Ziya Güran gibi sanatçıların katılımıyla cemiyet, önemli etkinliklere imza atmıştır. Cemiyet 1916 yılında, Türk Ressamları tarafından açılan ilk toplu sergiyi, Galatasaray Lisesi’nde, 48 sanatçının katılımıyla gerçekleştirmiştir.” (Güzel Sanatlar Birliği, t.y.)

RESİM 93. Fatih Mitingi, 19 Mayıs 1919 Halide Edip Adivar, Meliha ve Naciye Hanımların konuşması
Kaynak:http://www.medyagunebakis.com/haber_detay.asp?id=8625&hadi=T%C3%9CRK%20KADINI&menuno=64

Türk resim tarihinde kadın sanatçılara baktığımızda; ondokuzuncu yüzyılın sonlarında sadece azınlık mensubu Müslüman olmayan kadınların İstanbul’da gerçekleşen sergilerde kısıtlı olsa da yer alabildikleri görülmektedir. Sanat içinde var olma çabalarına karşılık bulan kadınların; sayıları çok az olsa da, sanat hayatında ve sergilerde kendilerine yer bularak görünür olma olanağına kavuşabildikleri görülmektedir.

Müslüman Türk kadın ressamların ise ancak yirminci yüzyıl başlarında sergilerde kendilerine yer bulabildiği bilinmektedir.

Osmanlı Ressamlar Derneğinin Galatasaraylılar Yurdu’nda açtığı sergiye (1916) yüz doksan eserle katılan kırk dokuz sanatçı arasında kadın ressamlar da yer aldığı

görülmektedir. Sergiye katılan kadın sanatçılar arasında Matmazel Mari, Bahar, Matmazel Mari Kıbrızlıyan, Muise Esat Hanım, Matmazel Eleni İlyadis, Müzdan Sait Hanım, Celile Hikmet Hanım, Harika Hanım, Matmazel Hinkeni, Madam Rafael bulunmaktadır.

Bu bağlamda yirminci yüzyıla baktığımızda kadın ressamların; sanat dünyasında kendilerine yer bulma arayışlarını var olma çabalarını fiili durum olarak görmekteyiz. Yine aynı yüzyılda kadınların rahat sanat eğitimi alabilmeleri ve kadın resim öğretmenleri yetiştirmek amacı ile kurulan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi (1914) açıldıktan sonra kadınlar kurumsal sanat eğitimi alabilme olanağına kavuşmuştur. Türk resim tarihine geçen pek çok kadın ressam yetiştiren İnas Sanayi-i Nefise Mektebi açılması ile kadınların sanat dünyasında daha rahat varlık gösterebildikleri ve profesyonel olarak çalışma ortamı yakalayabildikleri bilinmektedir. Kuruluşundan altı yıl sonra (1920) İnas Sanayi-i Nefise Mektebi ile Sanayi-i Nefise Mektebi'nin birleştirilerek kadın ve erkeklerin beraber eğitim aldığı, karma eğitim sistemine geçildiği görülmektedir.

“Bu süreçte kadın sanatçılar da ön plana çıkmaya başlar ancak, İnas Sanayi-i Nefise'nin öğrenci ve mezunlarının yer aldığı 1919 ve 1923 yılları arası adları geçen daha sonra pek varlık gösterememiş olan kadın sanatçılar arasında Ruşen Zamir, Melek Fevzi, Zahide Özar, Emine Naciye, Efraz Hanım, İhsan Hanım, Hatice Hanım, Emine Nusret Hanım, Nevzat Hanım, Melek Ahmet Hanım'ın adları sayılabilir.” (Şahmaran Can, 2016, s. 1025)

Osmanlı’da ondokuzuncu yüzyılın ortalarından sonra kadınlar tarafından hazırlanan ve basılan kadın gazetelerinin olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda baktığımızda sayıları çok olmasa da eğitilmiş bir kadın kitlesinin oluştuğu anlaşılmaktadır. Kadınlara haklarını anlatan ve kadın haklarını savunan pek çok derginin yirminci yüzyıl başlarında yayınlanmaya başladığı görülmektedir. Yayınlanan kadın dergilerinin toplumda etkili olarak kadınların bilinçlenmesine katkı sağladığı ve toplumsal hayatta daha çok varlık gösterebilmelerinin yolunu açtığı anlaşılmaktadır. Yaşanılan dönemde çıkarılan gazete ve dergilerde edebiyatçı kadın sanatçıların yazıları ile etkili oldukları bilinmektedir. Kurtuluş Savaşı’nın kahraman kadınları arasında olan ve Halide Onbaşı olarak anılan edebiyatçı yazar Halide Edip Adıvar, ilk Türk kadın roman yazarlarından olan Fatma Aliye, Osmanlı’da yaşayan ilk kadın senaryo yazarı olan Şair Nigar Hanım, feminist aktivist yazar Nezihe Muhiddin ve Suat Derviş gibi edebiyatçılarımız bu kadınlar arasında yerini almaktadır.

RESİM 94. Kadınlar Dünyası Dergisi (1913-1921)³⁴

Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kad%C4%B1nlar_D%C3%BCnyas%C4%B1.jpg

³⁴ II. Meşrutiyet döneminde yayınlanmaya başlayan, yazar ve yönetim kadrosunun tamamı kadınlardan oluşan, Müslüman Türk kadınlarının fotoğraflarının ilk kez basıldığı feminist bir dergi “Kadınlar Dünyası” 1913-1921 yılları arasında yayın hayatına devam etmiştir.

“1869’den itibaren sadece kadınlar tarafından hazırlanıp basılan kadın gazeteleri yayımlanır ki, bu da eğitilmiş bir kadın kitlesinin varlığını göstermektedir.” (Peltre, 2015, s. 144)

Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalandığı, kurtuluş mücadelesinin verildiği zor zamanlarda çıkarılan kadın dergileri ve gazeteler yanı sıra, kurulan kadın dernekleri dayanışma içinde çözüm arayışına girerek işbirliği ile çalışmışlardır. Bu dönemde toplum içinde görünür olmak ve kendilerini ifade etmek için çok sayıda (yirmi beş kadar) kadın derneği kurulduğu bilinmektedir. Kurulan bu kadın derneklerinin genellikle yardım amaçlı olduğu bilinse de, bazılarının (on altı dernek) milli mücadeleye katıldığı ve aralarında kadın haklarını savunan dernekler de olduğu görülmektedir. Yardımlaşma, dayanışma, siyasal, kültürel ve ülke savunması gibi çeşitli sebeplerle kurulan bu derneklerin; Osmanlı’da kadınların ilk örgütlenme çalışmaları olduğu bilinmektedir. Fatma Aliye Hanım tarafından kurulan Cemiyet-i İmdadiye (1908) ilk Osmanlı kadın derneği olarak tarihimizde yer almaktadır. Kurtuluş Savaşı’na destek olmak amacı ile savaş cephelerinde ve cephe gerisinde aktif rol alarak çalışan ve Anadolu’nun birçok şehrinde faaliyet gösteren Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-i Nisvan Cemiyeti’nin (1913) feminist bir dernek olduğu ve kadın hakları için gösterilen çabaları hızlandırdığı bilinmektedir.

“Kendinden önceki yıllara göre basın ve yayın hayatının daha canlı olduğu

II. Meşrutiyet ortamında, kadın ve düşünce dergilerinin görünürlüğünün artması Kadın Hareketi’nin gelişimi açısından önemli bir aşamadır. Bu

düzlemde Sabah ve İkdam gazetelerinin Paris’te yapılan Kadınlar Kongresi’ni sütunlarına taşıması Kadınlar Dünyası’na göre artan kadın görünürlüğünün ispatlarından birisidir.” (Akagündüz, 2015, s. 95)

Toplumda yaşanan bütün bu gelişmeler ışığında Osmanlı’nın son dönemlerine resim sanatı ile ilgilenen kadınlar açısından baktığımızda işlerinin hiç de kolay olmadığı anlaşılmaktadır. Başlangıçta sanatçılardan özel dersler alarak resim eğitimi alabilen kadınların; kurumsal eğitim alabildikleri ve kamusal alanda görünürlük kazanabildikleri bir noktaya taşınmasının ise Sanayi-Nefise Mektebi’nin kurulması ile mümkün olduğu görülmektedir. Osmanlı toplumunda yaşanan gelişmeler kadının ve kadın ressamların kamusal alanda görünürlüğünü artırmış olsa da, her zaman bu durumdan rahatsız olarak durumu kontrol altına almak isteyenlerin toplum içinde var olduğu da tarihi bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kız öğrencilerin eğitim alabilmesi için açılan Kız Rüştîyesi ve Darülmuallimat (Kız Öğretmen Okulu) ile kadınların da kurumsal eğitim alabildiği, kurumsal olarak sanat eğitimi almaya ise İnas Sanayi- i Nefise Mektebi’nin açılması ile başlayabildikleri bilinmektedir. Ondokuzuncu yüzyıl başlarında İnas Darülfünü (Kadın Üniversitesi) (1914) açılınca kadınlar üniversite eğitimi almaya başlamıştır.

Yeterli olmasa da Tanzimat’tan Osmanlı’nın yıkılışına kadar geçen süreçte yaşanan gelişmelerin kadınların eğitim alabilmelerine olanak sağladığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda ülkenin savaşlar sonrası içinde bulunduğu zor koşullar altında bile kadınların sanat eğitimi alabildiği görülmektedir. Kadınların kurumsal sanat eğitimi

almaya başlamaları ile Batılı anlamda kadın ressamlarımızın yetişebilmesinin yolunun açıldığı bilinmektedir.

Resim sanatına gönül veren, saray çevrelerine yakınlığı ile bilinen ve zamanın Notre Dame de Sion ve Üsküdar Amerikan Kız Koleji gibi Batılı okullarda eğitim alan kadın ressamların çalışmalarına sanat kritiği anlamında bakıldığında; natüralist, empresyonist, kübist ve expresif tarzda yapıtlar görmekteyiz.

“Kurtuluş Savaşı (1919-1922) bittikten sonra kadınların özgürlüğü ve erkeklerle eşit haklara sahip olmalarının önemini, Atatürk’ün bir yurt gezisinde topluma yaptığı bir konuşmasında; “Biz büyük Türk kadınına dikkate almak, sosyal, ekonomik ve bilimsel alanda birlikte yürümek zorundayız” sözleri bize Cumhuriyet rejiminde kadının yerinin ne olacağı hakkında fikir vermektedir.”

(Yamaner, 1999, s. 230)

Atatürk’ün kadınların özgürleşmesi ve erkeklerle eşit konuma gelebilmeleri yönünde fikirleri geleneksel normlara sahip Türk toplumunda dirençle karşılanabilse de kadınların özgürleşmesi adına çok önemli adımların atıldığı ve Türk kadınının pek çok haklarına bazı Avrupa ülkelerinden daha önce kavuştukları görülmektedir.

RESİM 95. İnas Sanayi-i Nefise Mektebi , “Feyhaman Duran Atölyesi³⁵”
Kaynak: <https://twitter.com/muradcobanoğlu/status/939048165210251265?lang=fr>

“Kurtuluş Savaşı’ndan sonra, (1921-1922) Atatürk kadın özgürleşmesinin gerekliliği üzerinde ısrarla durur: “Türk kadını savaş boyunca ülkeye coşkuyla katkı yapmış ve herkes gibi acı çekmiştir. Bugün artık özgür olmalı, eğitim görmeli, okullar kurmalı, ülkede erkeklerle eşit durumda olmalıdır. Bu hakkıdır.” (Peltre, 2015, s. 120)

³⁵ Arkada: Müdür Ömer Adil Durak, Sağ Önde: Feyhaman Duran, Sağdan İkinci Sırada: Hale Asaf

RESİM 96. İnas Darülfünunu, “Türkiye’nin İlk Kadın Üniversitesi”³⁶.

Kaynak: <https://www.milligazete.com.tr/haber/2832695/turkiyenin-ilkadin-universitesi-inas-darulfununu-1914te-kuruldu>

2.4 Geç Osmanlı Döneminde Kadın Ressamlar

Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılış döneminde yetişen daha sonra, Cumhuriyet’in aydın kadınları olarak Türk resim tarihine adını yazdıran kadın ressamlarımıza, üçüncü bölümde daha geniş yer verileceğini belirterek doğum tarihlerine göre özet bir giriş yapılacaktır.

³⁶Türkiye’nin İlk Kadın Üniversitesi olan İnas Darülfünunu 12 Eylül 1914 tarihinde Zeynep Hanım Konağı’nda kurulmuştur. Günümüzde İnas Darülfünunu’nun yerinde İstanbul Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakülteleri bulunmaktadır

2.4.1 Naciye Tevfik Biren (1878-1960)

RESİM 97. Naciye Tevfik Biren'in "Alman İmparatoru Ömer Camisi'ni (Kudüs) gezerken"³⁷

Kaynak: <https://iskenderundenizmuzesi.dzkk.tsk.tr/index.php/tr/emine-naciye-tevfik-kimdir>

İtalyan ressam Salvatore Valery'den resim dersleri alan Naciye Tevfik Biren portre çalışmaları ve çiçek resimleri ile tanınmaktadır. Yaşadığı döneme göre oldukça modern bir yaşam süren Naciye Tevfik Biren devlet adamı olan eşi Tevfik Hamdi Bey'in görevi sebebi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli yerlerinde yaşadığı bilinmektedir. İlk kadın ressamlarımızdan olan sanatçının ilerleyen yıllarda resim yapmaktan çok anılarını kaleme almayı tercih ettiği görülmektedir.

2.4.2 Celile Hikmet (1883-1956)

Saraya yakın bir ailenin kızı olan Celile Hikmet'in; saray ressamı Fausto Zonaro'dan dersler aldığı bilinmektedir.

³⁷ Naciye Tevfik Biren'in "Alman İmparatoru II. Wilhelm ve Mahiyeti Ömer Camisi'ni (Kudüs) gezerken"³⁷ betimlediği belgesel nitelik taşıyan resmi sanatçının ailesi tarafından Deniz Müzesine bağışlanmıştır

RESİM 98. Celile Hikmet, "Otoportre", Tarih Bilinmiyor, Kağıt Üzerine Karışık Teknik, 36x31cm, Murat Germen koleksiyonu

Kaynak: <http://www.leblebitozu.com/iki-sair-arasinda-bir-kadin-celile-hanim/>

Nü ve portreleri ile tanınan Celile Hanım'ın çalışmalarında pastel renkler göze çarpmaktadır. Dünyaca ünlü şair Nazım Hikmet'in annesi olan sanatçının oğlunun ve aile çevresindeki kişilerin portrelerini yaptığı bilinmektedir.

2.4.3 Mihri (Rasim) Müşfik (1886-1954)

RESİM 99. Mihri Müşfik, "Otoportre", 1920, Kağıt Üzerine Suluboya, Yapı Kredi Koleksiyonu

Kaynak: <https://saltonline.org/tr/1956/mihri-modern-zamanlarin-gocebe-ressami>

Tıbbiye Nazırı Rasim Paşa'nın kızı olan Mihri Hanım'ın ilk resim derslerini Fausto Zonaro'dan aldığı bilinmektedir. Yaşadığı dönemin koşulları ve geleneksel yapısının getirdiği zorluklara rağmen yurt dışına kaçmanın bir yolunu bulan Mihri Müşfik; ilk olarak Roma'ya daha sonra Paris'e gitmiştir. Paris'te zor koşullar altında yaşayan sanatçının evinin bir odasını daha sonra kocası olan Müşfik Selami'ye kiralayarak resim çalışmalarına devam ettiği görülmektedir. Mihri Müşfik'in İstanbul Kız Öğretmen Okulu resim öğretmenliğine atanması ile çift ülkeye dönmüş (1913) ve sanatçı sanat eğitimine katkı sunmuştur.

2.4.4 Müfide Kadri (1889-1911)

RESİM 100. Müfide Kadri

Kaynak: <http://www.istanbulkadinmuzesi.org/en/mufide-kadri>

Müfide Kadri İstanbul'da 1889 yılında dünyaya geldikten kısa bir süre sonra verem hastası olan annesi vefat edince Kadri Bey tarafından evlat edinilmiştir. Küçük yaşta güzel sanatlara olan yatkınlığı ve yeteneği babası Kadri Bey tarafından fark edilince resim ve müzik dersleri alarak büyüyen Müfide Kadri, yeteneklerini geliştirerek çok yönlü bir sanatçı olarak Türk sanat tarihine adını yazdırmıştır. Osmanlı'da ilk profesyonel kadın ressam ve öğretmen olan Müfide Kadri; Osman Hamdi Bey, Halil Paşa ve Salvatore Valeri'den resim dersleri alarak yeteneğini geliştirmiştir. Yurtdışında sergiye

katılan ve ödöl alan ilk kadın ressam olan Müfide Kadri kısacık ömründe pek çok ilke imza atarken ölümünden sonra bile mezar taşında taşıdığı paletle mesleği mezar taşında gösterilen ilk kadın olarak yer almaktadır.

2.4.5 Vildan Gizer (1889-1974)

RESİM 101. John Adams, “Vildan Gizer Portresi”³⁸

Kaynak: <https://torchwell.wordpress.com/2017/05/27/bilmeniz-gereken-18-turk-kadin-ressam/>

Osmanbey ilçesine adını veren, aldığı özel izinle Kur’an’ı ilk kez basan matbaacı Osman Bey’in torunu ve ünlü bir ressam ve hattattın kızı olan Vildan Gizer’in Güzel Sanatlar Akademisi hocalarından Salvatore Valeri’den resim dersleri aldığı bilinmektedir. Başarılı portre çalışmaları ile tanınan sanatçı kendisi gibi sanata meraklı olan ve kendisi de resim çalışmaları yapan eşi Hikmet Bey’in görevi nedeni ile Viyana’ya giderek resim çalışmalarına orada devam ettiği bilinmektedir.

³⁸ John Adams tarafından Vildan Gizer Viyana’da iken yapılan portresi

2.4.6 Melek (Ziya) Celal Sofu (1896-1976)

RESİM 102. Melek (Ziya) Celal Sofu

Kaynak: <http://www.istanbulkadinmuzesi.org/melek-celal-sofu>

Melek Celal Sofu'nun İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde misafir öğrenci olarak eğitim gördüğü ve Nazmi Ziya Güran atölyesinde ders aldığı bilinmektedir. Resim, heykel, hat gibi sanatın pek çok alanında çalışan sanatçı; Alman doktor Prof. Lampe ile evlenerek Münih'e yerleşmiştir. Münih'te çalışmalarını sürdüren Melek Celal Sofu'nun orada Scumacher Galerisi'nde kişisel sergi açtığı görülmektedir.

2.4.7 Belkıs Mustafa (1896-1925)

RESİM 103. Belkıs Mustafa

Kaynak: <http://www.istanbulkadinmuzesi.org/belkis-mustafa>

Belkıs Mustafa'nın; İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olan ilk Türk kızı olduğu ve okulda Sami Boyar'ın atölyesinde çalıştığı bilinmektedir. Belkıs Mustafa'nın

devlet bursu ile Almanya'ya gönderildiği ve Berlin Güzel Sanatlar Akademisi'ni bitirdiği orada Alman Empresyonist sanatçısı Lovis Corinth ile de çalışma fırsatı yakaladığı görülmektedir. Almanya'dan döndükten sonra (1921) dördüncü sergiden başlayarak Galatasaray sergilerine katılan Belkıs Mustafa; portre İstanbul manzaraları, nü ve figüratif eserleri ile tanınmaktadır.

2.4.8 Emine (Dürriye) Fuat Tugay (1897-1975)

RESİM 104. Emine (Dürriye) Fuat Tugay

Kaynak: <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=4292>

Osmanlı'nın önemli devlet adamlarından Mahmud Muhtar Paşa'nın kızı olan Emine Hanım'ın; resim eğitimi Almanya'da Prof. Albert Mille'den ve Zürih Güzel Sanatlar Akademisi'nden aldığı bilinmektedir. Ahmet Hulusi Fuat ile evlenen Emine Hanım eşinin elçilik yaptığı pek çok ülkede, resim, desen ve gravürler çalıştığı görülmektedir. Tarih ve sanat bilgisi ve değişik ülkelerden insanlarla kurduğu insan ilişkileri ile entelektüel birikime sahip bir sanatçı olan Emine Fuat Tugay'ın İngilizce olarak yazdığı "Three Centuries" (Üç yüzyıl) adlı kitabı Oxford Üniversitesi tarafından

basılmıştır. Kitabında Mısır'ın ünlü ailelerinin yaşamını anlatan Emine Fuat Tugay'ın köklerinin Mısır Hanedanlığına dayandığı bilinmektedir. Sanatçı hayvanlara olan sevgisi ve hayırseverliği ile de tanınmaktadır.

2.4.9 Müzdan (Sait) Arel (1897-1986)

RESİM 105. “Müzdan Sait ile eşi Safi Arel” (Kalamış, 1928) Said Bey Arşivi
Kaynak: <https://www.flickr.com/photos/saltonline/25060976425>

İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk mezunlarından olan Müzdan Arel'in okula babası tarafından yazdırıldığı bilinmektedir. Müzdan Arel'in İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde aldığı eğitim sürecinde Mihri Müşfik, Sami Bey ve Feyhaman Duran'dan dersler almıştır. Pek çok karma ve kişisel sergiye katılan Müzdan Arel'in bazı eserleri halen Akbank Koleksiyonu'nda bulunmaktadır.

2.4.10 Güzin Duran (1898-1981)

RESİM 106. Feyheman Duran, “Güzin Duran Portresi” 1946, Tuval Üzerine yağlıboya, 78x93, İstanbul Üniversitesi Feyheman Duran Koleksiyonu

Kaynak: <http://www.leblebitozu.com/feyheman-duranin-eserleri-ve-hayati/>

Sanatçı bir ailenin kızı olan Güzin Duran sanat eğitimini İnas Sanayi-i Nefise Mektebi’nde aldığı ve Mihri Hanım’ın atölyesinde çalıştığı bilinmektedir. Ömer Adil Bey’den, Ahmet Haşim’den ve Feyheman Duran’dan dersler alan sanatçının Avrupa konkurunu kazandığı, ancak genç yaşta Feyheman Duran’la evlenen sanatçının, eğitimine İstanbul’da devam ettiği görülmektedir. Resim öğretmenliği yapan sanatçının Karagöz oyunları ile ilgilenerek yapıtlar ürettiği görülmektedir. Empresyonist çalışmalar yaptığı bilinen Güzin Duran’ın nü, natürmort ve manzara çalışmaları bulunmaktadır.

2.4.11 Nazlı Ecevit (1900-1985)

İnas Sanayi-i Nefise Mektebi’nde eğitim alan Nazlı Ecevit; burada Mihri Müşfik Hanım, Ömer Adil Bey, İbrahim Çallı ve Feyheman Duran’dan dersler aldığı bilinmektedir. İstanbul, Kastamonu, Bolu ve İzmit’te öğretmenlik yapan Nazlı Ecevit’in Anadolu insanı ve köy yaşantısı temalı çalışmaları bulunmaktadır. Bülent Ecevit’in annesi olan sanatçının Güzel Sanatlar Birliği’ne girerek yönetiminde görev yaptığı ve Sanatlar Birliği’nin sergilerine katıldığı bilinmektedir.

RESİM 107. Nazlı Ecevit'in Oğlu Bülent Ecevit'le Çekilmiş Fotoğrafı

Kaynak: <https://www.peramezat.com/urun/bulent-ecevit-cocuklugu-ve-annesi-ressam-nazli-ecevit>

İlk sergisini Ankara'da Amerikan Kültür Merkezi'nde açan sanatçının daha sonra pek çok kişisel ve karma sergi açtığı görülmektedir. Ayrıca Nazlı Ecevit'in Uluslararası Kadın Kulübü'nün Paris'teki sergisine katıldığı bilinmektedir.

2.4.12 Fahr el Nissa (Şakir) Zeid (1901-1991)

Sanayi-i Nefise'nin ilk kadın mezunları arasında yer alan sanatçı Fahr el Nissa Zeid'in, Osmanlı dönemi Sadrazamı Cevat Paşa'nın yeğeni olduğu ve kalabalık sanatçı bir aileden geldiği bilinmektedir. Seramik sanatçısı Füreya Koral'ın teyzesi, yazar Cevat Şakir Kabaağaçlı ve ressam Aliye Berger'in ablası olan Fahr el Nissa Zeid'in yazar İzzet Melih Devrim ile evliliğinden olan ressam Nejad Devrim ve yönetmen, tiyatro sanatçısı Şirin Devrim'in annesi olduğu bilinmektedir.

RESİM 108. Fahr el Nissa Zeid, “Otoportre”, 1980, Raad Zeid Al-Hussein Koleksiyon
Kaynak: <https://wannart.com/icerik/24065-gecmisten-biri-fahrelnissa-zeid>

Irak’ın Ankara temsilcisi Emir Zeid ile ikinci evliliğini yaparak (1934) prenses unvanı alan Fahr el Nissa Zeid’in uluslararası tanınan bir sanatçı olarak dünyanın çeşitli noktalarında sergiler açtığı görülmektedir.

2.4.13 Sabiha Bozcalı (1903-1998)

Sabiha Bozcalı’nın küçük yaşlarında, annesinin de teşvik etmesi ile Ali Sami Boyar’dan resim dersleri alarak resim yapmaya başladığı, ayrıca özel öğretmenlerden Almanca, Fransızca ve İtalyanca dersler aldığı bilinmektedir.

RESİM 109. Sabiha Bozcalı, “Otoportre”, Tlabar Ailesi’nin izniyle
Kaynak: <https://saltonline.org/tr/1256/ressam-sabiha-rustu-bozcali>

Genç yaşta Almanya’ya giden Sabiha Bozcalı’nın Berlin’de ressam Lovis Corinth’in atölyesine katıldığı görülmektedir. İlerleyen dönemlerde gittiği Münih’te Karl Casper, Paris’te Paul Signac, Roma’da Giorgio de Chirico’nun yanında çalıştığı anlaşılmaktadır. Karakalem, suluboya, pastel yağlıboya resimler yapan sanatçının illüstratif eserler ürettiği bilinmektedir Sabiha Bozcalı’nın Galatasaray sergilerine (1922–1923) katıldığı bilinmektedir.

2.4.14 Aliye Berger (1903-1974)

Notre Dame de Sion’dan mezun olan Aliye Berger’in; Füreyâ Koral, Nejat Devrim, Şirin Devrim’in teyzesi, Fahr el Nissa Zeid’in kız kardeşi olduğu bilinmektedir. Sanatçı gravür çalışmaları ile tanınmaktadır.

RESİM 110. Aliye Berger

Kaynak: https://g.mrxn.net/search?q=aliye+berger&tbm=isch&chips=q:aliye+berger,g_1:ressam&prmd=inv&hl=en-US&ved=2ahUKEwiqq7-7otbjAhURJHwKHmODX8Q4lZ6BAgBEBs

2.4.15 Hale (Salih) Asaf (1905-1938)

Sultan Abdülhamit'in yaverleri olan Asaf Paşa'nın torunu İkinci Abdülhamit döneminin önemli devlet adamlarından Salih Bey'in kızı olan Hale Asaf'ın İngilizce, Rumca, Fransızca ve İtalyanca konuşabilen dönemin aydın kadınlarından biri olduğu bilinmektedir. Fransız Okulu Notre Dame de Sion'da eğitim gören Hale Asaf'ın teyzesi Mihri Müşfik ve Namık İsmail'den resim dersleri aldığı görülmektedir.

RESİM 111. "Hale Asaf", 1928, (Fotoğraf, MGSÜ Fotoğraf Atölyesi Arşivi)

Kaynak: <https://gazetekarinca.com/2018/07/bagimsiz-sanatcilarin-uncusu-bir-ressam-ve-sanat-fedaisi-hale-asaf/>

Almanya'ya giderek Berlin Güzel Sanatlar Akademisi'nde Kampf Arthur ile çalışan sanatçının çektiği maddi sıkıntılar yüzünden geri dönmek zorunda kaldığı bilinmektedir.

TÜRKİYE CUMHURİYET'İNİN İLK YILLARINDA KÜLTÜR VE SANAT

3.1 Erken Cumhuriyet Döneminde Kültür ve Sanat Yapılanmaları (Devrimin Kültür ve Sanata Etkileri)

Yıkılmakta olan Osmanlı İmparatorluğundan, çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'ni yaratan Atatürk ve arkadaşlarının Türk toplumunun kültürel anlamda da modernleşmesi gösterdikleri için çaba, gerçekleştirilen devrimler malumdur. Ulus-devlet bağlamında oluşturulan yapılanma süreci içinde Erken Cumhuriyet dönemine baktığımızda; siyasi ve kültürel imgeleri toplum tabanına yayabilmek için sanatın gücünden de yararlanıldığı tarihi bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında Osmanlı'dan gelen eski yaşam biçimi ve alışkanlıklar değiştirilerek yeniden biçimlendirilmiş, yeni bir yaşam, yeni bir toplum inşa edilmiştir.

Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan süreçte üretilen kültür politikaları bağlamında; sanata verilen önem ve ulusal kültür oluşturulurken güzel sanatların gücünden yararlanma çabalarının yansıması, Türk resim sanatının gelişimini de hızlandırmıştır.

Yaşanan bu yeni süreçte Genç Cumhuriyet'in gerçekleştirdiği devrimleri halka tanıtırken sanattan ve sanatçıdan destek alarak hareket ettiği anlaşılmaktadır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin toplumsal ve kültürel alanda hızla kabuk değiştirdiği ve ideolojisi doğrultusunda yeni kültür politikaları üretilirken, demokrasi yolunda da pek çok alanda devrimler yaptığı bilinmektedir. Yaşanan bu değişim sürecine baktığımızda: “Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür” diyen Atatürk; güzel sanatlar açısından da devrim niteliğinde girişimlerde bulunmuştur. Bu bağlamda Genç Cumhuriyet'in Osmanlı

Devleti’nde oluşmuş eğitim kurumlarını yeniden yapılandığı ve hızla yeni kurumlar oluşturulduğu görülmektedir. Erken Cumhuriyet Dönemi’nde yaşanan bu dinamikler sanat alanında modernleşme hareketlerine ivme kazandırmıştır. Batı ile yakın ilişkiler içinde olan Cumhuriyet’in modernleşmesi ve dünyada yerini alabilmesi yolunda önemli bir unsur olarak görülen resim sanatının da, devlet tarafından desteklendiği bilinmektedir. Bu süreçte Sanayi Nefise Mektebi’nde yabancı hocaların yerini Türk hocaların aldığı ve öğrencilerin daha rahat ve serbest çalışmalarına olanak tanındığı görülmektedir. Kız öğrencilerin sanat eğitimi alabilmeleri için açılan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi (1914) ile Sanayi Nefise Mektebi (1883) yılında birleştirilerek (1926) kız ve erkek öğrencilerin birlikte eğitim almaları sağlanmıştır. Sanayi-i Nefise Mektebi’nin 1928 yılında Güzel Sanatlar Akademisi adını alarak eğitimine devam ettiği bilinmektedir.

Yetişmiş sanatçı sayısının çok az olduğu ve sanatçıların üretebilme koşullarının kısıtlı olduğu Erken Cumhuriyet Dönemi’nde sanatın ve resim sanatının gelişmesi adına devlet oldukça istekli davranmaktadır. Bu bağlamda devletin sanatın desteklenmesi açısından Akademi’nin yenilenmesi, müzelerin kurulması gibi pek çok oluşumun içinde bulunulduğu, ekonomik yönden desteklemek adına sanatçılara siparişler verildiği, sergi açacak mekan bulmanın bile zor olduğu bir ortamda sergiler açılmasına olanak sağlandığı, sergilerden yapıtlar alınarak sanatçılara maddi destek sağladığı bilinmektedir. Devlet tarafından başarılı öğrencilerin yurtdışında eğitim alabilmeleri adına Cumhuriyet’in birinci yılında (1924) “Avrupa Konkuru” adı altında yarışmalar açılmıştır. Eğitim için yurtdışına gönderilecek öğrenciler arasında resim bölümü öğrencileri kapsam dışı olsa da, daha sonra resim bölümünden pek çok öğrencinin Avrupa’ya resim eğitimi

almaları için gönderildiği görülmektedir. Burcu Pelvanoğlu; “Hale Asaf” adlı kitabında Mahmut Cuda’nın anılarıyla bu konuyu şöyle anlatmaktadır.

“Aslında Avrupa sınavı açıldığında resimden kimse gönderilmeyecekti.

Okula koştuk... İlgilenen olmadı. Aramızda para toplayarak Maarif

Vekaleti’ne telgraf çektik. Aynı zamanda Estetik hocamız olan Üniversite

Emini (Rektör) İsmail Hakkı Bey’e (Baltacıoğlu) gittik. O da bize gerçekten yardımcı oldu. Sonuçta en çok talebe bizden gitti.” (Pelvanoğlu, 2007, s. 36)

Devlet tarafından Avrupa’ya gönderilen öğrencilerin; bulundukları yerlerde müzeler, sergiler gibi sanatsal faaliyetleri yakından takip ettikleri, eğitim aldıkları atölyeler dışında da kendilerini geliştirdikleri ve bir önceki kuşağın İzlenimci (Empresyonist) tavrı dışında bir tarz benimseyerek yurda geri döndükleri görülmektedir. Eğitimlerini tamamlayıp geri dönen bu öğrenciler; Cumhuriyet sonrası modernleşme sürecinde etkin bir rol almış ve Türk resim sanatının öncüleri olarak sanat tarihinde yerlerini almışlardır. Erken Cumhuriyet Dönemi’nde yaşanan bütün bu dinamiklerin sanatsal faaliyetlerin de ivme kazanmasına ortam hazırladığı anlaşılmaktadır. Avrupa konkurunu kazanarak Avrupa’ya gönderilen ressamı arasında ilk kadın ressamlarımızdan Hale Asaf da bulunmaktadır. Devlet tarafından 1926 yılında Almanya’ya gönderilen Hale Asaf; Münih’de L. Corinth’in öğrencisi olarak çalıştıktan sonra 1927 yılında Paris’e geçerek 1927-1928 yılları arasında André Lhote’un atölyesinde çalışmıştır.

“İşte Cumhuriyetin ilanından sonra, bizde çağdaş sorunları, ülke sorunları olarak kabullenen bir ortam belirmeğe başladı. Bu fikir, ülkemizi çağdaş uygarlık seviyesine çıkarmak için söylenmiş ve kabullenilmiş bir slogandan geliyordu. Bu düşünceyle 1926’dan itibaren Batı’ya yeniden bir sanatçı kuşağı gönderilmişti. Bu sanatçılar döndükleri zaman ilk kez yıllardır tekrarlanan empressionizma dışına çıkmış bir sanat anlayışı ile yurda döndüler.” (Turani, 1983, s. 583)

Devlet desteği ile resim eğitimi almaları için Avrupa’ya gönderilen ressamalar döndükten sonra Fovizm (Fauves), Kübizm (Cubism) ve Dışavurumculuk (Expressionism) gibi Batıda öğrendikleri akımları yurda getirdikleri bilinmektedir. Yine aynı ressamaların değişik tarzlarda çalıştıkları resimlerle oluşturdukları sergilerde değişik akımları bir arada sergilemişlerdir.

Ayrıca Avrupa’dan dönen ressamaların Batıda öğrendikleri resim teknikleri ile geleneksel Türk renk ve biçimlerini harmanlayarak yeni bir sentez oluşturdukları ve bu tarz çalışmalar yaptıkları görülmektedir.

Almanya’ya gönderilen ressamaların Münih’te Hans Hofmann, Fransa’ya gönderilen ressamaların ise Paris’te André Lhote atölyelerinde sanat eğitimi aldıkları ve devam ettikleri atölyelerin sanat anlayışlarından etkilenecek yurda döndükleri anlaşılmaktadır. Almanya’da ortaya çıkan Dışavurumculuğun (Expressionism) Türk Resim Sanatında kendisine yer bulmasının yine Almanya’ya gönderilen ressamalar yoluyla olduğu bilinmektedir.

RESİM 112. Ali Avni Çelebi, "Silah Arkadaşları", 1932, Tuval Üzerine Yağlıboya, 150x100 cm, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi

Kaynak: <https://www.tarihnotlari.com/ali-avni-celebi/ali-avni-celebi/>

Kemalizm ideolojisinin topluma yerleştiği Erken Cumhuriyet Dönemi resim sanatına baktığımızda; sanatta temanın Cumhuriyet Devrimleri doğrultusunda oluşturulması adına yoğun bir gayret olduğu görülmektedir. Bu bağlamda devrimleri halka resim ve heykel aracılığı ile yayma çabası da kendini fazlasıyla göstermektedir. Yaşanan süreçte milli sanat oluşturma çabaları ve sanatçıları milli olmamakla suçlayan bir üst akılın varlığı da sanatçılar tarafından hissedilmektedir.

RESİM 113. Zeki Faik İzer, “İnkılap Yolunda”, 1933, Tuval Üzerine Yağlıboya, 176 x 237 cm, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi, İstanbul³⁹

Kaynak: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/395336>

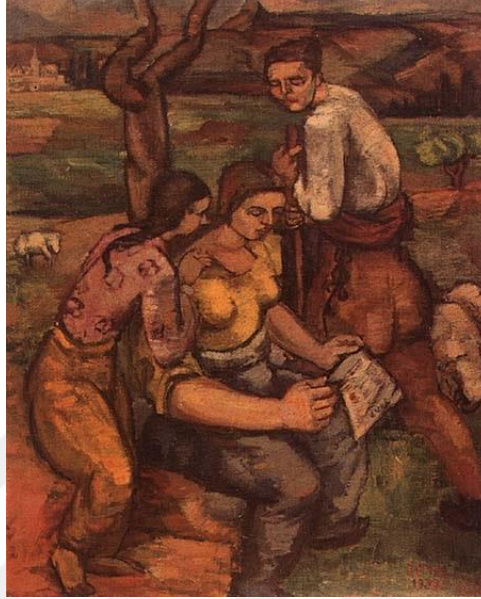
RESİM 114. Eugene Delacroix, “Özgürlük Halka Yol Gösteriyor”, 1830, Tuval Üzerine Yağlıboya, 260 x 325cm, Louvre Müzesi.

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Halka_Yol_G%C3%B6steren_%C3%96zg%C3%BCrl%C3%BCk

Kadro hareketlerinin de etkisi ile sanatçıların yerelleşmeye zorladığı bu dönemde Avrupa’da eğitim alıp dönen bazı sanatçılarımızın çalışmalarına baktığımızda “Sentetik Anadolu Kübizmi” diye adlandırılan yerel konuları kübist bir anlayışla yaptıkları

³⁹ Zeki Faik İzer bu resmi Delacroix’nın “Özgürlük Halka Yol Gösteriyor” adlı tablodan esinlenerek yaptığını ifade etmiştir.

görülmektedir. Bu tarz çalışmalar 1930’larda başlayarak yirmi yıl kadar sürmüş ve 1950’lerde sonlanmıştır.

RESİM 115. Cemal Tollu, “Alfabe Okuyan Köylüler”, 1933, MSGSÜ Resim Heykel Müzesi Koleksiyonu.
Kaynak: <http://www.milliyetsanat.com/haberler/sanat-terimi/d-grubu/177>

“Cumhuriyet döneminin başında, bu Avrupa’ya gönderilenler, Batı’da henüz yaşayan fovizm, kübizm, dışavurumculuk (ekspressiyonizm) gibi çağdaş akımları yurda getirdiler. Böylece, bundan önce yalnız izlenimciliğin egemen olduğu İstanbul’da, birden çok akımlı bir resim sanatı yaşamı başladı.” (Turani, 1984, s. 10)

Erken Cumhuriyet Dönemine baktığımızda devletin halkçılık, ulusçuluk gibi kavramlarla oluşturulan kültür politikaları doğrultusunda sanata destek verdiği ve etkili olduğu bilinmektedir. Genç Cumhuriyet’in kurucuları; kırsal kesimin kalkınmasına çok önem vermiş ve bu yönde politikalar üretmiştir. Osmanlı’da kurulan Türk Ocakları’nın (1912-1931) da Genç Cumhuriyet’in politikaları doğrultusunda devrimlerin savunuculuğunu yapan programlarla varlığını sürdürdüğü ancak, Atatürk’ün

Cumhuriyet'in ilk yıllarında birer kültür merkezi gibi gördüğü Türk Ocakları'nın Turancı bir yaklaşımla ırkçı, dinci bir yapıya dönüşünce alınan Olağanüstü Kurultay kararı ile kapatıldığı (10 Nisan 1931) bilinmektedir.

Türk Ocakları kapatıldıktan sonra hem oluşan boşluğun doldurulması, hem de Genç Cumhuriyet'in ilkelerinin geniş halk kitlelerine ulaştırılması, aynı zamanda halkın kültürel ve sosyal alanda kalkındırılması amacı ile Halkevleri (1932-1951) açılmıştır. Halkevleri çalışmalarına baktığımızda Cumhuriyet aydınlarının ve yerel yöneticilerin halkla birlikte kültürel faaliyetlerin yanı sıra sosyal sorumluluk adına da faaliyetler yaptıkları görülmektedir.

Köylüyü kültürel hayatın içine alma çabası ile açılan Halk Evleri beklenen sonucu vermeyince, devlet tarafından halka doğru bir sanat hareketi olarak Yurt Gezilerinin (1938-1943) düzenlendiği bilinmektedir. Halkla sanatı buluşturmayı amaçlayan Yurt Gezileri'nin altı yıl boyunca devam ettiği görülmektedir. Devletin belirlediği kültür politikaları doğrultusunda düzenlenen Yurt Gezileri kapsamında seçilen kırk sekiz sanatçı belirlenen zaman içinde, gruplar halinde, Anadolu'nun altmış üç şehrine gönderilmiştir. Yurt gezilerine katılan sanatçılardan halka sanatı tanıtarak sevdirmeleri ve halkın sorunlarını anlatan yerel, Anadolu, Türk köylüsü temalı resimler üretmeleri beklenmektedir. Yurt gezilerine katılan ressamların kendilerinden beklenen doğrultuda resimler (675 resim) ürettiği, bu gezilerde yapılan resimlerin devlet sergileriyle birleştirilerek sergilendiği bilinmektedir.

Yurt Gezilerine katılan tek kadın sanatçı olan Sabiha Bozcalı; Abidin Dino, Cevat Dereli, Turgut Zaim, Zeki Faik İzer'le birlikte ikinci Yurt Gezisi Programı'na katılmıştır.

Sabiha Bozcalı'nın Yurt Gezileri programı ile gittiği Zonguldak'ta ürettiği endüstri temalı resimlerin sergi listelerinde görülse de günümüzde nerede oldukları bilinmemektedir

RESİM 116. Sabiha Bozcalı

Kaynak: <https://cartooncolors.blogspot.com/2016/03/turkiyenin-ilk-kadn-illustratoru-sabiha.html>

“Sabiha Bozcalı, Yurt Gezileri Programı kapsamında Zonguldak'a gitmiş ve Kozlu Elektrik Santrali, Skip Tesisatı, Karabük Demir Çelik Fabrikası, Asansör (İncir Harmanı), Asansör Makinası, Sömikok Makinası, Varagel, Sömikök Fabrikası, Demir Çelik Fabrikası gibi konuları işleyen eserlerini yapmıştır.” (İstanbul Kadın Müzesi, t.y.)

Türk köylüsünü kültürel hayatın içine almak ve öğretmen yetiştirmek üzere açılan Köy Enstitüleri de (1940-1950) kırsal kesimin kalkınması adına yapılan projeler arasında yer almaktadır. Köy Enstitüleri'ne baktığımızda dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un köylüyü bilgilendirerek bilinçlendirmek ve köylü ile kentli arasında bulunan sosyal ve kültürel farklılıkları

kapatmak adına önemli çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Köy Enstitüleri programlarında sanat eğitime geniş yer veren Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'un köy çocuklarına entelektüel bir eğitim verebilmek adına olağanüstü bir çaba göstermişlerdir. Almanya'da sanat eğitimi aldıktan sonra eğitimci olarak görev yapan İsmail Hakkı Tonguç; Bauhaus etkisi ile Köy Enstitüleri'nde oluşturduğu sanat dersleri programı ile öğrenciler yetiştirirken, sanata ve resim sanatına büyük katkı sağlamıştır (Ülkü, 2008).

RESİM 117. İsmail Hakkı Tonguç Köy Enstitüsü Öğrencileri İle
Kaynak: <http://www.gazetebilkent.com/?p=94881>

Türk resim sanatının ilk resmi derneği Osmanlı'nın son döneminde İkinci Meşrutiyet ilan edildikten sonra kurulmuştur. Cumhuriyet sonrası kurulan sanatçı grupları çağdaş Türk resim sanatının gelişmesinde önemli roller üstlenmiş ve yaptıkları çalışmalarla Türk Sanat Tarihinde yer almışlardır.

3.1.1 Türk Ressamları Cemiyeti (Çallı Kuşağı)

İkinci Meşrutiyet ilan edildikten sonra (1908) kurulan ve Türk resim sanatının ilk resmi derneği olan Osmanlı Ressamlar Cemiyeti (1909-1919) yapısını değiştirerek çalışmalarını sürdürmüştür. Üyeleri arasında Mihri Müşfik ve Müfide Kadri'nin de bulunduğu Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin değişik isimler altında çalışmalarına devam ettiği görülmektedir. Avrupa'ya resim eğitimi için gönderilen ancak Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) başladığında geri dönmek zorunda kalan ve “Çallı Kuşağı” olarak anılan ressamların kurduğu Türk Ressamları Cemiyeti, (1921) Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin devamı olarak çalışmalarına devam etmiştir.

Cumhuriyet'in ilanı ile yaşanan tarihi sürece baktığımızda cemiyetin; “Türk Ressamları Cemiyeti” (1921), “Türk Sanayi- i Nefise Birliği” (1926), “Güzel Sanatlar Birliği” (1929), “Güzel Sanatlar Birliği Resim Derneği” (1973) adı altında çalışmalarını sürdürdüğünü görmekteyiz.

“Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, 1921'de Türk Ressamlar Cemiyeti, 1926'da Türk Sanayii Nefise Birliği ve 1929'da ise Güzel Sanatlar Birliği adlarını aldı.”
(İstanbul Kadın Müzesi, t.y.b)

1985 tarihinden itibaren yeni bir oluşumla çalışmalarına devam eden Güzel Sanatlar Birliği Resim Derneği günümüze kadar uzanan süreçte Türk resim sanatına katkılarına devam etmektedir.

RESİM 118. Sabiha Rüştü Hanım, “Türk Sanayi-i Nefise Birliği Üyelik Vesikası”
Kaynak: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/5864>

Cumhuriyet Türkiye'sinde kurulan sanatçı derneklerinin yeni kurulan genç Cumhuriyet'te sanatın halkla buluşmasına ve Türk resim sanatının gelişmesine önemli katkıları olmuştur.

3.1.2 Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği (Müstakiller)

Sanayi-i Nefise Mektebi'ne 1914 yılından sonra başlayan ve Avrupa'da eğitim aldıktan sonra yurda dönen sanatçıların 1929 yılında kurduğu Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği (Müstakiller) Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nden sonra kurulan ikinci dernek olmuştur. Türk eğitimcilerin yetiştirdiği birinci kuşak sanatçılar tarafından grup olarak kurulan daha sonra dernekleşen Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği, Cumhuriyet Türkiye'sinde kurulan ilk sanatçı derneği olarak Türk sanat tarihinde yerini almaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerini ve Cumhuriyet döneminin ilk yıllarını yaşamış olan bu ressam; Osmanlı İmparatorluğunun yıkılış sürecine, Balkan Savaşı'na (1912-1923), Birinci Dünya Savaşı'na (1914-1918), Kurtuluş Savaşı'na (1919-1923) Cumhuriyet Türkiye'sinin kuruluşuna tanıklık ederken aynı zamanda Türk eğitimciler tarafından yetiştirilen ilk sanatçılar olmuşlardır.

“Sanayii Nefise Mektebi'nin öğrencilerinden olan Müstakiller, Salvatore Valeri ve Warnia Zarzecki gibi yabancı hocaların yerine atanan Türk eğitimcilerin yetiştirdiği ilk kuşak sanatçılarıdır. Eğitim dönemleri Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışı, Kurtuluş savaşı ve Cumhuriyet'in kuruluş yılları arasında geçen bu sanatçılar, aynı zamanda Avrupa'daki eğitim dönemlerinde de farklı bir toplumun toplumsal ve kültürel yaşamını tanımışlar ve eserlerine yansıtmışlardır.”

(Poetikhars, t.y.)

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e yaşanan dinamikleri yaşayarak özümseyen ve Avrupa'da eğitim alan Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği sanatçılarının birbirinden değişik tarzlarda yapıtlar ürettikleri bilinmektedir. Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği sanatçıları; düzenledikleri çeşitli etkinliklerle ve yurtiçi gezilerle sanatı halka ulaştırmak adına çalışırken aynı zamanda sanatı sorgulayan bir tutum da sergilemişlerdir.

Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nin tek kadın kurucu üyesi Hale Asaf olduğu bilinmektedir (Edebiyat ve Sanat Akademisi, 2016). Hale Asaf Müstakil

Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nin İstanbul Türk Ocağı Sergisi'ne (15 Eylül 1929) portreleri ile ve Bursa manzaralarını betimlediği çalışmaları ile katılmıştır.

3.1.3 D Grubu

D Grubu; Avrupa'da, genellikle de Paris'te Kübist (Cubist) anlayışla eğitim almış sanatçılar (Zeki Faik İzer, Nurullah Berk, Elif Naci, Cemal Tollu, Abidin, Zühtü Müridoğlu (heykeltıraş) tarafından kurulmuştur. İlk toplantılarını Zeki Faik İzer'in evinde yapan D Grubu'nun ilk sergilerini de Beyoğlu'nda Narmanlı Hanı'nın altındaki Mimoza şapka mağazasında (1933) açtığı bilinmektedir. D Grubu'nun kuruluş amacının; Müstakiller'de olduğu gibi sanatı topluma sevdirmek ve yaygınlaştırmak olduğu görülmektedir. Alfabenin dördüncü harfi olarak "Ç" harfini atlayarak Nurullah Berk'in teklifi ile "D" harfini kendilerine isim olarak seçen topluluğun Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, Sanayi Nefise Birliği, Müstakil Ressam ve Heykeltıraşlar Birliği gibi gruplardan sonra kurulan dördüncü sanat topluluğu olduklarını vurguladıkları anlaşılmaktadır (Genç, 2012). D Grubu sanatçıları; İzlenimciliği (Empresyonizm) reddederek Kübizm (Cubism) ve Konstüriktivizm (Constructivism) akımları doğrultusunda yapıtlar üretmişlerdir. Kurulduktan bir yıl sonra gruba Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Turgut Zaim'in de katıldığı (1934), ancak Turgut Zaim'in daha sonra gruptan ayrıldığı bilinmektedir. D Grubu'nun 1933 ile 1947 yılları arasında İstanbul'da her sene olmak üzere toplamda on beş sergi açmış, bu sergilerin dokuzuncusuna kadın sanatçımız Fahrünnisa Zeid'in de katılmıştır. D Grubu sanatçılarından pek çoğunun Güzel Sanatlar Akademisi resim bölümünün başında bulunan Leopold Levy tarafından Akademi'nin eğitim kadrosuna alındığı (1937) bilinmektedir. Bu bağlamda kurumsal bir oluşum kazanan D Grubu sanatçılarının aynı zamanda sayısız öğrenci yetiştirerek de

Türk resim sanatına katkıda bulundukları görülmektedir. Ayrıca D Grubu sanatçıları sanat üzerine yazdıkları yazılarla da anılmaktadır. Türkiye’de on altı sergi açan yurtdışında da birçok sergi açan D Grubu son sergilerini 1960 yılında açmıştır.

“D Grubu’nun sanatsal yönden temel çıkış noktası, empresyonist eğilimleri reddetmek ve kompozisyonu kübist ve konstrüktivist akımlardan esinlenen sağlam bir desen ve inşa temeline oturtmaktır.” (Tansuğ, 2012, s. 181)

3.1.4 Yeniler Grubu (Liman Grubu)

Sanatçılığı yanında fikir ve siyaset adamı olan Namık İsmail; Avrupa’da aldığı sanat eğitimini tamamlayıp yurda döndükten sonra Milli Eğitim Bakanlığı tarafından verilen çeşitli görevlerden sonra Sanayi-i Nefise Mektebi Müdürlüğüne getirilmiş (1927) ve hayatının sonuna kadar da görevini sürdürmüştür. Namık İsmail’in ölümünden sonra (1935) İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi’nin müdürlüğüne getirilen Mareşal Fevzi Çakmak’ın damadı sanat tarihçisi Burhan Toprak’ın akademiye yabancı hocalar aldığı bilinmektedir. Bu dönemde resim bölümüne getirilen gravürleriyle ünlü Fransız ressam Leopold Lévy’nin 1937-1948 yılları arasında İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi’nde hocalık yaptığı ve öğrencilerinin “Yeniler Grubu” adı altında birleşerek Akademinin salonunda sergi açtıkları (1940) bilinmektedir. İlk defa Avrupa’da eğitim görmeyen sanatçıların kurduğu bir grup olan Yeniler Grubu Türk resim sanatının Batı etkisinden kurtulması adına yerel bir tavır ortaya koymaktadır. Grubun kurucuları arasında genç sanatçılar bulunmaktadır. (Agop Arad, Avni Arbaş, Abidin Dino, Haşmet Akal, Turgut

Atalay, Nuri İyem, Selim Turan, Mümtaz Yener, Faruk Morel, Nejat Melih Devrim, Yusuf Karaca, İlhan Arakon).

Yeniler Grubu; ilk sergilerinde İstanbul Limanı çevresinde yaşayan insanların sorunlarını anlattıkları ve sergiyi “Liman Resim Sergisi” adı altında açtıkları için “Liman Grubu” olarak da anılmaktadır. Özellikle Akademi dışındaki çevrelerden destek gören Yeniler Grubu; İstanbul’u ve yaşayan insanların sorunlarını inceleyerek toplumsal gerçekçi çalışmalar yaparken, aynı zamanda toplumsal konuların resmin teması olmasının da yolunu açmışlardır. Yeniler Grubu ressamaları balıkçılar, hamallar, işçiler gibi halktan kişileri resimlerine konu ederken, resmini yaptıkları kişilerle iletişim kurarak onları anlamaya çalışmıştır.

Yeniler Grubu; toplumun sorunlarını yansıtan, yaşamın içinden çıkan gerçekçi bir anlayışla özgün yapıtlar üretirken, aynı zamanda toplum içinde ezilen bir grubun var olduğu farkındalığını da yaratmıştır. İstanbul’da on sergi açan Yeniler Grubu çalışmalarını 1955 yılında sonlandırmıştır (Edebiyat ve Sanat Akademisi, 2016).

3.1.5 Onlar Grubu

Batı resminin anlatım biçimi ile geleneksel Anadolu nakış motiflerini birleştirerek bir sentez oluşturan Onlar Grubu; 1947 yılında Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun yönlendirmesi ile genç öğrencileri tarafından kurulmuştur. Kurucuları arasında Nedim Günsür(1924-1994), Turan Erol (1927), Nevin Çokay (1930-2012), Mehmet Pesen (1923-2012), Mustafa Esirkuş (1921-1986), Leyla Gamsız (1921-2010) ve Orhan Peker (1928-1978) bulunmaktadır. Onlar Grubu ressamaları; ortak bir sanat biçemi oluştursa da özgün çizgilerini koruyarak soyut bir yaklaşımla üretimler yapmışlardır. Onlar Grubu üyelerinin çalışmalarını incelediğimizde sadece toplumsal sorunlarla sınırlı kalmayarak

plastik değerleri ön plana çıkartan bir yaklaşımla resim yaptıklarını görmekteyiz. Oluşumları ile öğrenci hareketi olarak kalmayarak toplumsal bir hareket oluşturan Onlar Grubu'nun Türk resim sanatına önemli katkıları olmuştur. Onlar grubu faaliyet gösterdikleri sekiz yıl içinde çeşitli sergiler açtığı ve 1955 yılında dağıldığı bilinmektedir.

RESİM 119. Nevin Çokay, "Kompozisyon", Tarih Bilinmiyor, Tuval Üzerine Yağlıboya, 70x50cm, Anadolu Üniversitesi Koleksiyonu,⁴⁰

Kaynak: https://turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=3622

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında sanata ve sanatın gücüne inanan, devrimleri halka tanıtmak ve kabul ettirmek için sanatın propaganda gücünden yararlanan kültürel politikalar karşımıza çıkmaktadır. Resim sanatı açısından baktığımızda ise devletin desteği ile tavandan tabana yayılan bir etki kendini fazlası ile hissettirmektedir. Genç Cumhuriyet'in halkçılık, ulusçuluk programları bağlamında resim sanatı üzerinde etkileri olduğu, devrimlerini halka tanıtırken resim sanatından destek alarak halkla sanatçıyı buluşturduğu görülmektedir.

⁴⁰ Eser Kodu: NVCK 01

Cumhuriyet'in ilk yıllarında devlet desteği olsa da; sanat yapmak için olanaklar çok kısıtlı olmuş, 1929 yılında yaşanan büyük ekonomik kriz Türkiye'yi, dolayısıyla sanatçıları da derinden etkilemiştir. Ülkede yaşanan kriz ortamı sanatçıları, özellikle de resim sanatı ile uğraşan sanatçıları yakından etkilemiştir. Tuval, boya, fırça gibi resim malzemelerinin yurt dışından geldiği bir kriz ortamında; sanatçıların malzeme bulmakta bile çok zorlandıkları, bulabildikleri malzemeleri çok kısıtlı kullanabildikleri, bazen tuvaleri çift taraflı kullandıkları, kağıt, tahta çuval gibi materyallerle çalışmak zorunda kaldıkları bilinmektedir. Yaşanan tüm zor koşullara rağmen sanatçılar; güzel bir entelektüel ortam oluşturarak birbirlerinden beslenerek üretmeye devam edebilmişlerdir.

Devletin destekleyici çabalarının yoğun olduğu 1930'lu yıllara baktığımızda; resim sanatında yerel eğilimlerin güçlenirken, doğa ve insan temalı çalışmaların ön plana geçtiği, aynı zamanda soyut resim çalışmalarının başladığı görülmektedir. Cumhuriyet'in kurulması ile oluşturulan ulus-devlet anlayışının topluma yansıtılması ve yeniden yapılandırılan siyasal ve kültürel imgelerin topluma tanıtılmasında resim sanatının görsel gücünden yararlanılmıştır. Dönemi incelediğimizde sergi sayılarında önemli bir artış, zenginleşen sanat ortamı ve farklı tarzlarda oluşan gruplar karşımıza çıkmaktadır. Devlet Resim ve Heykel Müzeleri'nin koleksiyonlarının altyapısı da bu dönemde oluşturulmuş resim sanatı, Türkiye Cumhuriyeti için modernleşme unsurlarından biri olmuştur.

Erken Cumhuriyet Dönemi'ne Türk resim sanatı açısından devlet; destekleyici, yönlendirici ve programlayıcı bir unsur olarak etkin rol almıştır. Atatürk'ün isteği ile Dolmabahçe Sarayı'nın Veliâht Dairesi'nde İstanbul Resim ve Heykel Müzesi açıldığı (1937) bilinmektedir. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in katkıları ile ilki 1939 yılında yapılan Devlet Resim ve Heykel Sergileri Milli Eğitim Bakanlığı tarafından

düzenlenmiştir. Devlet desteği ile düzenlenen bu sergiler; halka sanatı sevdirmek ve sanatçıları desteklemek gibi bir amaca hizmet ederken, sergilerden alınan pek çok eser Ankara, İzmir ve İstanbul Resim Heykel Müzeleri koleksiyonlarının temelini oluşturmuştur. Anadolu’da çeşitli şehirlerde açılan sergilerle Türk resim sanatı İstanbul-Ankara dışında da halkla buluşturulmuş, çeşitli ülkelerde açılan yurtdışı sergileri ile de uluslararası alanda temsil olanağı bulmuştur. Yaşanan tüm bu gelişmeler bize 1930’lu yılların kültür ve sanat açısından oldukça hareketli geçtiğini göstermektedir.

Türkiye’de toplumsal ve kültürel alanda yeni bir dönemin başlangıcı olan 1940’lı yıllara baktığımızda; sanayi ve ticaretin gelişmesi ile burjuvazinin oluşumunu, çok partili siyasal döneme geçilmesini, yabancı sermayenin ekonomik hayata etkisini görmekteyiz. Bütün bu gelişmelerin yaşandığı süreçte, toplum içinde hızla değişen dinamiklerin sanatçıların sanatsal yaratılarını da etkilemiş, gruplaşmalar azalarak, kişisel çalışmalar önem kazanmıştır.

3.2 Genç Cumhuriyetin Kültür Kodlarında Kadına ve Kadın Sanatçıya Bakış

Erken Cumhuriyet dönemini incelediğimizde modernleşme hareketlerinin daha çok kadın üzerinden ele alındığı, birçok yeniliğin kadına yönelik yapıldığını görmekteyiz. Bu bağlamda kadının süregelen geleneksel koşullar içinde gösterdiği gelişmelerin Cumhuriyet kadını imgesi ile örtüşmemesi genç Cumhuriyet’i kadın hakları açısından belirleyici bir konuma taşımış, Osmanlı’da temelleri atılmış olan kadının sosyal alanda var olma çabaları Cumhuriyet’in ilanından sonra devlet tarafından da desteklenmiştir. Yeni kurulan genç Cumhuriyet; modern Türk kadını kimliği oluşturma arayışı ile kadının

sosyal hayatta varlığını desteklese de, geleneksel normların bu çabalara direnç gösterdiği de tarihi bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Hemen hemen her türlü olumlu gelişme yönetici kadrolardan bekleniyordu.

Nitekim bir süre sonra bu konuya Mustafa Kemal Atatürk’ün el atması

kadın hukukunda, en azından siyasal bağlamda önemli bir düzeye ulaşımı

sağlayacaktı. Ne de olsa dönem “devlet feminizmi”ni gerekli kılıyordu.”

(Toprak, 2017, s. 181)

Kadının toplumsal hayata katılımının önemini vurgulayan Atatürk; sanata ve sanatçıya çok önem vermiş ve sanatı “medeni uluslar yanında yer alabilmenin bir aracı” olarak görmüştür. Bu bağlamda dönemi incelediğimizde resim sanatı önemli bir unsur olarak karşımıza çıkarken, kadınların resim sanatına olan ilgilerinin arttığını da görmekteyiz. Atatürk önderliğinde kurulan Cumhuriyet’in toplumda kadın-erkek eşitliği sağlamak için sarf ettiği çabalarla kültürel, siyasal, bilimsel alanda daha çok görünür olan kadınlar, sanat etkinliklerinin içinde de daha fazla yer bulabilmişlerdir.

Kadın sanatçıların sayılarının ondokuzuncu yüzyıl sonuna ve yirminci yüzyıl başlarına denk gelen süreçte yeterli olmasa da arttığı bilinmektedir. Ancak Cumhuriyet’in ilanından sonra kadın hakları açısından olumlu gelişmeler getiren devrimlerin gerçekleşmesi toplumsal hayatta kadının görünürlüğünü artırırken, aynı zamanda kadın ressamların sayısında kayda değer bir artış yaratmıştır. Cumhuriyetin erken döneminde yaşanan tüm bu dinamiklerin topluma yansması toplumsal hayatta ve sanatsal faaliyetler

içinde kadın varlığını ve sorumluluğunu artırırken, cinsiyetler arası eşitsizlik sorununun çözülmesi yolunda çok önemli bir yol açmıştır.

RESİM 120. Halil Paşa, Hikmet Onat, Mehmet Ali Laga, Sabiha Rüştü Bozcalı ve Ömer Adil, Galatasaray Resim Sergisi'nde (tahmini 1920'ler), Salt Araştırma, Sanat Arşivi.
Kaynak: <https://gramho.com/media/2247952213615822454>

RESİM 121. Güzin Duran Sergi Afişi, Taha Toros arşivi, TT. 595457
Kaynak: <https://core.ac.uk/download/pdf/84783131.pdf>

“Aralarında Sabiha Rüştü (Bozcalı) ve Güzin (Duran) gibi oldukça tanınmışların bulunduğu kadın sanatçılar, resim dalında sergiye katılanların

yüzde onunu oluşturuyor; fakat hayret uyandıran bir durum, heykel dalında katılan sekiz sanatçının yarısını kadın heykeltıraşların oluşturmasıdır.”

(Tansuğ, 2012, s. 163).

Dönemi incelediğimizde Cumhuriyet’ten sonra yaşanan dinamiklerin kadına olan bakış açısının değiştirirken bu değişimin etkileri tuvale aktarılan kadın imgelerinde de değişiklik yaratmıştır. Türk resminde kadın Cumhuriyet öncesi cinselliği ile dikkat çeken figür olarak tuvale aktarılırken, Cumhuriyet’ten sonra daha sade, ağır başlı iş gören ve kamusal alanda ve gündelik hayatın içinde kadınlar olarak resmin konusu olmuşlardır. Çallı Kuşağı resimlerine baktığımızda; daha çok kamusal alanda, gündelik hayatın içinde, kitap okurken, alfabe öğretirken, dans ederken, dikiş dikerken çalışan kadınlar görmek tuvale aktarılan kadın imgeleri, değişimin yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

RESİM 122. Melek Celal Sofu, “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Kadın”, 1936, Tuval Üzerine Yağlıboya, 36x48 cm, İRHM, İstanbul.

Kaynak: <http://www.istanbulkadinmuzesi.com/melek-celal-sofu>

RESİM 123. Refik Epikman, “Bar”, 1928, Tuval Üzerine Yağlıboya, 46x55 cm, İRHM, İstanbul.
Kaynak: <http://www.sanatteorisi.com/sanatteorisi.asp?sayfa=Galeri&icerik=Goster&id=2893>

RESİM 124. Şeref Akdik, “Kitap Okuyan Kadın”, 1945, Karton Üzerine Yağlıboya, 24,5x19 cm, MSGSÜİRHM

Kaynak: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/783249>

RESİM 125. Şeref Akdik, “Millet Mektebi”, 1930, Tuval Üzerine Yağlıboya, 150x180 cm, İRHM, İstanbul.
Kaynak: http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=326&t=true

Erken Cumhuriyet Dönemi’nde, kadın-erkek eşitliği, kadınlar toplumsal statülerinin iyileştirilmesi Cumhuriyet ideolojisi bağlamında devlet tarafından desteklenmiştir. Ancak kadınlar iktidara rağmen yüksek çıkan kadın seslerini kısmak isteyen eril yaklaşımlarla her zaman mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Erken Cumhuriyet Dönemi’ni kadınlar açısından incelediğimizde; Cumhuriyet ideolojileri doğrultusunda Türk kadınının çağdaş normlara kavuşması için toplumsal, siyasal, kültürel ve hukuksal alanda yapılan reformlarla karşılaşmaktayız. Genç Cumhuriyet’in gerçekleştirdiği reformlar kadın-erkek eşitliği açısından atılan önemli adımlar olmuş, kadının toplumdaki yeri açısından belirleyici olmuştur.

Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan süreçte kadın hakları açısından devlet tarafından gerçekleştirilen reformlar dört Aralık 1926 tarihinde yürürlüğe girmesi ile meşru bir zemin bulmuştur.

İsviçre Medeni Kanunu esas alınarak hazırlanan (17 Şubat 1926) ve TBMM'de kabul edilerek yürürlüğe koyulan (4 Ekim 1926) Türk Medeni Kanunu kadın-erkek eşitliğini yasal bir zemine oturtmaktadır (Stroppel, 2012).

Türk kadınları beş Aralık 1935 tarihinde pek çok Avrupa ülkesinden önce seçme ve seçilme hakkına sahip olmuştur. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra kadınlar açısından yaşanan bu hızlı değişim Batı dünyası tarafından şaşkınlık ve hayranlıkla karşılanmıştır.

Demokrasinin ancak toplumdaki tüm bireylerin katılımı ile mümkün olabileceğini her fırsatta dile getiren Atatürk'ün her zaman aklında var olan kadın-erkek eşitliği konusunda yapmak istediği reformları zaman ve zemin uygun olduğunda hayata geçirdiğini Afet İnan Atatürk hakkında hatıralar ve belgeler adlı kitabında yazdığı anılarla bize aktarmaktadır.

“Atatürk'ün kadın hakları üzerindeki düşüncelerini 1918 yılının Temmuz ayında tedavi için kaldığı Karlsbad'da (Viyana) iken yazdığı hatıralarından okumuştum. Okuduklarımdan edindiğim fikre göre, Atatürk orada kitaplar okumuş, kadın hakları konusu üzerinde, etrafında bulunanlarla tartışmalar yapmış ve bunlar hakkında görüşlerini ileride uygulamak istediği şekilde defterlerine yazmıştır. Yani O, askeri meslek hayatının yanı başında, entelektüel hazırlık safhasını, hiçbir zaman ihmal etmemiştir.” (İnan, 2019, s. 346)

Genç Cumhuriyet rejiminin kadın hakları açısından açtığı yolda korkusuzca yürüyen kadınlar açısından kamusal alan açılmış, toplumdaki statüleri yükselmiş olsa da, toplumda yaşanan dönüşümün yarattığı zorluklar ve muhalif baskılar kadın-erkek eşitliğinin tam olarak sağlanmasında önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda erkeklerle eşit olmaya çalışan kadın her zaman eril güçlerin kendilerine çizdiği sınırlar içinde kalmaya zorlanmakta ve tam bağımsız kadın hareketinin önüne geçilmektedir.

Kültürü bir milletin benliğini oluşturan temel unsur olarak gören “Türkiye Cumhuriyeti’nin temeli kültürdür” diyerek duygularını ifade eden Atatürk; medeniyetlerin ilerlemesinde güzel sanatların büyük bir önem taşıdığına inanarak sanata ve sanatçıya her zaman destek olmuştur (İnan, 2019). Sanata verdiği önemi her fırsatta dile getiren Atatürk Türkiye’de sanatın gelişmesi için çeşitli politikalar üretmiştir.

“Atatürk, Dolmabahçe Sarayı Veliht Dairesi’ni tahsis ederek kurulmasına öncülük ettiği İstanbul Resim ve Heykel Müzesi’ni 20 Eylül 1937 tarihinde törenle açar. Böylece Türk resim ve heykel sanatını kapsamına alan ilk müze kurulmuş olur.” (Giray, 2004)

Ekonomik sosyal ve kültürel alanda tarihten günümüze yerini koruyan cinsiyetçi yaklaşımlar, kadınlara eğitim ve fırsat eşitliği sağlayan Cumhuriyet politikaları ile aşılmaya çalışılmıştır. Eril düşüncelerle direnç gösterilerek engellenmeye çalışılsa da, genç Cumhuriyet’in uyguladığı kültür ve sanat politikaları ile kadınlar ve kadın sanatçılar açısından da olumlu yansımaları olduğu ve yollarının açıldığı görülmektedir.

Cumhuriyet'in ürettiği politikalarla kadın hakları ve cinsiyet eşitliği açısından yaşanan dinamikler ivme kazanarak toplumda tüm alanlarda kendini hissettirmiştir.

Toplumsal hayatta kadınlar açısından yaşanan olumlu gelişmeler sanata gönül veren kadınlar açısından da önemli olmuş, ciddi anlamda kurumsallaşan sanat eğitimi içinde yer alarak, daha özgür bir ortamda sanat yapma olanağına da kavuşabilmişlerdir.

Cumhuriyet evrensel bir dile sahip olan sanatın gelişmesine önemli bir ivme kazandırırken sanatçıların da dünya sanatına entegre olabilmelerinin de yolunu açmıştır. Bu bağlamda devlet tarafından Avrupa'ya sanat eğitimi için gönderilen sanatçıların; Batılı sanatçıların yüzyıllar boyunca öğrendiği şeyleri kısa bir sürede öğrenerek yurda döndükten sonra kendilerine özgü bir sentez oluşturarak çalışmalarına devam ettiği görülmektedir. Cumhuriyet ilan edildikten sonra başlayan ve devlet tarafından desteklenen sanat anlayışı ile Türk resim sanatının gelişimi açısından etkili olan belirleyici ve teşvik edici tavır 1950 yılına kadar kendini hissettirmiştir.

Cumhuriyet politikaları doğrultusunda 1923'den itibaren devlet eliyle yönlendirilen ve desteklenen sanat 1990'lara gelindiğinde yerini güncel sanata bırakmıştır.

4. OSMANLI'NIN SON DÖNEMİ VE CUMHURİYETİN ERKEN DÖNEMİNDE RESİM SANATINDA İZ BIRAKAN KADIN RESSAMLAR

4.1 Erken Cumhuriyet Dönemi Kadın Ressamların Sanat Anlayışları

Osmanlı'da Batılılaşma hareketinin getirdiği dinamiklerle yaşanan gelişmeler toplumsal yaşamda da değişiklikleri beraberinde getirmiş ve kadınlar da bu değişiminden paylarına düşeni alarak sosyal hakları ve eşitlik adına kısıtlı da olsa kendilerine bir yol açabilmişlerdir.

Türk sanat tarihini incelediğimizde; dini ve geleneksel sebeplerden dolayı resim sanatının geometrik desenler, kaligrafi ve minyatür sanatı ile gelişme gösterdiği görülmektedir. Heykel ve figüratif resmin günah kabul edildiği ve yasaklandığı bir dönemde Türk resim ve heykel sanatının en geç gelişme gösteren güzel sanatlar dalı olması kaçınılmaz olmuştur. Bu bağlamda günah sayılan ve toplum tarafından kabul edilmeyen bir sanat dalında, erkek egemen kuralların hüküm sürdüğü bir dönemde, kadın sanatçıların varlık gösterebilmesi neredeyse olanaksız olmaktadır.

Osmanlı'da Tanzimat'ın ilanı ile başlayan dinamiklerin resim sanatına etkisini inceleyince Batı resim sanatı ile Türk resim sanatı arasında var olan uçurumun hızla kapanmaya başladığı görülmektedir. Türk resim sanatını yakından etkileyen tüm bu gelişmeler sanatta dünyaya entegre olma yolunda hızlı bir gelişmenin yolunu da açarken, kadın sanatçılarımızda bu gelişmelerin dışında kalmayarak resim sanatı içinde varlık gösterebilme çabasına girmişlerdir. Dönemin ruhuna ve şartlarına baktığımızda kadın sanatçıların gösterdikleri varoluşsal çabalar daha da anlamlı olmaktadır.

Geç Osmanlı dönemine baktığımızda kadınların; üst düzey görevlere sahip eğitimli ailelerle sınırlı kalsa da, kadın-erkek eşitliğinin olmadığı bir dönemde eğitim alabilmiş, sanatla uğraşabilmiş oldukları görülmektedir. Türk resim sanatına adını yazdıran öncü kadın ressamlarımız; Osmanlı'nın yıkılışına ve Cumhuriyet'in kuruluşuna tanıklık edilen bir zaman diliminde, yıkılma ve kurulma sancılarının birlikte yaşandığı yıllarda yaşamışlardır. Dönüşüm sancılarının derinden hissedildiği bu zor yıllarda cesur kadın ressamlarımızın sanat içinde varlık ve başarı gösterdikleri yakın tarihimize not düşülmüştür.

Cumhuriyetin ilan edildiği yıllarda devletin ideolojik olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınmasının yolunun bilim ve sanattan geçtiğine inanarak bu doğrultuda politikalar ürettiği malumdur. Bu bağlamda gençlerin eğitime önem veren genç Cumhuriyet'in kısıtlı kaynaklarından öğrenim için kaynak ayırdığı bilinmektedir. Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde üretilen sosyal, kültürel, bilimsel ve ekonomik politikalar içinde sanata değer ve önem verilerek, Cumhuriyet ideolojisi doğrultusunda yapılan devrimlerin sanatın gücünden yararlanılarak halka ulaştırıldığı da tarihi bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Erken Cumhuriyet döneminde sanat ve eğitim alanında yaşanan bütün bu gelişmeler doğrultusunda sanatın halka dokunması sağlarken, sanat eğitiminde de önemli gelişmeler yaşanmış, bu bağlamda toplumun her kesiminden öğrenciler de sanat eğitimi alabilme olanağına kavuşmuştur. Sanat eğitimi Osmanlı'da sadece üst düzey gelir grubundan ailelerin kızları ile sınırlı kalırken Genç Cumhuriyet kadınlar açısından daha geniş kitlelere eğitim olanağı sağlayarak, toplumun her kesiminden kadının sanat eğitimi alabilmesinin de yolunu açmıştır. Cumhuriyet rejiminin getirdiği toplumsal ve kültürel politikalar doğrultusunda konuya dair girişimler ve

teşvikler kadının sanat içinde varlığını artırması ve daha görünür olması yolunda yapı taşları olmuştur.

Cumhuriyet'in kadınlar açısından getirdiği dinamiklerle sanatsal faaliyetler içinde kadın ressamların daha kurumsal ve daha özgür sanat eğitimi alarak yollarına devam ettikleri görülmektedir.

Türk sanat tarihinde yer alan ilk kadın ressamlarımızın hayatlarını araştırdığımızda hepsinin üst düzey varlıklı ailelerden geldiklerini ve Batılı anlayışla yetiştirilerek iyi eğitim aldıklarını görmekteyiz. Yaşanılan döneme göre oldukça özgür bir yaşam sürseler de ve yeteneklerini geliştirebildikleri aileler içinde yetişmiş olsalar da o günün koşullarında profesyonel olarak resim yapmayı seçen bu ilk kuşak kadın ressamlarımız; yaşadıkları dönemin maddi-manevi zorluklarının üstesinden gelmek konusunda irade göstermişlerdir. Erkek egemen toplumun kadına biçtiği rollerle evlilikte yüklenen eşitlik dışı sorumluluklarla kadın ressamlarımızın sanatlarına ayırabildikleri zamanı kısıtlayan ailevi ve kültürel dayatmaların sıkışmışlığında olsa da sanat üretebilmişlerdir. Bu bağlamda ilk kuşak kadın ressamlarımızın erkek meslektaşlarına oranla daha az yapıt üretebilmiş olmasının gerekçeleri toplumsal normlara bağlansa da kadın ressamların yaşadıkları dönemde sanata destek olmak için devlet tarafından yapılan teşvik ve alımlarda ve özel koleksiyonlarda erkek sanatçılarla eşit olamadıkları için yeterince kayıt altına alınamadıkları da bilinmektedir.

İstanbul Modern'de 16 Eylül 2011–22 Ocak 2012 tarihleri arasında küratörlüğünü Fatmagül Berktaş, Levent Çalıkoğlu, Zeynep İnankur ve Burcu Pelvanoğlu'nun yaptığı, adını ilk Türk kadın romancı Fatma Aliye'nin Ahmet Midhat ile birlikte kaleme aldığı Hayal ve Hakikat (1891) adlı romanından alan “Hayal ve Hakikat” adı altında yetmiş dört

kadın sanatçının eserlerinin bulunduğu sergi yurtiçinde ve yurtdışında ses getirmiştir. Türkiye'nin toplumsal ve kültürel dönüşümünü kadın sanatçıların yapıtları üzerinden anlatan sergi; öncü kadın ressamlarımızın hatırlanmasına, yapıtları ve hayatları hakkında bilinirliğin artmasına katkı sağlarken, günümüz kadın sanatçıları ile birlikte sergilenmesi de tarihi süreci anlatması bakımından önemli olmuştur.

“İstanbul Modern'in "Hayal ve Hakikat" sergisi, 15 Aralık 2011 tarihli The International Herald Tribune gazetesinde ve aynı zamanda New York Times gazetesinin web sitesinde Susanne Fowler'ın "Osmanlı dönemindeki kadın ressamlar bugünün sanatçılarıyla bir araya geliyor" başlıklı yazısıyla geniş biçimde yer aldı..” (Fowler, 2011)

RESİM 126. İstanbul Modern'in "Hayal ve Hakikat" sergisi,⁴¹

Kaynak: https://www.istanbulmodern.org/tr/basin/basin-bultenleri/hayal-ve-hakikat-sergisi-herald-tribuned_741.html

⁴¹ 15 Aralık 2011 tarihli The International Herald Tribune gazetesi ve New York Times gazetesinin web sitesinde Susanne Fowler'ın "Osmanlı dönemindeki kadın ressamlar bugünün sanatçılarıyla bir araya geliyor" başlıklı yazısıyla geniş biçimde yer almıştır.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde varlık göstermiş öncü kadın ressamlarımızın hayatlarını incelerken Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte Batılılaşma hareketlerinin kadınlara nasıl yansıdığına da yakından tanıklık etmekteyiz.

Türk resim tarihine öncü kadın ressamlar olarak adlarını yazdıran bu cesur kadınlar, yaşadıkları dönemin şartlarında çok önemli işlere imza atarken pek çok zorlukla mücadele etmek zorunda kalsalar da tutkuyla resim yapmaktan vazgeçmemişlerdir. Cesur ve mücadelecî öncü kadın ressamların hayatlarını araştırırken yaşadıkları zorluklar ve çektikleri acılar karşısında verdikleri mücadele beni derinden etkilerken, hissettiğim saygı ve hayranlık artarak devam etmektedir.

Kadınların toplumda sosyal, kültürel, sanatsal alanda var ve görünür olma çabaları çağımızda sonuç vermiş; kadın olması gerektiği gibi söz ve sorumluluk sahibi olarak toplumda kendine yer bulabilmiştir. Kadınların savaşıarak elde ettikleri bu kazanımlara rağmen ne yazık ki günümüzde de cinsiyetler arası eşitsizlik sorunsalına tam olarak bir çözüm getirilemediği, toplumsal hayatta kadına karşı takınılan ataerkil yaklaşımın azalsa da hala var olduğu, toplumsal hayatla paralel gelişen bir sanat alanının da varlığını koruduğu görülmektedir.

4.2 Cumhuriyet'in Erken Döneminde İz Bırakan Öncü Kadın Ressamların

Biyografileri

Türk resim tarihinde iz bırakan cesur, yaşadıkları pek çok zorluğa ve acıya rağmen mücadeleyi elden bırakmamış, sanat için konforlarından vazgeçebilmiş öncü kadın ressamlarımız bir kez daha hayranlık ve minnetle anılarak yaşam hikayeleri doğum tarihi sırası ile anlatılmaktadır.

4.2.1 Naciye Tevfik Biren (1878-1960)

İstanbul'da doğan (1878) Naciye Tevfik Biren; eşinin verdiği destekle Sanâyi-i Nefîse Mektebi öğretmenlerinden, İtalyan ressam Salvatore Valery'den ders alarak resim eğitimine başlamıştır. Naciye Tevfik Biren'in devlet adamı olan eşi Tevfik Hamdi Bey'in görevi sebebi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli yerlerinde (Ankara, İstanbul Bursa, Konya, Kudüs, Selanik, Yemen) yaşama olanağı bulduğu ve o günün şartlarında oldukça modern sayılabilecek bir yaşam sürmüş olduğu bilinmektedir. Üç kız annesi olan sanatçının kızı Meliha Yenerden'i de kendisi gibi bir sanatçı olarak yetiştirdiği görülmektedir.

“Çiçek ve portreler yapan Naciye Tevfik (1878-1960), kızı Meliha Yenerden'in de güzel sanatların her bölümünde yetişmesinde etkili oldu.” (Totos, 1988, s. 40)

Naciye Tevfik Biren Sultan Abdülaziz'in torunu Nizamettin Efendi'nin portresini yapmış olduğu bilinse de bu eser ne yazık ki kayıp olmuştur. Büyük tuvaler üzerine yağlıboya çalışmalar yapan Naciye Tevfik Biren'in önemli eserleri arasında “Fehime Sultan” (Deli kabul edilerek ömrü boyunca Çırağan Sarayında rehin tutulan Sultan V.Murat'ın kızı), “Habeşli Köle Nadide Bacı” , “Kudüslü Kabile Reisi”, “Franz Liszt”, “Goethe” portresi, “Darwin”, “Herbert Spencer” portreleri ile, “Sahilde çıplaklar” , II.Wilhelm Ömer Cami'sinde adlı çalışmaları bulunmaktadır. Yaşadığı dönemde hiç sergi açmayan Naciye Tevfik Biren'in yirmi yedi eseri olduğu bilinmektedir. Naciye Tevfik Biren; portre çalışmaları ve çiçek resimleri ile tanınsa da, yapıtları arasında nü çalışması da bulunmaktadır (*bknz-RESİM 127*)

RESİM 127. Naciye Tevfik Biren, “Sahilde çıplaklar”, İskenderun Deniz Müzesi
Kaynak: <https://iskenderundenizmuzesi.dzkk.tsk.tr/en/emine-naciye-teyfig-kimdir>

Naciye Tevfik Biren’in çarpıcı yapıtlarından biri olan, erkeğe benzetilen “Habeşli Köle Nadide Bacı” (bkz RESİM-128) adlı eserinde Habeşistan'dan kaçırılıp getirilmiş bir köle olan Nadide Hanım’ı tuvale aktarmıştır.

RESİM 128. Naciye Tevfik Biren , “Habeşli Köle Nadide Bacı”, İskenderun Deniz Müzesi
<https://iskenderundenizmuzesi.dzkk.tsk.tr/en/emine-naciye-teyfig-kimdir>

Naciye Tevfik Biren resim sanatında yaşanan gelişmeleri yakından takip etmiş, başlangıçta net ve keskin hatlı portreler yaparken, son dönem çalışmalarında izlenimci (Empresyonist) tarzda, daha serbest fırça darbeleri kullanarak (bkz RESİM-129)

alışmalar yapmıştır. İlk kadın ressamlarımızdan olan sanatçının daha sonraları resim yapmaktan çok anılarını kaleme almayı tercih ettiği görülmektedir.

RESİM 129. Naciye Tevfik Biren, "Goethe", İskenderun Deniz Müzesi
Kaynak: <https://iskenderundenizmuzesi.dzkk.tsk.tr/en/emine-naciye-tevfik-kimdir>

4.2.2 Celile Hanım (1883-1956)

RESİM 130. Celile Hanım, "Otoportre", 1935, Kağıt zerine Pastel, 47 x 28,5 cm⁴².
Kaynak: <http://www.kitaptansanattan.com/sanattan/celile-hikmetin-huzunlu-otoportresi-satista/>

⁴² Celile Hikmet'in Otoportresinde Şair Yahya Kemal ile yaşadığı aşkın hüznünü yansıttığı iddia edilmektedir.

Celile Hikmet; Polonya asıllı Mustafa Celaleddin Paşa'nın (Konstantin Borzecki) oğlu Hasan Enver Paşa ve Alman asıllı Mehmed Ali Paşa'nın (Ludwig Karl Friedrich Detroit) kızı Leyla Hanım'ın evliliğinden 1883 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası Enver Paşa tarafından Batılı bir anlayışla ve yabancı mürebbiyelerle büyütülen Celile Hikmet; babası Enver Paşa'nın padişahın yaverliğini yaptığı dönemde saray ressamı Fausto Zonaro ile tanışma fırsatı bulmuş ve ondan resim dersleri almıştır. İlerleyen yıllarda Roma ve Paris'te resim eğitimi alarak sanat eğitimini sürdüren Celile Hikmet evlenene kadar Celile Enver (baba adı) adı ile tanınmaktadır. Celile Hanım'ın Osmanlı'da üst düzey görevlerde bulunan sanata, özellikle de tasavvuf edebiyatı ve şiire ilgi duyan oldukça kültürlü Nazım Paşa'nın oğlu Hikmet Bey'le evlilik yaparak Celile Hikmet adını aldığı görülmektedir. Bu evliliğin ilk yılında dünyaca ünlü şairimiz Nazım Hikmet Selanik'te dünyaya gelmiştir. Nazım Hikmet'ten dört yıl sonra dünyaya gelen oğlu İbrahim Ali'yi yakalandığı kuşpalazı hastalığı nedeni ile henüz bebekken kaybeden Celile Hikmet'in daha sonra eşi Hikmet Bey'in işi nedeni ile bulundukları Halep'te kızı Samiye'yi dünyaya getirdiği bilinmektedir. Celile Hanım; acılı ve çalkantılı geçen evliliğini Birinci Dünya Savaşı yaşandığı bir dönemde boşanma kararı alarak sonlandırmıştır. Ünlü şair Yahya Kemal'le büyük aşk yaşayan ve hüsrana uğrayan Celile Hikmet'in İstanbul'dan ayrılıp Berlin, Roma ve Paris'e giderek resim çalışmalarına ağırlık verdiği bilinmektedir. İstanbul'a döndükten sonra oldukça yoğun çalışan sanatçı pek çok karma ve kişisel sergiye katılmıştır. Kaymakam olan İbrahim Bey'le kısa bir evlilik yapan Celile Hikmet Soyadı Kanunu'ndan sonra (1935) Uğuraldım soyadını almıştır.

Nü ve portreleri ile tanınan Celile Hanım'ın çalışmalarında pastel renkler göze çarpmaktadır.

Oğlu Nazım Hikmet ve aile çevresindeki kişilerin portreleri yapan sanatçının hamamda çıplaklar, çingeneler teması kullandığı pek çok çalışması da bulunmaktadır. Osmanlı Döneminde ilk nü çalışan kadın ressam olan Celile Hikmet; Cumhuriyet Dönemi ilk kadın ressamlarımızdan biri olarak yaşadığı dönemde oldukça aktif çalışan ressamlar arasında yer almaktadır.

Nazım Hikmet'in 1933-1934 ve 1938-1950 yılları arasında asılsız suçlamalarla cezaevinde tutulması, sanatçı anne Celile Hanım için mücadele dolu zor yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. Askeri Yargıtay'ın onayı ile yirmi sekiz yıl dört ay ağır hapis cezasına çarptırılan (28 Aralık 1938) Nazım Hikmet; Çankırı Cezaevi'nde bir müddet kaldıktan sonra 1940 yılında on yıldan fazla kalacağı Bursa Cezaevi'ne geçerken anne Celile Hikmet'in Bursa yılları başlamıştır. Bursa'da ev tutarak sık sık oğlunu hapishanede ziyaret eden Celile Hanım bu ziyaretler sırasında Nazım'ın portrelerini de yaptığı bilinmektedir.

RESİM 131. Celile Hanım, "Nazım Hikmet Portresi", 1944, Tuval Üzerine Yağlıboya, 50X40cm, Memet Fuat Koleksiyonu

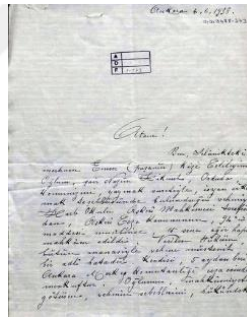
Kaynak: <http://www.leblebitozu.com/iki-sair-arasinda-bir-kadin-celile-hanim/>

Nazım Hikmet Bursa Cezaevi'nde yatarken Adalet Cimcoz'a yazdığı mektubunda annesi Celile Hanım'ı anlatmaktadır.

“Sana annemi anlatayım. Anam gençliğinde güzel bir kadındı. Fakat oğlu diye söylemiyorum; objektif olarak konuşuyorum anamın güzelliği sıcak değil, soğuk bir güzellikti. Bunda belki gözlerinin birbirinden çok uzak olmasının dahli vardır. Sonra anamın güzelliği XIX. asır güzelliğidir. Zaten anamda, ondokuzuncu asır Fransız burjuva zevki hakimdir. Ressamlığı da öyledir. Evinin perdeleri ve bibloları da öyleydi. Yani güzelliğinde ve zevkinde düz ve soğuk hatların göze çarpmasına rağmen bilhassa renk bakımından müthiş bir rokokoluk vardır. Düşün ki babam anamı, anamla kabili kıyas olamayacak kadar entipüften kadınlarla aldattı. Bu kadınların bir kısmını tanıdım. Bunlar güzel değil fakat sıcaktılar. Annem cesur kadındı gençliğinde. Ben cesur olmayı biraz da ondan öğrendim. Anam ömrünün sonuna kadar biraz delişmen bir çocuk olarak kalacaktır. Ben de, delişmenlik dozu az olmak şartıyla onun gibi çocuk kalmaya mahkumum. Anam inanmasını bilen kadındır. Resme bir dindar gibi inanır. Sonra anam, bana öyle geliyor ki, bütün delişmenliği ve bebek güzelliği altında, bir türlü ortaya vuramadığı müthiş ihtirash bir et taşıyordu. Annem bedbaht bir kadındır. Ve ömrümün üzerinde anamın bedbahtlığını ben taşır dururum. Sana bir şey söyleyeyim mi, anamı o kadar gizliden gizliye severim ki, ömrümde ilk defa yalnız sana ondan bahsediyorum. Annemle ahbap olursan, hala boyalar içinde, yani hem paleti, hem yüzü gözü boyalı, inanmış,

bedbaht, fakat dehşetli çalışkan ve her şeye rağmen yaşamak isteyen, bir şeyler yaratmak için çırpınan, ihtiyar, nazik bir kadınla dost olursun. Beni unutma Adalet.” (Cumhuriyet, 1986)

Cezaevinde oğlu Nazım Hikmet’in açlık grevine başladığını (1950) öğrenen sanatçı anne oğluna destek vermek amacı ile kendisi de açlık grevi yaparken aynı zamanda Cumhurbaşkanı Atatürk’e ve Mevhibe İnönü’ye oğlu için adalet istediğini anlatan mektuplar yazmıştır. Oğlu Nazım Hikmet için Galata Köprüsü üzerinde oldukça ses getiren pankartlı bir eylem yapan anne Celile Hanım; sanatçı kişiliğinin yanı sıra ilerleyen yaşına rağmen bizlere mücadeleci ve aktivist yanını da göstermektedir.

RESİM 132. Nazım Hikmet'in annesi Celile Hanım'ın 4 Haziran 1938'de Atatürk'e yazdığı mektup⁴³
Kaynak: <https://bilimdili.com/arkeotarih/tarih-tarih/nazim-hikmetin-annesi-celile-hanimin-ataturke-yazdigi-mektup/>

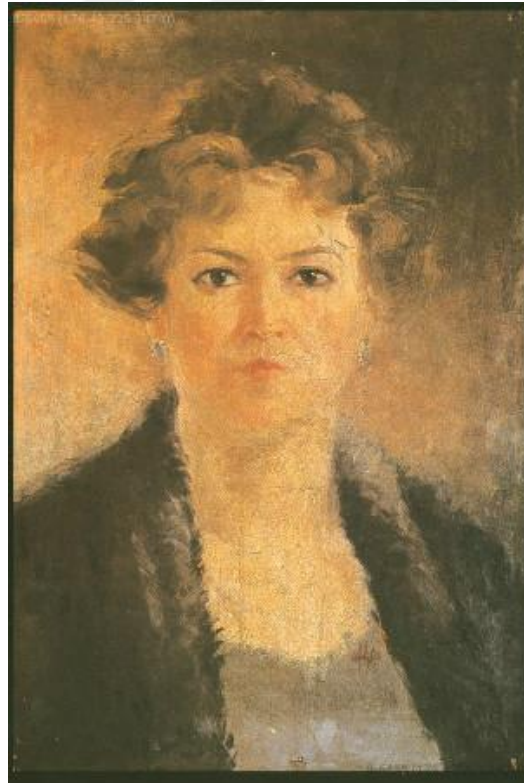

RESİM 133. Celile Hanım, 12 Nisan 1939'da Mevhibe İnönü'ye yazdığı mektup
Kaynak: <https://bilimdili.com/arkeotarih/tarih-tarih/nazim-hikmetin-annesi-celile-hanimin-ataturke-yazdigi-mektup/>

⁴³ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 01019688-373, 374 ve 375

RESİM 134. Celile Hanım Galata Köprüsü'nde Oğlu İçin İmza Toplarken
Kaynak: <http://www.leblebitozu.com/nazim-hikmetin-hayati-ve-siirleri/>

RESİM 135. Celile Hanım, "Otoportre", Tarih Bilinmiyor, Duralit Üzerine Yağlıboya, 52x36cm, Ayşe Yaltırım-Murat Germen Koleksiyonu
Kaynak: <http://www.leblebitozu.com/iki-sair-arasinda-bir-kadin-celile-hanim/>

Üretmeyi çok seven Celile Hikmet; ilerleyen yaşlarında yaşadığı görme zorluğuna rağmen, gözüne üst üste üç gözlük takarak tutkuyla çalışarak resimlerini yapmaya devam etmiştir.

Ömrünün son yıllarında görme yeteneğini kaybeden sanatçı 1956 tarihinde İstanbul'da yaşama veda etmiştir.

Güzelliği ile oldukça dikkat çeken Celile Hanım'ın ünlü şair Yahya Kemal'le yaşadığı hüznü aşk ve çektiği acılarla ve mücadelelerle dolu hayatı günümüzde bile romanlara konu olmaktadır.

4.2.3 Mihri (Rasim) Müşfik (1886-1954)

RESİM 136. Mihri Müşfik, "Otoportre", Tarih Bilinmiyor (1918 öncesi), Malzemesi, Boyutları, Yeri bilinmiyor.

Kaynak: <https://ogrencikariyeri.com/haber/ilklerin-turk-kadin-ressami-mihri-musfik-hanim>

Mihri Hanım; 1886 yılında İstanbul'da Kadıköy'ün Bahariye semtinde Tıbbiye Nazırı Rasim Paşa'nın kızı olarak dünyaya gelmiştir. Mihri Hanım'ın Bahariye'de bulunan konaklarında, modern ve özgür bir ortamda, Batılı anlamda iyi bir eğitim alarak

yetiştirildiği bilinmektedir. Babası Rasim Paşa'nın aydın kişiliği, sanata olan yakınlığı Mihri Hanım'ın sanatsal yolculuğun da yolunu açmıştır. Babasının görevi, sarayla olan akrabalığı Mihri Hanım'ın resimlerinin saray ressamı Fausto Zonaro tarafından görülerek yeteneğinin keşfedilmesine ve Zonaro'dan resim dersleri almaya başlamasına vesile olmuştur. Zonaro'dan aldığı resim dersleri ile Batı sanatına karşı yoğun bir ilgi ve merak duyan Mihri Hanım; maceracı ve idealist bir ruh ve özgüvenle, dönemin koşulları ve geleneksel yapının kadınlar açısından getirdiği güçlüklerle rağmen, yurt dışına kaçmanın bir yolunu bulabilmiştir.

Roma'ya giderek orada resim eğitimi alan Mihri Hanım'ın; ilerleyen yıllarda o dönemde sanatın merkezi olan Paris'e geçerek sanat eğitimine orada devam ettiği bilinmektedir. Montparnasse'de aynı zamanda atölye olarak da kullanacağı bir ev tutarak yaşayan Mihri Hanım; geçinebilmek için evinin bir odasını kiraya vererek resim çalışmalarına devam edebilmiştir. Mihri Hanım'ın odasını kiralayanlardan biri olan Bursalı Selami Paşa'nın oğlu Müşfik Selami ile başlangıçta ev sahibi kiracı ilişkisinin daha sonra evlilikle sonuçlandığı görülmektedir.

RESİM 137. Mihri Müşfik, "Otoportre", Tarih Bilinmiyor, Kağıt Üzerine Pastel, 60×48 cm, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi

Kaynak: <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

RESİM 138. Mihri Müşfik. “Otoportre”, Tarih Bilinmiyor, Kağıt Üzerine Pastel, 116 x 89 cm, İstanbul Modern Sanat Müzesi ⁴⁴Koleksiyonu.

Kaynak: <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

RESİM 139. Mihri Müşfik, “Otoportre”,Tarih Bilinmiyor, Tuval Üzerine Yağlıboya, 98,5×61 cm, MSGSÜ İstanbul Resim Heykel Müzesi

Kaynak: <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

⁴⁴ Semra Karamürsel Bağış

Mihri Hanım Paris’te Maliye Nazırı Cavit Bey onuruna verilen bir elçilik resepsiyonuna davet edilince hayatının seyri de değiştiği gör÷lmektedir. Görev sebebi ile orada bulunan Maliye Nazırı Cavit Bey Mihri Hanım’dan oldukça etkilenererek ona hocalık teklifinde bulunmuştur. Modern ve donanımlı bir Türk kadını olarak Mihri Hanım’a hayran olan Cavit Bey’in Maarif Nazırına bir telgraf çekerek onun gibi yetenekli ve birikimli bir kadından yararlanılması gerektiğini bildirmesi ile Türk kızlarının gidebildiği en yükseköğretim kurumu olan Kız öğretmen Okulu (Darülmualimat) Resim Öğretmenliğine atandığı (1913) bilinmektedir.

“Balkan Savaşından sonra, Fransızlarla bir borç anlaşması yapabilmek için Paris’e giden, devrin Maliye Nazırı Cavit Bey, Türk elçiliğindeki resepsiyon sırasında Ressam Mihri Hanım’la tanıştı. Nazır, İttihat ve Terakki Hükümeti tarafından Batı’ya dönük bir eğitim sistemi uygulanırken, böylesine yetenekli bir kadından yararlanmanın gereğini, bir telgrafla Maarif Nazırına önedi. Bu suretle Mihri Hanım, o yıllarda Türk kızlarının devam ettiği en yükseköğretim kuruluşu olan İstanbul (Darülmualimat) Kız öğretmen Okulu Resim Öğretmenliğine atandı (Yıl 1913).” (Toros, 1988, s. 13)

RESİM 140. Mihri Müşfik, “Genç Erkek Tablosu”, Tarih Bilinmiyor, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 62.5X50,5cm, Sakıp Sabancı Müzesi⁴⁵
 Kaynak: http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=1490

RESİM 141. Mihri Müşfik, “Demir Turgut Portresi”, Tarih Bilinmiyor, Kağıt Üzerine Pastel, 61×47 cm, MSGSÜ İstanbul Resim Heykel Müzesi
 Kaynak: <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

⁴⁵ Eser Kodu: MIMU 01

RESİM 142. Mihri Müşfik, “Leyla Turgut Portesi”, 1911-1912 civarı, Kağıt Üzerine Pastel, 63×49 cm, MSGSÜ İstanbul Resim Heykel Müzesi
Kaynak: <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

RESİM 143. Mihri Müşfik, “Peçeli Kadın”, Tarih Bilinmiyor, Kağıt Üzerine Suluboya, 30×40 cm, İmzalı, Özel Koleksiyon
Kaynak: <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

Darülmuaallimat (Kız Öğretmen Okulu) resim atölyesinde bütün öğrencilerin çok sevdiği ve örnek aldığı bir öğretmen olarak çalışan Mihri Hanım, daha sonra Ömer Adil Bey ile birlikte okulun müdürlüğüne getirilmiştir. Mihri Hanım’ın sevilen kişiliği ve

abaları ile kız öğrencilerin okula olan ilgilerinin ve taleplerinin arttığı görülmektedir.

Kız ğretmen Okulu’nda görev yaparken Mihri Hanım’ın dönemin Milli Eğitim Başkanı Şkr Bey’e giderek “kadın erkek eşit diyorsunuz ama bütün okullar erkekler için, hani nerede kadınlar için sanat okulu” diyerek serzenişte bulunduğu bilinmektedir. Mihri Hanım daha sonra kendi girişimleri ile İnas Sanayi-i Nefise Mektebi (1914) açılmasını sağlarken aynı zamanda ilk kadın yönetici olarak kurumun müdürlüğünü yapmıştır.

Kuruluşunda kırk ğrenci ile eğitime başlayan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi’nde bulunan iki atölyenin birinde Ali Sami Boyar, diğerinde ise Mihri Hanım derslere girmektedir.

Desen çalışmalarına çok önem veren Mihri Hanım’ın bu konudaki hassasiyetinde Roma’da aldığı akademik eğitimin etkili olduğu görülmektedir. Mihri Hanım; büyük boy desen çalışmaları için fzen ya da kömür kalem kullandırdığı öğrencilerine sıkı bir disiplin içinde desen çalışmaları yaptırmıştır. İnas Sanayi-i Nefise Mektebi’nin ilk müdürü ve ilk kadın profesörü olan Mihri Hanım; eğitim için getirdiği yeniliklerle de adından söz ettirmektedir.

Kız ğrencilerine açık havada resimler yaptıran Mihri Hanım, onları modelden çalışmaya da teşvik etmiştir.

Mihri Hanım erkek modelle çalışmanın yasak olduğu okulda, tüm eleştirisi ve şikayetlere rağmen zekice çözümler üretmiş, öğrencilerine müzelerden aldığı alçı kalıplarla çıplak erkek resimleri yaptırabilmenin bir yolunu bulmuştur. Dönemin koşullarını göz önünde bulundurduğumuzda, bir kadın sanatçı olarak Mihri Hanım’ın kız öğrencilerin erkeklerle eşit sanat eğitimi alabilmeleri için gösterdiği çabaların, yasakları delmek için getirdiği zeki ve cesur çözümlerin ne kadar önemli olduğunu daha iyi anlamaktayız. Yaşamı boyunca pek çok ilke imza atan Mihri Hanım’ın aralarında Nazlı

Ecevit, Aliye Berger, Fahrelnisa Zeid gibi öncü kadın ressamların da bulunduğu kadın ressamların yetişmesinde önemli katkıları olduğu ve onları sergi açmaya teşvik ettiği bilinmektedir. Mihri Hanım 1917 yılında kadın ressamlar için bir dernek kurmak istese de yeterli katılım sağlanamadığı için bu arzusunu gerçekleştirememiştir.

Mihri Hanım'ın bilinen tek nü çalışması olan "Aynalı Gözde" adlı pastel çalışması Suna Kırac koleksiyonunda bulunmaktadır.

RESİM 144. Mihri Müşfik, "Aynalı Gözde", Tarih Bilinmiyor, Karton Üzerine Pastel, 85×68 cm, Suna-İnan Kırac Koleksiyonu

Kaynak: <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

Klasik figür ağırlıklı portreler çalışan Mihri Hanım, pek çok kişinin portresini yapmıştır.

RESİM 145. Mihri Müşfik, "Kadın Portresi", Tarih Bilinmiyor, Tuval Üzerine Yağlıboya, 30×40 cm, Can Has Koleksiyonu

Kaynak: <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

RESİM 146. Mihri Müşfik, "Mihri Müşfik'nin Kız Kardeşi Enise Hanım'ın Portresi", Tarih Bilinmiyor, Mukavva Üzerine Pastel, 65×50,5 cm, MSGSÜ İstanbul Resim Heykel Müzesi

Kaynak: <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

Mihri Hanım'ın İstanbul'da yaşadığı yıllarda İbrahim Çallı, Hikmet Onat, Fikret Adil, Namık İsmail gibi ressamlarla yakın arkadaş olduğu görülmektedir. Ayrıca Tevfik

Fikret ile yakın dost olan Mihri Hanım, onun portresini yapmış ve Türkiye’de bir ilki daha gerçekleştirerek öldüğünde (1915) onun yüzünün kalıbını alarak maskını yapmıştır. Mihri Hanım tarafından alınan mask Türkiye’de yapılan ilk mask çalışması olarak Aşyan Müzesi’nde sergilenmektedir.

RESİM 147. Mihri Müşfik , “Tevfik Fikret Portresi”, Tarih Bilinmiyor, Kağıt Üzerine Pastel, Tapkapı Sarayı Müzesi- “Tevfik Fikret Maskı”, Aşyan Müzesi
Kaynak: <https://www.yeryuzundebeyazizler.com/sanatsal-ressam-mihri-hanim-72>

Batılılaşmanın getirdiği etkiler ile Fransız tarzı çalışmalar yapan Edebiyat-ı Cedide şairleri ile yakınlık kuran Mihri Müşfik’in, onların portrelerini yaparken aynı zamanda yazdıklarını da resimleyerek bir “Edebiyat-ı Cedide Resmi” yarattığı bilinmektedir.

Mihri Hanım; İttihat ve Terakki Cemiyeti ileri gelenleri ile yakın ilişkiler içindeyken, onların soruşturmayla uğraması, tekrar İtalya’ya gitme kararı almasında (1922) etkili olmuştur.

Tekrar İtalya'ya giden Mihri Hanım orada Müşfik Bey ile evliliğini de sonlandırırken (1923) bir daha Müşfik soyadını kullanmayarak resimlerine sadece adı ile imza atmıştır.

“Mihri Hanımla Müşfik Selami, 1922 yılının yazında boşandılar. Mihri Hanım bu tarihten sonra hiçbir zaman Mihri Müşfik adını ve imzasını kullanmadı.”(Toros, 1988, s. 17)

Mihri Hanım İtalya'da ressam arkadaşı Renato Brozzi tarafından tanıştırıldığı İtalyan şair Gabriele D'Annunzio ile duygusal yakınlık kurmuştur. Gabriele D'Annunzio'nun yardımı ile bir şapeldeki fresklerin restorasyonunda çalışan Mihri Hanım'ın aynı zamanda papanın portresini de yaptığı bilinmektedir.

Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'ye dönen Mihri Hanım, Atatürk'ün tablosunu yaparak tabloyu bizzat Çankaya Köşkü'nde kendisine takdim etmiştir. Mihri Hanım'ın yaptığı Atatürk tablosunun Cumhuriyet ilan edildikten sonra bir Türk tarafından yapılan ilk Atatürk portresi olduğu ve bir halkevine asıldığı görülmektedir. Daha sonra Atatürk tarafından Yugoslav Kralı Alexander'ın hatırasına Yugoslavya'ya gönderilen tablonun Belgrad Sarayı'na asılmış olduğu ancak tablonun İkinci Dünya Savaşı sırasında kaybolarak 1990'larda bulunabildiği bilinmektedir.

RESİM 148. Mihri Müşfik, “Mareşal Üniformalı Mustafa Kemal Portresi” Tarihi, Malzemesi, Boyutu Bilinmiyor

Kaynak: <https://resimbiterken.files.wordpress.com/2014/03/atatc3bcrkjpg-1.jpg>

Mihri Hanım Hariciye Nazırı Asım Paşa’nın Avusturyalı eşi Latte Hanım’ı baloya giderken çekilmiş bir fotoğrafından rahat fırça darbeleri ve hareketli çizgilerle çalışarak tuvale yansıtmıştır. (bknz RESİM149).

RESİM 149. Mihri Müşfik, "Letta Asım Baloya Giderken", Tarih Bilinmiyor (1911-1912 civarı), Tuval Üzerine Yağlıboya, 178,5×96,5 cm, MSGSÜ İstanbul Resim Heykel Müzesi
Kaynak: <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

Kardeşi Enise Hanım'ı veremden kaybeden Mihri Hanım, kendisi gibi ressam olan yeğeni Hale Asaf'ı da Paris'te kanserden kaybedince (1938) orada kalamayarak 1938'de Amerika Birleşik Devletleri'ne (New York City, Boston, Washington DC, Chicago) gitmiştir. Amerika'da değişik üniversitelerde Hocalık yapan Mihri Hanım; orada bir Türk kadın sanatçı olarak oldukça popüler olmuş ve zengin ailelere verdiği dersler sırasında üst düzey ilişkiler kurmuştur. New York, Long Island'daki World Exposition'da protokol hostesi olarak çalışırken o dönemde New York'ta yaşayan gazeteci Ahmet Emin Yalman'ın eşi Rezzan Yelman'ın portresini yapan Mihri Hanım'ın

İkinci Dünya Savaşı yıllarında New York'ta dergiler için kapak resimleri yaptığı bilinmektedir.

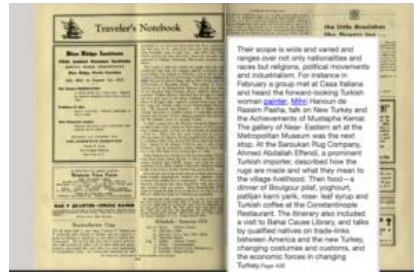
Mihri Müşfik Amerika'da önemli şairlerin yanı sıra Edison'un ve ABD'nin otuzikinci başkanı Franklin Delano Roosevelt'in de portresini yapmıştır.

RESİM 150. "Mihri Müşfik 16 Nisan 1932, York Times"⁴⁶

Kaynak: <https://www.nytimes.com/2019/09/12/obituaries/mihri-rassim-overlooked.html>

New York Times gazetesinde 25 Kasım 1928 tarihinde yayınlanan bir haberde, Mihri Hanım'ın çalışmalarından oluşan bir koleksiyonun 26 Kasım - 15 Aralık tarihleri arasında George Mazirot Gallery'de sergileneceği haberi yer almaktadır.

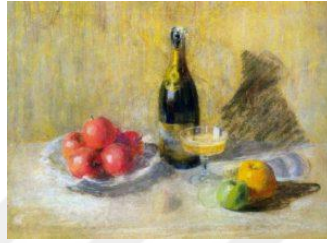

RESİM 151- "Mihri Müşfik'in New York'taki Kişisel Sergisi Hakkında 25 Kasım 1928, New York Times'da Çıkan Haber"

Kaynak: <https://www.kimmihri.com/en/painter-mihri/>

⁴⁶ 16 Nisan 1932 Tarihinde New York Times Roosevelt Portresinin Önünde Poz Verirken Çıkan Fotoğrafı"

Klasik figür ağırlıklı resimler yapan Mihri Hanım bir yanıyla da izlenimciliğe (Empresyonizm) yakın renklerle resimler yapmaktadır. Mihri Hanım'ın portreler dışında natürmort çalışmaları da bulunmaktadır.

RESİM 152. Mihri Müşfik, "Natürmort", Tarih Bilinmiyor, Karton Üzerine Pastel, 52 × 70 cm, Ankara Resim ve Heykel Müzesi

Kaynak: <https://www.kimmihri.com/en/painter-mihri/>

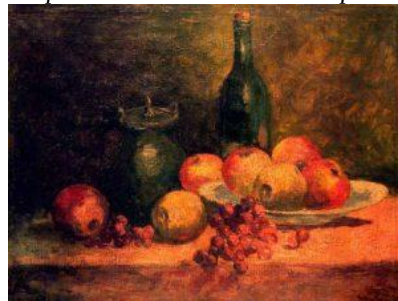
RESİM 153. Mihri Müşfik, "İstakoz ve Karides Tabağı", Tarih Bilinmiyor, Kağıt Üzerine Pastel, 49 × 24 cm, Özel Koleksiyon

Kaynak: <https://www.kimmihri.com/en/painter-mihri/>

RESİM 154. Mihri Müşfik, "Natürmort", Tarih, Teknik ve Boyut Ve Yeri Bilinmiyor (Kayıp), Kaynak: Taha Toros

Kaynak: <https://www.kimmihri.com/en/painter-mihri/>

RESİM 155. Mihri Müşfik, "Natürmort", Tuval Üzerine Yağlı Boya, 34×45,5 cm, Özel Koleksiyon

Kaynak: <https://www.kimmihri.com/en/painter-mihri/>

Mihri Hanım'ın yaşadığı dönemde kadınların sosyal hayat, özellikle de sanat içinde varlık gösterebilmelerinin zorluklarına rağmen, resim sanatını hayatının merkezine alarak, göçebe gibi yaşadığı, seyahatlerle, çalkantılarla dolu bir hayat yaşasa da ömrünün sonuna kadar var olma çabasını sürdürdüğü görülmektedir.

Roma ve Paris'te sanat eğitimi alan idealist, yetenekli, cesur, ilklere imza atarak çok sayıda hemcinsine rol model olan Mihri Müşfik; ne yazık ki ömrünün son yıllarını yoksulluk içinde geçirerek 1954 yılında vefat etmiş ve kimsesizler mezarlığına defnedilmiştir.

Günümüzde pek çok araştırma ve belgelese konu olan, hakkında kitaplar yazılan, sergileri merak uyandıran Mihri Hanım ünlü arama motoru Google'ın dünyada önemli kişilikleri anmak için hazırladığı Doodle tasarımları arasında yer almıştır. Google ana sayfasında 02 05 2017 tarihinde yayınladığı Doodle ile doğumunun yüz otuz birinci yılında Mihri Hanım'ı unutulmaz bir sanatçı olduğunu dünyaya göstermektedir

RESİM 156.

Kaynak: <https://www.google.com/doodles/mihri-musfik-hanms-131st-birthday>⁴⁷

⁴⁷ “Arama Motoru Google’ın Mihri Hanım’ın 131. Doğum Günü İçin 02/05 /2017 Tarihinde Yayınladığı Resim Çizerken Görüntülediği Doodle”

4.2.4 Müfide Kadri (1889-1912)

RESİM 157. Müfide Kadri, “Otoportre”, Tarih Bilinmiyor (1913 öncesi), Kağıt Üzerine Pastel, 12 x 9 cm
Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:M%C3%BCfide_Kadri_Otoportre.jpg

Müfide Kadri 1889 yılında İstanbul’da dünyaya gelmiştir. Doğumdan kısa bir süre sonra annesini veremden kaybeden Müfide Kadri’nin İstanbul’un köklü ailelerinden olan Kadri Bey tarafından evlat edinildiği bilinmektedir. Müfide Kadri’nin güzel sanatlara olan yeteneğini fark eden babası Kadri Bey kızına özel resim ve müzik dersleri aldırılmıştır. Müfide Kadri’nin yeğeni Güzin Duran’ın portresini daha küçük bir çocukken başarıyla yaptığı bilinmektedir.

RESİM 158. Müfide Kadri, “Güzin Duran Portresi”, Tarih Bilinmiyor, Tuval Üzerine Yağlıboya, 41,5X34 cm, İstanbul Resim Ve Heykel Müzesi.

Kaynak: http://www.turkishculture.org/picture_shower.php?ImageID=758

Resim yeteneğinin yanı sıra piyano, keman, kemençe, ut gibi müzik enstrümanlarını çalmakta oldukça başarılı olan Müfide Kadri, edebiyatla da yakından ilgilenmiştir. Müfide Kadri’nin çok küçük yaşlarda resim yapmaya başladığı ve saray ressamı Zonaro’dan resim eğitimi alarak yoluna devam ettiği bilinmektedir.

Zonaro’dan aldığı derslerle başarısını iyice ilerleten Müfide Kadri, daha sonra Osman Hamdi Bey tarafından keşfedilirken aynı zamanda öğrencisi de olmuştur.

“Bir rastlantı sonucu Müze Müdürü Hamdi Bey, gördüğü bir tablosu üzerine, onunla ilgilendi. Müfide’nin yaradılışındaki yeteneği takdir eden Hamdi Bey, ona özel ders verdi. O, adeta kendisine bir halef yetiştirmek istiyordu. Emeği boşa gitmedi.” (Toros, 1988, s. 20)

Müfide Kadri'nin Osman Hamdi Bey'in "Rahledeki Kız" isimli resminden esinlenerek yaptığı düşünülen "Dua Eden Kız" isimli enteriyör (iç mekan) çalışması dönemin yaşam biçimini yansıtmaktadır.

RESİM 159. Müfide Kadri, "Dua Eden Kız", Tarih Bilinmiyor (1913 Öncesi), Tuval Üzerine Yağlıboya.
Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCfide_Kadri

Yaşadığı dönemin ilerisinde kabul edilebilecek çalışmalar yaptığı bilinen Müfide Kadri; "Sahilde Aşıklar" isimli yapıtında kadın erkek figürlerini bir arada kullanmakla kadın kimliğini görünür kılarken, aynı zamanda kadın erkek figürünü bir arada tuvale aktaran ilk kadın ressamımız olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile Avrupa'dan geri dönen 1914 Kuşağı olarak anılan sanatçıların dahi ilk dönem çalışmalarında kadın erkek figürlerini bir arada kullanmadığı dikkate alınırsa Müfide Kadri'nin yaşadığı dönem için oldukça cesur çalışmalar yaptığını ortaya çıkmaktadır. Osman Hamdi Bey'in kapalı mekanda ve kadına biçilen geleneksel roller içinde yaptığı

“Kahve Ocağı”, “İftardan Sonra” çalışmalar ve dış mekanda çalıştığı “Mezar Ziyareti” adlı çalışması dışında o dönemde kadın erkek figürünün bir arada kullanılmadığı görülmektedir. Bu bağlamda döneme baktığımızda, Müfide Kadri’nin kadın erkek figürünü bir arada kullanmakla yetinmeyerek figürlerini romantik bir temasla, dış mekanda betimlediği “Sahilde Aşıklar” adlı çalışmasında, hocası Osman Hamdi Bey’den daha radikal bir tavır sergilediği (bknz RESİM 160) anlaşılmaktadır.

RESİM 160. Müfide Kadri, "Sahilde Aşıklar", Tarih Bilinmiyor (1907-1908 yılları arasında), Tuval Üzerine Yağlıboya, 38x55cm, İRHM,⁴⁸
Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCfide_Kadri

Osman Hamdi Bey’den özel resim dersleri alırken “Şehzadelerin Öğretmeni” ünvanı ile anılan Sanayi- i Nefise Mektebi’nin resim öğretmenlerinden Salvatore Valeri’den de karakalem ve suluboya dersleri almıştır. Profesör Valeri takdir ettiği Müfide Kadri’nin bir tablosunu karma sergiye koymuştur.

⁴⁸ Eser Kodu:1/3.

Mühîh Sergisi"ne gönderilen yapıtı madalya almaya hak kazanınca Müfide Kadri Osmanlı'da yurtdışında resmi sergilenen ve ödül kazanan ilk kadın sanatçı olarak sanat tarihimizde yerini almıştır.

Resim sanatında gösterdiği başarılarla Osmanlı'da bir ilki daha gerçekleştirerek ilk Müslüman kadın profesyonel kadın öğretmen olan Müfide Kadri; çeşitli kız okullarında (Numune Mektepleri, Numune-İnas Kız Okulu, İnas Rüşdiyesi ve İnas İdadisi) resim, nakış, müzik dersleri vermiştir. Müfide Kadri padişah İkinci Abdülhamit'in kızı Aliye Sultan'a sarayda özel resim dersleri vermesi ile saraydaki kadınların da resim dersleri almaya başladıkları bilinmektedir (Yazgaç & Gürensoy Şener, 2018).

Yaptığı yenilikler ve ilklerle de adından söz ettiren Müfide Kadri; Osmanlı'nın son dönemlerinde, Arapça harfler kullanılırken, harf devriminden (1928) yirmi iki yıl önce 1906 yılında, henüz on sekiz yaşında yaptığı natürmort resmini Latin harfleri kullanarak imzalayarak bir ilke daha imza atmıştır.

Müfide Kadri Türk ressamların kurduğu ilk sanatçı birliği olan Osmanlı Ressamlar Cemiyeti (1908-1919) üyeleri arasında tek kadın sanatçı olarak yer almaktadır. Çok yönlü bir sanatçı olan Müfide Kadri devamlı yenilik peşinde koşarken hiçbir kalıba sığmayarak her zaman yeni şeyler öğrenmek için çabalamıştır. İmparatorluktan Cumhuriyete geçilirken yaşanan sıkıntıları özümseyen Müfide Kadri'nin; alaturkalıkla alafrangalığı harmanlayarak çalışmalar yapmış görülmektedir. Cumhuriyetin ilanını görmeye ömrü yetmese de Müfide Kadri kadınlara açtığı yolla Cumhuriyet sonrasında da rol model olarak sanat tarihinde yerini almaktadır.

Annesi gibi verem hastalığını yenemeyen Müfide Kadri, arkasında kırk tane resmini bırakarak henüz yirmi iki yaşında iken 1912 yılında hayata veda etmiştir.

Müfide Kadri'nin vefatından sonra ailesi resimlerini Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'ne bağışlayınca; düzenlenen sergide satılan resimlerin kazancı cemiyete kalmış ve cemiyet Müfide Kadri'nin mezarına bir palet yaptırmıştır.

Çok kısa süren hayatında pek çok ilke imza atan Müfide Kadri; ölümünden sonra da bir kadın sanatçının mesleğini mezar taşında gösteren ilk, dramatik ve anlamlı bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

RESİM 161. Müfide Kadri, "Kitap Okuyan Kadın", Tarih Bilinmiyor, Tuval Üzerine Yağlıboya, 40x58 cm
Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCfide_Kadri

RESİM 162. Müfide Kadri, "Kırda Kadınlar", 1910, Tuval Üzerine Yağlıboya, 37x55 cm. İzmir Resim Heykel Müzesi
Kaynak: https://www.reddit.com/r/Turkey/comments/g0e39y/ilk_t%C3%BCrk_kad%C4%B1n_ressam_olan_m%C3%BCfide_kadrinin_k%C4%B1rda/

4.2.5 Vildan Gizer (1889-1974)

Vildan Gizer; 1889 yılında İstanbul’da sanata ilgi duyan köklü bir ailenin kızı olarak dünyaya gözlerini açmıştır. Osmanbey ilçesine adını veren, aldığı özel izinle Kur’an’ı ilk kez basan matbaacı Osman Bey’in torunu olan Vildan Gizer’in babası Ömer Vasfi Bey’in de (1864-1895) ünlü bir ressam ve hattat olduğu bilinmektedir.

Sanat hayatına çağdaşı diğer kadın ressamlar gibi özel dersler alarak başlayan Vildan Gizer; Güzel Sanatlar Akademisi İtalyan hocalarından Salvatore Valeri’den resim dersleri aldığı bilinmektedir.

Tevfik Fikret’in kuzeni olan ve Doktor Hikmet Gizer (1881-1966) ile evlenerek Gizer soyadını almıştır. Güzel sanatlara ilgi duyan, entelektüel birikime sahip Doktor Hikmet Gizer ile yaptığı evliliğin Vildan Hanım’ın sanatına olumlu yansıdığı görülmektedir.

Doktor Hikmet Gizer Birinci Dünya Savaşı’nda müttefik olduğumuz Viyana’da görev alınca Vildan Hanım resim çalışmalarına Viyana’da devam ederek sanatını geliştirme fırsatını yakalamıştır.

Daha çok yaptığı başarılı portrelerle tanınan Vildan Gizer’in çağdaşı ve yakın arkadaşı olan Müfide Kadri’nin aksine resimlerini hiçbir zaman sergilemediği ve yayınlamadığı bilinmektedir.

Vildan Gizer 1974 yılında İstanbul’da hayatını kaybettikten sonra sanatçının eserleri kızları Hilkat Hanım ve Rikkat Hanım’ın koleksiyonunda muhafaza edilmektedir.

4.2.6 Melek (Ziya) Celal Sofu (1896-1976)

Melek Hanım; İstanbul'da 1896 yılında köklü bir ailenin kızı olarak dünyaya gelmiş ve çok iyi bir eğitim alarak büyütülmüştür. Sadrazam Topal Osman Paşa, Namık Kemal, Abdülhak Şinasi gibi kişilikleri içinde barındıran Tepedenliler ailesi içinde yer alan babası Miralay (Albay) Ziya Bey'den aldığı eğitim Melek Celal Sofu'nun hayatında belirleyici olmuştur. Sanata ilgi duyan bir aileye sahip olan Melek Celal Sofu'nun dayısı ressam Kazım Bey asker ressamlarımız arasında yer almaktadır. Sanata yeteneği ve merakı olan Melek Hanım'ın sanat eğitimine Nazmi Ziya Güran'dan özel dersler alarak başladığı, daha sonra İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'ne konuk öğrenci olarak kabul edildiği bilinmektedir. Melek Hanım İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nden sonra Paris'te Julian Akademisi'nde sanat eğitimi alırken Lois Sue, Andre Planson, Pierre Poisson gibi sanatçılarla çalışma fırsatı yakalamıştır.

Kıbrıs'ın köklü ailelerinden Celal Sofu ile evlenen Melek Hanım'ın uzun yıllar İstanbul Moda'da yaşadığı bilinmektedir.

İkinci evliliğini Alman doktor aynı zamanda koleksiyoner olan Prof. Lampe ile yaparak Münih'e yerleşen Melek Ziya Sofu, hayatının sonuna kadar orada yaşamıştır. Melek Ziya Sofu Münih'te sanat çalışmalarına devam ederken Scumacher Galerisi'nde kişisel sergi açtığı bilinmektedir. Çok yönlü bir sanatçı olan Melek Ziya Sofu'nun resim, heykel, hat, işleme gibi sanatın pek çok alanında eserler ürettiği görülmektedir.

İngilizce, Fransızca ve Almanca yayınlanmış kitaplar yazarak Türk işlemelerini ve eski yazı ustalarını dünyaya tanıtan Melek Celal Sofu'nun Türkçe olarak yayımlanan

Kamil Akdik (1938), Türk İşlemeleri (1939) ve Şeyh Hamdullah (1949) adlı ile yayınlanan kitapları da bulunmaktadır.

Realist resimler yapan Melek Celal Sofu'nun figüratif, natürmort, nü ve portre çalışmaları bulunmaktadır. Melek Celal Sofu'nun "TBMM'de Kadın Konuşmacı" adlı eseri, bir kadın sanatçı olarak mecliste kadın varlığının gerekliliğini ve önemini anlatması açısından önem taşımaktadır. (bkz RESİM 122)

Sanatçının Profesör Albert Gabriel, Profesör L.Sue, Alman ressam Radhan, Polonyalı ressam ve heykeltıraş Biliski, Fransız akademisyen ressam Leopold Levy ve Profesör Belling gibi yabancı sanatçılarla yakın dostluklar kurduğu bilinmektedir.

İlk Türk kadın heykeltıraşlarımızdan biri olan Melek Celal Sofu'nun büstünü çalıştığı kişiler arasında, Salah Cimcoz, Bilinsky, Ziya Sofu gibi isimler bulunmaktadır. Melek Celal Sofu'nun Polonyalı sanatçı Bilinsky'nin tunçtan çalıştığı heykeli Devlet Resim Heykel Müzesi'nde sergilenmektedir.

Sanata gönül vermiş çok yönlü bir sanatçı olan Melek Celal Sofu; resim, heykel, hat, süsleme, el işlemeleri gibi sanatın değişik disiplinlerinde çalışmalar yaparken, Türk işlemeleri ve hat sanatından oluşan zengin bir koleksiyonun da sahibi olmuştur.

Melek Celal Sofu 1976'da Münih'te hayata veda etmiştir. Sanatçı arkasında kitaplar ve pek çok eserin yanı sıra eski el işlemeleri ve giysilerden oluşan paha biçilmez bir koleksiyon da bırakmıştır.

RESİM 163. Melek Celal Sofu, “Dikiş Dikenler”, 1925, Tuval Üzerine Yağlıboya, 32x 25.5 cm, Doğan Paksoy Koleksiyonu, İstanbul

Kaynak: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/395336>

4.2.7 Belkıs Mustafa (1896-1925)

RESİM 164. Belkıs Mustafa

Kaynak: <https://resimbiterken.wordpress.com/2014/05/20/belkis-mustafa/>

Belkıs Mustafa Makedonyalı bir ailenin kızı olarak 1896 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir.

İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'ne 1914 yılında giren Belkıs Mustafa 1917 yılında okuldan mezun olmuş ve İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nden diploma alan ilk Türk kızı olarak sanat tarihinde yerini almıştır. Belkıs Mustafa'nın İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Mihri Hanım ve Ali Sami Boyar atölyelerinde ders aldığı bilinmektedir.

Belkıs Mustafa'nın okulda tuttuğu belge niteliğinde olan notlar bize İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk öğrencileri hakkında bilgiler vermektedir.

İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde başarılı çalışmaları ile dikkat çeken Belkıs Mustafa, aldığı bursla Almanya'ya giderek Berlin Güzel Sanatlar Akademisi'nde eğitimine devam etmiştir. Berlin Güzel Sanatlar Akademisi'nden de mezun olan ilk Türk kızı yine Belkıs Mustafa olmuştur. Belkıs Mustafa Berlin'de dönemin önemli Alman empresyonist sanatçısı Lovis Corinth ile çalışma fırsatı bulmuştur.

Berlin'den 1921 yılında dönen Belkıs Mustafa'nın ilk olarak dördüncüsüne katıldığı Galatasaray Sergilerinde çalışmalarını sergilediği ve entelektüel çevreler tarafından beğenilerek takdir topladığı görülmektedir.

Belkıs Mustafa'nın Hollandalı usta sanatçı Rembradt'a ve Avrupa sanatına büyük ilgi duyduğu bilinmektedir. Avrupa sanatına duyduğu ilgi Belkıs Mustafa'yı Münih, Amsterdam, Floransa, Roma, Venedik gibi çeşitli Avrupa şehirlerine taşımış ve oralarda yaşayarak Avrupa sanatını yakından incelemesinde etkili olmuştur.

Yaptığı başarılı çalışmalar takdir edilen Belkıs Mustafa, 1924 yılında tekrar Almanya'ya gönderilmiş ancak ne yazık ki bir yıl sonra 1925 yılında henüz yirmi dokuz yaşında hayatını kaybetmiştir (Mutlu, 1987).

İzlenimci (Empresyonist) çalışmalar yapan Belkıs Mustafa'nın figüratif resimlerinin yanı sıra manzara ve natürmort çalışmalar da yaptığı bilinmektedir. Çok başarılı bir tekniğe sahip olan Belkıs Mustafa'nın karakalem, füzün, guaş çalışmalarının yanı sıra tahta ve çinko üzerine oyma tekniği ile çalıştığı gravürleri de bulunmaktadır.

4.2.8 Harika Lifij (1896-1991)

RESİM 165. Harika Şazi Sirel Lifij, "Otoportre", 1914, Tuval Üzerine Yağlıboya, 71x54 cm. Belkıs&Erdal Aksoy koleksiyonu

Kaynak: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1227912>

Doktor Seyit Ahmetzade İbrahim Şazi Bey ve Melek Yennevveva Hanım'ın kızı olan Harika Lifij 1896 yılında Amasya'da dünyaya gelmiştir. Harika Lifij'in Amasya'da gidebileceği tek okul olan bir erkek okulunda eğitim hayatına başladığı, ailesinin 1905

yılında İstanbul'a taşınması üzerine kızların resim eğitimi alabildikleri tek kurum olan İstanbul Dar-ül Muallimat-ı Aliyye'de (Kız Öğretmen Okulu)'de eğitimine devam ettirdiği bilinmektedir.

Sanata yakın bir aile ortamında büyüyen Harika Lifij'in kardeşi Nijad Sirel de Türk heykel sanatının öncü isimleri arasında yer almaktadır.

İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde konuk öğrenci olan Harika Lifij; Müfide Kadri ve Nazmi Ziya'dan dersler alarak sanat eğitimine devam etmiştir.

Özellikle mitolojik ve alegorik resimler yapan Harika Lifij'in manzara resimleri ve portre çalışmaları da bulunmaktadır.

Harika Lifij onsekiz yaşına geldiğinde İstanbul'da bulunan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk deneme okullarından Numune Mektebi'ne resim öğretmeni olarak atandığı (1914) bilinmektedir.

İlk olarak Galatasaray Sergilerine katılan Harika Lifij, daha sonra Şişli Atölyesi Resim Sergisine katılmış ve Avrupa'da bulunan Türk ressamların açtığı ilk sergi olan Viyana Sergisi'ne davet edildirmiştir.

Avni Lifij'le 1919 yılında nikah yapsa da, dönemin pandemisi İspanyol gribi nedeniyle ancak 1922 yılında tören yaparak evlenebilmişlerdir.

Harika Lifij kendisinin de mezun olduğu İstanbul Dar-ül Muallimat'ında resim öğretmeni olarak çalışmaya başladıktan sonra da (1920) Nazmi Ziya, Mehmed Ruhi ve Feyhaman Duran'dan resim dersleri alarak sanat eğitimine devam ederken hocalarından etkilenerik izlenimci (Empresyonist) tarzda çalışmalara yöneldiği görülmektedir.

Ankara’da Türk Ocağı binasında açılan resim sergisine de katılan (1923) Harika Lifij’in “Ramazan Gecesi” adlı eserinden sergi yazısında övgü ile bahsedildiği, yine Ankara’da düzenlenen Ankara Sanayi-i Nefise Meşheri adlı sergiye de (1924) dört eserle katıldığı bilinmektedir.

Harika Lifij’in Avni Lifij’i kaybettikten sonra (1927) resim yapmayı bırakarak kendisini eşinin adını ve resimlerini yaşatmaya adarken aynı zamanda öğretmenlik yapmaya da devam ettiği görülmektedir.

Harika Lifij otuzyedı yıllık öğretmenlik hayatını emekli olarak sonlandırdıktan sonra (1951) resim etütleri yapmaya başlasa da, 1957 yılından sonra resim çalışmalarını tamamen bırakarak sanat dergilerine anılarını yazmıştır.

Harika Lifij 1991 yılında hayata veda etmiş ve eşi Avni Lifij’in Piyer Loti Kahvesi’nin hemen yanındaki mezarına defnedilmiştir.

RESİM 166. Harika Şazi Sirel Lifij, “Yeşilköy’den Manzara/Ayastefanos”, 1912, Tuval Üzerine Yağlıboya, 20x25 cm, Nilüfer Sirel koleksiyonu.

Kaynak: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1227912>

4.2.9 Emine (Dürriye) Fuat Tugay (1897-1975)

RESİM 167. Emine (Dürriye) Fuat Tugay

Kaynak: <https://www.sanatinyolculugu.com/kadin-ressamlarimiz-i/>

Kökleri Mısır Hanedanına dayanan ve yakın tarihin önemli devlet adamlarını yetiştirmiş köklü bir aileye mensup olan Emine Hanım; Osmanlı'nın önemli devlet adamlarından Mahmud Muhtar Paşa'nın kızı olarak 1897 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Eğitimine evde özel öğretmenlerden aldığı derslerle başlayan Emine Hanım'ın çok küçük yaşlarında yabancı dil öğrendiği ve Prof. Albert Mille'den resim dersleri aldığı bilinmektedir.

Güzel sanatlara ilgi duyan Emine, Hanım İsviçre'ye giderek Zürih Güzel Sanatlar Akademisi'nde eğitim almış, 1918 yılında mezun olmuştur. Münih'te aldığı sanat eğitimi ile yetinmeyen Emine Hanım'ın daha sonra Almanya'ya giderek sanat eğitimine Münih'te devam etmiştir.

Emine Hanım Askeri ve siyasi tarihimizin önemli isimlerinden Fuat Paşa'nın oğlu olan ünlü elçi Ahmet Hulusi Tugay ile 1921 yılında Münih'te evlenerek onun soyadını

almıştır. Emine Fuat Tugay, eşinin görevi nedeni ile gittikleri yerlerde (Kopenhag, Tokyo, Nanking, Tiran, Madrid, Lizbon, Çunking, Bükreş, Kahire) bilgi birikimi, kültürü ve insanlarla kurduğu iyi ilişkilerle bir sefire olarak ülkemizi temsil ederken, sanattan ve resim yapmaktan da uzaklaşmamıştır. Emine Fuat Tugay Kahire’de yaşadığı yıllarda Albay Abdülnasır’ın yaptığı darbe (1952) ile mensubu olduğu Hanedanlığın yıkılışına tanıklık etmiştir.

Hayırseverliği ve hayvanlara olan sevgisi ile tanınan Emine Fuat Tugay’ın Mısır’da Yardımseverler Derneğinde aktif olarak çalıştığı ve Hayvanları Koruma Cemiyeti kurucuları arasında yer aldığı bilinmektedir.

Entelektüel birikime sahip bir sanatçı olan Emine Fuat Tugay’ın İngilizce olarak yazdığı “Three Centuries” (Üç yüzyıl) adlı kitabı Oxford Üniversitesi tarafından basılmıştır. Sanatçının Türk ve Mısırlı önemli ailelerin konak yaşamını anlattığı kitabı uluslararası bir başarı kazanmıştır.

Portre çalışmaları yapan Emine Fuat Tugay’ın desen ve gravür çalışmaları da bulunmaktadır.

Emine Fuat Tugay 1975 yılında hayatını kaybetmiştir, resimlerini hediye etmeyi çok seven sanatçının eserleri dış ülkelerde çalışmış diplomat ailelerinde, Mısır’da ve yakın aile dostlarında bulunmaktadır.

4.2.10 Müzdan (Sait) Arel (1897-1986)

Müzdan Hanım; 1987 yılında üst düzey görevlerde bulunmuş, önemli eserleri dilimize çevirmiş bir kültür adamı olan Sait Bey’in kızı olarak İstanbul’da dünyaya

gelmiştir. Babası Sait Bey tarafından yazdırıldığı İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin bir numaralı öğrencisi olmuştur. İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde aldığı eğitim sürecinde Mihri Müşfik, Bahriyeli Sami Bey ve Feyhaman Duran'dan dersler alan Müzdan Arel, okulun ilk mezunları arasında yer almaktadır. Yaşadığı dönemde pek çok karma ve kişisel sergiye katılan Müzdan Arel'in çalışmaları Almanya ve Fransa'da takdirle karşılandığı bilinmektedir.

Yaşamının son yıllarında görme zorluğu çeken Müzdan Arel 1986 yılında seksen dokuz yaşında hayatını kaybetmiştir.

Müzdan Arel'in son döneminde yaptığı üç peyzaj çalışması Akbank Koleksiyonu'nda bulunmaktadır.

4.2.11 Güzin Duran (1898-1981)

Ünlü Hattat Hacı Yahya Hilmi Efendi'nin torunu olan Güzin Duran;1898 yılında İstanbul Süleymaniye'de bulunan dedesinin evinde dünyaya gelmiştir.

Divan-ı Temyiz-i Askeri Başmüşaviri Naim Bey ve Esirgeme Derneği kurucularından Naciye Hanım'ın kızı, ünlü Türk müzik kuramcısı Rauf Yekta Bey'in yeğeni olan Güzin Duran'ın sanatla iç içe olduğu bir aile ortamında büyüdüğü bilinmektedir.

Güzin Duran'ın sanata olan ilgisinde yaşadığı çevre etkili olurken, daha çok küçükken hat, müzik, süsleme ve resim dersleri almaya başladığı görülmektedir.

Güzin Duran 1914 yılında İnas Sanâyi-i Nefise Mektebi'nde eğitim almaya başlamış ve Mihri Müşfik Hanım'ın öğrencisi olmuştur. Güzin Duran'ın daha sonra da

Ömer Adil'den ders alırken, Ahmet Haşim'den estetik, Feyhaman Duran'dan pastel dersleri aldığı bilinmektedir. Başarılı bir öğrenci olan Güzin Duran; Avrupa konkurunu kazanarak öğrenim için yurt dışında gönderilmeyi hak etse de, okulda öğretmeni olan Feyhaman Duran ile nişanlı olduğu için gitmemiştir. Hocası olan Feyhaman Duran'la evlenen (1922) Güzin Duran'ın eşi ile birlikte Galatasaray ve Ankara sergilerine katıldığı bilinmektedir.

Güzin Duran'ın sanat sevdalısı entelektüel aile ortamında büyümesi, aynı zamanda hocası da olan eşi Feyhaman Duran ile olan sanatsal etkileşimler ve yaşadığı dönemin kültürel ve politik etkileri onun sanat hayatına yön verirken, sanatçının 1929 yılında eşi ile birlikte çıktığı bir aylık Avrupa seyahatinin de vizyonuna ışık tuttuğu görülmektedir.

İzlenimci (Empresyonist) tarzda çalışmalar yapan Güzin Duran; ilk kişisel sergisini Güzel Sanatlar Akademisi'nde 1937 yılında yapmış, daha sonra 1939 yılında Güzel Sanatlar Birliğinin Ankara'da düzenlediği on altıncı Resim Sergisi'ne katılmıştır.

RESİM 168. Güzin Duran, "Ada'dan Görünüm", Tarih Bilinmiyor, Mukavva Üzerine Yağlıboya, 35x28cm.
Kaynak: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/607852>

Sanatsal çalışmalarına devam ederken resim öğretmeni olarak da otuz yedi yıl hizmet veren Güzin Duran'ın; Beşiktaş Kız Okulu, Atatürk Kız Lisesi, Cağaloğlu Kız Orta Okulu, İnönü Kız Lisesi'nde çalıştıktan sonra Atatürk Kız Lisesi'nden emekli olduğu bilinmektedir.

Çok yönlü bir sanatçı olan Güzin Duran; manzara ve natürmort resimlerin yanı sıra hat levhalar, yazı-resim çalışmalar yapmış, geleneksel sanatlara yakın ilgi duymuştur.

Müzeci Halûk Y. Şehsuvaroğlu'nun çabalarıyla Güzin Duran'ın çalışmaları Topkapı Müzesi'nde sergilenmiştir.

Feyhaman Duran ile birlikte Topkapı Sarayı'nda çalışmak için izin alan sanatçı; 1943-1947 yılları arasında eşi ile birlikte sarayda çalışma fırsatı yakalamıştır

Güzin Duran'ın Topkapı Sarayı'nda yaptığı çalışmalar sırasında İşleme Koleksiyonu'nda yer alan Karagöz ve Hacivat tasvirleri yapmıştır. Güzin Duran'ın Karagöz ve Hacivat tasvirlerinin yanı sıra Baba Himmet, Tiryaki, Beberuhi, Laz, Çelebi, Zenne, Tuzsuz Deli Bekir, Tahir, Zühre, Rum doktor tipi, Arnavut Bekçi, Saraylı Çelebi, Yahudi, Frenk gibi tipleri suluboya tekniği ile çalışarak iki yüz otuz bir parçadan oluşan bir seri oluşturduğu bilinmektedir. Ayrıca Güzin Duran'ın Topkapı Sarayı'nda yaptığı bu figürlerden ilham alarak yaptığı deri çalışmaları da bulunmaktadır.

Güzin Duran'ın yazı, resim ve hat çalışmalarından oluşturduğu kırk yedi eser Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Merkezi'nde sergilenmiştir (22 Ocak 1971).

Güzin Duran'ın Topkapı Sarayında çalıştığı dönem içerisinde yaptığı suluboya resimler Topkapı Sarayı Müzesi'nde (31 Ocak 1973-3 Mart 1973) sergilenirken çok ses getiren bu sergisi sanatçının son sergisi olmuştur.

Güzin Duran'ın Topkapı Sarayı Müzesi'ne bağışlanan iki yüzden fazla suluboya resim çalışması Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu'nda bulunmaktadır.

Feyhaman Duran'la birlikte Türk resim tarihine önemli katkılarda bulunmuş öncü kadın sanatçılarımızdan Güzin Duran'ın çok sevdiği eşini 1970 yılında kaybettikten sonra birlikte çalıştıkları atölyelerini hayatının sonuna kadar büyük bir özenle muhafaza ettiği bilinmektedir. Güzin Duran 1981 yılında hayatını kaybedince sanatçı çiftin vasiyetleri doğrultusunda içinde bulunan eserlerle birlikte atölyeleri ve evleri İstanbul Üniversitesi'ne bağışlanmıştır.

4.2.12 Fatma Nazlı Ecevit (1900-1985)

RESİM 169. Fatma Nazlı Ecevit

Kaynak: <https://www.ozgurkalemler.com/koklu-ailenin-ressam-kizi-nazli-ecevit-sevgi-uyan/>

Fatma Nazlı Hanım; dört Ocak 1900 tarihinde Albay Emin Sargut Bey'in kızı, Ferik Salih Paşa ve döneminin padişah yaverlerinden olan Ali Kırat Paşa'ların torunu olarak asker kökenli soylu bir ailenin kızı olarak İstanbul'da dünyaya gelmiştir.

Beşiktaş İnas Rüşdiyesi'ni (Beşiktaş Kız Ortaokulu) bitirdikten sonra Çapa İnas Dar-ül muallimat'a (Çapa Kız Öğretmen Okulu) yatılı öğrenci olarak kabul edilen Fatma Nazlı Hanım'ın 1915 yılında mezun olduğu bilinmektedir. İlk Kadın ressamlarımızdan

Mihri Hanım'ın teşvikleri ile resim çalışmalarına başlayan Nazlı Hanım, Mihri Hanım'ın kurulmasında etkili olarak hocalık yaptığı İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'ne başlayarak 1915-1922 yılları arasında eğitim almıştır. İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Mihri Hanım'ın yanı sıra Ömer Adil ve Feyhaman Duran'dan dersler alan Fatma Nazlı Hanım Kurtuluş Savaşı nedeni ile mezuniyet sınavlarının iptal edilmesi üzerine öğretmenlik belgesi alarak okulu tamamlamıştır.

Fatma Nazlı Hanım, ilk olarak kendisinin de öğrenim gördüğü Beşiktaş İnas Rüşdiyesi'nde (Beşiktaş Kız Ortaokulu) resim öğretmeni olarak çalışmaya başlamıştır. Ancak daha sonra babası Kurtuluş Savaşı'nda Kastamonu'da görev alınca Fatma Nazlı Hanım'ın da babası ile birlikte gittiği ve öğretmen olarak orada çalışmaya devam ettiği bilinmektedir.

Babasının görevleri nedeniyle daha sonra Bolu ve İzmit'te öğretmenlik yapan Nazlı Hanım; İzmit'te Dr. Fahri Bey'le tanışarak 1924 yılında evlenmiştir. Nazlı Hanım'la Fahri Bey'in tek çocuğu olarak 1925 yılında dünyaya gelen Bülent Ecevit, siyasi parti lideri olacak ve dört kez başbakanlık yapacaktır.

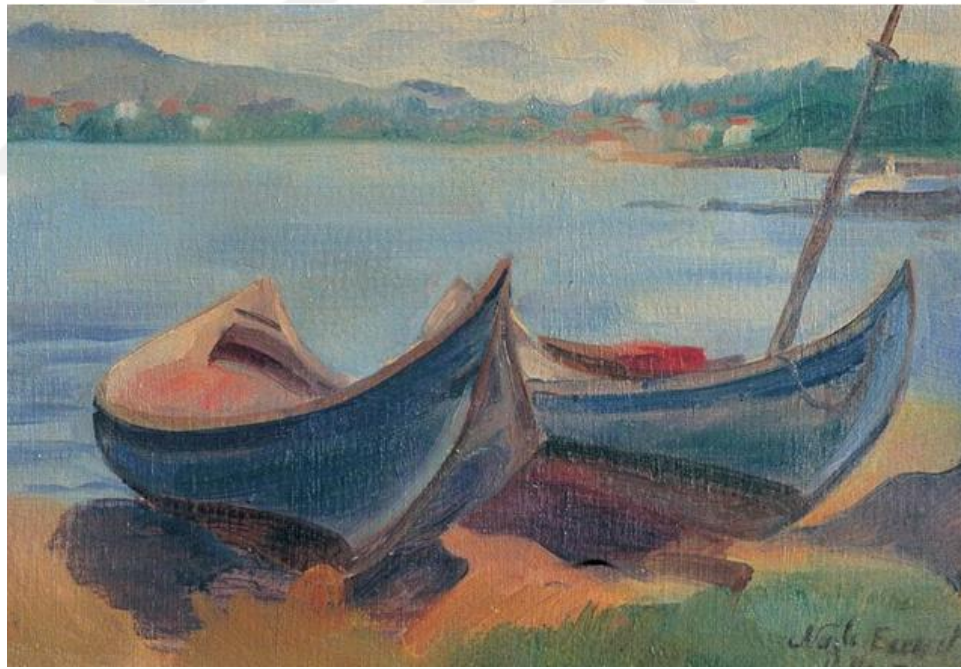
Nazlı Hanım'ın Eşi Dr. Fahri Bey'in görevi nedeni ile taşındıkları Ankara'da, Ankara Kız Lisesi ve Musiki Öğretmen Okulu'nda görev aldığı ve uzun yıllar süren öğretmenlik kariyerinde en fazla zamanı Ankara'da öğretmenlik yaparak geçirdiği bilinmektedir.

Nazlı Ecevit hekimlik, yazarlık, siyaset gibi işlerde çok yoğun çalışmış eşi Fahri Ecevit'i (1896-1951) kaybettikten sonra İstanbul'a giderek Salacak'ta sanat hayatına ve resim çalışmalarına devam etmiştir.

Karakalem, yağlıboya, suluboya, pastel tekniğinde desen, portre, nü, natütmort, manzara gibi değişik üretimler yapan Nazlı Ecevit; Gerçekçi (Realist) ve İzlenimci (Empresyonist) tarzda çalışmaları bulunmaktadır.

Nazlı Ecevit'in öğrencilik yıllarında daha çok portre ve nü çalıştığı bilinse de, 1947'den sonra yapıtlarında manzara resimlerine ağırlık verdiği görülmektedir.

Resim sanatına gönül veren Nazlı Ecevit; on dokuz yıl resim öğretmeni olarak çalışmış, çeşitli nedenlerle bir süre resim yapmaya ara vermiş olsa da 1947 yılında tekrar resim yapmaya başlamıştır.

RESİM 170. Fatma Nazlı Ecevit, "Sandallar", Peyzaj, 1947, Karton Üzerine Yağlıboya, 18,5 x 27 cm, Özel Koleksiyon.

Kaynak: <http://www.artnet.com/artists/nazli-ecevit/paysage-PJYPJxHoyCUUE0C8vojr2w2>

RESİM 171. Fatma Nazlı Ecevit, “Peyzaj”, 1954, Tuval Üzerine Yağlıboya, 36 x 55 cm, Özel Koleksiyon
Kaynak: <http://www.artnet.com/artists/nazli-ecevit/paysage-PJYPJxHoyCUUE0C8vojr2w2>

Nazlı Ecevit’in 1948-1975 yılları arasında çok yoğun çalışarak sanat hayatına devam ettiği ve pek çok karma sergiye (60 kadar) katıldığı, kişisel sergiler açtığı (10 kadar), hemen her yıl da Devlet Resim ve Heykel Sergilerine ve Galatasaray Sergilerine dahil olduğu bilinmektedir.

Nazlı Ecevit yetmiş beş yaşında iken (1975), İstanbul'da düzenlenen Resim, Heykel ve Seramik Festivali'nde kendisine İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü tarafından takdim edilen bir madalya ile onurlandırılmıştır.

Sağlık sorunları yaşayan Nazlı Ecevit İstanbul’da kaldırıldığı hastanede şeker ve üresi yükselince oğlu Bülent Ecevit’in ikamet ettiği Ankara’ya nakledilmiş tedavi gördüğü Hacettepe Üniversitesi hastanesinde seksen beş yaşında (1985) hayatını kaybetmiştir.

Nazlı Ecevit’in eserleri; İş Bankası gibi kurumlarda, Ankara ve İstanbul Resim Heykel Müzesi gibi müzelerde ve pek çok özel koleksiyonda yer almaktadır.

Nazlı Ecevit'in eserleri sanatçının ölümünden sonra rağbet görerek rekor fiyatlara alıcı bulmaktadır.

Nazlı Ecevit'in "Salacak'tan" adlı eserinin 2003 yılında dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın isteğiyle başbakanlık konutuna astırıldığı bilinmektedir.

4.2.13 Fahr El Nissa (Şakir) Zeid (1901-1991)

RESİM 172. Fahr El Nissa Zeid, "Otoportre", 1930, Kağıt Üzerine Kurşun Kalem, 19,5 x 15,5 cm, Özel Koleksiyon.

Kaynak: https://dirimart.com/wpcontent/uploads/2020/02/Dirimart_FahrelnissaZeid_AThreeCharacterPlay.pdf

Fahrünnisa Hanım; yakın tarihimizde kültür ve sanat alanında adını yazdırmış köklü bir aile olan Kabağağaçlı ilesinin İstanbul Büyükkada'daki köşkünde 1901 yılında dünyaya gelmiştir.

İkinci Abdülhamit'in sadrazamlarından Cevat Paşa'nın yeğeni olan, devlet adamlığının yanı sıra, askerlik, tarihçilik, hocalık gibi çok yönlü aydın bir kişiliği ile

bilinen Şakir Paşa'nın ortanca kızı olan Fahrünnisa Hanım'ın annesinin ise Giritli Sare Hanım olduğu bilinmektedir.

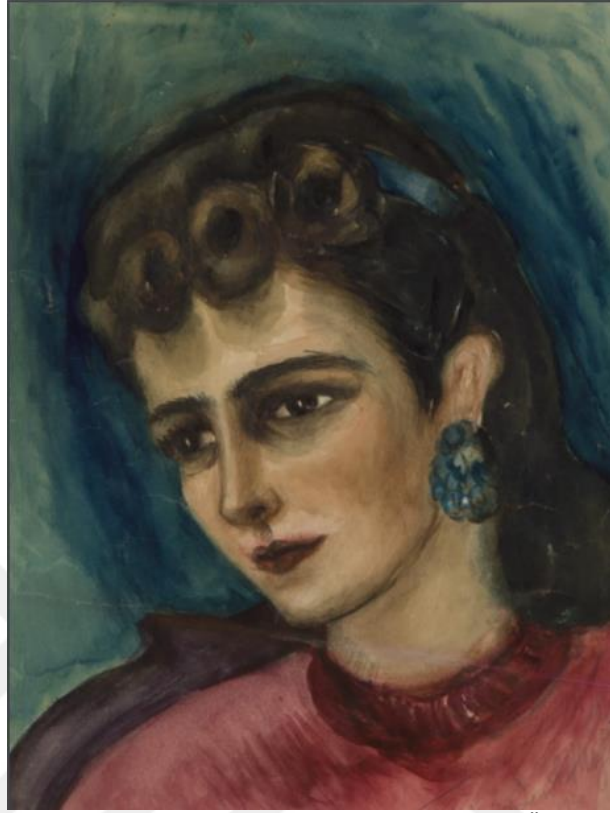
"Halikarnas Balıkçısı" adıyla tanınan yazar Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın ve gravür sanatçısı Aliye Berger'in kardeşi olan Fahrünnisa Hanım'ın "Şakir Paşa ailesi" olarak anılan ailesinden sanat tarihine adını yazdıran pek çok sanatçı yetiştiği görülmektedir. Fahrünnisa Hanım'ın yeğeni olan seramik sanatçısı Füreyâ Koral, çocukları ressam Nejat Devrim ve tiyatro sanatçısı Şirin Devrim de ailenin sanatçıları arasında yer almaktadır.

Fahrünnisa Hanım resim sanatına olan tutkusunun henüz çok küçük yaşlarında ağabeyi Cevat Şakir Kabaağaçlı'yı resim yaparken görünce başladığını anlatmaktadır. Fahrünnisa Hanım henüz on dört yaşında bir çocukken Girit'li büyükannesinin bir portresini yaptığı ve bu çalışması ile ailesini çok etkilediği de bilinmektedir.

Fahrünnisa Şakir Notre Dame de Sion'da eğitimi tamamladıktan sonra 1920 yılında İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'ne girerek aynı yıl yazar İzzet Melih Devrim ile ilk evliliğini yapmıştır. Fahrünnisa Hanım balayı için çıktıkları Paris seyahatinde Batı sanatını ilk defa yakından incelerken aynı zamanda müze ve galerilere yaptığı ziyaretlerin Batı resim sanatına merak ve ilgisini artırdığı görülmektedir.

Eşi İzzet Devrim ile Avrupa kentlerine seyahatler yapan Fahrünnisa Hanım; Batı sanatından etkilenirken aynı zamanda yazar ve sanatçılardan oluşan entelektüel çevrelerle tanışma fırsatı bulmuştur.

İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Namık İsmail atölyesinde çalışan Fahrünnisa Hanım daha sonra Paris'te Ranson Akademisi'nde Stalbach Atölyesinde çalışmıştır.

RESİM 173. Fahr El Nissa Zeid, "Füreyâ Koral Portresi", 1930, Kağıt Üzerine Guaj, 36 x 25.5 cm Sârâ Koral Aykar Koleksiyonu.

Kaynak: https://dirimart.com/wpcontent/uploads/2020/02/Dirimart_FahrelnissaZeid_AThreeCharacterPlay.pdf

İkinci evliliğini Irak Prensi ve dönemin Irak büyükelçisi olan Emir Zeyd'le 1934 yılında yaparak onun soyadını alan Fahrünnisa Hanım'ın; resimlerinde "Fahrelnisa" imzasını kullandığı görülmektedir.

Eşinin görevi nedeniyle Türkiye'den ayrılarak Avrupa'nın çeşitli kentlerinde yaşayan Fahr El Nisa Zeyd sanat kariyerine gittiği ülkelerde devam ettirmiştir.

İlk kadın ressamlarımızdan Fahr El Nisa Zeid; 1940'larda Türk modernizminin ve savaş sonrası Fransa avangardının öncü sanatçılarından biri olarak kabul edilmektedir.

Fahr El Nisa Zeid'in erken dönem çalışmalarına baktığımızda hayran olduğu Matisse'den ve minyatürlerden etkiler görülmektedir.

Fahr El Nisa Zeid; 1942 yılında D Grubu'na katıldıktan sonra kendi tarzını yaratarak çalıştığı büyük ebatlarda, dinamik soyut resimler ve çok renkli desenler ile tanınmaktadır.

İlk kişisel sergisini 1944 yılında İstanbul'da yaşadığı evde açan Fahr El Nisa Zeyd; ilerleyen yıllarda Paris, Londra, New York, Brüksel gibi kentlerde açtığı kırktan fazla sergi ile yurt dışında en çok sergi açan ve tanınan Türk kadın sanatçı olmuştur.

RESİM 174. Fahr El Nisa Zeyd, "Otoportre", 1944, Sema ve Barbaros Çağa Koleksiyonu.
Kaynak: <https://www.artkolik.net/yazilar/fahrelnissa-zeid-hakkinda-bilmedikleriniz-7805#prettyPhoto>

RESİM 175. Fahr El Nisa Zeid

Kaynak: <https://www.dailysabah.com/portrait/2018/05/26/fahrelnissa-zeid-eccentric-and-cosmopolitan>

Fahr El Nisa Zeyd'in kendisi gibi ressam olan ve 1946 yılında Paris'e giderek sanatını icra eden ve Paris'li sanatçılarla ve entelektüel çevrelerle sıkı bir ilişki içinde olan oğlu Nejat Devrim'in kendisinden bir yıl sonra Paris'egelen annesini Paris sanat çevresi ile tanıştırdığı bilinmektedir.

Oğlunun kendisine sağladığı bu imkanı çok güzel değerlendiren Fahr El Nisa Zeyd'in Paris'te birbiri ardına sergiler açtığı, ayrıca eşinin sağladığı maddi imkanlarla da bütün Avrupa'da çok rahat bir hayat sürdürdüğü görülmektedir.

Diplomat eşinin görevi nedeni ile Londra'da yaşadığı dönemde sık sık gittiği Paris'te de bir atölye açan Fahr El Nisa Zeyd, her iki şehirde de çalışmalarını sürdürmüştür. Kendisini “hem diplomat eşi hem de sanatçı olabilirim” diye ifade eden Fahr El Nisa Zeyd sanatsal çalışmalarına ömrünün sonuna kadar yoğun bir tempoyla etmiştir.

Avrupa’da tanınan Fahr El Nisa Zeyd; Londra Çağdaş Sanatlar Enstitüsü'nde sergi açan ilk kadın sanatçımız olduğu bilinmektedir. Fahr El Nisa Zeyd’in 1947 yılında Londra’da St. Georges Galerisi’nde açtığı ilk kişisel sergisi; hem sanatsal hem de diplomatik açıdan çok ses getirirken, serginin açılışına İngiltere Kraliçesi Elizabeth de katıldığı görülmektedir. Fahr El Nisa Zeyd’e sergisinden sonra İngiliz basını tarafından “Ressam Prenses” ünvanı verilmiş ve kendisinden övgüyle bahsedilmiştir.

RESİM 176. Fahrelnissa Zeid, İngiltere Kraliçesi Elizabeth'i karşılar, 1947
Kaynak: <https://www.artkolik.net/yazilar/fahrelnissa-zeid-hakkinda-bilmedikleriniz-7805>

Fahr El Nisa Zeyd ve oğlu Nejat Devrim; sanatsal planda gizli bir yarış içinde oldukları, rekabet ederek sanatsal sürtüşme yaşadıkları ve birbirlerini acımasızca eleştirdikleri görülmektedir.

Fahr El Nisa Zeyd’in eşi Emir Zeyd’in yeğeni Kraliçe Alia’nın ölümü (1950) ile çok üzülen depresyona girdiği bilinmektedir. Fahr El Nisa Zeyd depresyon yaşadığı bir dönemde İngiltere’de (1951) Irak Büyükelçiliği’nde bulunan atölyesinde duvarda dolaşan

bir sineğin hareketlerini izlerken çok etkilendiğini ve sineğin hareketlerinin kendisine yaşamı hatırlattığını anlatmaktadır. Sanatçının sinekten aldığı ilhamla en ikonik eserlerinin başında gelen “Cehennemim” adlı eserini yarattığı bilinmektedir.

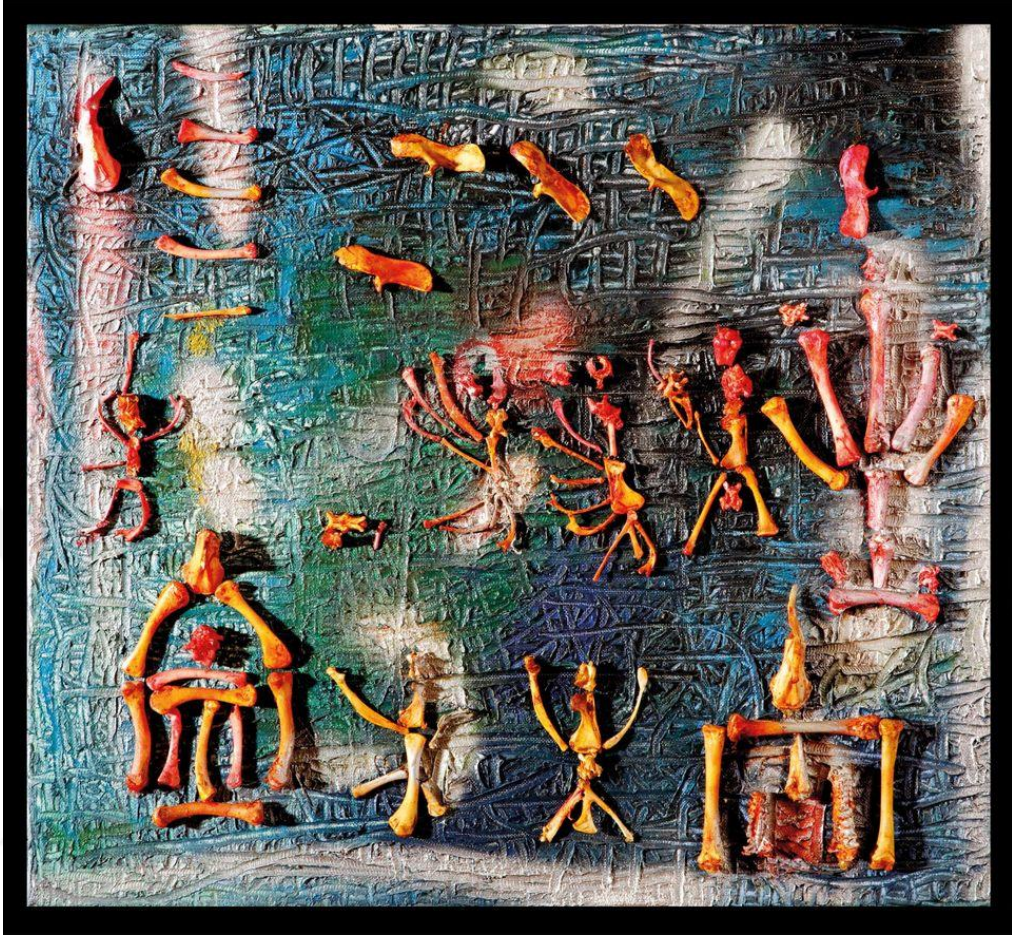

RESİM 177. Fahrelnissa Zeid, “Cehennemim”, 1951, İstanbul Modern Koleksiyonu⁴⁹

Kaynak: https://www.istanbulmodern.org/tr/basin/basin-bultenleri/tate-moderndeki-fahrelnissa-zeid-retrospektifine-istanbul-modern-damgasi_2068.html

Fahr El Nisa Zeyd’ ve eşi 1958 yılında yaşanan Irak darbesi ile büyük bir üzüntü yaşadıkları bilinmektedir. Irak’ta gerçekleşen darbe ile Emir Zeyd’in yirmi üç yaşındaki yeğeni Irak Kralı Faysal ve hanedan ailesi katledilince sanatçının yaşamında büyük bir dönüşüm yaşandığı, eşi ile Londra elçilik binasından bir apartman dairesine taşındıkları görülmektedir. Artık eski olanaklarına sahip olmayan Fahr El Nisa Zeyd; resim yapmayı bırakarak eşi ve ev işleri ile ilgilenmeye karar vermiştir. Sanatçının yaşadığı o zor yıllarda yemek yaparken pişirdiği tavuk ve hindilerin kemikleri ilgisini çekince yaratıcılığını bastıramadığı ve onları kurutup cilalayıp boyayarak ilginç eserler ürettiği görülmektedir.

⁴⁹ Şirin Devrim ve Prens Raad tarafından bağışlanmıştır

RESİM 178. Fahr El Nisa Zeyd, “Kemiklerle Kompozisyon”, Kanvas Üzerine Tavuk Kemikleri, Huma Kabakçı Koleksiyonu

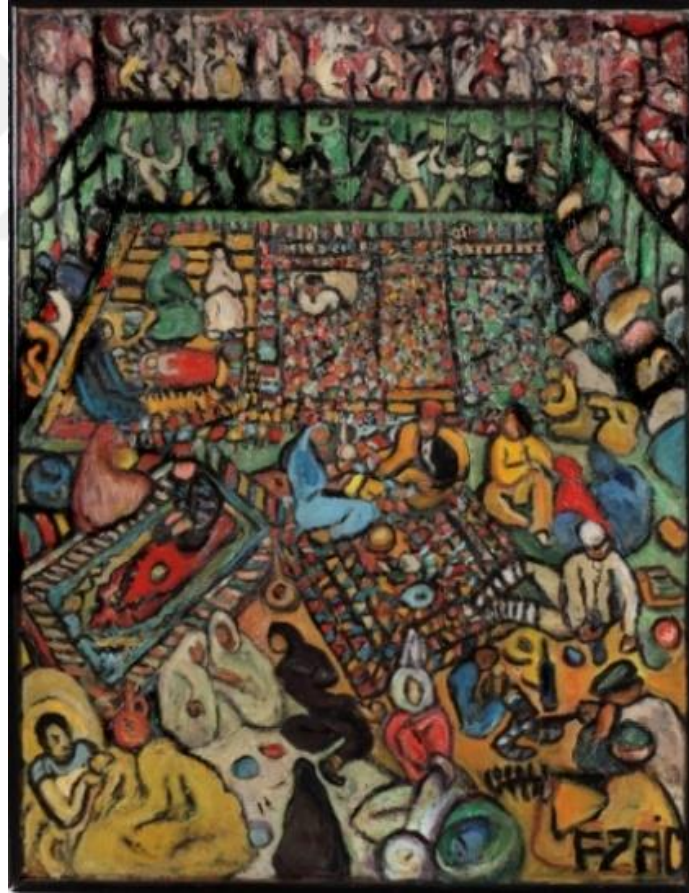
Kaynak: <https://www.mornota.com/kultur/sanat/koleksiyoncunun-gozunden-huma-kabakci/>

Eşi Emir Zeyd'i 1970 yılında kaybedince kendini yalnız hisseden Fahr El Nisa Zeyd; “insanların sıcaklığına ihtiyacım var” diyerek soyut çalışmalar yapmayı bırakarak büyük boy portreler yapmaya başlamıştır. Sanatçı portrelerini çalıştığı modelleri kendinden oldukça uzak bir noktaya yerleştirerek insanları birebir resmetmek yerine portrelerinde onların ruhlarını tuvale yansıtmayı tercih ettiğini anlatmaktadır. Eşi Emir Zeyd'in ölümünden sonra beş yıl daha Paris'te yaşayan Fahr El Nisa Zeyd'in yalnızlığa dayanamayarak 1976 yılında oğlu Raad'ın yaşadığı Amman'a yerleştiği ve orada kendi adıyla anılan bir sanat enstitüsü kurarak öğrenciler yetiştirdiği bilinmektedir. Fahr El Nisa

Zeyd'in hayatının son dönemlerinde figüratif çalışmalara ağırlık vererek ailesinin ve arkadaşlarının portrelerini yaptığı görülmektedir.

Çalıştığı figüre bakarak kişinin varlığı ve ruhu ile ilgili sadece genel bir fikre sahip olmak isteyen Fahr El Nisa Zeyd; çalıştığı modellerin detaylarını görmemek için kendinden oldukça uzak bir noktaya yerleştirerek çalıştığını anlatmaktadır.

Fahr El Nisa Zeyd',in son olarak 1988 yılında İstanbul'da ve 1990 yılında Fransa ve Almanya'da sergi düzenlediği bilinmektedir.

RESİM 179. Fahr El Nisa Zeyd'in, "Üçüncü Sınıf Yolcular", 1943, İstanbul Modern Sanat Müzesi Koleksiyonu, Eczacıbaşı Topluluğu Bağışı

Kaynak: <https://www.artkolik.net/yazilar/fahrelnissa-zeid-hakkinda-bilmedikleriniz-78>

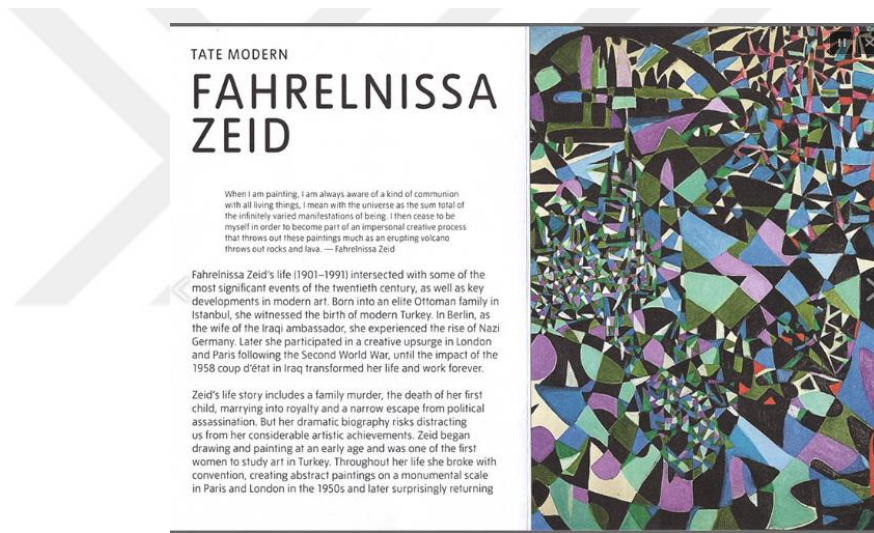
RESİM 180. Fahr El Nisa Zeyd
 Fahrelnissa Zeid, Soyutlamaya Karşı Mücadele, 1947, Tuval Üzerine Yağlıboya, 101 x 151 cm,
 İstanbul Modern Koleksiyonu / Eczacıbaşı Grubu Bağışı,
 Kaynak: <https://awarewomenartists.com/en/magazine/fahrelnissa-zeid-miel-de-vie-a-tate-modern/>

RESİM 181. Fahrelnissa Zeid Tate Modern'de
 Kaynak: <https://www.artkolik.net/yazilar/fahrelnissa-zeid-hakkinda-bilmedikleriniz-7805>

Fahr El Nisa Zeyd 5 Eylül 1991'de hayata veda etmiştir. Son yolculuğunda devlet töreni ile uğurlanan Fahr El Nisa Zeyd'in ardından Ürdün'de ulusal yas ilan edilmiş ve sanatçı Amman'da El Rağdan Sarayı Kraliyet Mezarlığı'nda defnedilmiştir.

2017 yılında Fahr El Nisa Zeyd Tate Modern Sanat Müzesi tarafından ölümünden yirmi dokuz yıl sonra unutulmayarak Yirminci Yüzyıl'ın en önemli kadın sanatçılarından biri olarak tanımlanmış ve bir retrospektif sergi ile anılmıştır.

RESİM 182. Fahrelnissa Zeid Sergi Bildirisi, 13 Haziran-8 Ekim 2017, Tate Modern

Kaynak: <https://diatrobebooks.com/zeid-f-fahrelnissa-zeid-exhibition-handout-13-june-8-october-2017/>

Yaşadığı sürece pek çok kişisel ve karma sergiye katılan Fahrelnissa Zeid'in eserleri sanatçının ölümünden sonra da ulusal ve uluslararası sergilerle sergilenmeye devam etmektedir.

Fahr El Nisa Zeyd'in eserleri İstanbul Resim ve Heykel Müzesi, İstanbul Modern, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde ve yurtdışında Paris, New York, Cincinnati, Edinburgh ve Pittsburgh'da pek çok müze ve koleksiyon da ve Mathaf Arap Modern Sanat Müzesi'nde bulunmaktadır.

RESİM 183. Dünyaca Ünlü Arama mMotoru Google'ın 7 Ocak 2019'da Fahrelnissa Zeid'in 118. Doğumgünü İçin Hazırladığı Doodle

Kaynak: <http://www.leblebitozu.com/onemli-kadin-ressamlarimizdan-fahrelnisa-zeidin-23-tablosu/>

İstanbul, Bağdat, Berlin, Londra, Paris, Budapeşte, Amman gibi dünyanın pek çok değişik bölgesinde yaşamış, yaptığı seyahatlerle dünyanın değişik noktalarında bulunmuş sıradışı sanatçı Fahr El Nisa Zeyd; günümüzde de eserleri ile dünyayı dolaşmaya devam etmektedir.

4.2.14 Sabiha Bozcalı (1903-1998)

Sanatla yakından ilgili köklü bir aileye sahip olan Sabiha Bozcalı; İstanbul Kuruçeşme’de bir yalıda 1903 yılında dünyaya gelmiştir. Rüştü Paşa ile sanatçı bir aileden gelen ve kendisi de puldan tablolar, hasırdan işlemeler yapan Handan Hanım’ın kızı olan Sabiha Bozcalı’nın yeteneğini annesinden aldığı anlaşılmaktadır. Çok küçük yaşlarda mürebbiyelerden aldığı özel derslerle Almanca, İtalyanca, Fransızca öğrenen Sabiha Bozcalı resim yeteneği ve annesinin teşviği ile küçük yaşlarında Ali Sami Boyar’dan resim dersleri de alarak büyütülmüştür. Sabiha Bozcalı’nın resimleri babasının dikkatini çekince on beş yaşında dilini ilerletmesi ve sanat eğitimi alması için Almanya’ya gönderilmiştir.

RESİM 184. Sabiha Bozcalı, SALT Araştırma, Sabiha Rüştü Bozcalı Arşivi
Kaynak: <http://gmk.org.tr/news/turkiyeden/ilk-kadin-illustratorlerden-ressam-sabiha-rustu-bozcali>

Sabiha Bozcalı'nın Berlin'de ressam Lovis Corinth'ın atölyesinde ve Münih'de Karl Casper'den (1879-1956) beş yıl eğitim aldığı bilinmektedir. Almanya'dan dönen Sabiha Bozcalı'nın çalışmaları Mısır Hidiv'i Valide Paşa tarafından çok beğenilince Mısır'a davet edilerek konuk edilmiştir. Sabiha Bozcalı Mısır'da hanedan mensuplarının portrelerini yaparken manzara resimleri de yaptığı görülmektedir.

RESİM 185. Sabiha Rüştü Bozcalı'nın Münih Güzel Sanatlar Akademisi Kimlik Kartı (1923-1924), SALT Araştırma, Sabiha Rüştü Bozcalı Arşivi
Kaynak: saltonline.org.tr/2228/cevrimici-sunum-ressam-sabiha-rustu-bozcali

Eğitim almak için Fransa'ya gitme kararı alan Sabiha Bozcalı; Paris'e giderek Paul Signac'ın atölyesinde üç yıl çalıştığı bilinmektedir. Paul Signac'ın atölyesinde sanatını ilerleterek yurda dönen Sabiha Bozcalı; ilk sergisini Filarmoni Derneği'nde açarken Galatasaray Sergileri'ne de (1922– 1923) katılmıştır.

Berlin, Münih ve Paris'te aldığı eğitimlerle yetinmeyen Sabiha Bozcalı'nın bir kez daha sanat eğitimi için yurtdışına çıkarak Roma'ya gittiği ve Giorgio de Chirico'nun yanında da üç yıl çalıştığı bilinmektedir.

Yurt Gezileri'nde (1938-1943) görev alan Sabiha Rüştü Bozcalı; 1939 yılında gittiği Zonguldak'ta çeşitli fabrikalarda (Karabük Demir Çelik Fabrikası), elektrik santrali, (Kozlu Elektrik Santrali), makine ve tesisatlar gibi temalarla endüstriyel gelişim sürecinden kesitler sunduğu çalışmalar yaparak endüstriyel üretimin resmini yapan ilk Türk kadın ressam olmuştur.

Resim sanatına gönül veren Sabiha Bozcalı; manzara ve natürmort çalışmalar yapsa da portre çalışmaları ile dikkat çekmektedir. Karakalem, pastel, suluboya, yağlıboya resimlerinin yanında yaptığı illüstrasyon çalışmaları ile de ün kazanan Sabiha Bozcalı ilk kadın illüstratör anılmaktadır.

İllüstrasyon çalışmalarına 1949 yılında başlayan Sabiha Bozcalı; 1953 yılında Milliyet Gazetesi'nde, daha sonra ki yıllarda da Yeni Sabah, Hergün, Havadis, Cumhuriyet, Tercüman gazetelerinde gazete ressamlığı yapmıştır.

Reşat Ekrem Koçu'nun çıkardığı İstanbul Ansiklopedisi'nde çalışmaları bulunan Sabiha Bozcalı'nın Nezihe Aras, Cahid Uçuk ve Refii Cevad Ulunay gibi yazarların kitaplarında da illüstrasyon çalışmaları bulunmaktadır.

RESİM 186. Sabiha Bozcalı, "Thomas Allom'un 1828 Tarihli Bir Gravürünün Reprodüksiyonu", İstanbul Ansiklopedisi, 196, Emine Esenkova Gönel'in izniyle

Kaynak: <http://gmk.org.tr/news/turkiyeden/ilk-kadin-illustratorlerden-ressam-sabiha-rustu-bozcali>

Yaşamı boyunca sanatı hayatının merkezine alarak sanat hayatında ilklere imza atan Sabiha Bozcalı arkasında sayısız eser bırakarak 1998 yılında hayata veda etmiştir.

Toplumda reklam ve yayıncılık sektöründe dönüşümün yaşandığı bir dönemde yaptığı çizimlerle görsel anlatım diline katkıda bulunan Sabiha Bozcalı; 1946'da adı Tekel olarak değiştirilen İnhisarlar İdaresi ve Yapı Kredi Bankası gibi önemli kurumlar için çizimler yapmıştır.

RESİM 187. Sabiha Bozcalı, *İnhisarlar İdaresi İçin Yaptığı Ankara Birası Reklamı Taslak Çalışması*, İstanbul Şehir Üniversitesi, Taha Toros Arşivi

Kaynak: <http://gmk.org.tr/news/turkiyeden/ilk-kadin-illustratorlerden-ressam-sabiha-rustu-bozcali>

SALT Galata tarafından, 2016 yılında Sabiha Bozcalı'nın SALT Araştırma'daki arşivi ve İstanbul Şehir Üniversitesi Taha Toros Arşivi'ndeki belgelerin derlenmesiyle oluşturulan "Ressam Sabiha Rüştü Bozcalı" sergisi ile sanatçının mesleki üretiminin çeşitliliği gözetilirken, aile koleksiyonundan tablolara da yer verilmiş, ayrıca Cumhuriyet tarihinin ilk profesyonel kadın illüstratörü olduğu vurgulanarak belgelerle gösterilmiştir.

RESİM 188. Sabiha Rüştü Bozcalı Sergisinden Detay, SALT Galata, 2016, Fotoğraf: Mustafa Haznec.

Kaynak: <https://saltonline.org/tr/2034/ben-turkiyenin-ilk-kadin-illustratoruydum>

4.2.15 Aliye Berger (1903-1974)

RESİM 189. Aliye Berger

Kaynak: <https://www.haber7.com/yasam/haber/3048613-aliye-berger-kimdir-turkiyenin-ilk-kadin-gravur-sanatcisi-aliye-bergerin-hayati/?detay=2>

Aliye Berger, Şakir Paşa'nın altıncı ve en küçük çocuğu olarak 1903 yılında ablası Fahrünnisa Zeid (bkz Fahrünnisa Zeid) gibi Şakir Paşa ailesinin Büyükkada'da bulunan konaklarında dünyaya gelmiştir.

Aliye Berger'in eğitim hayatına özel öğretmenlerden aldığı derslerle başladığı bilinmektedir. Aliye Berger 1909 – 1912 yılları arasında babasının kurulmasına öncülük ettiği Büyükkada Mahalle Mektebi'nde ilköğretimini tamamladığı görülmektedir. Aliye Berger'in orta öğretim görmek için yazıldığı (1912) okul Notre Dame de Sion Birinci Dünya Savaşı sebebi ile kapatılınca eğitimine resim ve müzik dersleri de aldığı Fransızca öğrenim yapan Madame Braggiotti'nin okuluna devam etmiştir. Aliye Berger'in lise diplomasını on yedi yaşında Fransız Büyükelçiliği'nde sınava girerek (1920) aldığı bilinmektedir.

Sanatçı bir aile ortamında yetişen Aliye Berger'in çocukluğundan beri müzik, edebiyat, şiir, resim gibi sanat dallarına yakından ilgi duyduğu ve keman çaldığı bilinmektedir.

Çok sevdiği Dostoyevski'den esinlenerek taktığı adla aile içinde Aliye Berger'e Alyoşa diye hitap edilmektedir.

“Babamın okuyup yazma tutkusu tüm aileyi sarmıştı. Ablamı (Fahrünnisa Zeid) resim yaparken görürdüm. Ağabeyimi (Cevat Şakir, sonradan Halikarnas Balıkcısı adını seçecektir) yazıp çizerken. Edebiyat, resim, müzik günlük hayatımın birer parçasıydı.” (Edgü, 1980, s. 5)

Macaristan'da katıldığı halk ayaklanması kanlı bir şekilde bastırılınca, Türkiye'ye sığınarak, yaşamını müzik dersleri vererek sürdüren Carl Berger ile yolları kesişen Aliye Berger'in tutkuyla bağlandığı aşk; hayatının yönünü değiştirirken onun sanatına da yön verecektir.

“Bu Macar asıllı müzisyen Macaristan'daki bir halk ayaklanmasına katılmış, ayaklanma bastırılınca da Türkiye'ye sığınmıştı. Bize müzik dersi vermek için gelirdi. Birinci görüşümde değilse, ikinci görüşümde vuruldum ona. Yıldırım çarpmışa döndüm,” (Edgü, 1980, s. 8)

Yakışıklı, sanata ve felsefeye meraklı, otuz bir yaşında çapkın ve etkileyici bir adam olan Karl Berger'in, henüz yirmi bir yaşında olan Aliye Berger'i çok etkilediği bilinmektedir. Aliye Berger ailesinin şiddetle karşı çıkmasına rağmen tutkulu ölümsüz bir aşkla bağlandığı Karl Berger'den asla vazgeçmezken, yaptığı çılgınlıklar ile aşkı için yapamayacağı hiçbir şey olmadığını herkese göstermiştir. Aşkı için kriminal bir olaya karışan ve otuz beş gün hapis cezasına çarptırılan Aliye Berger'in; doktor raporları ve aile itibarı göz önüne alınarak serbest bırakıldığı bilinmektedir. Aliye Berger, annesinin

tüm itirazlarına rağmen Karl Berger ile yirmi üç yıl beraber yaşadıktan sonra evlendikten kısa bir süre sonra da ne yazık ki ülkesinde konser vermek üzere yola çıkan eşini Ada iskelesinde geçirdiği kalp krizi sebebi ile kaybetmiştir.

RESİM 190. Aliye ve Karl Berger, Büyükkada, 1947.

Kaynak: <http://www.leblebitozu.com/aliye-berger-eserleri-ve-hayati/>

Çılgınca sevdiği aşkını kaybeden Aliye Berger'in kendisi de ölmek istese de başaramadığı, büyük bir depresyona girdiği bilinmektedir. Yaşadığı büyük acı ile hayata küsen, yemeden içmeden kesilen Aliye Berger'in ailesi tarafından Londra'da bulunan ablası Fahrünnisa Zeid'in yanına gönderildiği görülmektedir.

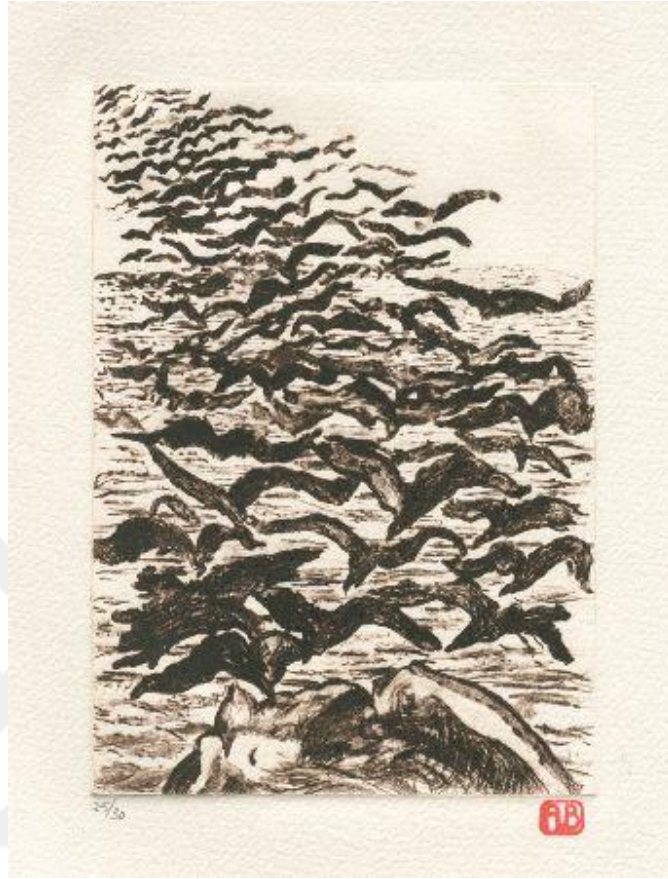
Londra'da da zor günler geçiren Aliye Berger'e Ablası Fahrünnisa tarafından verilen metal plaklar ve gravür kalemleri hayatının dönüm noktası olurken, sanatçının gravürle tanışması ise sanatla dolu hayatının da başlangıcı olmuştur.

Ancak yaratmakla acısını yenebileceğini düşünen Aliye Berger; Londra’da resim yapmaya başlamış ve John Buckland Wright Atölyesi’nde eğitim almaya başlamıştır.

Aliye Berger John Buckland Wright Atölyesi’nde Karl Berger’i hayalinde canlandırmak için heykel çalışmak istese de heykelde istediği başarıyı yakalayamamış, gravür çalışmalarını gören hocalarının teşviki ile gravür çalışmaya yoğunlaşmıştır.

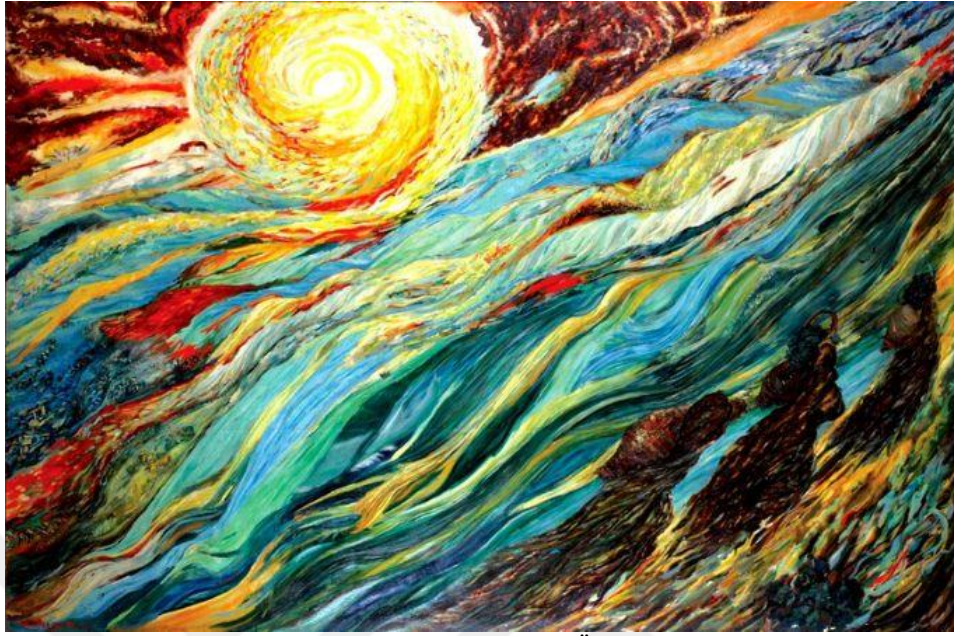
“Heykel çalışmalarımın umutsuzluğa düşen hocalarım, gravürlerimi gördüklerinde şaşırdılar. Ve tüm gücümü gravüre vermemi söylediler.” (Edgü, 1980, s. 10)

Aliye Berger’in 1951 yılında İstanbul’a dönerek çalıştığı gravürlerle çok ses getiren ilk kişisel sergisini açtığı bilinmektedir.

RESİM 191. Aliye Berger, “Martılar”, Gavür Baskı Resim, 17x13 cm
Kaynak: <http://www.leblebitozu.com/aliye-berger-eserleri-ve-hayati/>

Dönemin en önemli ressamlarının katıldığı, seçici kurulunda Lionella Venturi, Sir Herbert Read, Paul Frierens gibi dünyaca tanınmış üç büyük ismin bulunduğu Yapı ve Kredi Bankası tarafından düzenlenen (1954) yarışmada birincilik ödülünü “Güneşin Doğuşu” adlı yağlıboya yapıtı ile Aliye Berger kazanmıştır. Yapı ve Kredi Bankası tarafından düzenlenen yarışmada birinciliğin Aliye Berger’e verilmesi sanat çevresinde eleştirilirken, sanatçılardan da çok tepki aldığı bilinmektedir. Aldığı bu tepkiler karşısında Aliye Berger; “Bu ödül dolayısıyla birçok dostumu yitirdim. Onlardan olacağıma keşke bu ödülден olsaydım.” diyerek serzenişte bulunmuştur.

RESİM 192. Aliye Berger, “Güneşin Doğuşu”, 1954, Tuval Üzerine Yağlıboya, 300x200cm, Yapı Kredi Koleksiyonu

Kaynak: <http://www.yapikredikss.com.tr/yapi-kredi-koleksiyonlari/resim-koleksiyonu/#visual-gallery-1>

Aliye Berger yurtiçinde İstanbul, Ankara’da yurtdışında ise Londra, Paris, Viyana, Ravalpindi ve İslamabad’da kişisel sergiler açtığı görülmektedir.

RESİM 193. Aliye Berger, “Otoportre”, Gravür, 25 x 19,5 cm, Dr. Nejat F.Eczacıbaşı Vakfı Koleksiyonu

Kaynak: <https://www.istanbulmodern.org/en/collection/photography-collection/5?t=3&id=998>

Türkiye’de gravür sanatının çok yaygın olmadığı yıllarda siyah-beyaz gravürler yaparak geçinemeyen Aliye Berger’in tebrik kartları yaparak hayatını kazanmaya çalıştığı bilinmektedir.

Bedri Rahmi ve Ahmet Hamdi Tanpınar’ın da yaşadığı Narmanlı Han’a taşınan Aliye Berger; aynı zamanda atölye olarak da kullandığı dört odalı evinde sanat çalışmalarını sürdürmüştür.

RESİM 194. Aliye Berger’in Atölyesinde Eserleri İle Çekilmiş Fotoğrafi, 1970, Hayat Dergisi
Kaynak: <https://www.oguztopoglu.com/2012/03/aliye-berger-ressam-gravur-sanatcs.html>

Aliye Berger; desen ve yağlıboya resimler çalışmış olsa da dışa vurumcu bir tarzda yaptığı oyma baskıları ile Türkiye’nin ilk kazıma ve oyma gravür sanatçılarından biri olarak anılmaktadır.

RESİM 195. Aliye Berger, “Kediler ve İnsanlar”, Tarih Bilinmiyor, Tuval Üzerine Yağlıboya, 132x93 cm, Huma Kabakçı Koleksiyonu

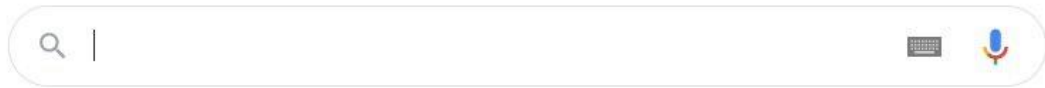
Kaynak: <http://humakabakci.com/tr/collection/berger-aliye/>

Çalışmalarında zımpara kâğıdı, kasap kağıdı gibi değişik kağıtlar ve tülbent kullanan Aliye Berger basılan malzemenin dokusundan da faydalanmak istediğini söylemektedir.

“Hayatta her şeyi renkli görüyorum. Ve bu renklerin hepsini seviyorum” diyerek kendini anlatan Aliye Berger, gerek renkli giysileri, aksesuarları gerek yaşam şekli ile renkli bir hayat yaşasa da, bazen gerçekçi bazen fantastik özgün çalışmalar yaptığı gravür çalışmalarında genellikle siyah beyaz ve tonlarını kullanarak içinde kopan fırtınaları ve acıyı gravürlerine yansıtmıştır.

Ankara da açtığı sergi (1972) sırasında hastalanan Aliye Berger; uzun süre hastanede yatarak tedavi görmek zorunda kalmıştır. Sıra dışı bir hayat, sanatını etkileyen tutkulu büyük bir aşk yaşayan Aliye Berger; “Aşkla yaşadım. Ölümler bile öldüremedi bende ki aşkı. Coşkuyla, aşkla, sevgiyle yarattım ne yarattımsa” diyerek anlattığı içinde kopan fırtınaları sanatı ile dışavurmuştur.

Dokuz Ağustos 1974 tarihinde, doğup büyüdüğü ve çok sevdiği Büyükkada’da yaşama veda eden Aliye Berger; kendi kişiliği gibi renkli bir törenle Büyükkada’da defnedilmiştir.

Google'da Ara

Kendimi Şanslı Hissediyorum

RESİM 196.

Kaynak: <https://www.sozcu.com.tr/2020/teknoloji/google-aliye-bergeri-unutmadi-doodleli-kutlama-6180672/>⁵⁰

⁵⁰ Aliye Berger Dünyaca Ünlü Arama Motoru Google Tarafından Yüzyedinci Doğum Gününde (24/12/2020) Anılarak Doodle olmuştur.

4.2.16 Hale (Salih) Asaf (1905-1938)

RESİM 197. Hale Asaf, "Paletli Otoportre", Tarih Bilinmiyor (1925?), Tuval Üzerine Yağlıboya, 60X50 cm, İstanbul Üniversitesi Feyhaman Kültür Sanat Evi⁵¹
Kaynak: http://www.bursadakultur.org/Hale_Asaf.htm

Abdülhamit döneminin önemli devlet adamlarından (Temyiz Reisi) Salih Bey ve ikinci eşi Enise Hanım'ın kızı olan Hale Asaf; dedesi (annesinin babası) Tıbbiye Reisi Dr. Rasim Paşa'nın Kadıköyde'ki konağında 1905 yılında dünyaya gelmiştir. İlk eğitimini İngiliz bir öğretmenden aldığı özel derslerle tamamlayan Hale Asaf orta eğitim Fransız Okulu Notre Dame de Sion'da yapmıştır.

Dil öğrenmeye yeteneği olan Hale Asaf'ın evde çalışan hizmetçiden Rumca öğrendiği, ayrıca İngilizce, Fransızca ve İtalyanca'yı da çok iyi konuşabildiği bilinmektedir.

⁵¹ Osmanlıca Harflerle "Güzin'e Hale" ithaflı, Demirbaş No:4/2000

Hale Asaf'ın resim sanatına yönelmesinde ilk kadın ressamlarımızdan ve eğitimcilerimizden teyzesi Mihri Müşfik etkili olurken sanatçının ilk resim derslerini teyzesinden aldığı görülmektedir. Hale Asaf teyzesinden sonra Namık İsmail'den de özel resim dersleri aldığı bilinmektedir.

RESİM 198. Hale Asaf, "Otoportre", 1928, Tuval Üzerine Yağlıboya, 64X58 cm, Özel Koleksiyon
Kaynak: <https://oggito.com/icerikler/hale-asaf-uzerine-notlar/63432>

Resim eğitimi almak için onaltı yaşında Almanya'ya giden Hale Asaf; girdiği Berlin Güzel Sanatlar Akademisi sınavını kazanarak Profesör Arthur Kampf atölyesinde çalışmıştır. Hocası Profesör Arthur Kamf tarafından beğenilerek Berlin'deki sanat dergilerine gönderilen Hale Asaf'ın çalışmalarının dikkat çektiği görülmektedir. Hocasının verdiği bu destekle Hale Asaf'ın yapıtları daha henüz on dokuz yaşındayken (1924) Berlin'de yayınlanan meşhur sanat dergilerinde yayınlanarak halka ulaşabilmiştir.

RESİM 199. Hale Asaf, "Otoportre", 1928, Tuval Üzerine Yağlıboya, 64X58 cm, Özel Koleksiyon
Kaynak: <https://oggito.com/icerikler/hale-asaf-uzerine-notlar/63432>

Abdülhamit yanlısı babası Kurtuluş Savaşı sonrası Mısır'a kaçarak maddi sıkıntıya düşünce harçlığı kesilen Hale Asaf'ın Berlin'de zor günler geçirerek geri dönmek zorunda kaldığı bilinmektedir.

Almanya'dan 1924 yılının Nisan ayında yurda dönen Hale Asaf; İstanbul'da da Çallı Atölyesi'ne devam ederken aynı zamanda Feyhaman Duran'dan dersler alarak resim eğitimine devam etmiştir. Burcu Pelvanoğlu "Hale Asaf" adlı kitabında sanatçının Avrupa konkurunu kazanmak amacı ile Adil Bey'in müdürlük yaptığı dönemde İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde de eğitim aldığını ifade etmektedir.

“Berlin’de ekonomik açıdan güç bir dönem yaşayan Hale (Salih) Asaf’ın, İstanbul’a döndüğünde, yeniden Avrupa’ya gitme yolunun Sanayi-i Nefise Mektebi’ne devam ederek Avrupa konkuruna katılmak olduğunu düşünmesi kuvvetle muhtemeldir.” (Pelvanoğlu, 2007, s. 73-74)

Avrupa konkurunu kazanan Hale Asaf’ın Maarif Vekaleti Bursu ile 1925 yılında Almanya’ya gittiği ve bir yıl sonra Paris’e geçtiği bilinmektedir. Hale Asaf’ın kendisi gibi sanat eğitimi almak için Paris’te bulunan Refik Ekipman, Mahmut Cuda, Cevat Dereli, Muhittin Sebati, Şerif Akdik daha sonra evlilik yapacağı İsmail Hakkı Oygur gibi sanatçılarla yakın arkadaş olarak zamanını onlarla geçirdiği görülmektedir. O dönemde Paris’te seramik eğitimi alan Profesör İsmail Hakkı Oygur ile 1928 yılında evlenen ve aynı yıl eşi ile Türkiye’ye dönen Hale Asaf’ın evliliği çok kısa sürmüştür.

Paris’e eğitim için giden diğer ressamlarla birlikte İstanbul’a dönen Hale Asaf (13 Ağustos 1931) aynı yıl kurdukları Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği’nin kurucu üyeleri arasında tek kadın sanatçı olarak yer almaktadır.

Hale Asaf’da burslu olarak yurtdışına gönderilen Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği’ndeki arkadaşları gibi, aldığı bursu öğretmenlik yaparak ödemiştir.

Öğretmen olarak 1928 yılında Bursa Kız Öğretmen Okuluna atanan Hale Asaf; yaklaşık bir yıl kaldığı Bursa’da etkilendiği yerlerin (Eski Bursa evleri, Yeşil Türbe, Cem Sultan Türbesi, Çorapçılar Çarşısı) resimlerini yaparak Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği’nin Ankara ve İstanbul sergilerinde sergilemiştir.

RESİM 200. Hale Asaf, "Bursa", Tarih Bilinmiyor (1928-29?), Tuval Üzerine Yağlıboya, 64x46 cm, Acar Tunçbilek Koleksiyonu

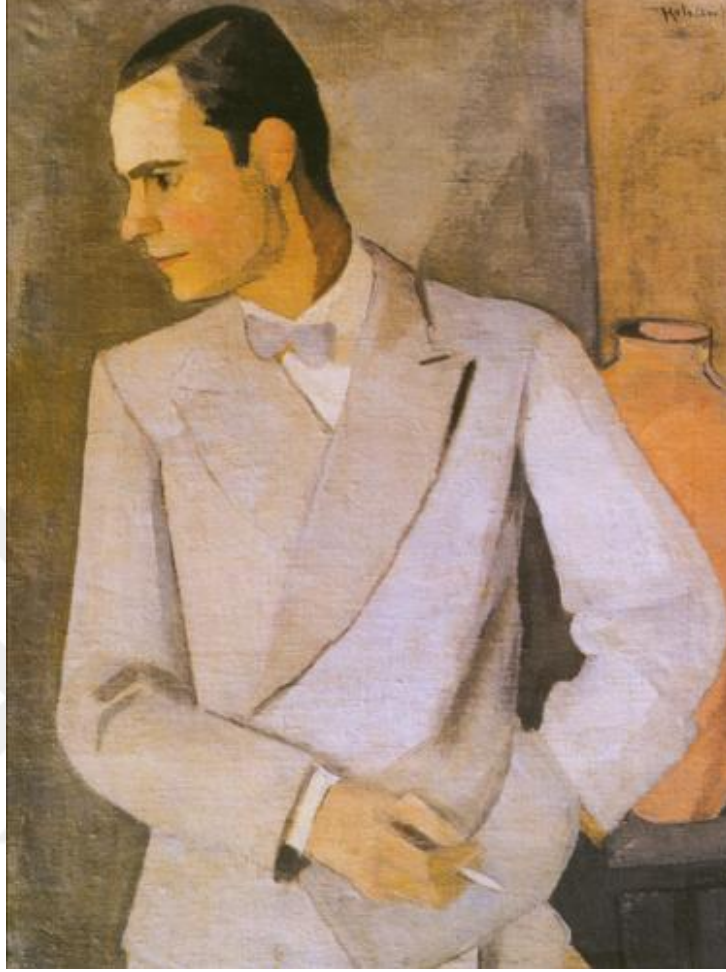
Kaynak: <https://oggito.com/icerikler/hale-asaf-uzerine-notlar/63432>

RESİM 201. Hale Asaf, "Bursa", Tarih Bilinmiyor (1928-29?), Tuval Üzerine Yağlıboya, 60x42 cm, Sakıp Sabancı Müzesi Koleksiyonu

Kaynak: <https://oggito.com/icerikler/hale-asaf-uzerine-notlar/63432>

Bursa'daki yaşama ayak uyduramayan Hale Asaf'ın arkadaşı Mahmut Cuda ile görev yerlerini değiştirerek (Becayiş) İstanbul'da Güzel Sanatlar Akademisi'nde 1 Aralık 1929 tarihinde çalışmaya başladığı bilinmektedir.

RESİM 202. Hale Asaf, “İsmail Hakkı Oygar Portresi”, Tarih Bilinmiyor (1928-29?), Tuval Üzerine Yağlıboya, 91x72cm, MSGSÜ

Kaynak: <http://lebriz.com/pages/lsd.aspx?lang=TR§ionID=6&articleID=364&bhcp=1>

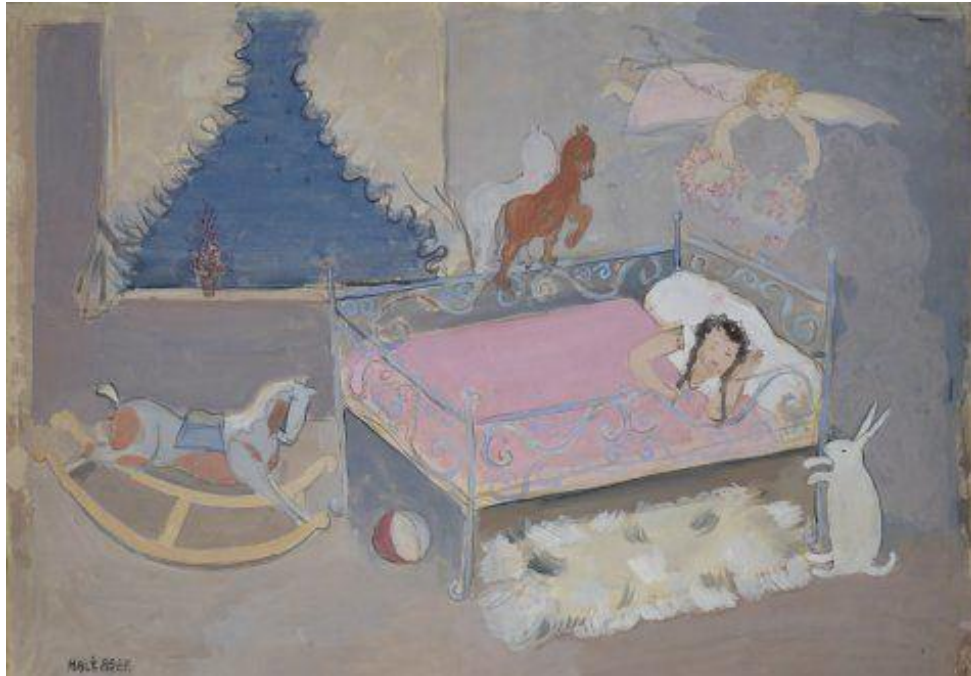
Hale Asaf kısacık ömrü boyunca hep hastalığı ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Hale Asaf’ın ilk kez beş yaşında İstanbul’da, daha sonra yirmi bir yaşında İtalya’da, otuzbir yaşına geldiğinde ise iki defa Paris’te ameliyat olduğu bilinmektedir.

Sanat şehri Paris’e olan sevgisi ve yaşadığı sağlık sorunları sebebi ile tekrar Parise giden Hale Asaf, orada İtalyan edebiyatçı Antonio Aniente ile tanışarak dostluk kurduğu görülmektedir. Antonio Aniente’in dostluğu zamanla aşk ilişkisine dönüşen Hale Asaf ömrünün son yedi yılını İtalyan sanatçı ile geçirmiştir.

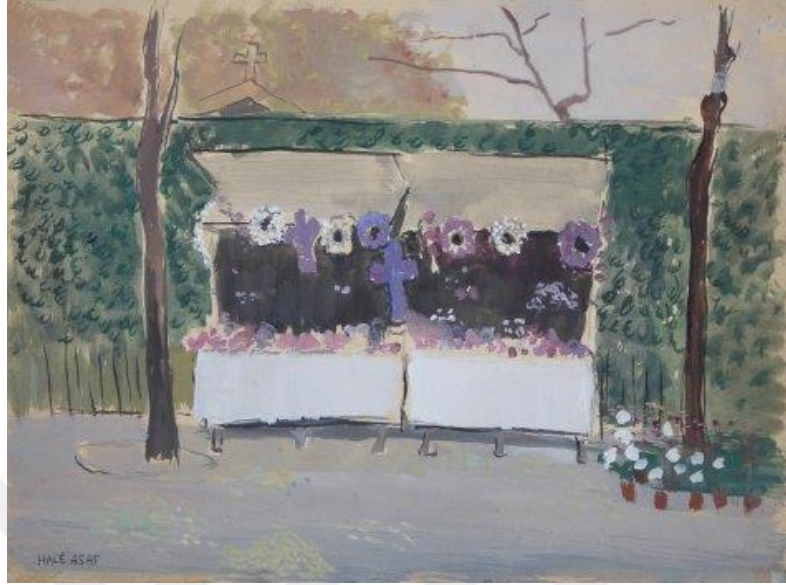
RESİM 203. Hale Asaf, “Paris’ten Köşe”, Tarih Bilinmiyor (II. Paris Dönemi), Tuval Üzerine Yağlıboya, 59,7x73,7cm, Özel Koleksiyon.

Kaynak: <https://bianet.org/biamag/diger/192024-hale-asaf-in-kayip-tablolari-paris-te-bir-koleksiyoncudan-cikti>

RESİM 204. Hale Asaf, “Kız Çocuğu”, Tarih Bilinmiyor (II. Paris Dönemi), Kağıt Üzerine Guaj, 48x63cm, Özel Koleksiyon

Kaynak: <https://bianet.org/biamag/diger/192024-hale-asaf-in-kayip-tablolari-paris-te-bir-koleksiyoncudan-cikti>

RESİM 205. Hale Asaf, "Montparnasse Mezarlığı", Tarih Bilinmiyor (II. Paris Dönemi), Kağıt Üzerine Guaj, 37,5x53cm, Özel Koleksiyon

Kaynak: <https://bianet.org/biamag/diger/192024-hale-asaf-in-kayip-tablolari-paris-te-bir-koleksiyoncudan-cikti>

Ömrünün son yılları maddi sıkıntılar içinde geçiren Hale Asaf henüz otuz üç yaşında (1938) karaciğer kanserinden Paris'te hayata veda etmiştir.

Cumhuriyet dönemi ilk kadın ressamlarımızdan olan Hale Asaf'ın; o dönem şartlarında pek az görülebilen öznel bir sanatçı olduğu bilinmektedir. Kemalizmin bir ideoloji olarak yerleştiği Erken Cumhuriyet döneminde sanatçıların kendi duygularından çok milli duygularla sanat ürettikleri görülmektedir. Hale Asaf ise milli duyguların sanatçıları yoğun olarak etkilediği bir dönemde bile kendi duygularını tuvale yansıtabilmiştir. Portre ve figür ağırlıklı çalışmalar yapan Hale Asaf desen çalışmalarına çok önem vermiştir.

Paris'e sanat eğitimi için giden ressamların çoğu gibi Hale Asaf'ın da Henry Matisse ve Raoul Dufy'den etkilendiği görülmektedir. Matisse etkisi ile oluşturduğu formlarda ayrıntıya girmekten kaçınarak renklerden faydalanan Hale Asaf, yapıtlarında kontrast renkleri tercih etmiştir.

RESİM 206. Hale Asaf, "İstanbul'dan Yelkenliler", Tarih Bilinmiyor (II. Paris Dönemi), Ahşap Üzerine Yağlıboya, 32,6x49,5 cm, Özel Koleksiyon
Kaynak: <https://thekafa.com/unlu-kadin-ressamimiz-hale-asaf/>

Kısacık ömrünün büyük bölümünü yurt dışında geçiren Hale Asaf; bulunduğu ülkelerde sanatsal birikimlerini arttırırken aynı zamanda çeşitli ülkelerde sergilere katılarak sanatını sergileme fırsatı bulmuştur.

4.2.17 Maide Arel (1907–1997)

RESİM 207. Maide Arel, Salt Araştırma, Yusuf Taktak Arşivi.
Kaynak: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/40549>

Ermeni asıllı bir Türk olan ve Mayde Feruhhan olarak da bilinen Maide Arel 1907 yılında İstanbul'da doğmuştur. Sanatçı bir geçmişi olan Dadyan ve Balyan ailesinin torunu olan Maide Arel'in dedeleri gibi sanata gönül verdiği görülmektedir. Sanat eğitimi almak için İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ne başlayan Maide Arel'in Nazmi Ziya Güran, Mehmet Ruhi Arel ve Hikmet Onat ile çalıştığı ve 1930 yılında mezun olduğu bilinmektedir.

Maide Arel hocası Profesör Mehmet Ruhi Arel'in oğlu ressam Şemsi Arel ile 1935 yılında evlenmiştir. Maide Arel'in eşinin resim öğretmenliği yaptığı Erzincan'da bir müddet Fransızca ve müzik öğretmenliği yaptığı bilinmektedir.

RESİM 208. Maide Arel, "Gergef İşleyen Kız", Tarih Bilinmiyor, Tuval Üzerine Yağlıboya, 91x73 cm
Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi⁵²

Kaynak: <https://digitalssm.org/digital/collection/ResimKlksyn/id/909>

⁵² Envanter No: AKB101

Yurt Gezileri'nde (1938-1943) eşi Şemsi Arel ile görev alan Maide Arel TBMM için Hatay'ı betimlediği çalışmalar yapmıştır.

Eşi ile 1945-1950 yılları arasında Fransa'da yaşayan Maide Arel'in; Paris'te André Lhote, Fernand Léger ve Jean Metzinger atölyelerinde çalışarak sanat eğitimini geliştirdiği görülmektedir.

Avrupa'ya gitmeden önce manzara çalışmaları yapan Maide Arel; Paris'ten döndükten sonra kübizm etkisinde mat renklerde yaptığı geometrik soyutlamalar ve stilize figür çalışmaları ile tanınmaktadır.

RESİM 209. Maide Arel, "Kadın", Tarih Bilinmiyor, Tahta Üzerine Yağlı Boya, 77 x 60 cm.
Kaynak: <https://www.istanbulsanatevi.com/unlu-sanatcilarin-hayati/soyadi-a-unlu-sanatcilarin-hayati/maide-arel-hayati-ve-eserleri/>

Maide Arel'in yapıtlarına konu olan kadınların günlük yaşamları modern ve sade bir şekilde betimlenmektedir.

Maide Arel kadın sanatçıların haklarını korumak adına kadın sanatçıların örgütlenebilmesi için çaba gösterirken etkin görevler de aldığı bilinmektedir.

Maide Arel Kadın Haklarını Koruma Derneği'nin sanat kolu sergisinin Paris'te kendisinin de üyesi olduğu uluslararası bir dernekte açılmasını sağlamıştır.

İlk kişisel sergisini Paris dönüşü İstanbul'da açan Beyoğlu Fransız Konsoloshanesi Salonu'nda (1951) açan Maide Arel'in; Güzel Sanatlar Birliği tarafından her yıl düzenlenen sergilere ve devlet sergilerine katıldığı bilinmektedir.

Ankara Halkevi tarafından açılan bir yarışmada (1948) ikincilik ödülünü Maide Arel'in kazandığı görülmektedir. Ayrıca sanatçıya katıldığı uluslararası sergilerde; Paris Milletlerarası Kadın sanatçılar Sergisi'nde Bronz Madalya (1964), Onuncu Wichy Bienali'nde Uluslararası Büyük Ödülü (1974), Onbirinci Clermont-Ferrand Çağdaş Sanat Sergisi'nde Kent Özel Ödülü (1976) verilerek ödüllendirildiği bilinmektedir. Ayrıca Türk kadınının Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı tarafından verilen onur Belgesi (1987), Gülhane El Sanatları Festivali'nde kendisine verilen plaket (1988), Plastik Sanatlar Derneği'nin verdiği Onur Belgesi (1991), Mimar Sinan Üniversitesi tarafından verilen Onur Plaketi (1991) ile onurlandırılan Maide Arel, 1997 yılında İstanbul'da hayata veda etmiştir.

Maide Arel "Çiftetelli" adlı eseri ile 1974 yılında Fransa'da katıldığı yarışmada Dünya Büyük Ödülüne layık görülmüştür.

RESİM 210. Maide Arel, "Çiftetelli", 1961, Kontrplak Üzerine Yağlı Boya, 90 x 116 cm
Kaynak: <https://artam.com/muzayede/293-cagdas-sanat-eserleri/maide-arel-1907-1997-ciftetelli-kompozisyon>

Çeşitli ülke ve şehirlerde iyi bir gözlemci olarak biriktirdiği deneyimlerini, Anadolu motiflerinden ilham alarak yapıtlarına aktaran Maide Arel; modern bir sentez oluşturarak yarattığı kendine özgü üslubu ile öncü kadın ressamlarımız arasında yer almaktadır. Maide Arel'in çeşitli müzelerde ve özel koleksiyonlarda bulunan eserleri günümüzde de dikkat çekmektedir.

4.2.18 Eren Eyüboğlu (1907–1988)

Eren Eyüboğlu, Romanya'nın Yaş şehrinde varlıklı bir ailenin kızı olarak 1907 yılında dünyaya gelmiştir. Resim sanatına gönül veren Eren Eyüboğlu'nun ortaöğretim yıllarında özel resim dersleri alarak sanat eğitimine başladığı bilinmektedir. Sanat eğitimine Romanya Yaş Güzel Sanatlar Akademisi'nde devam eden Eren Eyüboğlu'nun 1929 yılında mezun olduğu ve Paris'e giderek Julian Akademisi'ne devam ettiği görülmektedir. Eren Eyüboğlu; Julian Akademisi'nin verdiği sanat eğitimini çok Akademik bularak oradan ayrılmış ve Andre Lhote'un (1885-1962) öğrencisi olmuştur.

RESİM 211. Eren Eyüboğlu, "Otoportre", 1943, Karton Üzerine Yağlıboya, 48x63 cm
 Kaynak: <http://theearthistoryjournal.blogspot.com/2011/06/eren-ernestine-eyuboglu.html>

Eren Eyüboğlu'nun çok fazla Türk öğrencinin devam ettiği Andre Lhote Atölyesi'nde evlenerek ismini, hayatını değiştireceği Bedri Rahmi Eyüboğlu ile tanıştığı bilinmektedir.

Eren Eyüboğlu Paris'te bulunduğu süre içinde etkilendiği Monet ve Cezzane'nin eserlerini inceleyerek röprodüksiyon çalışmaları yaptığı görülmektedir.

Sanatçı 1930 yılında Paris'te tanıştığı Bedri Rahmi Eyüboğlu ile 1936 yılında evlenerek Esther Leibovici olan ismini Eren Eyüboğlu olarak değiştirmiştir.

RESİM 212. Eren Eyüboğlu, "Dans", 1949, Tuval Üzerine Yağlıboya, 48x63 cm, Eser Kodu: EREY 05 7/19
Kaynak: http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=95

Bedri Rahmi Eyüboğlu ile Türkiye'ye gelerek İstanbul'a yerleşen Eren Eyüboğlu; ilk sergisini 1936 yılında İstanbul'da Eminönü Halkevi'nde açarken, aynı yıl Ankara'da açılan bir sergiye de katılmıştır.

Eren Eyüboğlu'nun resmi olarak katılmasa da Yurt Gezileri'ne katılan eşi Bedri Rahmi Eyüboğlu ile birlikte Anadolu'yu dolaştığı bilinmektedir.

Eren Eyüboğlu Anadolu insanı ile yakın ilişkiler kurmuş ve onların yaşamını tuvaline aktarırken folklorik özellikleri plastik öğelerle birleştirmiştir.

RESİM 213. Eren Eyüboğlu, "Köylüler", 1985, Tuval Üzerine Yağlıboya, 24x78 cm, Eser Kodu: EREY 04 6/19

Kaynak: http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=95

Bedri Rahmi Eyüboğlu 1934 yılında sanatçıları ile yakın ilişkiler kurdukları D Grubu'na katılırken, Eren Eyüboğlu eşinden dört yıl sonra 1939 yılında gruba katılmış ve grubun yedinci sergisinde yer almıştır.

Eren Eyüboğlu'nun yaşadığı ailevi sorunlar ve yeni sanat ortamını görmek üzere 1940 ve 1960 yıllarında tekrar Paris'e giderek orada bir müddet yaşadığı ve sanatını geliştirdiği görülmektedir.

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nu 1974 yılında kaybeden Eren Eyüboğlu eşinden ondört yıl sonra 1988 yılında seksenbir yaşında İstanbul'da hayata veda etmiştir.

Resim çalışmalarının yanısıra eşi ile birlikte Mozaik çalışmaları da yapan Eren Eyüboğlu'nun otellerde (Hilton Oteli ve Divan Oteli), resmi kurumlarda (Ankara Etibank, Ankara Çocuk Hastanesi, Cerrahpaşa Hastanesi, Haydarpaşa Göğüs Hastalıkları Hastanesi) ve Dördüncü Levent konut duvarlarında mozaik çalışmaları bulunmaktadır.

4.2.19 Bedia Güleriyüz (1908-1911)

RESİM 214. Feyhaman Duran, "Bedia Güleriyüz Portresi", 1932, Tuval Üzerine yağlıboya, 44x54cm.
Kaynak: http://www.guleryuzler.com/bedia_1.html

Ondokuzuncu yüzyıl sonlarında Silistre'den (Bulgaristan) İstanbul'a göç eden köklü bir ailenin kızı olan Fatma Bedia Gülerüz, 1903 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Kuşaklar boyunca Hat sanatı ile iç içe olan bir ailede yetişen ve sanatın içinde büyüyen Bedia Gülerüz'ün resim sanatına ilgi duyarak İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde başladığı sanat eğitimini Sanayi-i Nefise Mektebi'nde tamamladığı bilinmektedir. Bedia Gülerüz'ün Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Feyhaman Duran, Ahmet Haşim, Nurettin Ali Berkol gibi hocalardan dersler aldığı görülmektedir. Sanat eğitimine yurtdışında devam etmek için Almanya'ya giderek Berlin Güzel Sanatlar Akademisi'ne kayıt yaptıran (1936) Bedia Gülerüz Arthur Kampf'ın yanında iki yıl kadar çalışarak sanatını ilerletmiştir. Almanya'dan sonra sanat eğitimini almak için Amerika'ya giden sanatçının New York'ta bir yıl eğitim alarak Türkiye'ye döndüğü bilinmektedir.

Bedia Gülerüz öğrencilik yıllarından beri üye olduğu Güzel Sanatlar Birliği'nden hayatı boyunca kopmamıştır. Sanatçının yurda döndükten sonra Güzel Sanatlar Birliği'nin Galatasaray Sergileri'ne, ayrıca İstanbul ve Ankara'da düzenlediği sergilere de katıldığı bilinmektedir.

Karma sergilere katılan Bedia Gülerüz'ün hiç kişisel sergi düzenlemediği ancak resimlerinin uzun yıllar Devlet Resim ve Heykel Sergilerinde yer aldığı görülmektedir. İzlenimci tarzda çalışmalar yapan Bedia Gülerüz, doğada yaptığı manzara resimleri ile iz bırakarak 1991 yılında hayata veda etmiştir. Sanatçı günümüz çağdaş sanatının öncülerinden Mehmet Gülerüz'ün (1938) halasıdır.

Bedia Gülerüz'ün yapıtları İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'nde, çeşitli bankalarda, kamu kuruluşlarında ve özel koleksiyonlarda bulunmaktadır.

RESİM 215. Bedia Gülerüz, "Boğazda Gemi", Tarih Bilinmiyor, Tuval Üzerine Yağlıboya, 53X60 cm, Mehmet Gülerüz Koleksiyonu

Kaynak: <http://www.guleryuzler.com/bedia/Renkli-0010.jpg>

4.2.20 Semiha Berksoy (1910-2004)

RESİM 216. Semiha Berksoy

Kaynak: <https://www.star.com.tr/guncel/semiha-berksoy-kimdir-semiha-berksoy-eserleri-nelerdir-haber-1456405/>

Ressam ve heykeltıraş Fatma Saime ve Ziya Cenap Berksoy'un kızı olan Semiha Berksoy 1910 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir.

Semiha Berksoy'un Maliye Katipi olan babası Ziya Cenap Berksoy'un şairliğinin yanı sıra çok güzel bir sese de sahip olduğu bilinmektedir. Kültürlü bir ailenin içinde sanattan beslenerek büyüyen Semiha Berksoy'un anne ve babasından aldığı özellikler sayesinde çok yönlü bir sanatçı olarak hayatına devam ettiği görülmektedir.

Annesi ressam Fatma Saime Hanım'ın henüz yirmiyedi yaşında hamile iken İspanyol gribine yakalanarak ölmesi Semiha Berksoy'u derinden etkilerken yapıtları ile de bize hayatı boyunca sürecektir olan anne özlemini hissettirmektedir.

RESİM 217. Semiha Berksoy, "Kötülükten Annesi Tarafından Korunan Kız", 1970, Sunta Üzerine Yağlıboya, 106x76 cm, Sharjah Biennial 2019⁵³

Kaynak: <https://universes.art/en/sharjah-biennial/2019/arts-square/art-museum-right/semiha-berksoy-2>

⁵³ Fotoğraf: Haupt&Binder

RESİM 218. Semiha Berksoy, “Annem Ressam Fatma”, 1972, Sunta Üzerine Yağlıboya, 100x70 cm, Sharjah Biennial 2019, Fotoğraf: Haupt&Binder
Kaynak: <https://universes.art/en/sharjah-biennial/2019/arts-square/art-museum-right/semiha-berksoy-2>

Ortaöğrenim için İstanbul Kız Lisesi’ne devam eden Semiha Berksoy’un, aynı zamanda Güzel Sanatlar Akademisi’nde, Çallı Kuşağı ressamlarından Namık İsmail (1890-1935) atölyesinde resim eğitimi de aldığı bilinmektedir. Darülbekai Tiyatro Okulu’nda eğitim alan Semiha Berksoy’un daha sonra İstanbul Belediye Konservatuvan’na girerek (1928) Nimet Vahit Şan’ın öğrencisi olduğu görülmektedir.

Atatürk’ün talimatı ile hazırlanan ve ilk Türk operası olan Özsoy’da rol alan Semiha Berksoy; bu operadaki performansını Halkevi Sahnesi’nde Atatürk’ün ve İran Şahı Rıza Pehlevi’nin huzurunda da sergilemiştir (19 Haziran 1934).

“1934 yılında Atatürk’ün emriyle ilk Türk operası Özsoy’un başrolü Aysım’i oynadım. Operalarımızın önüne Atatürk’ün heykeli dikilmelidir. Harf, Kıyafet ve Şapka Devrimleri’ni yapan Atatürk, sanat devrimi de yapmak istiyordu. Şöyle düşünüyordu: “Operada reform yapmakla bütün sanatlarda reform yapmış olurum.” İşte ben, ömrüm boyunca Atatürk’ün yüksek sanat görüşünün temsilcisi olmaya gayret ettim. Onun önderliğinde yön alan kültür ve sanat evriminin ilk ışığıym.” (Leblebi Tozu, 2019)

Richard Strauss'un yetmişbeşinci doğum günü şerefine Berlin'de düzenlenen (1939) etkinlikle Ariadne auf Naxos adlı eserde Naxos rolünü üstlenerek performans gösteren Semiha Berksoy Avrupa'da sahne alan ilk Türk primadonna olmuştur.

RESİM 219. 1931 Yılında Çekilen Semiha Berksoy’un Başrolünde Oynadığı İlk Sesli Türk Filmi Olan “İstanbul Sokakları’nda” Filminin Afişi

Kaynak: <http://www.leblebitozu.com/semiha-berksoy-kimdir-semiha-berksoyun-hayati/>

Sanatın farklı disiplinlerinde performans gösteren Semiha Berksoy; hayatı boyunca pek çok ilke imza atarak ilk Türk opera sanatçısı, Avrupa’da sahne alan ilk Türk soprano ve bir primadonna olarak, ayrıca Muhsin Ertuğrul’un yönettiği ilk sesli Türk filmi olan “İstanbul Sokakları”nda (1931) başrol alarak tarihe adını yazdırmaktadır.

Sanatı hayatının merkezine koyan Semiha Berksoy; yaşamı boyunca tutku ile resim yapmaktan hiç vazgeçmeyerek kendine özgü bir tarzda, özgürce ve hiçbir akıma bağlı olmadan avangart eserler üretmiştir. Semiha Berksoy resimlerini nasıl bir ruh hali ile ürettiğini Zeynep Oral ile yaptığı bir röportajda (2001) kendi sözleri ile şöyle ifade etmektedir.

“Ne hissediyorsam onun resmini yapıyorum. Kiminde çocuk gibiyim, kiminde melek, kiminde şeytan... Melekliğim, karşılık beklemeden sevmemden geliyor. Sevince, melekleşiyorum, sevince çocuk saflığına kavuşuyorum... Şeytanlığım ise, sevdiğimi bırakıp gidebilmem. Sanatım için çekip giderim, gidebilirim... Bana şeytanlığı yaptıran sanat aşkı.” (Leblebi Tozu, 2019)

Semiha Berksoy, kitaplarından tanıyıp hayran olduğu ve platonik aşk duyduğu Nazım Hikmet’le “Kafatası” piyesi için tanışınca iki sanatçı arasında kısa bir aşk yaşandığı bilinmektedir. Semiha Berksoy ve Nazım Hikmet aşkı bitse de, birbirlerine olan karşılıklı hayranlıkları, sevgileri ve arkadaşlıkları hiçbir zaman bitmezken birbirlerine mektuplar yazmaktan asla vazgeçmemişlerdir.

RESİM 220. Semiha Berksoy , "Hapishanede Ziyafet", 1999, Duralit Üzerine Yağlıboya, 99x69 cm, Öykü Koleksiyonu, No:20

Kaynak: <http://www.semihaberkssoymuzesi.com/semiha-berksoy-koleksiyonu.asp?secilen=oyku&sayi=20>

Semiha Berksoy ve Nazım Hikmet'in mektupları daha sonra "Nazım Hikmet ve Tosca'sı Semiha Berksoy-Mektuplaşmalar" adı altında Kırmızı Kedi Yayınevi tarafından kitap olarak yayınlanmıştır.

Kendisine aşık olan Fikret Mualla ile de yakın arkadaş olan Semiha Berksoy, Fikret Mualla Türkiye'den ayrılınca (1939) arkadaşlıklarını mektuplarla devam ettirmiş ve bu mektuplar da Kırmızı Kedi Yayınevi tarafından "İki Aykırının Mektupları" adı ile kitaplaştırılmıştır.

Semiha Berksoy'un kariyerinde yaşadığı sorunlar nedeni ile devam eden İkinci Dünya Savaşı'na rağmen Almanya'ya giderek (1942) Berlin Müzik Akademisi'ne başvurduğu bilinmektedir. Yaşadığı bürokratik engelleri aşabilmek için diploma almak

isteyen Semiha Berksoy; dokuz ay Almanya’da yaşayarak Türkiye’ye dönmüş daha sonra Ercüment Siyavuşgil ile evlenerek kendisi gibi sanatçı olan kızı Zeliha Berksoy’u dünyaya getirmiştir (1946).

Semiha Berksoy 1929 yılında başladığı opera kariyerini çeşitli sebeplerle bir takım zorluklar yaşasa, zaman zaman sahneden uzaklaştırılsa da kendi isteği ile emekli olana kadar (1972) otuz yıldan fazla devam ettirdiği görülmektedir.

RESİM 221. Semiha Berksoy, “Yeşil Kanatlı Melek”, 1991, Masonit Üzerine Yağlıboya, 99 × 69 cm, Özel Koleksiyon

Kaynak: <https://www.artsy.net/artwork/semiha-berksoy-angel-with-green-wings-zeliha-berksoy-1>

Hayatı boyunca tutkuyla resim yapan Semiha Berksoy; yapıtlarında yedi yaşında kaybettiği annesine olan özleminin yanı sıra aile, aşk, opera, tiyatro gibi kendi hayatından kesitler sunduğu temaları, içinden geldiği gibi özgün bir biçimde yansıtmıştır.

RESİM 222. Semiha Berksoy, 2017, "Aşk'la, Semiha Berksoy", Sergisi'nde Çekilmiş
Kaynak: <https://www.oggusto.com/sanat/sergi/semiha-berksoy-askla-aniliyor>

RESİM 223. Semiha Berksoy, "Otoportre", 1972, Masonit Üzerine Yağlıboya, 100 × 70 cm, Özel Koleksiyon

Kaynak: <https://www.artsy.net/artwork/semiha-berksoy-self-portrait-4>

Resim, müzik, opera, tiyatro, edebiyat gibi sanat disiplinleri arasında sanatla her zaman iç içe, çok renkli, marjinal bir yaşam süren Semiha Berksoy doksandört yaşında (2004) hayata veda etmiştir.

Türk sanat tarihinin önemli isimlerinden biri olan sanatçı'nın yapıtları Londra'da yapılan Frieze Masters 2018 sergisinde sergilenmiştir.

RESİM 224.

Kaynak: <https://tr.euronews.com/2019/05/24/google-ilk-turk-opera-sanatcisi-semiha-berksoy-u-doodle-yapti-doodle-nedir>⁵⁴

4.2.21 Fûrûmet Tektaş (1912-1961)

RESİM 225. Fûrûmet Tektaş

Kaynak: http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=2&modPainters_artistDetailID=1512

⁵⁴ Dünyanın En Popüler İnternet Arama Motoru Google, 109. Doğum Yıl Dönümünde çok Yönlü Sanatçı Semiha Berksoy'u Doodle yapmıştır.

Büyükelçi Suat Davaz'ın kızı olan Frumet Tektaş 1912 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Frumet Tektaş'ın henüz altı yaşında müzik dersleri alarak başladığı sanat eğitimine, babasının görevi nedeni ile bulundukları Roma'da yedi yaşında resim dersleri ile devam ettiği bilinmektedir. Roma'da bir Fransız Akademisi olan Villa Medicis'de eğitimini tamamlayan Frumet Tektaş, Via Margut'ta bulunan İngiliz Akademisi'nde çalışmıştır. Çok küçük yaşlarda müzik eğitimi almaya başlayan Frumet Tektaş Roma'da bulunduğu süre içinde de müzikten hiç kopmayarak opera çalıştığı görülmektedir. Frumet Tektaş Roma'da yaşadığı yıllarda aile dostları olan Mihri Müşfik'le sık sık görüşürken, aynı zamanda da onun sanatından ve tarzından etkilendiği de anlaşılmaktadır.

RESİM 226. Frumet Tektaş, "Atölyede Oturan Kadın", Tarih Bilinmiyor, Karton Üzerine Yağlıboya, 32x26cm, Kod: 2/7

Kaynak: http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=2&modPainters_artistDetailID=1512

Babası Suat Davaz'ın Paris Büyükelçiliği'ne atanması (1932) ile Paris'e taşınan Frumet Tektaş, Geande Chaumire ve Andre Lhote Atölyesi'nde beş yıl süren sanat

eğitimi tamamladıktan sonra Türkiye'ye dönerek (1938) Arif Tektaş ile evlenmiştir. Filarmoni Derneği kurulunca (1945) eşi ile birlikte derneğin başına geçen Frumet Tektaş'ın burada pek çok organizasyon düzenlediği ve resim dersleri verdiği bilinmektedir (Turkish Painting, t.y.).

4.2.22 Melahat Ekinci (1913-1971)

İstanbul'da 1913 yılında dünyaya gelen Melahat Ekinci'nin ilk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra Güzel Sanatlar Akademisine girerek 1932 yılında mezun olduğu bilinmektedir.

Müstakil Ressamlar Birliği'ne ve daha sonra Güzel Sanatlar Birliği'ne ye olan Melahat Ekinci'nin Devlet Resim Heykel Sergilerine katıldığı (1939, 1940, 1941, 1942, 1945) görülmektedir. Sanatçı 1941 yılında yapılan Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nde nclk kazanmıştır. (bknz RESİM 227)

RESİM 227. Melahat Ekinci, "Portre", 1941,
Kaynak: <https://core.ac.uk/download/pdf/38313255.pdf>

Henüz yirmi yedi yaşında iken (1940) Yurt Gezilerine katılan Melahat Ekinci; üçüncü Yurt Gezisi için Aydın'a daha sonra ise dördüncü Yurt Gezisi için Bilecik'e giderek çalışmalar yapmıştır. Klasik bir üslupta ürettiği portre ve peyzaj çalışmaları ile tanınan Melahat Ekinci'nin en önemli yapıtları arasında "Figür" ve "Aydınlı Kadın" yer almaktadır. Melahat Ekinci'nin Resim ve Heykel Müzesi'nde ve Ankara Milli Kütüphanesi'nde yapıtları bulunmaktadır.

RESİM 228. Melahat Ekinci, "Natürmort", 1945, Tuval Üzerine Yağlıboya, 30x38 cm

Kaynak: <https://www.istanbulantiksanat.com/urun/2799392/melahat-ekinci-1913-1971-naturmort-tuval-uzeri-yagliboya-imzali-1945>

RESİM 229. Melahat Ekinci, "Natürmort", 1949, Tuval Üzerine Yağlıboya, 70 x 55cm

Kaynak: <https://www.artiummodern.com/urun/2677041/melahat-ekinci-1913-1971-naturmort-imzali-1949-tarihli-tuval-uzerine>

4.2.23 Şükriye Dikmen (1918 - 2000)

RESİM 230. Şükriye Dikmen

Kaynak: <https://sanatokur.com/sukriye-dikmen-kimdir/>

Erken Cumhuriyet Dönemi kadın sanatçılarımızdan Şükriye Dikmen 1918 yılında İstanbul Büyükkada'da dünyaya gelmiştir. Şükriye Dikmen dönemin önemli bilimadamlarından ve Türkiye'de mikrobiyolojinin öncülerinden olan veteriner Batumlu Cafer Fahri Bey'in kızıdır. Babasının isteği ile çok küçük yaşta Fransızca öğrenen Şükriye Dikmen, Namık İsmail, Feyhaman Duran gibi sanatçıların ailesinin yakın dostu olması nedeni ile sanat dolu bir ortamda büyümüştür.

Arnavutköy Amerikan Koleji'nde orta öğrenimini tamamlayan (1942) Şükriye Dikmen'in İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Resim bölümüne girdiği ve Zeki Kocamemi, Nurullah Berk ve Cemal Tollu atölyelerinde dersler alarak mezun olduğu (1948) bilinmektedir.

RESİM 231. Şükriye Dikmen, “Amerika’dan Yol”, 1945, Peyzaj, Karton Üzeri Yağlıboya, 51x41cm
Kaynak: <http://idildergisi.com/makale/pdf/1451554981.pdf>

Sanatçının Akademiden mezun olduktan sonra sanat eğitimine yurt dışında devam etmek için Fransa’ya gittiği görülmektedir. Paris’te Ecole du Louvre’un Sanat Tarihi bölümünden 1953 yılında mezun olan Şükriye Dikmen; aynı zamanda Fernand Léger’le üç yıl ve Sergier ve Roger Chastel ile birlikte iki yıl çalışmıştır. Şükriye Dikmen, Paris’te ilk kişisel sergisini Galeri Jeanne Castel’de 1953 yılında açarak dikkatleri çekmiş, bir yıl sonra Türkiye’ye dönünce de İstanbul Fransız Konsoloslukunda daha sonra da Ankara Helikon Sanat Galerisi’nde kişisel sergi açmıştır.

Şükriye Dikmen’in, Edinburgh Festivali (1957), Sopenlo yarışması (1961), Paris, Brüksel ve Viyana’da sergilenen “Çağdaş Türk Sanatı” Sergileri (1962) gibi sanat etkinliklerine katıldığı görülmektedir. Sanatçı ayrıca Ankara ve İstanbul’da sergiler açmış ve Devlet Güzel Sanatlar Akademisi’nde eski ve yeni resimlerini bir araya topladığı retrospektif bir sergi (1968) düzenlemiştir (Sanat Okur, 2019).

RESİM 232. Şükriye Dikmen, "Erkek ve Kadın", 1953, 100 X 65 cm, Duralit Üzerine Yağlıboya
Kaynak: <https://arsizsanat.com/portre-sukriye-dikmen/>

Şükriye Dikmen'in desen çalışmalarına çok önem verdiği, araştırma çizgisi ve perspektif kullanmadan sade çizgilerle desenler çalıştığı görülmektedir. Desenlerini resimlerine de yansıtarak iki boyutlu biçimler kuran Şükriye Dikmen; konturlarla sınırladığı soyut yapıtlar üretmiştir.

Yapıtlarında hocası Leger, hayran olduğu Matisse (yalınlık) ve Modigliani etkileri görülen peyzaj, natürmort, manzara çalışsa da daha çok kontrplak üzerine kadın portreleri yaptığı görülmektedir. Şükriye Dikmen; Japon estamplarını ve minyatürleri anımsatan iri

gözlü, ince boyunlu tek figür kullanarak sade ve yalın bir soyutlamayla yaptığı üretimleri ile tanınmaktadır.

RESİM 233. Şükriye Dikmen, "Portre", Tarih Bilinmiyor, Duralit Üzerine Yağlıboya, 60x52cm
Kaynak: <https://artam.com/muzayede/253-degerli-tablolar-ve-antikalar/sukriye-dikmen-1918-2000-portre-9>

RESİM 234. Şükriye Dikmen, "Portre", Tarih Bilinmiyor, Kontraplak Üzerine Yağlıboya, 35x32cm, Halkbank Koleksiyonu, Eser Kodu: SUKD 03 3/5
Kaynak: http://turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=557

Türk resim sanatında önemli bir yere sahip olan Şükriye Dikmen 16 Eylül 2000 tarihinde hayata veda etmiştir. Şükriye Dikmen'in içinden geldiği gibi kendine has

modern, yalın, sade özgün tarzda ürettiği eserleri çeşitli müzelerde ve özel koleksiyonlarda yer almaktadır.

4.2.24 Leyla Gamsız Sarptürk (1921-2010)

RESİM 235. Leyla Gamsız

Kaynak: https://www.balabanmuzayede.com/leyla-gamsiz_prop.html

Leyla Gamsız göçmen bir annenin ve verem hastalığında uzmanlaşmış bir doktorun kızı olarak 1921 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babasının görevinden dolayı ailesinin İstanbul dışında olması sebebi ile Leyla Gamsız ilköğrenim eğitimine yatılı bir okulda başlamıştır. Ortaöğretim eğitimini Erenköy Kız Lisesi ve Sivas Lisesi'nde alan Leyla Gamsız'ın ilk sanat eğitimini ise hocası Eşref Üren'den aldığı bilinmektedir.

Leyla Gamsız Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Coğrafya Bölümü'nde tamamlamıştır. Daha sonra İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi) Yüksek Resim Bölümü'ne devam ederek sanat eğitimi alan Leyla Gamsız'ın Bedri Rahmi Eyüboğlu Atölyesi'nde çalıştığı bilinmektedir.

Onlar Grubu'nun kurucuları (1947) arasında yer alan Leyla Gamsız'ın pek çok sosyal sorumluluk projesinde bulunarak katkı sağladığı görülmektedir.

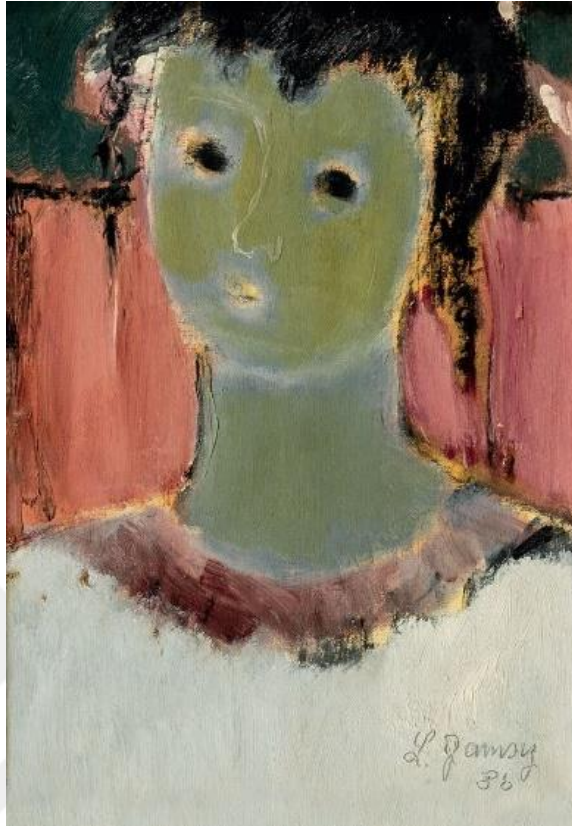
Leyla Gamsız 1949 yılında akademiden sınıf arkadaşı olan Hulusi Sarptürk ile evlenerek eşinin öğretmen olarak görev aldığı Hendek'te bir yıl yaşamıştır.

RESİM 236. Leyla Gamsız, "Bursa'dan", Tarih Bilinmiyor, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 44x58 cm
Kaynak: <https://gaziresimissanalsergi.gazi.edu.tr/eser-detay/164/bursa-dan>

Fransız Hükümeti'nden aldığı burs ile Paris'e giden Leyla Gamsız'ın Andre Lhote Atölyesi'nde (1952) sanat eğitimi aldığı bilinmektedir. Leyla Gamsız eşi Hulusi Sarptürk'ü çok genç yaşta kaybedince yaşamının merkezine sanatı koyarak yoluna devam ettiği görülmektedir.

İstanbul ve Ankara da yirmiye yakın sergi düzenleyen Leyla Gamsız, ayrıca 1964 ve 1967 yıllarında Akademi Ödüllerini ve 1987 yılında da onbirinci Simavi Vakfı Görsel Sanatlar Ödülü'nü kazanmıştır.

RESİM 237. Leyla Gamsız, "Portre", 1986, Tuval Üzerine Yağlıboya, 35x25 cm

Kaynak: <https://www.istanbulmuzayede.com/urun/601011/leyla-gamsiz-1921-2010-portre-imzali-19-86-tarihli-tuval-uzeri>

Anadolu ile Batı sanatını harmanlayan Leyla Gamsız; geliştirdiği kendine özgü tarz ile Türk resim sanatının yenilikçi ressamı arasında yer almaktadır. İyi bir eser ortaya çıkaramayacaksa resim yapmanın anlamsız olduğunu savunan Leyla Gamsız, 2001 yılındaki sergisinden sonra resim yapmayı bıraktığı görülmektedir.

Leyla Gamsız 2010 yılında seksendokuz yaşında arkasında bir sürü eser bırakarak hayatını kaybetmiştir.

İstanbul Resim ve Heykel Müzesi, İstanbul Modern Sanat Müzesi'nde ve özel koleksiyonlarda Leyla Gamsız'ın yapıtları bulunmaktadır.

4.2.25 Tiraje Dikmen (1925-2001)

Türkiye’de mikrobiyolojinin öncülerinden olan veteriner Batumlu Cafer Fahri Bey’in kızı olan Tiraje Dikmen 1925 yılında İstanbul Büyükkada’da dünyaya gelmiştir.

RESİM 238. Tiraje Dikmen

Kaynak: <https://m.bianet.org/bianet/print/158246-ressam-tiraje-dikmen-hayata-veda-etti>

Tiraje Dikmen de ablası Şükriye Dikmen gibi babasının isteği ile çok küçük yaşta Fransızca öğrenmiş ve ailesinin Namık İsmail, Feyhaman Duran gibi sanatçılarla olan yakın dostluğu nedeni ile sanat dolu bir ortamda büyümüştür. Ortaöğretimini Işık Lisesi’nde tamalayan Tiraje Dikmen’in yükseköğrenimini İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi’nde tamamladıktan sonra aynı fakülteden doktorasını da aldığı bilinmektedir.

Tiraje Dikmen’in ayrıca 1943-1948 arasında bir yandan da Devlet Güzel Sanatlar Akademisi’nde Leopold Levy’nin atölyesine özel öğrenci olarak katılmıştır.

Fransız Hükümeti’nin verdiği burs ile Fransa’ya giderek Paris’e yerleşen (1949) Tiraje Dikmen; Hukuk ve İktisadi Bilimler Fakültesi’ne devam ettiği görülmektedir. Daha sonra 1954-1955 yılları arasında Ecole du Louvre’da Sanat Tarihi ve Müzeoloji

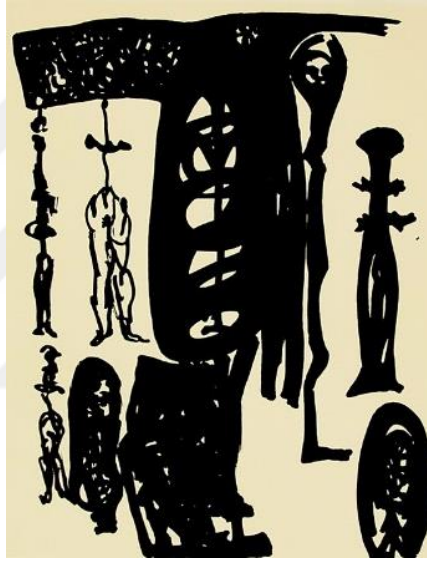
eğitimi alan Tiraje Dikmen'in Avrupa müzelerini inceleme gezilerine katıldığı bilinmektedir.

Tiraje Dikmen Paris'te Max Ernst, Yves Bonnefoy, Man Ray, Jacques Herold, Patrick Waldberg, Tristan Tzara, B. Condras, Charles Estienne'nin de içinde bulunduğu pek çok eleştirmen ve sanatçı ile yakın ilişkiler kurmuştur. Tiraje Dikmen, desenlerinden oluşan ilk kişisel sergini (1956) Galerie Edouard Loeb'da açtığı ve Max Ernst'in bu sergiden sanatçının iki yapıtını satın aldığı bilinmektedir. Sanatçı daha sonra yine aynı galeride yağlıboya çalışmalarından oluşan ikinci sergisini de açmış (1960) ve beğeni kazanmıştır.

Modern Türk resim sanatının önemli temsilcilerinden Tiraje Dikmen; ülke sınırları dışında başarı göstererek ün kazanmış olsa da, yaşadığı ailevi sorunları nedeni ile sık sık Paris ile İstanbul arasında gidip gelmek zorunda kaldığı bilinmektedir. Tiraje Dikmen Paris ile İstanbul arasında sık sık gidip geldiği o yıllarda İstanbul'da Devlet Güzel Sanatlar Akademisi tarafından hazırlanan "Paris'te Türk Sanatçıları" isimli sergiye (1961) ve Paris'te Musée d'Art Moderne'de düzenlenen "Çağdaş Türk Sanatı" sergisine (1963) katılmıştır.

Paris'te sürrealist sanatçılarla yakın ilişkiler içinde olan ve resimlerinde insan figürünü soyutlayarak çalışan Tiraje Dikmen Galerici Raymont Nacenta ve sanat eleştirmeni Patrick Waldberg tarafından hazırlanan Sürrealizmin Kökenleri ve Tarihi (Le Surrealisme Source-Histoire-Affinites) adıyla tarihsel süreç içinde gerçeküstü eğilimlerin sergilendiği Galeria Charpantier'de açılan (1964) karma sergiye davet edilmiştir. Sergide Bosch Bruegel, Paul Klee, Max Ernst, Picasso, Duchamp, Tristan Tzara, Jacques Prevert, Soupault gibi pek çok ressam, şair ve yazar sanatçıların yapıtları yer almaktadır.

Fransa yakın tarihinin en önemli kırılma noktalarından biri olan 1968 Mayıs olayları sırasında Paris’te olan Tiraje Dikmen, yaşanan olaylardan etkilenerek hazırladığı Mai 1968 dizisini Türkiye’de Galeri Bir’de (1970) açtığı ilk kişisel sergisinde sergilemiştir. Tiraje Dikmen’in Ankara Galeri Nev’de (1985) açtığı Zamanların Hafızası adlı sergisi ise Patrick Waldberg’in önsözü ile Ali Artun tarafından aynı isimle serigrafi kitabı olarak yayınlanmıştır.

RESİM 239. Tiraje Dikmen, “Zamanların Hafızası”, 1985, Tek renkli ipek baskı, 50x35 cm Numaralı ve imzalı, 100 baskı ile sınırlı, “Galeri Nev Koleksiyonu.
Kaynak: <https://galerinev.art/tr/baskilar/tiraje-dikmen>

RESİM 240. Tiraje Dikmen, "İsimsiz", 1978, Kâğıt Üzerine Yağlıboya, Hüseyin Bütünler Koleksiyonu
Kaynak: <https://www.e-skop.com/skopbulten/kaleydoskop-tiraje-dikmen/5841>

RESİM 241. Tiraje Dikmen, "İsimsiz Davulcular", 1970, Kâğıt Üzerine Yağlıboya, Ali Artun Koleksiyonu, Fotoğraf: Mustafa Hazneci

Kaynak: <https://www.e-skop.com/skopbulten/kaleydoskop-tiraje-dikmen/5841>

Hocası Leopold Levy'nin (1882-1966) miras olarak resimlerini ve atölyesini Tiraje Dikmen'e bıraktığı bilinmektedir. Tiraje Dikmen hocasının kendisine bıraktığı mirasın sorumluluğu ile Leopold Levy'nin çalışmalarının ayrıntılı bir arşivini hazırlamış ve sanat çalışmalarını burada devam ettirerek (1967) atölyenin yıkılmaması ve resimlerin korunması için çok mücadele etmiştir. Tiraje Dikmen ayrıca müze olarak korunmasını çok istediği Büyüka'da doğduğu köşkü elinde tutabilmek için de mücadele verdiği bilinmektedir. Sanatçı 1980'li yılların tamamını bu köşte geçirdiği ancak Paris'teki atölyesini de kapatmadığı görülmektedir.

Tiraje Dikmen 2014 yılında hayatını veda ederek çok sevdiği Büyüka'da toprağa verilmiştir.

Sanatçı tüm mirasını İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne bıraktığı ancak mirası ve arşivinin sanatçının istediği gibi değerlendirilemediği görülmektedir.

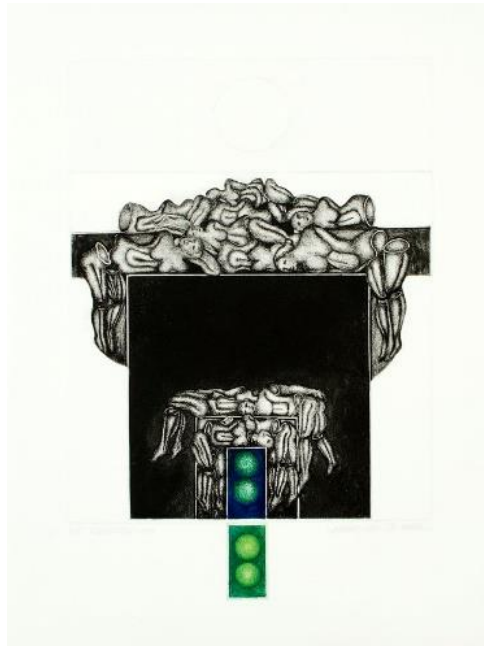
4.2.26 Mürşide İçmeli (1930-2014)

RESİM 242. Mürşide İçmeli

Kaynak: <https://www.star.com.tr/ankara/hocalarin-hocasi-icmeli-sergisi-acildi-haber-1278850/>

1930 yılında İstanbul'da doğan Mürşide İçmeli'nin İstanbul Çapa Kız İlk öğretmen Okulu resim seminerinde (1947) resim eğitimine başladığı ancak seminer kapanınca Bursa ve Konya Kız İlk öğretmen Okulları'nda öğrenim gördüğü bilinmektedir.

RESİM 243. Mürşide İçmeli, "Kuklalar", 1984, Gravür, 52x35 cm Çağdaş Sanatlar Müzesi, Anadolu Üniversitesi.

Kaynak: <https://csmuze.anadolu.edu.tr/muze-koleksiyonu/muze-koleksiyonu?page=13>

Mürşide İçmeli yetenek sınavını kazanarak girdiği (1950) Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Bölümü'nden mezun olunca (1953) Afyon Lisesi'nde bir süre resim-iş öğretmeni liği yaptığı görölmektedir. Mürşide İçmeli'nin daha sonra Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde grafik asistanı olarak görev aldığı (1959) ve bir yıl sonra hükümet bursu alarak İspanya'ya (1960) gittiği bilinmektedir. Madrid Güzel Sanatlar Akademisi gravür atölyesi ve Güzel Sanatlar Milli Okulu litografi (taşbaskı) atölyelerine devam eden Mürşide İçmeli özgün baskı-resim dalında ihtisas yaparak yurda geri dönmüş bir yıl sonra Grafik sanatlar dalında ihtisas yapması için İngiltere'ye (1962) gönderilmiştir.

Londra'da Central School Art and Design'ın Grafik Sanatları Bölümünde İllüstrasyon dalında ihtisasını tamamlayarak yurda dönen (1965) Mürşide İçmeli; Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü Grafik Sanatları'da öğretmen olarak görev alarak 1986 yılına kadar çalışmıştır.

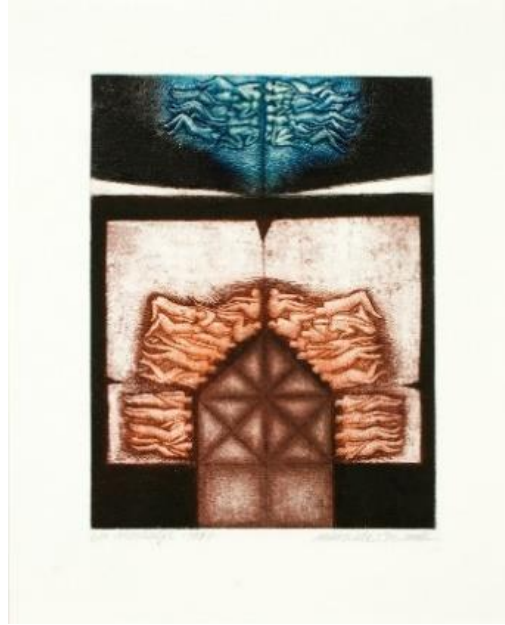
Mürşide İçmeli 1985 yılında Sanatta Yeterlilik (Doktora'ya eşdeğer) ünvanını aldıktan sonra 1986 yılında Bilkent Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde Grafik Bölümü Öğretim Üyesi olarak görev almıştır. Sanatçı kendi isteği ile emekli olduğu 1995 yılına kadar Bilkent Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde çalıştıktan sonra sanat çalışmalarına kendi atölyesinde devam etmiştir.

Önemli özgün baskı sanatçımız Mürşide İçmeli; Anadolu uygarlıklarından etkilenerek ürettiği yapıtlarında yaşam ve ölüm temalarını işleyerek simgesel, geometrik, soyut bir dil kullanmış ve kontrasta önem vermiştir. Yapıtları ile çok sayıda ödöl kazanan Mürşide İçmeli'nin, Devlet Resim ve Heykel Sergileri seçici kurul üyeliği de yaptığı bilinmektedir.

RESİM 244. Mürşide İçmeli, "Umut Dünyası", 1986, Gravür, 60x51 cm, Çağdaş Sanatlar Müzesi, Anadolu Üniversitesi

Kaynak: <https://csmuze.anadolu.edu.tr/muze-koleksiyonu/muze-koleksiyonu?page=13>

RESİM 245. Mürşide İçmeli, "Nostalji", 1987, Gravür, 26x20 cm, Çağdaş Sanatlar Müzesi, Anadolu Üniversitesi

Kaynak: <https://csmuze.anadolu.edu.tr/muze-koleksiyonu/muze-koleksiyonu?page=13>

RESİM 246. Mürşide İçmeli, "Kuru Bir Ağacın Gölgesinde", 1986, Gravür, 47x70 cm, Çağdaş Sanatlar Müzesi, Anadolu Üniversitesi

Kaynak: <https://csmuze.anadolu.edu.tr/muze-koleksiyonu/muze-koleksiyonu?page=13>

Akademik çalışmaları ve yetiştirdiği çok sayıda öğrenci ile sanata ve sanatçıya katkı sağlayan Mürşide İçmeli arkasında pek çok eser bırakarak 2014 yılında Ankara'da hayata veda etmiştir.

Bugüne gelindiğinde ise Erken Cumhuriyet Dönemi öncü kadın ressamlarımızın açtığı yoldan pek çok kadın ressamımızın yürümeye devam ederek onların zorlu yolculuklarının edinimlerini bugüne taşıdıkları görülmektedir.

Çağdaş Türk resmine damgasını vuran Modern ve Postmodern dönem kadın ressamların başka bir tezin kapsamı dahilinde araştırılmaları gerektiğinden hak edilmiş örnekleme adına sadece isimlere yer verilerek Erken Cumhuriyet içeriğimize taşınmıştır.

Başka bir dönemin ve başka tezlerin konusu olacak kadın ressamlarımıza sadece isimleri ile de olsa (doğum tarihi sırası ile) değinilecektir. Tezim esas alındığı kronolojik kesit itibariyle bu araştırma Erken Cumhuriyet dönemi sonrasına taşınmamıştır.

Sevim İnaltong (1934), Bilge Alkor (1936), Tülay Tura Börtecene (1936-2018), Neşe Erdok (1940), İpek Duben (1941), Jale Nejdet Erzen (1943), Gülsün Karamustafa (1946), Canan Beykal (1948), Ayşe Erkmen (1949), Fatma Tülin Öztürk (1950), Elif Ayiter (1953), Canan Tolon (1955), Kezban Arca Batıbeki (1956), İnci Eviner (1956), Melek Mazıcı (1956), Nazlı Damlacı (1959), Selma Gürbüz (1960), Ülker Ün (1962), Gülay Semercioğlu (1968), Elvan Alpay (1968), Leyla Gediz (1974), İnci Furni (1976), Ceren Oykut (1978), Seda Hepsev (1978), Ekin Saçlıoğlu (1979), Burcu Perçin (1979), Seçil Erel (1980), Gözde İlkin (1981), Güneş Terkol (1981), Gökçen Dilek Acay (1983)

5. FATMA KADİR RESİMLERİ İLE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ ÖNCÜ KADIN RESSAMLAR ARASINDAKİ İLİŞKİ

RESİM 247. Fatma Kadir, "Otoportre", 2017, Tuval Üzerine Yağlıboya, 70x50 cm

Cumhuriyet'imizin kuruluş yıllarına kadar cinsiyetler arasında eşitliğin olmadığı göz önünde bulundurularak yapılan tez araştırma sürecinde savaşların ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e dönüşüm sancılarının yaşandığı zaman diliminin kadınlar açısından günümüz koşullarından çok daha zorlu bir dönem olarak karşımıza çıktığı görülmektedir.

Yaşadıkları dönemin tüm olumsuzluklarına karşı, toplumun kültürel ve sanatsal alanda gelişimine öncülük ederek katkı sağlayan ve rol model olan bu cesur kadın ressamların etkisi bugün de anlamını korumakta ve kadınlar açısından görünürlüğü dışa vurulması adına yaptıkları minnetle anılmaktadır.

Kadını, kadının sanat içinde varlığını görünür kılan, yaşadıkları dönemin ilerisinde cesur adımlar atan bu kadın ressamların açtığı yol, arkalarından yetişen kadın sanatçıların işini kolaylaştırırken aynı zamanda yollarını da aydınlatmıştır. Yaşadıkları dönemin zorlu koşulları göz önünde bulundurulduğunda; bu özel kadınların cesaretleri,

özgüvenleri, yaşadıkları acılara ve çektikleri maddi manevi zorluklara rağmen sanata hiç azalmayan tutkuları ve her koşulda sanat üretmekten vazgeçmemiş olmaları onların başardıklarının önemini bize daha iyi anlatmaktadır. Tutku ile sanat yapan bu öncü kadın ressamların cesaretleri ve kararlılıkları onların Türk sanat tarihindeki yerlerini ayrıcalıklı ve anlamlı kılmıştır.

Günümüzde Türkiye ve dünyada kültürel hayatta yeni oluşumlar, sanatta yeni sentez arayışları hala devam ederken, insanlık çağın getirdiği yeni sorunlarla baş etmek zorundadır.

Erken Cumhuriyet Döneminin dinamikleri ile günümüz dinamikleri farklı olsa da hala kadınlara karşı cinsiyetçi yaklaşımları, kadınların erkeklerle eşit koşullara sahip olabilmek için çaba sarf etmek zorunda kaldıklarını, şiddete uğradıklarını ve öldürüldüklerini görmekteyiz. Günümüzde yaşanan sorunların kadın duyarlılığı ile sanatın kitleleri etkileyen gücünden yararlanılarak anlatılması gereği; sanatı hayatının merkezine alan kadınlarımızın önemini ortaya koymaktadır.

Fatma Kadir resimleriyle kendine temel aldığı öncelikleri pentür ağırlıklı üretimlerine taşıyan günümüz resim sanatçılarından.

Sanatçının araştırmaları sırasında öncü kadın ressamlarımız ile kurduğu empati ve gönül bağı, geçmişin kadın sanatçılarına olan minnet ve hayranlık duygularını daha da artırmıştır.

Cumhuriyet Dönemi'ni aydınlatan bu kadın ressamların ışığı, pek çok sanatçı gibi bir hemcins olarak Fatma Kadir'e de çıktığı sanat yolculuğunda cesaret vermiştir. Öncü kadın ressamların geçmişte acı kayıplar vererek tanık oldukları pandemi (İspanyol Gribi) gibi bugün yaşadığımız pandemi (Covid 19), küresel ısınma sonucunda oluşan

iklim değışikliği, çevre kirliliği ve daha pek çok küresel sorun tüm insanlık ile beraber günümüz sanatçılarını da etkilemiş ve bu konulara duyarlı eserler üretmeye teşvik etmiştir.

Çevresel duyarlılık Fatma Kadir'in sanatsal üretiminde ve sanatsal kimliğinin oluşmasında önemli yer tutmaktadır. Sanatçı çalışmaları ile küresel ısınma, gelişen teknoloji ve artan dünya nüfusunun yol açtığı çevresel sorunlar gibi çeşitli faktörlerin ekosisteme verdiği zarara dikkat çekmeyi arzulamaktadır.

Biyolojik çeşitlilik için ciddi bir tehdit oluşturan iklim değışikliği; kuş popölasyonlarının üremesini, üreme zamanlamasını ve göç modellerini doğrudan etkileyen artan sıcaklıklara neden olmuştur. Kuşların yaşam alanlarında artan insan yerleşimi, çevre kirliliği gibi doğaya hoyrat yaklaşımlar önemli bitki tozlayıcıları ve tohum dağıtıcıları olan kuş nesli için ciddi bir tehlike oluşturmaktadır.

Fatma Kadir, ekosistem için çok önemli olan, aynı zamanda özgürlüğün temsilcisi kuşları betimlediği çalışmalarında, kuşlar ve küresel ısınma arasındaki ilişkiyi deşifre ederek yaşadığımız dünyada kuşların önemini vurgulamaktadır.

Resimlerinde ruh dünyasının renksel duyumsamasını tuvale yansıtan Fatma Kadir; kuş figürlerini Impasto tekniğini çağrıştıran kalın boya ve sert fırça darbeleri ile zaman mekan gözetmeksizin forme etmiştir.

Dünyada yaşanan pandemi ile sanatın dijital ortama taşındığı 2020 yılında, sanatçının “Kuş Gözlemciliği I” ve “Kuş Gözlemciliği II” adlı dijital solo sergileri kırktan fazla ülkede pek çok müzede yayınlanmış, çeşitli sanat etkinliklerinde yer almış ve farkındalık yaratmıştır.

Sanatçı çevremizde görülen kuşları gözlemlerken zekanın, uzun yaşamın simgesi olan, her koşulda doğaya ve insanla birarada yaşama kolaylıkla uyum sağlayabilen kargalardan esinlenerek yaptığı “Dört Mevsim” adlı çalışmasında onların yaşamlarından kesitleri gözönüne sermektedir. Günümüz dünyasında insanın diğer canlıların yaşam haklarına saygı göstermeden doğaya müdahalesi sonucunda yaşam alanlarında gereksinim duydukları doğal ortam, ağaçlar yok olurken kendileri de yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan canlılara sanatçı kargalar üzerinden dikkat çekmektedir.

RESİM 248. Fatma Kadir, “Dört Mevsim”, 2018, Tuval Üzerine Yağlıboya, 60x120 cm (Dörtleme)

Fatma Kadir, kuşların en doğal ihtiyaçları olan ağaçlar ve mevsimlerin olağan hallerine tanıklık ettiğimiz yapıtı ile İrlanda'da Pairc Náisiúnta Chonamara - Connemara Milli Parkı'nda ve Hindistan'da World Environment Day International Art Competition by the Department of Environment, Forest & Climate Change, Govt. of Bihar doğa sanat yarışmasında birincilik ödülü kazanmıştır (RESİM 248).

Sanatçı eserleri ile Türkiye’de ve yurt dışında pekçok karma sergide yer almıştır. Eserleri çevresel konularda dikkat çekmeyi amaçlayan çeşitli uluslararası dijital platformlarda ödüle ve sergilenmeye layık görülmüştür.

RESİM 249. Fatma Kadir, "Kumrular", 2018, Tuval Üzerine Yağlıboya, 60x120 cm

RESİM 250. Fatma Kadir, 2019, "Leylek", 2019, Tuval Üzerine Yağlıboya, 70x100 cm

RESİM 251. Fatma Kadir, 2019, “Serçe”, 2018, Tuval Üzerine Yağlıboya, 60x60 cm

RESİM 252. Fatma Kadir, 2019, “Serçeler”, 2018, Tuval Üzerine Yağlıboya, 60x60 cm

RESİM 253. Fatma Kadir, 2019, “Martı”, Tuval Üzerine Yağlıboya, 70x50 cm

RESİM 254. Fatma Kadir, 2019, "Güvercin", Tuval Üzerine Yağlıboya, 60x60 cm

RESİM 255. Fatma Kadir, 2019, "İsimsiz", Tuval Üzerine Yağlıboya, 20x20 cm

RESİM 256. Fatma Kadir, 2020, "Serçe", Tuval Üzerine Yağlıboya, 35x25 cm, Özel Koleksiyon

Son dönem sanatsal çalışmalarında doğa sevgisini ve tahrip olan doğa için duyduğu kaygıyı lirik bir ifade ile aktaran Fatma Kadir; sorgularken içini acıtan meseleleri estetik kaygıyı gözardı etmeksizin ifade ettiği sanat yolculuğunu yeni arayışlarla sürdürecektir.

6. SONUÇ

Antik çağlardan başlayarak günümüze kadar uzanan tarihi süreçte yaşamın içinde erkeklerle birlikte yaşayan kadın; ne yazık ki yakın geçmişe kadar erkeklerle aynı haklara sahip olamamış, önyargılı cinsiyetçi yaklaşımlar nedeni ile erkeklerle eşit koşullara ve haklara sahip olabilmek çok çaba harcamak zorunda kalmıştır.

Uygarlığın gelişmesinde çok önemli bir faktör olan sanat, erkek işi olarak kabul edilmiş sosyal yaşamda yok sayılan kadının adı, sanatla yan yana dahi anılmamış, her zaman sanatın içinde var olan kadın, görünmez olmak zorunda kalmış ve sanat tarihinde alması gereken yeri alamamıştır.

On yedinci yüzyıldan başlayarak günümüze kadar devam eden bir süreç olan “Modernizm”; oluşturduğu dinamiklerle kadınların hak arama hareketlerinin zeminini hazırlarken, kendilerini sanatla ifade etmek isteyen kadınlar için olumlu ortam hazırlamıştır.

Fransız Devrimi ile siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel alanda köklü değişiklikler yaşanmış, özgürlük kavramı tanımı gelişmiş, sınıflar arası ayrıma karşı çıkmış, insana ve sanatçıya verilen önem artmış, kadınların hak arama arayışı da hızlanmıştır. Kilisenin baskısından kurtularak daha özgürleşen sanat ortamı ile sanatçılar daha özgür yapıtlar üretebilmiş, yeni ve özgün sanat akımlarının doğmasına ortam hazırlanmış, sanatın merkezi de Paris’e kaymıştır.

Yirminci yüzyılın ortalarına kadar sadece erkeklerin sanatını anlatan sanat tarihinde; feminist sanat hareketlerinin çabaları ile sanat tarihinde yer bulamayan,

görmezden gelinen pek çok kadın sanatçı ancak yirminci yüzyılın sonlarına gelindiğinde keşfedilerek bilinir, görünür olabilmıştır.

Türkler Anadolu'ya göç ederken beraberlerinde getirdikleri değerleri, çağlar boyu çeşitli medeniyetlerin yaşadığı bu topraklarda buldukları yerel kültürlerin mirasları ile sentezlemiş, Türk resim sanatının da gelişimini de tüm bu medeniyetler etkilemiştir.

Osmanlı'da dini ve geleneksel sebeplerden dolayı geometrik desenler, kaligrafi ve minyatür ile gelişme gösteren sanat ortamında en geç gelişme gösteren güzel sanatlar dalı Türk resim ve heykel sanatı olmuştur. Erkek egemen kuralların hüküm sürdüğü bir dönemde, toplum tarafından kabul edilmeyen ve günah sayılan bir sanat dalında, , kadın sanatçıların varlık gösterememesi kaçınılmaz bir durumdur.

İslami inanca geçişten Tanzimat Dönemine kadar geçen süreçte; sosyal, kültürel ve siyasal bakımdan toplumsal hayatın dışında kalan kadın, Batılılaşma hareketinin getirdiği dinamiklerle kısıtlı da olsa kendilerine bir yol açabilmişlerdir.

Batılılaşma hareketleri ile Avrupa'ya gönderilen öğrenciler batıda yaşanan yenilikleri ülkeye getirince toplumsal ve kültürel değişim de beraberinde gelmiş, alafranga hayat tarzı Osmanlı konaklarına girmiştir. Toplumda çok yoğun olarak hissedilen Fransız etkisi ile pek çok kitabın çevirisi yapılırken, eğitimde ve sanatta da reformlar yapılmıştır.

Sultan Abdülaziz'in daveti üzerine İstanbul'a gelen Guillemet'in Beyoğlu'nda açtığı Akademi; Sanayii Nefise Mektebi'nin kurulması yolunda fikirlerin oluşmasında etkili olurken aynı zamanda erkeklerin yanı sıra gayri müslim kız öğrencilere de resim dersleri vermesi kadınların da resim eğitimi alabilmelerinin yolunu açmıştır.

Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kurulması ile Türk resim sanatının sivilleşmesi ve kurumsallaşması yolunda önemli adımlar atılmıştır.

İkinci Meşrutiyet (1908- 1920) döneminde ivme kazanan modernleşme çabaları kadınların hak arama hareketlerine evrilirken kadın hareketlerinde de önemli dönüşümler yaşanmış, kadınlar bazı kadın dernekleri ve basın yoluyla haklarını ararken pek çok gazete ve dergi çıkartmıştır. Sanatçıların eserlerinin sergilenmesi adına profesyonel sanat galerilerinin açılması yolunda süreç de yine İkinci Meşrutiyet başlamıştır.

Modern Türk resminin gelişiminde, ilk dönem Türk ressamaların ve öncü kadın ressamaların yetişmesinde Barbizon Okulu, Gerome atölyesi, Julian Akademisi, Cormon Atölyesi, Lhote Atölyesi gibi oluşumların önemli etkileri olmuştur..

Batılılaşma hareketlerinin toplumda yansıması öncelikle üst sınıfa mensup ailelerin konaklarında yaşanmış, kadının eğitimi başlangıçta bir moda olarak bu konaklarda başlasa da, ilerleyen süreçte kurumsallaşarak daha geniş kitlelere ulaşabilmiştir.

Yeteneklerini geliştirebildikleri üst düzey varlıklı aileler içinde, batılı bir anlayışla yetiştirilerek yaşadıkları döneme göre oldukça özgür bir yaşam sürmüş olsalar da, profesyonel olarak resim yapmayı seçen ilk kuşak kadın ressamlarımız yaşadıkları dönemin maddi-manevi zorluklarının üstesinden gelmek konusunda irade göstermişlerdir. Osmanlı'nın yıkılışına Cumhuriyet'in kuruluşuna tanıklık edilen zorlu bir zaman diliminde, dönüşümün sancılarını derinden hissederken bile resim sanatını hayatlarının merkezine alarak sanat yapmaktan asla vazgeçmemiş öncü kadın ressamlarımız, sanat içinde varlık ve başarı göstererek Türk resim sanatına adlarını yazdırmıştır

Kadınların kurumsal sanat eğitimi alabilmeleri İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin (1914) Mihri Müşfik Hanım'ın önerisi üzerine açılması ile gerçekleşmiştir.

Osmanlı'da sanata sarayın verdiği destek ve yakınlık Türk resim sanatının gelişmesine önemli katkı sağlamış olsa da, Cumhuriyet'in ilanı yaklaşırken sanat sarayın etkisinden kurtularak kendi özgür ortamını oluşturma çabaları içinde olmuştur.

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında Osmanlı'dan gelen eski yaşam biçimi ve alışkanlıklar değiştirilerek yeniden biçimlendirilmiş, yeni bir yaşam, yeni bir toplum inşa edilmiştir. Yıllar boyu erkek egemen düşünce hakimiyeti ile öğrenilmiş, içselleştirilmiş eril kodları yıkmak, kadın-erkek eşitliğini topluma kabul ettirmek hiç de kolay olmamış ve toplum direnci ile karşılaşmıştır.

Atatürk'ün kadınların özgürleşmesi ve erkeklerle eşit konuma gelebilmeleri yönünde fikirleri geleneksel normlara sahip Türk toplumunda dirençle karşılanırsa, eril düşünce kadını kendi çizdiği sınırlar içinde kalmaya zorlasa da, kadınların özgürleşmesi adına çok önemli adımların atılmış ve Türk kadınına pek çok hak ve edinimlere bazı Avrupa ülkelerinden daha önce kavuşabilmiştir. Genç Cumhuriyet'in gerçekleştirdiği reformlar kadın-erkek eşitliği açısından atılan önemli adımlar olmuş, kadının toplumdaki yeri açısından da belirleyici olmuştur.

Cumhuriyetin ilan edildiği yıllarda devletin ideolojik olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınmasının yolunun bilim ve sanattan geçtiğine inanarak bu doğrultuda politikalar ürettiği malumdur. Sanatın gücüne inanan Cumhuriyet, gerçekleştirdiği devrimleri halka tanıtırken sanatın gücünden faydalanmıştır.

Yeni bir toplumun inşa edildiği Erken Cumhuriyet Dönemi olarak adlandırılan yirmi yıllık zaman diliminde yaşanan dinamikler sanatta modernleşme hareketlerine de

ivme kazandırmış, siyasi ve kültürel imgeleri toplum tabanına yayabilmek için sanatın gücünden faydalanılırken sanat, özellikle de resim sanatı da devlet tarafından desteklenmiştir.

Yaşanan bu değişim ve dönüşüm sürecine baktığımızda: “Türkiye Cumhuriyeti’nin temeli kültürdür” diyen Atatürk; güzel sanatlar açısından da devrim niteliğinde girişimlerde bulunmuştur. Osmanlı Devleti’nde oluşmuş eğitim kurumlarını yeniden yapılandırılırken hızla yeni kurumlar oluşturulmuştur.

Cumhuriyet’in birinci yılında (1924) “Avrupa Konkuru” adı altında yarışmalar açılarak eğitim için yurtdışına gönderilen öğrenciler arasında pek çok resim bölümü öğrencisi de yer almıştır.

İnas Sanayi-i Nefise Mektebi (1914) ile Sanayi Nefise Mektebi (1883) birleştirilerek (1926) kız ve erkek öğrencilerin birlikte eğitim almaları sağlanırken kurum 1928 yılından itibaren Güzel Sanatlar Akademisi adını almıştır.

Osmanlı’da kurulan Türk Ocakları (1912-1931) yeniden yapılandırılmış ve uzun yıllar faaliyetini sürdürmüş amacından sapıp kapatılınca oluşan boşluğu doldurmak ve halkla sanatı buluşturmak amacı ile Halk Evleri (1932-1951) açılmıştır.

Sanatı halka ulaştırabilmek için altı yıl süren ve kırk sekiz sanatçının katıldığı Yurt Gezileri (1938-1943) düzenlenerek pek çok şehre gidilmiş (63 Şehir), yüzlerce eser (675 Resim) üretilmiştir.

Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Müdürü İsmail Hakkı Tonguç tarafından açılan Köy Enstitüleri’nde (1940-1950) Bauhaus etkisi ile oluşturulan sanat dersleri müfredata koyulmuştur.

Akademi yenilenmiş, müzeler kurulmuş, ekonomik yönden desteklemek adına sanatçılara siparişler verilmiş, sergi açacak mekan bulmanın bile zor olduğu bir ortamda sergiler açılmasına olanak sağlanmış, sergilerden yapıtlar alınarak sanatçılara maddi destek sağlanmıştır.

Erken Cumhuriyet döneminde sanat ve eğitim alanında yaşanan bütün bu gelişmeler doğrultusunda sanatın halka dokunması sağlanırken, sanat eğitiminde de önemli gelişmeler yaşanmış, halkın her kesiminden öğrenci sanat eğitimi alabilme olanağına kavuşmuştur.

Resim sanatı eğitimi Osmanlı'da sadece üst düzey gelir grubundan ailelerin kızları ile sınırlı kalırken, Genç Cumhuriyet kadınlar açısından daha geniş kitlelere eğitim olanağı sağlamıştır. Cumhuriyet rejiminin getirdiği toplumsal ve kültürel politikalar doğrultusunda konuya dair girişimler ve teşvikler kadının sanat içinde varlığını artırması ve daha görünür olması yolunda yapı taşları olmuştur.

Bir kadın devrimi olarak da adlandırabileceğimiz Cumhuriyet'in yeni Türk kadını kimliği oluşturma arayışı ile kadının sosyal alandaki varlığını geleneksel normlar direnç gösterse bile devlet desteklemiştir.

Cumhuriyet'le yaşanan dinamikler kadına bakış açısını değiştirirken, tuvale yansıyan kadın imgelerinde de değişiklik yaratarak Osmanlı'da cinselliği ile tuvale yansıyan kadın imajı yerini toplum içinde, sade, çalışan, kitap okuyan dans eden kadın imajına bırakmıştır.

Cumhuriyet sonrası kadın ressamlarımız sanatsal faaliyetlerine daha kurumsal ve daha özgür devam etse de, kısıtlayıcı ailevi ve kültürel dayatmaların sıkışmışlığı ile erkek meslektaşlarına oranla daha az yapıt üretebilmiş, sanata destek olmak için devlet

tarafından yapılan teşvik ve alımlarda, özel koleksiyonlarda erkek sanatçılarla eşit olamadıkları için yeterince kayıt altına alınamamışlardır.

Resim sanatına gönül veren öncü kadın ressamların çalışmalarına sanat kritiği anlamında baktığımızda; natüralist, empresyonist, kübist ve expresif tarzda yapıtlar ürettiklerini görürüz.

Cumhuriyetin erken döneminde yaşanan tüm bu dinamiklerin topluma yansımaları toplumsal hayatta ve sanatsal faaliyetler içinde kadın varlığını ve sorumluluğunu artırırken, cinsiyetler arası eşitsizlik sorununun çözülmesi yolunda çok önemli bir yol açmıştır. Erken Cumhuriyet dönemi sanatla insan özellikle de sanatla kadın arasındaki perdeyi kaldırırken toplumda ve sanatta yaşanan dinamiklerle Türk resim sanatının gelişimi açısından etkili bir dönem olmuştur.

Cumhuriyet ilan edildikten sonra başlayan ve devlet tarafından desteklenen Cumhuriyet politikaları doğrultusunda devlet eliyle yönlendirilen ve desteklenen sanat anlayışı ile Türk resim sanatının gelişimi açısından etkili olan belirleyici ve teşvik edici tavır 1950 yılına kadar kendini hissettirmiş, 1990'lara gelindiğinde yerini güncel sanata bırakmıştır.

Kadınların toplumda sosyal, kültürel, sanatsal alanda var ve görünür olma çabaları çağımızda sonuç vermiş; kadın olması gerektiği gibi söz ve sorumluluk sahibi olarak toplumda kendine yer bulabilmiştir. Ancak tarihin derinliklerinden gelen cinsiyet eşitsizliği sorunu yaşanan çağlara göre farklılık gösterse de ekonomik, sosyal, kültürel alanda her zaman yerini koruyarak günümüzde kadar gelmiştir.

Kadınların savaşıarak elde ettikleri kazanımlara rağmen ne yazık ki günümüzde de cinsiyetler arası eşitsizlik sorunsalına tam olarak bir çözüm getirilememiş, toplumsal

hayatta kadına karşı takınılan ataerkil yaklaşım azalsa da hala varlığını korumuş, toplumsal hayatla paralel gelişen sanat alanı da bu olumsuz durumundan etkilenmiştir.

Savaşta, yoksunlukta, işsizlikte en fazla zararı kadınların yaşadığı malumdur. Dünya Ekonomik Forumu'nun açıkladığı 2020 Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'ne göre Türkiye 2019'a oranla üç basamak gerileyerek yüz otuz üçüncü sıraya indiği günümüzde bu cesur kadınların çabaları daha da anlam kazanmaktadır.

Kadının baskılanmış yaşadığı bir dönemde resim yapmayı yaşama edimi olarak görmüş öncü kadın ressamlar yenilikçi, cesaretli, heyecanlı, coşkulu pervasız kişilikleri ile çağının ilerisinde bir yaşam sürerek sanatsal üretimler yaparken, kadının sistemde üretici olarak yer almasında da önemli ve çok özel bir yere sahip olmuşlardır.

Sonuç olarak; savaşlardan yeni çıkmış bu zorlu dönüşüm sürecinde, maddi manevi sıkıntılar, salgın hastalıkların yanı sıra cinsiyet eşitsizliğinin getirdiği sorunlarla da baş etmek zorunda kalan bu güçlü kadınların yaşadıkları gerçeklikler ve ödedikleri bedeller beni derinden etkilemiş, araştırmayı tamamladığımda onlara olan hayranlığım daha da artmıştır.

Erken Cumhuriyet Döneminde sanatları ile öncülük eden Türk kadın ressamlar; genellikle özgür ruhlu, maceraperest, ailevi sorumlulukları omuzlarında taşıma zorunluluğu olmayan, maddi bakımdan zorlanmamış kadınlar arasından çıksa da hepsi sanatı hayatlarının merkezine koyarak konfor alanlarını terk etmek pahasına tutkuyla sanat yapmıştır.

Kadını, kadının sanat içinde varlığını görünür kılan, yaşadıkları dönemin ilerisinde cesur adımlar atan kadın ressamların açtığı yol, arkalarından yetişen kadın sanatçıların işini kolaylaştırırken aynı zamanda yollarını da aydınlatmıştır.

Toplumun kültürel ve sanatsal alanda gelişimine öncülük ederek katkı sağlayan, kadının sistemde üretici olarak yer almasında önemli ve özel bir yere sahip, rol model olan, , bu cesur kadın ressamların etkisi bugün de anlamını korumakta ve kadınlar açısından görünürlüğün dışı vurulması adına yaptıkları minnetle anılmaktadır.

KAYNAKÇA

Akagündüz, Ü. (2015). *II. Meşrutiyet döneminde kadın olmak*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Akbulut, D. (2011). *Türk Resminin öncüleri*. İstanbul: Etik Yayınları.

Akbulut, D. (2017). Resim sahnesinde kadın. *Ek Dergi*. <https://www.ekdergi.com/resim-sahnesinde-kadin/> adresinden erişildi.

Anadol, Ş., Aslan, S., Aydın, M., Aydoğan, Ş., Erenler, E., Köksal, G., Orhon, M., Parlar, B., Salman, Y., Tugay, S. & Yalçiner, G. (1997). *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*. İstanbul: YEM Yayın.

Antmen, A. (2008). *Sanat/cinsiyet: Sanat tarihi ve feminist eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Arkhe Sanat (t.y.). Mimar Sinan Güzel Sanatlar eski adıyla Sanayi-i Nefise Mektebi'nin tarihçesi nedir?. <https://www.arkhesanat.com/mimar-sinan-guzel-sanatlar-eski-adiyla-sanayi-i-nefise-mektebini-tarihcesi-nedir/> adresinden erişildi.

Artfull Living (t.y.). Gerçekten sanata yön veren kadın sanatçı yok mu?.

<https://www.artfulliving.com.tr/sanat/gercekten-sanata-yon-veren-kadin-sanatci-yok-mu-i-6281> adresinden erişildi.

Baydar, T. (2018). 2. Abdülhamid döneminde resim ve fotoğraf. *Beyaz Tarih*.

<http://web.archive.org/web/20180321003906/https://www.beyaztarih.com/resimlerle-tarih/detay/2--abdulhamid-doneminde-resim-ve-fotograf> adresinden erişildi.

Birey, G., Bugier, C., Harris, N., Loxley, D., Ure, K. S., Welton, J. & Zaczek, L. (2018).

Sanatçılar yaşamları ve eserleri. İstanbul: Alfa Yayınları.

Black7whitecat (2015). Hatırlanmaya değer 7 sürrealist kadın ressam. *Black7whitecat*

Blog, <http://black7whitecat.blogspot.com/2015/09/hatrlanmaya-deger-7-surrealist-kadn.html> adresinden erişildi.

Can, G. Ş. (2016). Tanzimat'tan Cumhuriyet dönemi Türkiye'sine öne çıkan kadın

sanatçılar. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 5(23), 1017-1036.

Cezar, M. (1971). *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi Bey*. İstanbul: Erol Kerim

Aksoy Kültür Eğitim Spor.

Cogito (2014). Aristoteles özel sayısı, 77. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Cumhuriyet (1986). 13 Nisan tarihli gazete.

<https://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/192/sayfa/1986/4/13/6.xhtml> adresinden erişildi.

Demir, K. (2018). Sergi-i Umumi-i Osmani-nin (1863) açılışı ve serginin duyurulmasında

gazetelerin rolü. *The Journal of International Social Sciences*, 28(1), 155-169.

Düşünbil (t.y.). Sanatta kadınların kısa tarihi. [https://dusunbil.com/sanatta-kadinlarin-](https://dusunbil.com/sanatta-kadinlarin-kisa-tarihi/)

[kisa-tarihi/](https://dusunbil.com/sanatta-kadinlarin-kisa-tarihi/) adresinden erişildi.

E-skop (2017). Dada'nın parlak yıldızı: Emmy Hennings. [https://www.e-](https://www.e-skop.com/skopbulten/dadanin-100-yili-dadanin-parlak-yildizi-emmy-hennings/3412)

[skop.com/skopbulten/dadanin-100-yili-dadanin-parlak-yildizi-emmy-hennings/3412](https://www.e-skop.com/skopbulten/dadanin-100-yili-dadanin-parlak-yildizi-emmy-hennings/3412) adresinden erişildi.

Edebiyat ve Sanat Akademisi (2016). Müstakil Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği.

Edebiyat ve Sanat Akademisi, <https://edebiyatvesanatakademisi.com/resim-sanati/mustakil-ressamlar-ve-heykeltraslar-birligi/19206> adresinden erişildi.

Edebiyat ve Sanat Akademisi (2016). Yeniler ve Liman Grubu. *Edebiyat ve Sanat*

Akademisi, <https://edebiyatvesanatakademisi.com/resim-sanati/yeniler-liman-grubu/19201#:~:text=%E2%80%9CYeniler%E2%80%9D%20ya%20da%20%E2%80%9CLiman,ve%20%C3%A7evre%20temeli%20%C3%BCzerinde%20geli%C5%9Ftirmek> adresinden erişildi.

Edgü, F. (1980). *Yaşımı/Sanatı/Yapıtları: Aliye Berger*. İstanbul: Ada Yayınları.

Eksisozluk (2020). Çizdiği çiçeklerde vajina imgesini mutlaka belli eden kült ressam:

Georgia O'Keeffe. <https://seyler.eksisozluk.com/cizdigi-ciceklerde-vajina-imgesini-mutlaka-belli-eden-kult-ressam-georgia-okeeffe> adresinden erişildi.

Erdem, S. (1963). *Modern sanat*. İstanbul: Türkiye Basımevi.

Erden, O. (2013). Gerilla kızlar. <https://osmanerden.com/2013/12/01/gerilla-kizlar/amp/> adresinden erişildi.

Fowler, S. (2011). Modern women artists in Turkey meet their trailblazing counterparts.

The New York Times.

https://www.nytimes.com/2011/12/15/world/europe/modern-women-artists-in-turkey-meet-their-trailblazing-counterparts.html?_r=1&ref=europe adresinden erişildi.

- Genç, M., A. (2012). D Grubu ressamların Türk Resim Sanatının gelişimine olan katkıları. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 1(5), 405-417.
- Giray, K. (2004). *Cumhuriyet'in ilk ressamları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gombrich, E. H. (2007). *Sanatın öyküsü*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Gökalp, Z. (2004). *Türkçülüğün esasları*. Ankara: MEB Yayınları.
- Görgülü, E. & Odabaş, O. (2018). Fotoğraf Resim ve Yeniden Üretim ilişkisi Bağlamında American Gothic. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 12(22), 71-81.
- Guilbaut, S. (2016). *New York modern sanat düşüncesini nasıl çaldı*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Gürsoy, F. (2017). İslam öncesi Türk toplumunda 'kadın'. *TÜİÇ Akademi*.
<https://www.tuicakademi.org/islam-oncesi-turk-toplumunda-kadin/> adresinden erişildi.
- Güzel Sanatlar Birliği (t.y.). Türkiye'de kurulan ilk resim derneği "Osmanlı Ressamlar Cemiyeti"nden "Güzel Sanatlar Birliği"ne.
<http://www.guzelsanatlarbirligi.com/tarihce.html> adresinden erişildi.
- Heritier, F., Perrot, M., Agocinski, S., & Bacharan, N. (2018). *Kadınların en güzel tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnan, A. (2019). *Atatürk hakkında hatıralar ve belgeler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İstanbul Kadın Müzesi (t.y.). Sabiha Bozçalı.

<http://www.istanbulkadinmuzesi.org/sabiha-bozcali> adresinden erişildi.

İstanbul Kadın Müzesi (t.y.b.). Osmanlı Ressamlar Cemiyeti.

<http://www.istanbulkadinmuzesi.org/osmanli-ressamlar-cemiyeti> adresinden erişildi.

Karakışla, Y., S. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu'nda savaş yılları ve çalışan kadınlar:*

Kadınları Çalıştırma Cemiyeti (1916 - 1923). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kaya, G., S., & Soylu, L., A. (2004). *Osmanlı Hanedanı'ndan bir ressam Abdülmecit*

Efendi. Ankara: TBMM Yayınevi.

Kia, R. A. (2015). Atina'daki demokrasiden Orta Çağ'a kadının dünyası ve kadın

filozoflar. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 73(1), 7-20.

Kinross, L. (1990). *Atatürk: Bir milletin yeniden doğuşu*. İstanbul: Altın Kitaplar.

Kreft, L. (2016). *Sanat siyaset kültür çağında sanat ve kültürel politika*. İstanbul: İletişim

Yayınları.

Leonor Fini (t.y.). Forward. <http://www.leonor-fini.com/en/biography/> adresinden

erişildi.

Materiality and Spectacle 2015 (t.y.). Background: Centennial Exposition. [https://ds-](https://ds-omeka.haverford.edu/materiality-and-spectacle-2015/exhibits/show/women-in-the-1893-columbian-ex/goals-of-women-at-the-expo/background--centennial-exposit)

[omeka.haverford.edu/materiality-and-spectacle-2015/exhibits/show/women-in-](https://ds-omeka.haverford.edu/materiality-and-spectacle-2015/exhibits/show/women-in-the-1893-columbian-ex/goals-of-women-at-the-expo/background--centennial-exposit)

[the-1893-columbian-ex/goals-of-women-at-the-expo/background--centennial-](https://ds-omeka.haverford.edu/materiality-and-spectacle-2015/exhibits/show/women-in-the-1893-columbian-ex/goals-of-women-at-the-expo/background--centennial-exposit)

[exposit](https://ds-omeka.haverford.edu/materiality-and-spectacle-2015/exhibits/show/women-in-the-1893-columbian-ex/goals-of-women-at-the-expo/background--centennial-exposit) adresinden erişildi.

- Mutlu, A. (1987). Ressam Belkıs Mustafa'nın yaşamı ve onun desenleri ile yakın çevresinden bir kesit. *Sanat Dünyası*, 33.
- Özcan Demir, N. (1999). II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı feminizmi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16(2), 107-115.
- Özdemir, D. (2016). Feminist eleştiri bağlamında kadın sanatçıların eserlerinde “beden imgesi”. *Sanat Dergisi*, (29), 45-56.
- Özsezgin, K. (1996). *Mimar Sinan Üniversitesi İstanbul resim ve heykel koleksiyonu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Peltre, C. (2015). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadınlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Pelvanoğlu, B. (2007). *Hale Asaf*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Poetikhars (t.y.). Müstakil Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği.
<https://www.poetikhars.com/wikihars/doku.php/akimlar/muestakil-ressamlar-ve-heykeltraslar-birligi> adresinden erişildi.
- Sanat Okur (2019). Şükriye Dikmen kimdir?. *Sanat Okur*. <https://sanatokur.com/sukriye-dikmen-kimdir/> adresinden erişildi.
- Sartle (t.y.). Anna Elizabeth Klumpke: American portrait and genre painter. Sartle.
<https://www.sartle.com/artist/anna-elizabeth-klumpke> adresinden erişildi.
- Stroppel, S. (2012). İki ülkeye tek medeni kanun. *Deutsche Welle*.
<https://www.dw.com/tr/iki-%C3%BClkeye-tek-medeni-kanun/a-15639237>

Süitor, G. (2018). Dikiş iğnesinden resim fırçasına: Sanat tarihinin ilk kadın ressamı.

Evrensel. [https://www.evrensel.net/haber/356887/dikis-ignesinden-resim-](https://www.evrensel.net/haber/356887/dikis-ignesinden-resim-fircasina-sanat-tarihinin-ilk-kadin-ressamlari)

fircasina-sanat-tarihinin-ilk-kadin-ressamlari adresinden erişildi.

Tansuğ, S. (1997). *Çağdaş Türk Sanatına temel yaklaşımlar*. İstanbul: Bilgi Yayınları.

Tansuğ, S. (2012). *Çağdaş Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Toprak, Z. (2017). *Türkiye’de yeni hayat: İnkılap ve travma 1908-1928*. İstanbul: Doğan Kitap.

Totos, T. (1988). *İlk kadın ressamlarımız*. İstanbul: Ak Yayınları.

Turani, A. (1960). *Modern resim sanatının gerçek çehresi*. Ankara: Doğu Ltd. Şirketi Matbaası.

Turani, A. (1983). *Dünya sanat tarihi*. Ankara: Remzi Kitabevi

Turani, A. (1984). *Batı anlayışına dönük Türk Resim Sanatı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Turkish Painting (t.y.) Frumet Tektaş.

http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=2&modPainters_artistDetail

ID=1512 adresinden erişildi.

Ülkü, C. (2008). Sanat Eğitimi, Sanat ve Köy Enstitüleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 37-45.

Vasari, G. (2020). *Sanatçıların hayat hikayeleri*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Whitham, G. & Pooke, G. (2018). *Sanatı anlamak*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

Wikipedia (t.y.). Centennial Exposition.

https://en.wikipedia.org/wiki/Centennial_Exposition adresinden erişildi.

Yakartepe, G. (2016). I. Meşrutiyet ilanı ve II. Abdülhamit. <http://osmanli.site/osmanli-devleti/tanzimat-mesrutiyet-meclisi-mebusan/i-mesrutiyet-ilani-ii-abdulhamit/> adresinden erişildi.

Yamaner, Ş. (1999). *Atatürk öncesi ve sonrası kültürel değişimin felsefesi ve toplumsal özü*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Yazgaç, P. & Gürensoy Şener, H. (2018). Osmanlı döneminde yetişen öncü kadın ressamlarımızdan Müfide Kadri. *Kalemişi Dergisi*, 6(12), 121-138.

Yüksel, H. (2006). Osmanlı'da modern anlamda yapılan ilk nüfus sayımına göre Divriği'nin demografik yapısı. *Nüfusbilim Dergisi/Turkish Journal of Population Studies*, 28, 73-89.

Zürcher, E., J. (2016). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

GÖRSEL KAYNAKLAR

RESİM 1-

https://en.wikipedia.org/wiki/Ottoman_miniature#media/File:Ottoman_miniature_painters.jpg

RESİM 2- <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhendishane-i-bahri-i-humayun>

RESİM 3- https://www.turkcebilgi.com/m%BChendishane-i_berri-i_h%C3%BCmayun

RESİM 4- <https://www.flickr.com/photos/12152206@N03/3244707865>

RESİM 5- <http://www.milliyetsanat.com/haberler/plastik-sanatlar/-ormanda-oduncu---seker-ahmet-pasa/386>

RESİM 6-

https://www.wikiwand.com/tr/Horoz_d%C3%B6v%C3%BC%C5%9F%C3%BC

RESİM 7-

https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Halil_Pa%C5%9Fa__Ressam_K%C4%B1z_ve_At%C3%B6lyesi_-_Girl_Painter_and_Her_Studio_-_Google_Art_Project.jpg

RESİM 8-

https://en.wikipedia.org/wiki/Acad%C3%A9mie_Julian#/media/File:Academie_Julian,_Paris,_group_of_art_students.jpg

RESİM 9- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:In_Cormons_atelier.jpg

RESİM 10- <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/38180>

RESİM 11- http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Young_Turksfirstcongress.jpg

RESİM 12- <https://artdaily.cc/news/58932/Sotheby-s-to-sell-three-views-of-Constantinople-by-Ivan-Konstantinovich-Aivazovsky#.Xj0XDjIzbiU>

RESİM 13- https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Fausto_Zonaro_-_Amusement_at_G%C3%B6ksu_-_Google_Art_Project.jpg

RESİM 14-

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Seker_ahmet_pasa_ayvali_naturmort.JPG#/media/File:Seker_ahmet_pasa_ayvali_naturmort.JPG

RESİM 15- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ottoman_Parliament_1877.jpg

RESİM 16- <https://www.liveauctioneers.com/news/top-news/museums/vehbi-koc-foundation-funds-new-ottoman-art-galleries-at-met/>

RESİM 17- <http://busbed.bingol.edu.tr/en/download/article-file/359056>

RESİM 18- https://tr.wikipedia.org/wiki/San%C3%A2yi-i_Nef%C3%AEse_Mektebi

RESİM 19- <https://www.sosyaldwyince.com/bilgi-kutusu/osmanli-devletinde-kadin-haklari-t6241.0.html>

RESİM 20- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Palace_maiden.jpg

RESİM 21- <https://www.christies.com/lotfinder/Lot/count-amadeo-preziosi-maltese-1816-1882-the-galata-6089156-details.aspx>

RESİM 22- <https://www.anatoliamuzayede.com/urun/870889/leonardo-de-mango>

RESİM 23- http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=653

RESİM 24- <http://www.leblebitozu.com/12-turk-ressamin-fircasindan-resim-atolyeleri/>

RESİM 25- <https://www.tarihlisanat.com/sehzade-abdulmecid-efendi-beethoven/>

RESİM 26- <https://www.tarihlisanat.com/sehzade-abdulmecid-efendi-beethoven/>

RESİM 27- https://tr.wikipedia.org/wiki/Naile_Han%C4%B1m_Portresi

RESİM 28- <https://ogrencikariyeri.com/haber/kayip-tablolarin-ressami-hale-asaf>

RESİM 29- <https://www.wikitarih.com/kurtulus-savasinda-kadinlar/>

RESİM 30- <https://www.wikitarih.com/kurtulus-savasinda-kadinlar/>

RESİM 31- <https://www.wikiart.org/en/artemis-gentileschi/self-portrait-as-the-allegory-of-painting-1639>

RESİM 32- https://www.researchgate.net/figure/Louis-Ducis-Propertius-de-Rossi-Finishing-her-Last-Bas-Relief-1822-oil-on-canvas-Musee_fig3_304338908

RESİM 33- https://en.wikipedia.org/wiki/Levina_Teerlinc

RESİM 34- https://en.wikipedia.org/wiki/Sofonisba_Anguissola

RESİM 35- <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=31037773>

RESİM 36- https://en.wikipedia.org/wiki/Rosa_Bonheur#/media/File:Rosa_Bonheur,_1865,_wearing_the_Legion_of_Honour.jpg

RESİM 37- https://en.wikipedia.org/wiki/Rosa_Bonheur#/media/File:Bonheur_psd.jpg

RESİM 38- <https://www.wikiart.org/en/berthe-morisot/self-portrait-1885self-portraitoil>

RESİM 39- <https://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/1975.319.1/>

RESİM 40- <https://www.wikiart.org/en/eva-gonzales/the-donkey-ride-1880>

RESİM 41- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Julie_Manet_1894.jpg

RESİM 42-

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Centennial_Exhibition,_Opening_Day.jpg

RESİM 43- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bashkirtseff_-_In_the_Studio.jpg

RESİM 44- <http://theartdaily.blogspot.com/2010/03/hannah-hoch-cut-with-dada-kitchen-knife.html>

RESİM 45-

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sophie_taeuberarp,_composizione_dada_\(tsta_con_piatto\),_1920.JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sophie_taeuberarp,_composizione_dada_(tsta_con_piatto),_1920.JPG)

RESİM 46- <https://artgallery.yale.edu/collections/objects/47868>

RESİM 47- <https://www.flickr.com/photos/32357038@N08/5179980391>

RESİM 48- <https://www.tate.org.uk/art/artworks/guerrilla-girls-do-women-have-to-be-naked-to-get-into-the-met-museum-p78793>

RESİM 49-

https://en.wikipedia.org/wiki/Plautilla_Nelli#/media/File:Lamentation_with_Saints.jpg

RESİM 50- Fotoğraf: <http://www.kunst-fuer-alle.de/english/fine-art/artist/image/barbara-longhi/10303/1/151716/die-heilige>

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Presumed_Self
Portrait_as_St._Catherine_of_Alexandria,_Barbara_Longhi.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Presumed_Self_Portrait_as_St._Catherine_of_Alexandria,_Barbara_Longhi.jpg)

RESİM 51- <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hemessen-Selbstbildnis.jpg>

RESİM 52- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sofonisba_Anguissola_-_Self-Portrait_-_c._1556.jpg

RESİM 53- Kaynak: http://www.wga.hu/html_m/a/anguisso/lucia/selfport.html

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lucia_Anguissola,_Self_Portrait,_1557.jpg

RESİM 54- Fotoğraf: <http://ilpositivistaroseo.blogspot.it/2010/06/la-pittrice-marietta-robusti-detta-la.html>

RESİM 55-

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Judith_with_the_head_of_Holofernes.jpg

RESİM 56- <https://www.wikiart.org/en/artemisia-gentileschi/self-portrait-as-a-female-martyr-1615>

RESİM 57-

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vanitas_painting,_selfportrait_most_probably_Clara_Peeters.jpg

RESİM 58- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Self-portrait_by_Judith_Leyster.jpg

RESİM 59-

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Elisabetta_Sirani_Autorretrato_Museo_Pushkin_Moscu.jpg

RESİM 60- kaynak: <http://www.photo.rmn.fr/cf/htm/CPicZ.aspx?E=2C6NU0017PI5>

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%C3%89lisabeth-Sophie_Ch%C3%A9ron.jpg

RESİM 61- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Juriaen_Pool_and_Rachel_Pool-Ruysch_-_Family_portrait_with_flower_still-life_in_the_making_-_1716_-_Stadtmuseum_D%C3%BCsseldorf.jpg

RESİM 62- kaynak:<http://www.mystudios.com/women/abcde/carriera-self-portrait.html>https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rosalba_Carriera_Self-portrait.jpghttps://commons.wikimedia.org/wiki/File:Portrait_of_Rachel_Ruysch_by_Godfried_Schalcken.jpg

RESİM 63- kaynak: Franzes Borzello: Wie Frauen sich sehen - Selbstbildnisse aus fünf Jahrhunderten; S.72

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anna_Dorothea_Therbusch_-_1761.jpg

RESİM 64- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ulrica_Fredrica_Pasch_-_Portrait_of_a_Lady_-_S_109_-_Finnish_National_Gallery.jpg

RESİM 65-

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Angelica_Kauffmann_by_Angelica_Kauffman.jpg

RESİM 66- https://en.wikipedia.org/wiki/Anne_Vallayer-Coster#/media/File:The_artist_Anne_Vallayer-Coster.jpg

RESİM 67- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Self-Portrait_of_Ad%C3%A9laide_Labille-Guiard.jpg

RESİM 68- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Self-portrait_in_a_Straw_Hat_by_Elisabeth-Louise_Vig%C3%A9-Lebrun.jpg

RESİM 69- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Marie_Ellenrieder_Selbstbildnis_1819.jpg

RESİM 70- <https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw257501/Elizabeth-Emma-Soyer-ne-Jones>

RESİM 71- https://www.wikizero.com/en/Elizabeth_Emma_Soyer

RESİM 72- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rosa_bonheur_horse_fair_1835_55.jpg

RESİM 73- [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ann_Mary_Newton_\(n%C3%A9e_Severn\)_by_Ann_Mary_Newton_\(n%C3%A9e_Severn\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ann_Mary_Newton_(n%C3%A9e_Severn)_by_Ann_Mary_Newton_(n%C3%A9e_Severn).jpg)

RESİM 74- <https://www.khanacademy.org/humanities/becoming-modern/avant-garde-france/realism/a/eva-gonzles-a-loge-at-the-thtre-des-italiens>

RESİM 75- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anna_Elizabeth_Klumpke.jpg

RESİM 76- [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anna_Klumpke_Portrait_of_Rosa_Bonheur_\(1898\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anna_Klumpke_Portrait_of_Rosa_Bonheur_(1898).jpg)

RESİM 77- [https://en.wikipedia.org/wiki/File:O%27Keeffe-\(hands\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/File:O%27Keeffe-(hands).jpg)

RESİM 78- <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Blue-green.jpg>

RESİM 79- https://en.wikipedia.org/wiki/Kay_Sage

RESİM 80- http://www.spaightwoodgalleries.com/Pages/Toyen_2.html

RESİM 81- <https://www.wikiart.org/en/frida-kahlo/self-portrait-with-cropped-hair-1940>

RESİM 82- https://en.wikipedia.org/wiki/Leonor_Fini

RESİM 83- <https://news.artnet.com/exhibitions/dora-maar-picasso-tate-modern-1710780>

RESİM 84- <https://www.tate.org.uk/tate-etc/issue-44-autumn-2018/unsung-heroes-stella-snead-liliane-lijn>

RESİM 85- <https://www.wikiart.org/en/dorothea-tanning>

RESİM 86- <https://www.tate.org.uk/art/artworks/robert-louise-bourgeois-ar00215afi>

RESİM 87- <http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/lot.127.html/2016/latin-america-modern-contemporary-art-n09579>

- RESİM 88- <https://www.wikiart.org/en/judy-chicago/power-headache-1984>
- RESİM 89- <https://galeri.uludagsozlu.com/r/kurtulu%C5%9F-sava%C5%9F%C4%B1-1096358/>
- RESİM 90- <https://www.tarihtarih.com/?Syf=4&Fa=2&Id=237834>
- RESİM 91- <http://oncugenclik.org.tr/dilek-cinar-yazdi-kadin-isci-taburlari/>
- RESİM 92- <https://sarkac.org/2019/03/8-mart-dunya-emekci-kadinlar-gunu/>
- RESİM 93-
http://www.medyagunebakis.com/haber_detay.asp?id=8625&hadi=T%C3%9CRK%20KADINI&menuno=64
- RESİM 94-
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kad%C4%B1nlar_D%C3%BCnyas%C4%B1.jpg
- RESİM 95- <https://twitter.com/muradcobanoglu/status/939048165210251265?lang=fr>
- RESİM 96- <https://www.milligazete.com.tr/haber/2852695/turkiyenin-ilk-kadin-universitesi-inas-darulfununu-1914te-kuruldu>
- RESİM 97- <https://iskenderundenizmuzesi.dzkk.tsk.tr/index.php/tr/emine-naciye-teyfik-kimdir>
- RESİM 98- <http://www.leblebitozu.com/iki-sair-arasinda-bir-kadin-celile-hanim/>
- RESİM 99- <https://saltonline.org/tr/1956/mihri-modern-zamanlarin-gocebe-ressami>
- RESİM 100- <http://www.istanbulkadinmuzesi.org/en/mufide-kadri>
- RESİM 101- <https://torchwell.wordpress.com/2017/05/27/bilmeniz-gereken-18-turk-kadin-ressam/>
- RESİM 102- <http://www.istanbulkadinmuzesi.org/melek-celal-sofu>
- RESİM 103- <http://www.istanbulkadinmuzesi.org/belkis-mustafa>
- RESİM 104- <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=4292>
- RESİM 105- <https://www.flickr.com/photos/saltonline/25060976425>
- RESİM 106- <http://www.leblebitozu.com/feyhaman-duranin-eserleri-ve-hayati/>
- RESİM 107- <https://www.peramezat.com/urun/bulent-ecevit-cocuklugu-ve-annesi-ressam-nazli-ecevit>

RESİM 108- <https://wannart.com/icerik/24065-gecmisten-biri-fahrelnissa-zeid>

RESİM 109- <https://saltonline.org/tr/1256/ressam-sabiha-rustu-bozcali>

RESİM 110-

https://g.mrxn.net/search?q=aliye+berger&tbm=isch&chips=q:aliye+berger,g_1:ressam&prmd=inv&hl=en-US&ved=2ahUKEwiqqt-7otbjAhURJHwKHYmODX8Q4lZ6BAgBEBs

RESİM 111- <https://gazetekarinca.com/2018/07/bagimsiz-sanatcilarin-oncusu-bir-ressam-ve-sanat-fedaisi-hale-asaf/>

RESİM 112- <https://www.tarihnotlari.com/ali-avni-celebi/ali-avni-celebi/>

RESİM 113- <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/395336>

RESİM 114-

https://tr.wikipedia.org/wiki/Halka_Yol_G%C3%B6steren_%C3%96zg%C3%BCrl%C3%BCk

RESİM 115- <http://www.milliyetsanat.com/haberler/sanat-terimi/d-grubu/177>

RESİM 116- <https://cartooncolors.blogspot.com/2016/03/turkiyenin-ilk-kadn-illustratoru-sabiha.html>

RESİM 117- <http://www.gazetebilkent.com/?p=94881>

RESİM 118- <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/5864>

RESİM 119-

https://turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=3622

RESİM 120- <https://gramho.com/media/2247952213615822454>

RESİM 121- <https://core.ac.uk/download/pdf/84783131.pdf>

RESİM 122- <http://www.istanbulkadinmuzesi.com/melek-celal-sofu>

RESİM 123-

<http://www.sanatteorisi.com/sanatteorisi.asp?sayfa=Galeri&icerik=Goster&id=2893>

RESİM 124- <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/783249>

RESİM 125-

http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=326&t=true

RESİM 126- https://www.istanbulmodern.org/tr/basin/basin-bultenleri/hayal-ve-hakikat-sergisi-herald-tribunede_741.html

RESİM 127- <https://iskenderundenizmuzesi.dzkk.tsk.tr/en/emine-naciye-teyfik-kimdir>

RESİM 128- <https://iskenderundenizmuzesi.dzkk.tsk.tr/en/emine-naciye-teyfik-kimdir>

RESİM 129- <https://iskenderundenizmuzesi.dzkk.tsk.tr/en/emine-naciye-teyfik-kimdir>

RESİM 130- <http://www.kitaptansanattan.com/sanattan/celile-hikmetin-huzunlu-otoportresi-satista/>

RESİM 131- <http://www.leblebitozu.com/iki-sair-arasinda-bir-kadin-celile-hanim/>

RESİM 132- <https://bilimdili.com/arkeotarih/tarih-tarih/nazim-hikmetin-annesi-celile-hanimin-ataturke-yazdigi-mektup/>

RESİM 133- <https://bilimdili.com/arkeotarih/tarih-tarih/nazim-hikmetin-annesi-celile-hanimin-ataturke-yazdigi-mektup/>

RESİM 134- <http://www.leblebitozu.com/nazim-hikmetin-hayati-ve-siirleri/>

RESİM 135- <http://www.leblebitozu.com/iki-sair-arasinda-bir-kadin-celile-hanim/>

RESİM 136- <https://ogrencikariyeri.com/haber/ilklerin-turk-kadin-ressami-mihri-musfik-hanim>

RESİM 137- <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

RESİM 138- <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

RESİM 139- <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

RESİM 140- http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=1490

RESİM 141- <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

RESİM 142- <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

RESİM 143- <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

RESİM 144- <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

RESİM 145- <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

RESİM 146- <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>

RESİM 147- <https://www.yeryuzundebeyazizler.com/sanatsal-ressam-mihri-hanim-72>

RESİM 148- <https://resimbiterken.files.wordpress.com/2014/03/atatc3bcrkjpg-1.jpg>

- RESİM 149- <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/>
- RESİM 150- <https://www.nytimes.com/2019/09/12/obituaries/mihri-rassim-overlooked.html>
- RESİM 151- <https://www.kimmihri.com/en/painter-mihri/>
- RESİM 152- <https://www.kimmihri.com/en/painter-mihri/>
- RESİM 153- <https://www.kimmihri.com/en/painter-mihri/>
- RESİM 154- <https://www.kimmihri.com/en/painter-mihri/>
- RESİM 155- <https://www.kimmihri.com/en/painter-mihri/>
- RESİM 156- <https://www.google.com/doodles/mihri-musfik-hanms-131st-birthday>
- RESİM 157-
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:M%C3%BCfide_Kadri_Otoportre.jpg
- RESİM 158- [http://www.turkishculture.org/picture_shower.php?ImageID=758,](http://www.turkishculture.org/picture_shower.php?ImageID=758)
- RESİM 159- https://en.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCfide_Kadri
- RESİM 160- https://en.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCfide_Kadri
- RESİM 161- https://en.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCfide_Kadri
- RESİM 162-
https://www.reddit.com/r/Turkey/comments/g0e39y/ilk_t%C3%BCrk_kad%C4%B1n_ressam_olan_m%C3%BCfide_kadrinin_k%C4%B1rda/
- RESİM 163- <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/395336>
- RESİM 164- <https://resimbiterken.wordpress.com/2014/05/20/belkis-mustafa/>
- RESİM 165- <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1227912>
- RESİM 166- <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1227912>
- RESİM 167- <https://www.sanatinyolculugu.com/kadin-ressamlarimiz-i/>
- RESİM 168- <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/607852>
- RESİM 169- <https://www.ozgurkalemler.com/koklu-ailenin-ressam-kizi-nazli-ecevit-sevgi-uyan/>
- RESİM 170- <http://www.artnet.com/artists/nazli-ecevit/paysage-PJYPJxHoyCUUE0C8vojr2w2>

RESİM 171- <http://www.artnet.com/artists/nazli-ecevit/paysage-PJYPJxHoyCUUE0C8vojr2w2>

RESİM 172- Koleksiyon https://dirimart.com/wp-content/uploads/2020/02/Dirimart_FahrelnissaZeid_AThreeCharacterPlay.pdf

RESİM 173- https://dirimart.com/wp-content/uploads/2020/02/Dirimart_FahrelnissaZeid_AThreeCharacterPlay.pdf

RESİM 174- <https://www.artkolik.net/yazilar/fahrelnissa-zeid-hakkinda-bilmedikleriniz-7805#prettyPhoto>

RESİM 175- <https://www.dailysabah.com/portrait/2018/05/26/fahrelnissa-zeid-eccentric-and-cosmopolitan>

RESİM 176- <https://www.artkolik.net/yazilar/fahrelnissa-zeid-hakkinda-bilmedikleriniz-7805>

RESİM 177-

https://www.istanbulmodern.org/tr/basin/basin-bultenleri/tate-moderndeki-fahrelnissa-zeid-retrospektifine-istanbul-modern-damgasi_2068.html

RESİM 178- <https://www.mornota.com/kultur/sanat/koleksiyoncunun-gozunden-humakabakci/>

RESİM 179- <https://www.artkolik.net/yazilar/fahrelnissa-zeid-hakkinda-bilmedikleriniz-78>

RESİM 179- <https://www.artkolik.net/yazilar/fahrelnissa-zeid-hakkinda-bilmedikleriniz-78>

RESİM 181- <https://www.artkolik.net/yazilar/fahrelnissa-zeid-hakkinda-bilmedikleriniz-7805>

RESİM 182- <https://diatrobebooks.com/zeid-f-fahrelnissa-zeid-exhibition-handout-13-june-8-october-2017/>

RESİM 183- <http://www.leblebitozu.com/onemli-kadin-ressamlarimizdan-fahrelnissa-zeidin-23-tablosu/>

RESİM 184- <http://gmk.org.tr/news/turkiyeden/ilk-kadin-illustratorlerden-ressam-sabiha-rustu-bozcali>

RESİM 185- saltonline.org/tr/2228/cevrimici-sunum-ressam-sabiha-rustu-bozcali

RESİM 186- <http://gmk.org.tr/news/turkiyeden/ilk-kadin-illustratorlerden-ressam-sabiha-rustu-bozcali>

RESİM 187- <http://gmk.org.tr/news/turkiyeden/ilk-kadin-illustratorlerden-ressam-sabiha-rustu-bozcali>

RESİM 188- <https://saltonline.org/tr/2034/ben-turkiyenin-ilk-kadin-illustratoruydum>

RESİM 189- <https://www.haber7.com/yasam/haber/3048613-aliye-berger-kimdir-turkiyenin-ilk-kadin-gravur-sanatcisi-aliye-bergerin-hayati/?detay=2>

RESİM 190- <http://www.leblebitozu.com/aliye-berger-eserleri-ve-hayati/>

RESİM 191- <http://www.leblebitozu.com/aliye-berger-eserleri-ve-hayati/>

RESİM 192- <http://www.yapikredikss.com.tr/yapi-kredi-koleksiyonlari/resim-koleksiyonu/#visual-gallery-1>

RESİM 193- <https://www.istanbulmodern.org/en/collection/photography-collection/5?t=3&id=998>

RESİM 194- <https://www.oguztopoglu.com/2012/03/aliye-berger-ressam-gravur-sanatcs.html>

RESİM 195- <http://humakabakci.com/tr/collection/berger-aliye/>

RESİM 196- <https://www.sozcu.com.tr/2020/teknoloji/google-aliye-bergeri-unutmadi-doodleli-kutlama-6180672/>

RESİM 197- http://www.bursadakultur.org/Hale_Asaf.htm

RESİM 198- <https://oggito.com/icerikler/hale-asaf-uzerine-notlar/63432>

RESİM 199- <https://oggito.com/icerikler/hale-asaf-uzerine-notlar/63432>

RESİM 200- <https://oggito.com/icerikler/hale-asaf-uzerine-notlar/63432>

RESİM 201- <https://oggito.com/icerikler/hale-asaf-uzerine-notlar/63432>

RESİM 202- <http://lebriz.com/pages/lzd.aspx?lang=TR§ionID=6&articleID=364&bhcp=1>

RESİM 203- <https://bianet.org/biamag/diger/192024-hale-asaf-in-kayip-tablolari-paris-te-bir-koleksiyoncudan-cikti>

RESİM 204- <https://bianet.org/biamag/diger/192024-hale-asaf-in-kayip-tablolari-paris-te-bir-koleksiyoncudan-cikti>

RESİM 205- <https://bianet.org/biamag/diger/192024-hale-asaf-in-kayip-tablolari-paris-te-bir-koleksiyoncudan-cikti>

RESİM 206- <https://thekafa.com/unlu-kadin-ressamimiz-hale-asaf/>

RESİM 207- <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/40549>

RESİM 208- <https://digitalssm.org/digital/collection/ResimKlksyn/id/909>

RESİM 209- <https://www.istanbulsanatevi.com/unlu-sanatcilarin-hayati-soyadi-a-unlu-sanatcilarin-hayati/maide-arel-hayati-ve-eserleri/>

RESİM 210- <https://artam.com/muzayede/293-cagdas-sanat-eserleri/maide-arel-1907-1997-ciftetelli-kompozisyon>

RESİM 211- <http://theearthistoryjournal.blogspot.com/2011/06/eren-ernestine-eyuboglu.html>

RESİM 212- http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=95

RESİM 213- http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=95

RESİM 214- http://www.guleryuzler.com/bedia_1.html

RESİM 215- <http://www.guleryuzler.com/bedia/Renkli-0010.jpg>

RESİM 216- <https://www.star.com.tr/guncel/semiha-berksoy-kimdir-semiha-berksoy-eserleri-nelerdir-haber-1456405/>

RESİM 217- <https://universes.art/en/sharjah-biennial/2019/arts-square/art-museum-right/semiha-berksoy-2>

RESİM 218- <https://universes.art/en/sharjah-biennial/2019/arts-square/art-museum-right/semiha-berksoy-2>

RESİM 219- <http://www.leblebitozu.com/semiha-berksoy-kimdir-semiha-berksoyun-hayati/>

RESİM 220- <http://www.semihaberksoymuzesi.com/semiha-berksoy-koleksiyonu.asp?secilen=oyku&sayi=20>

RESİM 221- <https://www.artsy.net/artwork/semiha-berksoy-angel-with-green-wings-zeliha-berksoy-1>

RESİM 222- <https://www.oggusto.com/sanat/sergi/semiha-berksoy-askla-aniliyor>

RESİM 223- <https://www.artsy.net/artwork/semiha-berksoy-self-portrait-4>

RESİM 224- <https://tr.euronews.com/2019/05/24/google-ilk-turk-opera-sanatcisi-semiha-berksoy-u-doodle-yapti-doodle-nedir>

RESİM 225-

http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=2&modPainters_artistDetailID=1512

RESİM 226-

http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=2&modPainters_artistDetailID=1512

RESİM 227- <https://core.ac.uk/download/pdf/38313255.pdf>

RESİM 228- <https://www.istanbulantiksanat.com/urun/2799392/melihat-ekinci-1913-1971-naturmort-tuval-uzeri-yagliboya-imzali-1945>

RESİM 229- <https://www.artiummodern.com/urun/2677041/melihat-ekinci-1913-1971-naturmort-imzali-1949-tarihli-tuval-uzerine>

RESİM 230- <https://sanatokur.com/sukriye-dikmen-kimdir/>

RESİM 231- <http://idildergisi.com/makale/pdf/1451554981.pdf>

RESİM 232- <https://arsizsanat.com/portre-sukriye-dikmen/>

RESİM 233- <https://artam.com/muzayede/253-degerli-tablolar-ve-antikalar/sukriye-dikmen-1918-2000-portre-9>

RESİM 234-

http://turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=557

RESİM 235- https://www.balabanmuzayede.com/leyla-gamsiz_prop.html

RESİM 236- <https://gaziressimissanalsergi.gazi.edu.tr/eser-detay/164/bursa-dan>

RESİM 237- <https://www.istanbulmuzayede.com/urun/601011/leyla-gamsiz-1921-2010-portre-imzali-19-86-tarihli-tuval-uzeri>

RESİM 238- <https://m.bianet.org/bianet/print/158246-ressam-tiraje-dikmen-hayata-veda-etti>

RESİM 239- <https://galerinev.art/tr/baskilar/tiraje-dikmen>

RESİM 240- <https://www.e-skop.com/skopbulten/kaleydoskop-tiraje-dikmen/5841>

RESİM 241- <https://www.e-skop.com/skopbulten/kaleydoskop-tiraje-dikmen/5841>

RESİM 242- <https://www.star.com.tr/ankara/hocalarin-hocasi-icmeli-sergisi-acildi-haber-1278850/>

RESİM 243- <https://csmuze.anadolu.edu.tr/muze-koleksiyonu/muze-koleksiyonu?page=13>

RESİM 244- <https://csmuze.anadolu.edu.tr/muze-koleksiyonu/muze-koleksiyonu?page=13>

RESİM 245- <https://csmuze.anadolu.edu.tr/muze-koleksiyonu/muze-koleksiyonu?page=13>

